Əlşir NƏVAİ

FƏRHAD
VƏ
ŞİRİN

Tərcümə

Ə. A. VAHİD,
M. DİLVAZİ,
Ə. ZİYAQAY, M. RAHİM
N. RƏFİBƏYLİNİNDİR.

Müqəddamə, şərh və redaktə

filologi elmlər doktoru HƏMİD ARASLININDIR.

BÖYÜK ŞAİR

Əlişir Nəvai böyük özbək xalqının XV əsrdə yetirdiyi sənətkarlar içərisindo dünyəvn bir şöhrət qazanıb, bütün Yaxın Şərq xqlqları tərəfindən sevilən, şair, alim, mütəfəkkir, bacarıqlı dövlət xadimi və mədəniyyət hamisi kimi təqdir edilən körkəmli şəxsiyyətdir

Həyatını xalqın səadəti uğrunda mübarizəyə sərf edib, yorulmaq bilmədən çalışan Əlişir Nəvai (1441-1501) XV əsrdə çiçəklənməkdə olan özbək mədəniyyətinin ən mühüm ədəbi abidələrini yaradan qüdrztli bir sənotkardır.

Hələ kiçik yaşlarından bir çox mühüm siyasi hadisələrin şahidi olub böyüyən şair, məktəb yoldaşı Hüseyn Bayqaranın hakimiyyəti zamanı, dövlət vəzifəsinda olduğu illərdə bütün imkanlardan istifadə edərək xalqın mənafeyi və mədəniyyətin inkişafı üçün çalışmışdır. Zənkin bir irsə malik olan Nəvai ta.çam gəlirini elm və mədəniyyətin inkişafına, məktəb və mədrəsələrin tikilməsinə və ehtiyacına sərf etmiş, bir sıra elmi asərlərin yaranmasına imkan yaratmışdır. Öz xeyirxah məsləhətlərilə ölkənin siyasi qüdrətini möhkəmləndirməyə çalışan Navai, həyatı dəfələrlz təhlükədə olsa belə, yenə də əzmindən dönməyən bu alovlu vətənpərvər xüsusən özbək ədəbi dilinin osaslanıb təkmilləşməsi uğrunda daha ciddi mübarizə aparıb, bu dili Yaxın Şərqdə ən körkəmli dillər səviyyəsində şöhrətləndirmişdir.

Nəvai sonsuz bir məhəbbətlə sevdiyi ana dilini himayə edib, bu dilin üstünlüklərini özünün «Mühakimətül -lüğəteyn» adlı kitabında elmi dəlillərlə sübut etdiyi kimi, həmin dildə cahanşümul əsərlər də yaratıışdır.

Nəvai, Şərqin. ən məşhur lirik şairlərinin əsərləri səviyyəsində duran qəzəlləri ilə bütün sələflərindən fərqlənmişdir. Onun «Xəzanül-məani» adlandırdığı özbək dilində yaratdığı dörd divan bütün türk dilli xalqların ədəbiyyatına qüvvətli tə'sir göstərmişdir. Təsadüfi deyildir ki, şair öz sənətkarlıq qüdrətini dərk edərək yazmışdır:

İstərsə ola bir, istərsə min bir,
Bütün turk elləri ancaq mənimdir
Xətadən başlayıb Xorasanadək,
Ellər fərmanımla ömür sürəcək.
Şiraz da, Təbriz də mənim yerimdir,
Orda şöhrətlənən söz şƏgərimdir...
Hansı bir diyara fərman apardım
Onu almaq üçün «divan» apardım.

Şairin ürəklər fəth edən söz orduları dahi sənətkarın xatnrəsini də diri saxlamışdır. Nəvainin fars dilində yazdığı qəzəllər Divani-Fani» adlı əsərində toplanmışdır.

Nəvai özünün «Məhbubil-qülub» adlı əsərilə özbək bədii nəsrinin osasını qoymuşdur. «Məcalisünnofais» adlı təzkirəsində dövrünün şairləri haqqında qiymətli mə'lumat vermişdir. Dahi sənətkar «Xəmsə» müəllifləri sırasında hörmətli bir yer tuta bilmişdir.

Dahi sənətkar «Heyrətül-əbrar», «Fərhad və Şirin», «Leyli və Məçnun», «Səb'eyi-səyyar» və «Səddiİskəndəri» adlı körkəmlp poemalarında özünün dərin siyasi, ictimai, fəlsəfi, əxlaqi fikirlərini canlandırmış, dövrünün qabaqcıl ideyalarını bu mə'nalı əsərlərdə əks etdirib özbək xalqının mə'nəvi qüdrətini tərənnüm edə bilmişdir. Bir sıra elmi əsərlər, tərcümələr müəllifi olan Nəvai, xüsusən «Xəmsə»yə daxil olan poemaları ilə özbək ədəbiyyatının ölməz abidələrini yaratmışdır.

Nəvai yaradıcılığında «Xəmsə» mühüm yer tutursa, «Xəmsə»yə daxil olan poemalar içərisində də «Fərhad və Şirin» mərkəzi əhəmiyyətə malik bir sənət əsəri olaraq nəzərdiqqəti cəlb edir.

Poemanın əsil qəhrəmanı Fərhaddır. Şair, bütün arzularını bu surətin mübarizəsində əks etdirib, bu ideal insanın faciəsində göstərir.

Fərhad surəti ədəbiyyatda Nəvai ilə başlamır. Hələ Nəvaidən üç əsr əvvəl yaşamış dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi «Xosrov və Şirin» adlı poemasında əsərin əsas qəhrəmanı olan Xosrova qarşı duran əməkçi insan surəti olaraq Fərhadı seçmiş, ondan sonra Əmir Xosrov Dəhləvi, Arif Ərdəbili və Marağalı Əşrəf bu surəti dəfələrlə işləmişlər. Xüsusən XIV əsr Azərbayçan şairi Arif özünun «Fərhad-namə» adlı poemasında Fərhadı əvəzsiz bir sənətkar kimi təsvir etmişdir.

Lakin Nəvai bu surəti əsərin qəhrəmanı seçdiyi zaman bütün sələflərindən fərqlənir. Bu isə şairə öz zəngin fikirlərini ətraflı göstərmək üçün imkan yaratmışdır.

Nizaminin əməkçi insanlar sırasından seçib, sadə bir daşyonan olaraq göstərdiyi Fərhad əsprdə ikinci dərocəli surətlərdən biridir. O, əsərə geç daxil olub, tez də məhv olur. Oxucu Fərhadı çox görmür, ancaq bu qısa tanışlıqda Fərhad surəti əbədiləşdirilir. Şair onu unudulmaz mərkəzi suratlər səviyyəsinə qaldırır.

Nəvai isə Fərhadı bir şahzadə kimi göstərib onu nazne'mətlər

içində böyütsə də şahlara, şahzadələrə xas səçiyyəli şəxsiyyət kimi deyəl, bəlkə öz arzularını ifadə edən ideal bir insan kimi çanlandırır. Şair, özünün bu ideal surətində bütün müsbət xüsusiyyətləri toplayır. Fərhad, hər şeydən əvvəl əməyi sevir, ona hörmət bəslzyir. Onun ilk mühüm məziyyəti tişə və külünk işlətməyi sevməsindz və bacarmasında görülür, Fərhadın əməyə olan məhəbbəti onun əməkçi insanlara olan məhəbbətinin asasını taşkil edir. O həmişə əməkçi xalqı düşünür, onun ağır həyatına ürəyi yanır. Öz məharətilə xalqının əməyini yungülləşdirməyə çalışır və müvəffəq də olur.

Geniş və susuz çöllərdə min bir əziyyətlə güzəran edən özbək kəndlilərinin həyatına ürəkdən açıyan və bu ucsuzbucaqsız düzlərə arx çəkib həyat və şənlik arzulayan Nəvai öz arzularını fe'lən həyata keçirmək imkanına malik olmadığından bu işi qəhrəmanının əlilə gördürür.

Fərhad Ərmən-Zəminə gəldiyi zaman ağır zəhmət ilə arx qazıyıb sərt qayalar döşündən yol açmaq istəyən çamaatı gördükdə kədərlənnr:

Fərhad bu zəhməti, bu əziyyəti
Görüncə kəsildi səbrn, taqəti.
Qəm, kədər yağaraq baxışlarından
Bu dəstə içinə qarışdı haman.
Dedi:-Ey mən kimi bəla çəkənlər,
Fələkdən qəlbiniz olmuş mükəddər...
Görüb halınızı qəlbim alışdı
Alovu, tüstüsü başımdan aşdı.

O xalqı əzabdan qurtarıb arxı təkbaşına çəkir. Nəticə e'tibarilə bu arx yanıq çöllərə can verir:

Bu zaman çağladı sel kimi kur su,
Baş alıb yeridi saraya doğru...
Sarayın başına vuraraq dövrə,
Axdı çan verməyə yanıq çöllərə.

Fərhad eyni zamanda cəsur bir ikid, səadət düşməni olan əjdahalar və əhrimənlərlə vuruşan bir mübarizdir.

Nəvai, qəhrəmanının döyüş səhnələrihi təsvir edəndə, onun ox atmaqdakı məharətini, qılınc vurmaqdakı şüçaətini göstərəndə ürəkdən sevinir. Xüsusən Xosrov orduları qarşısında əyilməz dağ vüqarı ilə dayanan dağçapanı qalibiyyət rəmzi kimi dalğalandırır. Bu qüdrət, qüvvət və cəsarət ilə şöhrətlənən qəhrəman həm da saf bir məhəbbətlə sevən sadiq və fodakar bir aşiqdir.

Lakin Fərhad bütün bu qüdrət və əzəmətilə bərabər sadədildir, həddindən artıq insanpərvərdir. Əhrimənlərə qalib kəlib, əjdahalar öldürən qəhrəman öz sadəliyi üzündən aciz bir hiyləgərin əlnndə məğlub olur, Fərhad imkan olduğu halda öz düşməni Xosrovu öldürmür. Zindandan qaça bilmək imkanına malik olduğu halda qaçmır, gözətçilərin cəzalanacağını nəzərə alır, öz xeyri üçün bir çox günahsızların məhv olmasına razı olmur. O, həddindən artıq şikayətlənir, hər zaman özünə cəfa verir.

Bütün bunlar onun məhv olmasına səbəb olur.

Nəvai Şirin surətini də maraqlı işləmişdir. Nizamidə Şirin qiyabi bir məhəbbətə tutulur, ölənə qədər Xosrova sadiq bir mə'şuqə olmaqla bərabər, ədalətli bir şah, bir hökmdar kimi də göstərilir. Nəvai Şirini tam mə'nası ilə Fərhadı sevən bir mə'şuqə, sadiq, vafalı və fədakar bir mə'şuqə olaraq tərənnüm edir.

Şirin, hünərini gördüyü Fərhadı sevdikdən sonra bu məhəbbəti həyatı bahasına qoruyur. Adsız, sansız, lakin qüdrətli bir sevgilini hamıya tərcih edir. Böyük bir ölkənin hökmdarı olan Xosrovun məhəbbətini rədd edir. O, vardövlət, şanşövkət istəmir, həqiqi məhəbbəti hər şeydən üstün tutub, bu məhəbbət uğrunda da intihar edir.

Navai, dərin bir məhəbbətlə sevdiyi Şirinin daxili iztirablarını bacarıqla təsvir edib, bu vəfalı mə'şuqənin xarici gözəlliyi ilə mə'nəvi yüksəkliyini eyni səviyyzdə göstərir. Xüsusən intihar fəslində Şirin tədbirli bir qadın kimi nəzərdiqqəti cəlb edir.

Əsərdə Şapur və Bəhram surotlori birbirlərini tamamlayan yaxşı dost, vəfalı sirdaş olaraq göstərilir. Bu həqiqi dostlar qəhrəmana qardaşdan da yaxındırlar.

Fərhadın atası öldükdon sonra xaqan olan qardaşı Fərhadı axtarmır, bəlkə öz şahlığından nigaran olub, onun gəlib təxt və tacı alacağı haqqında fikirləşir. Bəhramdan da ehtiyat etdiyi üçün onun getməsinə icazə verir. Lakin Şapur Fərhada təsadüf etdiyi ilk gündən e'tibarən ölənə qədər ona kömək edir. Onun şad günündə sevinir, qəmli dəqiqələrində kədərlənir. Heç bir təmənnası olmadan Fərhadın

yolunda olmazın əziyyətlər çəkir. Dəfələrlə hayatını təhlükəyə atır.

Bəhram da eyni yolla hərəkət edir. O, uşaqlıq dostu Fərhadın Məğrib-Zomində fəlakətə düşdüyünü eşidən kimi, ordu toplayıb onun köməyinə gəlir. Dostunun faciəsini eşidib müqəssirlərə divan tutmaq stəyir. Hər işi öz yoluna qoyduqdan sonra dostunun qəbri üzərində qalıb, geri qayıtmır.

«Fərhad və Şirin» əsorində müsbət surətlərə qarşı qoyulan əsas mənfi şəxsiyyot Xosrovdur.

Xosrov-Pərviz əsərdə yekanə tarixi simadır. Nizami poemasının əsas qəhrəmanı olub, əsər boyu məhəbbətin tə'siri ilə tərbiyə edilən bu surət Nəvai tərəfindən məhəbbətə yabançı, şöhrət və şəhvət düşgünü, azğın bir istilaçı kimi göstərilir. Nəvai, Xosrov simasında zülmkar bir şah surəti yaradıb, şahlığın mənfi xüsusiyyətlərini onun şəxsiyyətində göstərməyə çalışıışdır.

Hələ ilk tanışlıqda Xosrovu:

Bu mə'lumdur eşqə tutulanlara,
Tacidarlıq hara, məhəbbət hara?-

deyə oxuculara təqdim sdən şair onun yürüş bəhsşş saqiyə müraçiətlə belə bitirir:

Saqi piyalə tut məst olaq, inan
Bir içim mey xoşdur padşahlıqdan.
Ver içim kəlməsin şahlıq közümə,
Xalqa zülm edinco, edim özümz.

Elə təkcə bu misralar şairin zülmkar şahlara olan münasibətini müəyyənləşdirir.

Nəvai, Xosrovu dəfələrlə Fərhadla qarşılaşdırır, oxuçu bu müqayisədə Xosrovun mə'nəvi düşgünlüyü ilə tanış olur.

Fərhad şücaiəti, mə'nəvi qüdrəti, hətta xariçi gerGəmi ilə Xosrovdan qat-qat üstün göstərilir. Xosrov onu vuruş meydanında mər-dmərdana məğlub etməkdən aciz qalıb, hiyləyə müraçiət edir. Hiylə ilə əsir aldığı Fərhadın kəskin çavabları və haqlı tələbləri önündə özünü itirir, onu dar ağacı ilə susdurmaq istəyir.

Özünün haqsız olduğunu dəfələrlə dərk edən Xosrov, şöhrət və şəhvət təhrikilə öz cinayətlərini dərinləşdirməyə çalışır. Fərhadı ortadan götürmək üçün tədbirlər görür.

Şair yeri gəldikçə şahlığın mənfi xüsusiyyətlərini Xosrova münasibətində göstərir. O, bütün şər qüvvələri Xosrovun xidmətinə verir. Büzürgümmid və satqın, xain, tamahkar, hiylƏgər qarı ona kömək edib, Fərhadı məhv edirlər.

Nəvai göstərnr ki, əgdahalarla vuruşub əhrimənləri məhv edən, tilsimlər açıb səadət və xoşbəxtlik yollarını aydınlaşdıran Fərhad, öz əməyi ilə dağlara lərzə salan qəhrəman, hiylə və haqsızlıq əlində məhv olur.

O eyni zamanda Xosrovun aqibəti ilə zülmün və haqsızlığın mükafatını da göstarir. Fərhadın intiqamını zaman alır, Xosrov öz doğma oğlunun əlində həlak olur.

«Fərhad və Şirin» əsərinin fəlsafi mə'nası daha dərindir. Əsərdə Fərhad surəti həqiqi insan timsalıdır. İnsan bütün varlığın əşrəfi, hökmdarı doğulmuşdur. Onda tükənməz energi, sonsuz bir maraq, dərin məhəbbət, bacarıq, qüvvət və qüdrət vardır.

O, sadəcə elmləri bilmək, ox atmaq və qılınc oynatmaqla kifayətlənmir, bəlkə yer üzündə fəsilləri təmsil edən qəsrlər, bağlar yaradır, daşa-torpağa can verir.

Mə'nəviyyatı e'tibarilə yüksək olan bu insan, əhrimənlərlə vuruşub qələbə çalır, bilik rəmzi olan Xızrın tə'limilə tilsimlər açıb, hikmət atası Sokratın ta'lnmi ilə dünya rəmzi olan qəribə güzgünün sirlərini öyrənə bilir. O, adi mə'nasından çox yüksəkdə duran bir məhəbbətin gücü ilə dağlara lərzə salır, su görməz quru torpaqlara həyat suyu kimi can verən arx çəkir, adi qayadan xəyali cənnət qəsri qədər gözəl qəsr yaradır. Lakin o öz məqsədlərinə nail ola bilmir.

Belə bir qüdrəti, əhrimənlərə qələbə çalıb, ordulara müqavimət göstərəçək insanı ən kiçik bir hiylə məhv edir.

«Fərhad və Şirin» əsərinin sonunda nəsihət bəhsində Nəvai yalnız şahzadəyə deyil, bütün kənçliyə müraciət edir, onları elm və maarifə çağırır. Zəmanəsnnin ayrı-ayrı elmləri haqqında söhbət açan sənətkar xüsusən tarixdən ibrət almağı lazım bilnr. O. «günəş olmaq üçün kəsb kamal st», «tə'lim görməkdən, öyrənməkdən yorulma!» deyir. Şair göstərir ki:

Hər kim ki, ta'limdən məlalət tapar,
Alimlər yanında xəcalət tapar,
Bilik qazanmaqda qane olma sən,
Öyrəndikcə oxu, yenə də öyrən!

Nəvai göstərir ki, tə'lnm heyvanı belə həmçinslərindən fərqləndirir. Tutuquşu nöqtədən xəbər tutduğu üçün «şah tuti» adlanır. Ancaq tovuz quşunun hətta başında çığası da var, lakin ona şah demirlər.

O tarixdən misal gətirir. Özbək hökmdarlarından məşhur

münaccim Uluğbəyi nümunə göstarir. «O nəsildən nə qədər hökmdar gəlib-gedibdirsə də, heç kəs onları xatırlamır, lakin Uluğbəyi «eyni zamanda alim olduqundan tikdirdiyi rəsədxana, elmi-nücuma dair yazdığı «Zeyc-Gürkani» adlı əsər dünya durduqca yaşadacaqdır», deyir.

Şairin bu nəsihətləri də əsərin əsas ideyası ilə bağlıdır. Onun qəhrəmanı də hələ uşaqlıqdan hər şeyi bilməyə həvəsli olub, (bütün elmləri inadla öyrandiyi uçun zəhmətə qatlanıb qələm, külünk və qılınc işlatməyi, ox atmağı, at oynatmağı bacardığı üçün bütün müasirlərindən seçilib hamının hüsn-rəğbətini qazanır.

Bilik ona qüdrət və əzəmət verdiyi kini həqiqi insan sifatləri ilə də şöhrətlənməsinə səbəb olur.

Əsərin sənətkarlıq xüsusiyyətləri də ayrıca tədqiqə möhtacdır. Nəvai hər hadisəni yeni bir sərlövhə altında verir və onu, klassik üsluba riayat edərək bəhs olunacaq hadisayə uyğun bədii ifadələr seçərək başlayır. Müəyyən əhvalatı söylədikdən sonra şair, bəhsi, saqiyə müraçiətlə bitirir. Lakin bu müraçiət həmin bəhsi gələcək bəhslə bağlamağa yardım edir. Nəvaiyə qədər poema yazan şairlər hər bəhsi saqiyə müraciətlə başladıqları zaman, bəhsin əsas ruhunu bu saqinamədə canlandırırdılar. Nəvai isə bu müraciəti hər bəhsin sonuna salmaqla bəhsləri ustalıqla əlaqələndirir. Bu müraciət birinci bəhsin yekunu, gələcək bəhsin isa müqəddiməsi olur.

Əsərdə təbiət təsvirləri də nəzəri cəlb edir. Nəvai teztez səhərin açılmasını, günəşin çıxmasını, yazda təbiətin oyanmasını, demək olar, bütün fəsillərn təsvir edir. Xüsusən əsərdə axşam və səhərin təsvirinə daha çox təsaduf olunur. Ancaq şair bu təsvirləri hər zaman buhs etdiyi hadisəyə uyğun bədii ifadələr taparaq canlandırır.

O bə'zən insan vəziyyatini təsvir edanda onun daxili alami ilə həm-ahəng mə'na verəcək sözlər seçir. Məsələn: Şirinin Fərhada yazdığı məktub tutulub Xosrova verilərkən onun məktub oxuması belə təsvir olunur.

Maktubu hökmdar əlinə aldı,
Qələm tək başını aşağı saldı.

Burada məktub oxuyanın, eyni zamanda xəcalətli adamın vəziyyəti çox məharətlə göstərilir.

Poemanın bütün səhifəlzrində təsadüf olunan bu xüsusiyyət onun ümuiş gözəlliyi ilə həm-ahang olduğundan, əsər bütünlüklə bir sənət nümunəsi olaraq oxucunu heyran edir.

Nəvai irsi Azərbaycan xalqı tərəfindon hələ XV əsrdən e'tibarən oxunur, sevilir. Əsrlərdən bəri xalqımız Nəvaini öz şairləri sırasında bilir. Hələ onun müasiri Kişvəri, Xülqi kimi lirik şairlər Nəvainin tə'siri altında əsərlər yazmışlar. Böyük Füzuli də öz «Leyli və Macnun» əsərinin müqəddiməsində onun adını Nizami və Əbunüvas kimi Şərqin dahi sənətkarları sırasında çəkmişdir. M. F. Axundov məqalələrində Nəvaini ağıllı dövlət xadimi kima xatırlamışdır.

Azərbayçan tazkirəçilərindən Sadiq bəy Əfşar öz «Məcməül xəvas» adlı əsərini Nəvainin tə'rifi ilə başlayıb, onun əsəri üslubunda qurmuşdur.

Nəvainin anadan olmasının hiçri tarixdə 500 illiyi həlz 1926-çı ildə Bakıda təntənə ilə keçirilmişdir. Şairin haqqında məqalələr yazılmış, «Münşəat» və «Vəqfiyyə» adlı əsərləri ilk dəfə Bakıda çap olunmuşdur. Bu zaman Hüseyi Bayqara «Divani» də ilk dəfə nəşr edilmişdir.

Azərnəşr hələ 1948-ci ildə şairin «Fərhad və Şirin» poemasının (manacat və nə't hissələri ixtisarla) Azarbaycan dilində çap etmiş, Uşaqgəncnəşr onun «Sabeyi-səyyar» əsərindən parçaları oxuculara çatdırmışdır.

Azərbayçan xalqı Nəvai yubileyini öz mədəiiyyətinin bayramı kimi məhabbətlə keçirmişdir.

Oxuculara təqdim olunan bu əsar «Fərhad və Şirin» poemasının ikinçi nəşridir. Azərbayçan şairləri tərcümə zamann hətta şairin öz qafiyələrini saxlamağa müvəffəq olmuşlar.

H. ARASLI

FƏRHAD VƏ ŞİRİN

QƏLƏMİN TƏRİFİ, NİZAMİ VƏ XOSROV DƏHLƏVİNİN XATIRLANMASI

Qələmdir yel kimi sür'ətlə gedən,
Əzəldən yüksəkdir yeri fələkdən,
Vəhmin ədhəmindən daha tez çapar,
Onun Şəbdiz kimi bir sür'əti var.
Minmişdir üstünə şahanə barmaq,
Buğum belbağıdır, üzüdür dırnaq,
Quyruğunu edər çapanda ələm,
Ayağından etmiş başını qələm.
Şəbdiz demə, o bir quşdur xoşavaz.
Qanadsız eyləyər hər yana pərvaz.
Şəvədir dimdiyi, hər yerdə zahir,
Saçar o şəvədən daim cavahir.
Quşda ola bilməz o gözəl cisim;
Yaratmışdır tanrı onu bir tilsim.
Xəstəlik çəkməmiş o zəif bədən,
Yüz-yüz mə'na saçar xəznəsi birdən.
Yalnız bu xəznədən almışdır kamn,
O Gəncədə yatan böyük Nizami.
”Gəncədə olsa da aramı onun,
Xəznələr üstədir məqamı onun.
Ağız qapıları səs eyləmədən
Könül xəznəsini eylədi mə'dən.
O mə'dənə qapı-iki dodağı,
Bir kəsin dəymasin ora ayağı.
O hikmət me'marı söz yaradırkən,
Daş atan yaratmış onu əzəldən.
Kimin oqurluğu edilərsə faş,
Fələklərdən yağar başına min daş.
Yağdırar daşları hər yan aşkara,
Dostu gövhər tapar, düşməni xara!
O daş atmaq üçün xəznəni açmaz,
Açsa xəznəsini nə gövhər saçmaz!
Tutub gövhərləri bütün cahanı,
Neçə ki, ulduzlar bu asimanı.

Bu qiymətli gövhər enməz torpağa,
Əskilməz şöhrəti düşməz ayağa.
Elə inçi hanı, saçarkən işıq,
Bütün qulaqlara versin yaraşıq?
Yox! Onu sadəcə bir zinət sanma.
Qulaqdan kənarda qalsın-inanma.
Qulaqda bu dürrlər edərsə məskən,
Könüllər dürcünü eyləyər məxzən.
Könül dürcü dolsa bu dürdən nolar.
Dəryalara töksən, dəryalar dolar.
Bu kandan daşısan Əgər qış və yaz,
Yenə də gövhəri, dürrü qurtarmaz.
Kimsə onun kimi saçmamış gövhər,
Yalnız bir hind oğlu saçmışdır şƏgər
Hindli yox, tutidən dili şirindir,
Tuti nə, bülbüldən eşqi dərindir.
Sözləri tuti tək tutmuş dünyanı.
Bülbül tək göylərə yetmiş fəğanı.
Ona yaşıl paltar geydirmiş sözü,
Tuti yox, bəlgə də Xızrdır özü,
Hindistan olmuşdur onun zülmatı,
Axıçı sözlərdir abihəyatı.
Əgər bülbül desən-yeri hindistan.
Zülmət keçə desən-bir ənbərfəşan.
Bu gecə yatmayan, nalan bülbüldür,
Şəbistanda fəryadsalan bülbüldür.
Ona bülbül demə, qəqnusdur ol zar,
Səsindən qəqnuslar durmadan ağlar,
Qəqnuslar çəksə də yüz nalə hər an,
Onda min nalə var könül yandıran.
Ahına ox demə, şimşək tək çaxar.
Balıqdan aya tək yandırıb yaxar.
Hər dəm şö'lə salar çan kərməninə,
Özü yox, aləm də yanar qəmnnə.
Mə'na dəryasında saçar dalğalar,
Doqquz fələk onun altında qalar.
Şe'ri söz sapına inci tək düzər.
O dürrlər fələkin bəhri öyünər.
Yaz buludu kimi o xətt, o əş'ar.
Ellərin başına gövhərlər saçar.
Bir dürrdür o bulud gövhərlər ara,
Neysan buludu da onun tək qara.
Ona qara demə, müşkü ənbərdir,
Hər bir qətrə saçar ondan təzə dürr.
O dürrün tə'rifi sığmaz heç sözə,
O qədər zərifdir, görünməz gözə,
Dili dürrlər saçan gövhərlər taçı,
Qarşısıida heçdir ölkə xəracı.
Gövhər yox, mə'dəndir o fəzlə, elmə,
Mə'nalar dağına sən mə'dən demə.
Buludlan qorxmayan dağ deyilsə kər,
Bəs nədən qaldırmış fələyə xəicər?
Bu meydanda sanma asandır durmaq,
Nizamilə pənçəpənçəyə vurmaq.
Nizamiyə pəncə uzatsa hər kəs,
Qırılar pənçəsi, murada yetməz.
Şir pənçəsi gərək şirlə edə cənk,
Bari şir olmasa, qoy olsun pələnk.
Yığılsa bir yerə çaqqalın yüzü,
Tüpürcəyə layiq onların üzü.
Qorxmazsa küləkdən dərin dəryalar,
 Yel onun bağrını min yerdən yarar.
Şiddətli küləkdən coşar dənizlər,
Hər külək dənizə eyləməz əsər.
Nizami bir fildir yox bərabəri,
Söz inçisi ondan aldı dəyəri.
Fil olmaq gərəkdir, şübhə yox buna,
Fil salar xortumu fil xortumuna.
Xortumlu olsa da ağçaqanadlar,
Xalqa nəştər ilə verər min azar.
Fil öz xortumunu sürtəndə hər dəm,
Olur yarasına yüz minin mərhəm.
Ulu filə olub hindli müqabil,
Kiçik də olsa o, fil adlanır, fil.
Kiçik görünsə də xalqa nişanı,
Hind meşəsi olmuş onun məkanı.

Neysan buludundan bu fil qorunar.
Əyninə geymişdir göy rəngli paltar
Gəl, bu iki fili, allahpərəst et,
Rəhmət şərabından onları məst et.
Nəvaiyə dəxi şövkət əta qıl.
İki fildən ona qüvvət əta qıl.
İki fil tək onda məharət olsun,
Bəlkə qızmış fil tək cəsarət olsun.
Tapsın sərxoş olmaq peşəsini o,
Ələ alsın sözün meşəsini o.
Gəl, ey saqi, canım gəlibdir coşa,
Bu iki xatirə qədəh ver qoşa!
Onların eşqilə içim iki cam,
Caminin mədhinə başlayım kəlam.

DASTANIN
YAZILMASI SƏBƏBLƏRİ

Sehr yaradarkən hoqqabaz fələk,
Hər vüçuda verər min çürə bəzək,
Biri gözəl olar, biri eybəcər,
Biri sevilməyib, biri sevilər.
Başlanğıc işini tapmaqdır mahal,
Könül dəftərinə girməz bu xəyal.
İbtidayə çatmaq deyildir mümkün,
Bu söz gizlin deyil yanında əqlin.
Hər şey səbəblidir, düşünsən bir az,
Dünyada səbəbsiz bir iş yaranmaz
Məndə bu təmənna olanda peyda,
Onun şövqi etdi könlümü şeyda.
Canımı incilər xəyalı aldı,
Sahili olmayan dəryaya saldı.
Əmr etdi hörümçək toru yumaxla,
Onunla fələyin bürçünü bağla.
Bu bəla dağına girişəm gərək,
Qaqumla sərt dağı mən eşəm gərək.
Nəsrin yarpağına qələm çƏgərək,
Fərhadla Şirini əks edəm gərək.
Geniş bir təfəkkür lazımdır, inan,
Yüzlərcə kül dərsin quru tikandan.
Vermək lazım idi bu işə təğyir
Ki, ürəklər açsın çəkdiyim təsvir.
Bir sevgi bəlası baisdir buna,
Qüvvət aldım, düşcək eşqin oduna.
Onun tə'rifində dilim olub lal,
Qoy qələm diliylə şərh edim əhval.
O həzin canıma verdi bir bəla.
Eşqdən başıma gəldi min həva,
Bir ov eşqi çəkdi sinəmə yüz dağ,
Yüksəltdi qəm daşı üstümə min dağ.
Zülm odu yandırdı xəstə canımı,
Qaraltdı tüstülər xanimanımı,
O, bir ov deyildi - qan içən cəllad,

Pəri üzlü divdi, zalım pərizad,
Gözünün küfründən yüz cana afət,
Din mülkunü edər kirpiyi qarət.
Zülm ordusu ilə hücum edərkən,
Dünyanın mulküçdən qoparar şivən.
Könül xəznəsinə gözü salar şər,
Kirpiyi səbr ilə əqli süpürər.
Salıbdır aləmə hər yanda qovğa,
Tənkə gəlmiş onun əlindən düiya,
Firəng-pər də edib zülmdən fəğan,
Zülmü olub Çində, Xətadə əyan.
Şəfəq rəngli meyə o, əl uzatdı,
Günəşin çamını alıb boşaltdı.
O, ellər qətlinə olmuşdu mayil,
Əçəl tiği kəfən eylər həmayil.
O yel yerişilə bağlayarsa bel,
Fələyin çelündə əsdirər min yel.
Ərkövün gözəldir, əql huş alar,
Bir az o pərinin dəliliyi var.
Eşqi mən yazığı, ildırım sayaq,
O afət oduna yandırar ançaq.
Fələk zülm etmişdir mən mübtəlayə,
Düçar etmiş məni elə bəlayə.
Dərd ilə könlümü etmişdir məhzun,
Bu dərdi çəkməmiş aləmdə Məcnun.
Könlümü uçurdu möhnət quşları,
Yağar üstümüzə tə'nə daşları.
Sevda çəkmiş məni qəm səhrasına,
Bəlalara salmış, qəm demə ona.
Nə dərdli könlümə vəsli müyəssər.
Nə ayrılıq odu söndü, müxtəsər,
Sevgi qorxuludur,təm saçar əcəl,
Bunlardan betərdir o rə'na gözəl.
Naəhl ilə dostdur, vəfasızla xoş,
Vəfalilə olur həmişə naxoş.
Göz yaşına mələk həsrətlər çƏgər,
O pəri divlərçin göz yaşı tekər.
Eşqində göz yaşım gövhərlər saçar,
O daim bədgövhər ardınça qaçar.
Özü tovuzdan da gözəl bir quşdur,
Heyf ki, yoldaşı o şum bayquşdur.
Məni dərdə salan hərçayi dilbər,
Gecələr ay kimi dünyanı gəzər.
Məni dərdə, qəmə etmişdir aşiq,
Özü hər məçlisə şamtək yaraşıq.
Ulduz tək sabrimi alan məhpara,
Gecə kimi etmiş günümü qara.
İşim ki, olmuşdur müşkül bu qədər^
Yəqinlik üz verdi mənə müxtəsər,
hikmətlə düşünüb tapsam bir çara,
Kərəkdir əl çəkəm çandan, aşkara.
Xoşdur eşq əhlinə verəsən könul,
Çara tap, yar akər hal ahli deyil.
Dğlımı, huşumu qəm qarət etdi,
Nakahan hatifdən bir səda yetdi:
«Ey, tə'nə küçüylə bükülən beli,
Közündən axıdan dərdü qəm seli.
Əvvəllər qələmi ələ alarkən,
Samqnı sünbülə dendərərdin sən:
Gedərdin Xızrtək gizlin zülmata,
Xalqı qərq edərdin abi-həyata.
Cənnət bəzəkli bir saray ucaltdın,
«heyrətü-l-əbrar» tək əsər yaratdın:
Sən aləmə saçdın qiymətli gövhər:
Eşitdin mələkdən min afərinlər:
Çox zəhmət sərf etdin Əgərçi buna,
Ker nə xəznə tapdın, Gəlib baxsana!
Kimdir bir neçə gün zəhmət çƏgərək,
Qiymətli bir xəznə tapsın sənin tək?
Onda min inci var kütn tək alışan,
İnçi deyil, bəlkə, lə'li-Bədəxşan,
Öiündə qızıldır zırnıqdan alçaq,
Yanında kümüş də bir qara torpaq.
Balıqdan aya tək işığı tutub.
Şahanə xəznəni nəqdi unudub.
Bir sənəm tapmısan kümüş bədənli,

O ki, fərq eləməz kəsəkdən lə'li.
Kah onu səslərsən: «Ey kümüş bədən!
«Ay üzlü sərvnaz» söylərsən hərdən.
Səcdə etdin ona, haqqı itirdin,
Ahını eşqində çərxə yetirdin,
Bu dünyada səni o eyləmiş zar,
Qiyamətdə edər dərdə kiriftar,
Dinin, dünyan olub cəhalətdə heç,
Cahillik eyləmə, kəl cəhlidən keç!
Bütü burax, iman xəzinəsi tap!
Cəhli burax, ürfan xəzinəsi tap!
Bütü qırıb, küfrü sovursan axir
Müsəlman olarsan, olsan da kafir,
Viranəliklərə qədəmini at,
Yeni bir xəznəyçin əlini uzat.
Qazımağa başla yeni bir mə'dən,
Naqdını bağışla dostlarına sən.
Mə'dəni tapmağı kim etsə peşə,
Əlində kəzdirər dağyaran tişə.
Mə'dən qazımağa kər etsən rəğbət,
Olaroan Fərhadla yaxşı həmoöhbət.
Bu mə'dən eşqində daş çapsan, tişən
Kütləşsə Fərhadın daşına çək sən.
Durub Fərhad ilə verin əl-ələ,
Qart daşlar canına salın zəlzələ.
Bu işdə nə danış, nə bir ləhzə dur.
Mətanət üstündə mətanəti qur.
Çox əziyyət çəkib öldüsə Fərhad,
Sənə xəznə vermiş tanrı, kör ol şad.
Tapdın bu xəznədən gözəl məişət,
Çəkmə sən Fərhad tək dünyada zillət.
Fərhadın işini kəl eylə şirin,
Tapasan dünyada bir elə Şirin.
Gözəlin Şirinlə kər olsa həmdəm,
Onda şirinliyi heç olarmı kəm?
Könlünü ovlayan o xəznə yenə,
Mə'na xəzinəsi bəxş etdi sənə,
Tapdın o xəznənin beşdə birini,
İkinci xəznənin kör tədbirini.
Səndən tələb gərək, bizdən hidayət,
Səndən gədalıqdır, bizdan inayət».
Elə ki, hatifdən bunu eşitdim
Özümdən özkə cür oldu ümidim.
Sevda fitvasını eyləyib kənar,
Pirin dərkahına üz qoydum ağlar,
Ağlaya-ağlaya düşdüm torpağa,
Nurlandı gözlərim, döndü çırağa.
Ərz edərkən, məni xəcalət aldı,
Cəlalı canıma titrətmə saldı.
O, dünya günəşi torpaqda mənim,
Gördü, civə kimi əsir bədənim,
Gülüb səhər kimi şəfəq gestərdi,
Qəmimin şamını sübhə döndərdi.
Dedi: «halın nədir, bir-bir seylə sən?»
Cavab aldı hər bir suala məndən.
O mənim halıma olanda vaqif,
Özü oldu mənə ikinçi hatif.
Birinci hatif nə hökm etdi durdu, -
İkinci hatif də onu buyurdu.
Onun iak nəfəsi xoş gəldi mənə
Xeyirlər, dualar istədim yenə.
Söylərkən İsatək, o öz kəlamin,
Duasına dedi mələklər amin.
İçabət özüydü, deyildi dua,
Duaydı, icabət qarışmış ona.
Elə ki, o, dövlət nişanı saçdı,
Mə'na qapısını üzümə açdı.
O bəhrəli bulud, qara torpağa
Başladı inçilə dürr yağdırmağa,
O qədər yağdı ki, dənizlə, mə'dən
Tutmadı bunları, keçdi fələkdən.
Mən bir torpaq ikən göylərə yetdim,
Yer öpüb, oradan evimə getdim.
Saqi, qədəh gətir xəlvətdə bir dəm,
Cəld ol, qapını da tez bağla möhkəm,
Camidən almışıq arzunu, kamı,

Onun xatirinə ver bizə camı,
İçək, göy altında torpaq olmadan,
Cənnətdə bir quru budaq olmadan.

ƏSƏRİN MƏXƏZLƏRİ

Bəxtimin ulduzu parlaq nur-saçdı
Mənə yüksəklərdə bir büsat açdı.
Ulduzu göz yaşı edəndə fələk,
Süpürmüş o yeri pərilə mələk.
Onun səqfi idi o əyilmiş tağ,
Çərx olmuşdu ona atlas bir otaq.
Gecə məçmər idi, ay isə udu,
Ulduz - qığılçımı, günəş də odu.
Xoşdur bu məclisdə mənə əylənmək,
Sürtər ayağıma üzünü fələk,
Vərəqimdən alar səfanı səhər,
Gecə qələmimdən rəng alıb gəzər.
Yazı yazmaq üçün yonarkən qələm,
Yontusunu yığdı Utarid o dəm.
Qələm etməmişkən yazıya adət
Qapımdan içəri girdi səadət.
Şən üzlə eylədi dünyaları şad,
Məni təbrik edib, o eylədi yad:
«Nə arzun var onu tanrı yetirsin,
Uğruna sevdiyin şeyi gətirsin.
Fələk kimi yüksək himmət, bax budur.
Günəş kimi yeni niyyət, bax budur,
Bu himmətə alın surtər fələklər,
Günəş bu niyyətə afərin deyər.
Gözünü ən uca eyvana saldın,
Böyük bir təpənin torpağın aldın.
Görüm qızıl olsun tutduğun torpağ.
Səpdiyin qətrələr incitək parlaq,
Himmət məclisində hər kim içsə cam,
Bu camla arzusu tapar sərəncam.
Alsa hansı bir quş himmətdən qanad.
Alçaq yuvalara etməz iltifat.
Nəsri-tayir açar himmətlə qanad,
Göyün məclisində oynar gecə şad,
Əl açsa himmətlə hər kim dünyada,
Şübhəsiz yetişər hər bir murada.

Yüksəklik himmətdən olmuşdur nişal,
Himmətsizi alçaq etmişdir zaman.
Milçək tez uçmağı bacardığından,
Yerdə kəzən bir fil acizdir ondan.
Müşgün xoş qoxusu göylərə çatdı,
Qaranlıq şamını ulduz parlatdı.
Kim lağım atmağı etmişsə peşə,
Diriykən məzarə girər həmişə,
Belə bir himmət ki, sən zahir etdin,
Şübhə yox, dünyada məqsədə yetdin,
Sən ancaq tanrıya təvəkkül eylə,
Onuntək əvvəldən təhəmmül eylə!
Çünki bu evdə sən toxusan ipək,
Gərək nəqş oluna onda hər bəzək,
Nəzmin qulaqlarda xoş olsa əgər,
Alar əfsanədən nəş'ə könüllər,
Tarixdə nə varsa topla bir yerə,
Bir tarix yarat ki, tarixə girə.
Bəlkə ondan tapdın elə gözəl söz
Ki, dəyməmiş olsun ona başqa göz,
Yazdığın nəzmə ver eylə yaraşıq,
Olsun əsərimə görənlər aşiq.
Söz yaz ki, yazmamış onu xəlayiq,
Sözü təkrar etmək sənə nə layiq?
Xoş olmaz ellərdən geri at sürmək,
El yüyürən yoldan bir də yüyürmək.
Kirmə o bağa ki, başqası girmiş,
Açılan güllərin hamsını dərmiş,
Bu bağda tapmazsan açılmış gül sən,
Dünya bağında tap çox gül, çox çəmən».
Dedikcə bu sözlər beynimə batdı,
Bütün bu mə'nalar könlümə yatdı,
Bu düşüncə etdi qəlbimi şeyda,
Tarix eşqi saldı başıma sevda.
Tarixi diqqətlə tamam oxudum.
Hər hadisə oldu mənimçün mə'lum.
Bir neçə söz tapdım, kamımca oldu,
Camım mən istəyən şərabla doldu.

Bu dürrləri sapa düzdüyü zaman,
Onda bilər nədir qulaqdan asan.
Keçmiş ellər Əgər çox dürrlər almış,
Qiymətli incilər hələ də qalmış.
Budur nəhayəti olmayan dəniz,
Çatmaq mümkün deyil dibinə hərkiz,
Əliboş mən də bu dəryaya girdim,
Bu söz bəzəyini ələ gətirdim.
Bu bağa qısqanar Çin nəqqaşları,
Atəş rəngindədir gülü, gülzarı.
İnsan bu gülşənə gələndən bəri
Bir söz eşitməmiş qüssədən qeyri.
Onlar eşq əhlinin əfsanəsidir.
Məhəbbət əhlinin nişanəsidir.
Kimin bu badədən qədəhi dolmuş,
Həmişə Xosrovun məddahı olmuş.
Söyləmiş ölkəsi, ayini belə,
Ordusu beləydi, təmkini belə.
Bə'zən dünya gəzən Şəbdizdən deyər,
”Gah gənci-badavər məğamı söylər.
Kef məçlisindəki gözəl süfrələr
Gözəl saraylarda möhnət törədər.
İçib gah Baribüd nəğməsilə mey,
Şapur dastanından deyər peyapey.
Büzürkümmid ona hikmət arayan,
Könlünü açmaqda işə yarayan.
Məryəmin qoynunda gah tapar aram,
ŞƏgər halvasından gah alar o kam.
Gah Xasrovtək Şirin eşqiylə yaşar,
Bə'zən kəniz, bə'zən yartək yanaşar.
Bu nazla bəslənən şahzadə yəqin,
Dünyada qüssədən, dərddəndir əmin.
Arada söyləyib bir-iki dastan,
Zavallı Fərhaddan vermişlər nişan.
Qart daşları çapan bir dağ gövdəli,
Şirinin qəmindən olmuşdur dəli.
Yüyürmüş vəsl üçün bir neçə gün o,
Onu daş içində öldürtmüş Xosrov.

Belə nəqş eyləmiş bu rəsmi qələm,
Bu dastanı belə eşitmiş aləm,
Ancaq ki, nəzmdə hər mahir nəqqaş,
Duzüb söz sapına qiymətli qaş-daş,
Onu dərk etməkdən düşüncə heyran,
Ona vurğun olur ağıllı insan.
Onların nəzminə etdikcə diqqət
Bildim qarşımdadır böyük əziyyət.
Başqa cürə lazım bildim tərhini,
Bu mehnətnamənin yazdım şərhini.
Demirəm sözlərim dürr tək yaxşıdır.
Daş da olsa şe'rim çaxmaq daşıdır.
Od rəngli olsa da gər lə'l-parə,
Çaxmaq daşı kimi saçmaz şərarə.
Çaxmaq daşı deyil, bu- mehnət dağı,
Qəmlər burda qoymuş dağ üstə dağı.
Bu qəm dağı içrə dərdü mühəndən,
Mümkün deyil qaçım mən Kuhkəndən;
Nizami ardınca getdisə Xosrov,
Əgər o şah isə, bu oldu xosrov.
Bu işdə uyuşdu iki yekanə,
Xosrovdan dedilər gözəl əfsanə.
Mənim tək yazığa eşq etdi bidad,
Salıb qəm dağına, eylədi Fərhad.
Yern var qaldırsam ahu fəğanı,
Desəm Fərhad üçün mən bu dastanı.
Yazım can lövhindən iki rəvayət,
Fərhadla Şirindən edim hekayət,
Tişəsi sinəmdən çıxartsa fəğan,
Onu itiləsin gərək bu suhan.
Gəncədə bəslənən o böyük ustad,
Bu xoş əfsanəni belə etmiş yad.
Demiş, yazıq Fərhad daşlar çapardı,
Sanma bu sənətdə bir misli vardı.
Şirinin qəlbində varmış bu məraq,
Qart daşlar bağrında çəkdirə bir arx,
Bu işçin arardı bir əhli-hünər,
Şapur ona verdi Fərhaddan xəbər.
Fərhadçın Şapuru Şirin yolladı,
Şapur da tez gedib tapdı Fərhadı.
Pərdə arxasında Şirin durarkən,
Şirin dillə ona iş buyurarkən,
Bu xoş səsi duyan o xəstə Fərhad,
Aşiq oldu ona, qopartdı fəryad,
Səbrini itirdi,qərarı getdi,
İş bir yerə çatdı, həyatı bitdi.
Lakin hindistanlı mahir sənətkar,
Bu qəm dastanını edəndə izhar,
Bu qüssə üstündə işlətdi qələm,
Açdı bu səhfədən bir başqa aləm
Hansı bir sözü ki, gördü müvafiq,
Onu əsərinə bildi o layiq.
Gövhər dəryasında qələmi üzdü,
Əsərinə belə incilər düzdü
Ki, nəslən çatardı o, sultanlara,
Xəta mülkündəki böyük xanlara.
Hər sözü hünərdən verərdi xəbər,
Alnında parlardı şahlıqdan asər.
Bəllidir insaiın lakin adəti,
Mə'lumdur bəşərin bu xasiyyəti.
Könlü hər bir işə göstərsə maraq,
Çətindir vzünü ondan qurtarmaq.
həvəs nizə alıb, göstərərsə zor,
Əvvəl ağlın eylər gözlərini kor.
Nəfsilə vuruşan basılar, inan,
Bu işdə tən durar dərvişlə sultan.
Onun qəlbindəki coşqun bir həvəs,
Hünərlər yaratdı Fərhada əbəs.
Oğlunu bu sayaq görüncə xaqan,
Çox çalışdı onu qaytarsın yoldan,
Gördü mümkün deyil, çün tərki-adət,
İnsanda fitridir nikbət, səadət.
Bu işdə oldusa çox fikrə düçar,
Şahlıq namusuna bu iş gəldi ar.
Çox seyirlər etdi özkə diyara,
Bu müşkül bəlayə tapmadı çara.

Axırda oğlundan əl üzdü bütün,
Onu səyahətə sövq etdi bir gün.
Hünərlə at sürdü Əşrəf meydana,
Bu sözü başqa cür çəkdi bəyana.
Bu qəmli dastanı yazmışlar belə,
Yazan adam bəlli deyildir mənə.
hər üç şair bundan bir qədəh içdi,
Arada bununçün ixtilaf düşdü.
Xosrov bu qüssəni istərkən yazmaq,
Qabaqca yazandan o verdi soraq.
Bu müqəddəs işə eylərkən rəğbət,
Başdan başlamağı bildim məsləhəq.
Bir sözü bilməsən ta başdan-başa,
Ortadan oxusan o gəlməz xoşa.
Olsa «iyman» sözü rəhmətdən nişan,
Əlifsiz yazılsa, oxunar «yaman».
Şəmsi hər bir adam qızıl edər hiss,
Vaşdan «şi»ni atsan, dönüb olar mis.
Möhnət gecəsinə şam işıq saçar,
Kəsilsə şö'ləsi qaranlıqlaşar.
Qəm şamı salmışdır canıma atəş,
Can da bu yanmaqda olmuş mənə əş,
Başında olmasa gər zərli bayraq,
Etməz şəbistanı şam belə parlaq.
Mənim can evimi işıqlandıran,
O təraz şamına var ümid inan,
Günəştak göylərdə cövlan edəçok,
Aləmi nuruna heyran edəcək.
O işıq şamını dur gətir saqi!
Şam deyil, o parlaq günəşdir baqi.
Günəş yayılarkən ucalıqlara,
Mən də Fərhad kimi çıxım dağlara.

FƏRHADIN DOĞULMASI

Bu Çin libasını nəqş edən rəssam
Onu bu nəqş ilə bəzəmiş tamam:
Çin gözəl nəqşlər ölkəsidir çün,
Ona qibtə edir dünya bununçün...
Orada var idi çox böyük bir xan,
Ona xan deməyin, söyləyin xaqan.
Məmləkəti geniş dünyalar qədər,
Yeddi qat göy ilə taxtı bərabər.
Elə bil qum idi yerdə qoşunu,
Nə qum, ulduzlarla bir tutun onu!
Afridundan çoxdu cahı, cəlalı.
Qarundan artıqdı dövləti, malı.
Uca göylər kimi dərgahı vardı,
Hətta göylərdən də ali durardı,
Önündə qul idi elə bil xanlar,
Ona bac verərdi ölkə alanlar.
Səxavəti vardı ümmandan artıq,
Çəvahir saçardı o kandan artıq.
Həm imkandan artıq nəinki kandan,
Hər kəs tapmadığın, tapardı ondan!
Günəş incisindən olsa da tacı,
Ayrı bir inciyə var ehtiyacı.
Arzu bağı açsa yüzlər ilə gül,
Çırpınırdı başqa bir külçün könül.
Ondan nur alırkən hər iki çahan,
O işıqlanmadı öz işığından.
Dedi:-«Çün, cahanın bəqası yoxdur,
Uca sarayların əsası yoxdur.
Əbədiyyət evi deyildir ali,
Dünya bədbəxtlikdən olarmı xali?
Min il padşahlıq etsə də insan,
Baş əysə hökmünə illərlə cahan,
Bir gun içər ikən yoxluq camından,
Zənn edər yaşamış dünyada bir an
Taxti göyə dəyən şah olsun, ya da
Bir daxma tapmayan yoxsul bir gəda.

Onları bərabər siləçək zaman,
Əbədi deyildir nə yoxsul, nə xan.
Baxıb fəxr eyləsin nəyə taçidar
Öndan qalmaz isə bir dürr yadigar?
Yaranan dürrdü, yaradan sədəf,
Sədəf, yə'ni ata, dürr isə-xələf.
Sədəfsiz dənizdə iz yox incidən,
Dəniz zənn eyləmə bu suları sən.
Necə də qəzəblə köpürür sular.
Yzündə dalğadan qırışıqlar var.
Çoxdur çəmənlikdə gözəl sərvlər,
Lakin faydası nə, verməyir səmər.
Ağac gözəllikçin yaranıbsa gər,
Meyvə verməyirsə, odun edilər.
Bulud yağış ilə verməsə fayda,
Havada boş duman olacaq o da.
İldırım parlarsa göydə nə qədər,
Sönər, arxasında, buraxmaz əsər.
Ocaq yanıb bitsə, nə qüssəsi var,
Təzədən qorilə yandırmaq olar.
Mən o dənizəm ki, gövhərim yoxdur,
Yaxud, bir odam ki, külüm soyuqdur.
Yox, iyrənc kölməyəm, dəniz deyiləm.
Bu od nə oddur ki, tez sönür körən?
Bu odsuzluqdandır könlümdə dağım,
Dövran keçirməsin deyə ocağım
Ah, həsrət! İllərlə çox udmuşam qan,
Çin-Xəta mülkündə olalı xaqan.
Bu fani dünyadan gedən zamanda,
Bir yad tutacaqdır yerimi onda,
O mənim taxtıma basacaq ayaq,
Qoşunla ölkəmə əl uzadacaq,
Yatağım içində tutacaq aram,
Zəmanə sübhümü edəcək axşam.
Zəhmətlə yığdığım bu xəzinələr,
Ona çatan zaman olacaq hədər.
Düşmən tə'nindənmi əfsus eyləyim,
Ya kişilik, namus, hansından deyim.
Oğulsuzluqdandı bu əzablarım,
Məni iztirabdan xilas et, tanrım!
Bu dərin kirdabda kəl tut əlimdə,
Varis işığilə işıqlanım mən!»
Sözləri, söhbəti daim bu idi,
Həqdən bir oğuldu ancaq ümidi.
İncilər Saçardı göz yaşlarından,
Lakin sevinc yaşı istərdi o xan.
Bununçün pul tökdü dünyalar qədər
Çox nəzirlər verdi, etdi kərəmlər
Oğulsuz kəslərə min lütfi yetdi,
Çox atasızlara atalıq etdi.
Bunların hamısından məqsəd isə, bax,
Bir oğul atası olmaqdı ancaq.
Lakin nə çəkmişsə qarşıya təqdir,
Tədbiri, eyləmək olmayır təğyir.
Bir işdən mənfəət körməsə insan,
Əzəldən alnına yazılıb haqdan.
Rənkləri qırmızı bir çox gövhər var,
Əslində lə'l deyil, kömürdür onlar.
Çox sarı boyalar yaratmış cahan,
Mə'dən görünsə də alovmış haman;
Edilən arzuda varmı bir xeyir?
Madam ki, məchuldur insana bu sirr,
Elə bunun üçün deyirəm ki, mən,
Razılıq eyləyək taleyimizdən.
Çün bu arzularla yaşayırdı xan,
Duasını etdi məqbul, yaradan,
Bir yeni ay doğdu evində xanın,
Ay deyil, günəşi bütün cahanın.
Açıldı bağında atəşin bir gül,
Gül deyil, yox onu dərd şö'ləsi bil.
Tale üzük taxdı əlinə həmən,
Zinətini etdi odlu lə'ldən.
Yazıldı alnında eşqin sirləri,
Qazıldı qəlbində dərd tilsimləri.
Yox, ona lə'l deyil, deyiniz bari,
Gecəni nurladan parlaq mirvari

Mirvari deyildir, dünya yandıran
Qiymətli bir gövhər sanılsın o qan.
Sapı eşilmişdi tabi-vəfadan,
Qəlbi deşilmişdi hökm-qəzadən.
Gözündə göz yaşı selindən izlər,
Köksündə var idi ahlar, əninlər.
Alnında məhəbbət nuru yanardı,
Camalında vəfa damğası vardı.
Onu dərd əhlinə şah dedi fələk,
Qəm oduna tanış, söylədi mələk...
Eşq əhli içinə düşmüş idi cuş,
Doğulub-odlarda gəzdi Səyavuş,
Şadlıqdan quruldu böyük mə'rəkə,
Başladu bir-birin hamı təbrikə.
Ata da o dürrə tez nəzər qıldı,
Sədəf tək gülməkdən ağzı açıldı.
O qədər payladı o xalqa qaş-daş,
Dənizlər, mə'dənlər qaldı buna şaş.
Ölkə parlayırdı bəzək içində,
Bu sayaq keçirdi ayinlər Çində.
Sonra əmr verdi xalqa hökmdar:
«Varsa: Çin mülkündə nə qədər divar,
Adətimiz üzrə bəzənsin gərək,
Ystünə vurulsun naxışlı ipək.
İpək yox, zərxara, həm cazibədar,
Xəta naxışından olsun naxışlar».
Beləcə bəzəndi hər tərəf bütün
Çin bütxanəsinə bənzədildi Çin.
Yox sorğu-sualı xalq nə eyləsə,
Yaman demək olmaz kim hər nə desə.
Elə bir ziyafət qurdu ki, o xan,
Onun dövrünəcən fələklər inan,
Ömründə görməmiş belə səltənət,
Mən yüzdə birini yazmıram fəqət.
Geniş süfrələri göyə oxşardı.
Orda günəş boyda çörəklər vardı.
Şah eli qurtardı hər ehtiyacdan,
Yç il azad etdi xalqı xəracdan.
Kef çəkdi camaat durmadan bir an,
Kef, nəş'ə həddini aşmışdı yaman.
Nəş'ə doldururkən həmin diyarı.
Dincəldi məşəqqət karivanları.
Nəş'ələr çəkildi həddən ziyada,
Soyğunlar, talanlar düşmədi yada.
Ölkə üzündə yox qırışdan əsər,
Çöldə qırış varsa, o da ki, şəhər.
Badə məhv eylədi, qalmadı qayğu,
Qaranlıq kədəri yudu qızıl su.
Saqi, bir qədəhlə xatırla bizi
Kətir o məclisdən qismətimizi.
Məni, Çin əhli tək, meypərəst eylə
Çin piyaləsini doldur, məst eylə.

FƏRHADIN TƏRBİYƏ OLUNMASI

Bəzəkli məçlisdə mahir nəğməkar,
Dastana bu sayaq başladı təkrar:
Oğul bəxş edərkən ona yaradan,
Bu gözəl töhfədən çox şadlandı xan.
Sevindi uşağın gözəlliyilə,
Hazırlaşdı ona ad qoysun deyə.
Həmin o şahanə hüsnün nurundan
Sonsuz işıqlara qərq oldu cahan.
Tale yardım etdi, üz verdi dövlət,
O nurdan hər bir kəs tapmışdı zinət.
Bütün bu əsaslar üzərində xan,
Fərhad ad qoymuşdu ona bu zaman.
Dedi: «Fər-nur demək, baxt isə-hadi»
Bundan şahzadəyə verdi o adı.
İpəklərə büküb şahın oğlunu,
Qaş-daşlı beşiyə qoydular onu.
Yox, ata qoymadı onun adını,
Sevgi körən kimi təmiz zatını,
Ona Fərhad deyə, o, ism qoydu,
həm də hərflərini beş qism qoydu:
«Fəraq», «rəşk», «hicr» və «ah» ilə «dərd»,
Onların ilk hərfin eyləyərək fərd,
Sonra eşq ustadı sözləri qatdı,
Bu tərkibdən onun adın yaratdı.
Kədər beşiyində ağlatdı onu,
Həmin buxov ilə bağlatdı onu,
Uşaq dinclik tapdı, müxtəsər desək,
Şahanə qəfəsdə huma quşutəg.
Ona dayə oldu çərxin kəlini,
Bildi hər halını tutdu əlini,
Yığıldı yanına nə qədər ki, var,
Gözəl nəğmə deyən çinli qadınlar..,
Yuxudan eylədi xalqı şıltağı,
Laylada tutdular o dəm uşağı.
Başqa uşaqlara bənzəmirdi bu,
Bir an gözlərinə kirmirdi yuxu.
Cismi tapsın deyə qüvvət və mayə
Südünü sağırdı aqaına dayə,
Ona xoş gəlirdi bu südü içmək,
Yzümlə qarışmış badam yağıtək...
Verdi neçə qətrə süd, eşq dayəsi,
O dəyişib oldu eşq sərmayəsi
Dürrə çevrilirdi nə içsə uşaq,
Mə'nəvi dürr idi bu dürr ancaq,
Onun qarışqadan azdı qidası.
Ancaq ki, qüvvətdə aslan balası.
Kim eşqə düşərsə, ona gələr qut,
Süd içsə dürr olar, qan içsə yaqut.
Tamam olar ikən onun bnr yaşı,
Şərəf incisilə dolmuşdu başı.
Qalxıb beşiyini tərk etdi bir gün,.
Özü özbaşına yerimək üçün.
Sonra üç yaşına Gəlib yetişcək
Sözləri ağzından saçıldı dürr tək.
hər sözü-söhbəti eşq əfsanəsi,
Oldu məskəni də eşq kaşanəsi.
Yç yaşlı olarkən, kerGəmi ilə
On yaşdan az vermək olmazdı tiflə.
Bu işdən qalmışdı el ona heyran.
Günəş də heyrətə düşdü bir zaman.
Ata belə körcək işləri əlbət,
Onu oxutmağı bildi məsləhət.
Çağrıldı o dəmdə həkimi-zaman,
Biliyilə, cahan içində, cahan.
Köyün sirlərini oydu həll edən,
Köylər dad edərdi onun əlindən.
Günəş tək aydındı mühakiməsi,
Ondan da parlaqdı könlünün səsi,
Bir elm yox idi heç ondan nəhan,
Nə vardı ki, ona olmasın əyan!
Köylərə sürərkən o fikr atıı,
Öyrəndi göylərin yeddi qatını.
hikmət nöqtələrə bölsəydi fərdi
Nöqtə gözlərində cismə dönərdi.

Ona ilahiyyat, hesab, təbiət,
«Əlif», «bəy», «tey» kimi aydındı əlbət.
Fəlsəfi biliyi çatdı Yunana.
Bir kiçik şakirddi Ərəstu ona.
Məçlisə gələrkən həkimi-aləm,
hökmdar, Fərhadı çağırtdı o dəm.
Çox sə'y eylədilər təhsili üçün,
Köyün ortasında mənzil tutdu gün.
Ustad «əlif», «beydən» başladığı dəm,.
«Beyə» bəla deyib «əlifə» ələm
Gül üzlü şahzadə vermişdi ilk gün,
Əbcəddən hədiyyə atası üçün.
Yç ay keçməmişdi oxudu rəvan,
Əzbəri olmuşdu bir ildə qur'an,
O hər hansı dərsə baxsa bir kərə,
Bir də əl vurmazdı o vərəqlərə.
Könlünə yazardı onları özü;
Yox, o can lövhinə yazardı sözü.
Bir dəfə oxusa dərsini ancaq,
Əzbər bilər idi o varaq-varaq:
Görərkən eşq ilə aşiq sözünü
Könlü vurğun gördü buna özünü.
Şərhini eylədi çox dəfə təkraru
Tez-tez oxuyaraq etdi ahu-zar.
Hər eşqə düşənin halına yandı,
Hər gözü yaşlını bir yoldaş sandı1.
Kim etsə dərdindən bir az rəvayət
Ona rədd edərdi tamam sirayət.
Bir qəlbi oxursa, fikrində ağlar,
Bir gözdə yaş görsə ağlardı zar-zar
Həkimi lal etdi Fərhadın dərdi,
Dərhal öz-özünə yüz hökm verdi.
Getdikcə atanı heyrətlər aldı,
Ana fikir əlində lap aciz qaldı.
Dedi: «Uşaqlarda bu hal çox olar»
Xaqan dedi: «Yoxmu başqa uşaqlar»
Hərə bir növ ilə dedi bir tədbir,
Ancaq bilmədilər nə yazıb təqdiri

Onun, el içində yayıldı sözü;
Yenicə çatmışdı on yaşa özü
Bütün elmləri bildi dərindən
Bir nöqtə qaçmadı nəzərlərindən.
On yaşını tamam etdiyi zaman,
Az vermək olmazdı iyirmi yaşdak.
Elmi vərəqlədi, elə ki, bir-bir,
Bildi dilavərlik silahı nədir.
O hər hansı işə meyl etsə Əgər,
Çətinlik çəkmədən onu düzəldər.
Həm qövs-qüzəhi o elə əydi,
Məşriqi əyərkən, məğribə dəydi.
Zülmətdə gər nişan alsa Sühanı,
Fələkdə vurardı həmin nişanı.
Ayrı nişan alıb ox atsa Əgər,
Fələk qəhrəmanı afərin deyər.
Dəysə qılıncının zərbəsi hara,
Yarılıb yarağan olardı ora.
Nəinki yer, hətta qranit dağlar,
Onun zərbəsindən yarığan olar.
Əgər vursa idi Elbursa bir gürz,
Uçardı, toz kimi qalmazdı Elburs.
O dövri-fələyə nizə tutan tək,
Qorurdu qalxanla özünü fələk.
Nizənin küt ucu balıqdan keçər.
Tiz ucu fələyin qəlbini deşər.
Döyüş meydanında at çapar ikən,
Düşmənlər qaçardı qərbdən-şərqəcən.
Göyün yel atını ötər səməndi,
Bəhramın boynuna düşər kəməndi.
Geyə zərbə vurdu o şeşpərindən,
Hutun qəlbi oldu su, xəncərindən.
Şir bürcünün boynun əlilə üzdü,
Onun qarşısında şirlər gücsüzdü.
Ağrı duyar idi hətta Ruintən,
Nə vaxt tutsa idi onun əlindən.
Elm dünyasında bir parlaq gövhər
Qüvvət aləmində göstərən hünər,

Heç saydı özünü, əbcəd oxur tək,
Nəinki elmdə, gücdə də gerçək.
Şahlar, qapısında onun bir gəda,
Gədaların ayaq tozuydu o da.
Onunçün şah, gəda nə fərqi vardı,
Gədanı şahdan da üstün tutardı.
Nə ki, könlü, onun gözü də pakdı,
Dili pak, sözü pak, özü də pakdı.
Layiqdir bu təmiz böyük varlığa,
Dünyada kim varsa eyləsin dua.
Soyuq yellər əssə üstündən nagah,
O vaxt Çin xalqı da çəkər soyuq ah.
Fəda edər ona el xanimanın,
Nə ki, xanimanın, bəlkə də canın.
Ona toxunmasın deyə bir xata,
Hər gün bir xəzinə paylardı ata.
Uşağın duysaydı bir dərdi vardı,
Onu ölümlərdən satın alardı.
Dərdə əsir oldu Fərhadın başı,
Gəlib çatar ikən ondördə yaşı.
Saqi, qəm dağıdan şərab ver bizə,
Əsər eyləmişdir dərd qəlbimizə.
Başımın üstündə çəkməmiş ikən
Kədər xəncərini, şənlik düzəlt sən.

FƏRHADIN SEVGİSİ

Mühəndis bu qəsri tikdiyi zaman,
Onu bu növ ilə qurmuşdur: xaqan
haman arzusuna elə ki, yetdi,
Şənlik məclisində o, dinclik etdi.
İndi o, şam idi evində rövşən,
Məçlisi o güldən olmuşdu gülşən.
Alovlanai bir qəlb olsa da o şam,
Qəlbi yandırardı alovu tamam.
Alışıb parlardı bə'zən alovlar,
Bə'zən də göz yaşı olardı onlar.
Eşq onun üzünə dəyərdi nəhan,
Olsun qoy bu gülun rəngi zə'fəran.
Deyərdi qəm yükü ona gizlicən,
«Dal» tək əyməliyəm bu əlifi mən!
Dərd çəkmək istərdi gözünə füsun
Ki, bir gün onları yuxusuz qoysun.
O könlü qorxudub deyərdi kədər:
Qoy yıxım bu ezi qalmasın əsər.
Əgər bir iş etmək istəsə təqdir,
Qabaqdan əsərin göstərər bir-bir.
Qızdırma ediicə zahir şərarət,
Bədəndə əvvəlcə olur hərarət.
Yarpağı tökmədən qabaqca xəzan,
Rənkini çevirib eylər zə'fəran,
Kimə ki, bir bəla yetirir təqdir,
•Əvvəlcə eyləyər əhvalın təğyir.
Çün onun qarşıda çoxdu kədəri,
Qəm ilə boyandı şadlıq günləri.
O, eyşü-işrətə meyl eylənən tək,
Əlində parlarkən şərabi-külrəng,
Musiqi coşardı o vaxt hər yandan,
hər könlə, bir şənlik gətirən dastan:..
O nəğmə ki, xalqı ey.ləyzrdi şad,
Onu qəm içində eylərdi bərbad.
Məcnundan desələr dastan içində,
Könlü çırpınardı al-qan içində.

Nə zaman dinləsə qəmli rəvayət
Bu qəmdən olardı qəmkin nəhayət.
Eşitçək eşq ilə aşiqliq sözü,
Çaylar axıdardı durmadan közü.
Xan olduğu zaman bu işdən akah,
Fikirlər içində çəkdi soyuq ah,
Ki: neçin olmadı o heç zaman şad:
Yrəyi qəmlərdən, qüssədən azad?
Nədir eylədiyi bu ahü fəğan,
Neçin ayrılmayır köz yaşlarından?
Deyim Çin mülkündə qəribəlikdən,
Əcaib işlar var nə qədər desən.
Yasəmən sinəli qızları çoxdur,
Mahir ustaların əvəzi yoxdur,
Vəfasız göy kimi oyunbazlar var,
Köy tasından mehrə oğurlar onlar.
Nə vaxt düzəltsələr bir əfsun Əgər,
On dəfə aldanar hər anda göylər,
Kündüz ay doğurub, gecələr günəş,
Oddan su səpərlər, sudan da atəş.
Alovdan göyərdir onlar süpəndan,
hörümçək torundan asarlar zindan.
Bu kimi minlərcə məkr, əfsunlar,
Onun nə həddi var, nə hüdudu var.
hər gün ki, şənlikdə olaraq zahir,.
Min əfsun edərdi onlar təzahür,
Şahzadə dalaraq xəyalə dərin,
Təhqiq eyləyərdi keyfiyyətlərin.
Tapmaca tapılsa, şənlik olardı,
İşdə nə mö'cüzə, nə sirr qalardı.
Bir gün çətin işlər olunca asan,
Qəribəliklərdən qalmazdı nişan:
Bunlar ilə dəxi şahi-cahankir
Eyləyə bilmədi bu işə tədbir'.
Təhəmmül elədi yenə də naçar,.
Düşündü verməkçin ayrı bir qərar
Ki, derd qəsr eyləsin bununçün bünyad,
hər fəsl birində yaşasın Fərhad.
Düzəltsin şadlıqçın nə varsa bütün,
Fərhad dərdlərini unutmaq üçün.
hər qəsrin yanında saldırsın bir bağ,
O bağın hər külü olsun şəbçiraq.
hünərvərlər orda eyləsin gərək,
hər qəsri hər fəslə münasib bir rəng.
Bahar sarayına verərkən əsas,
Qızıl küllə gərək edilsin qiyas,
Kül üzlü büt kimi gözəl qurulsun
Gözəl yanağı tək min rəng vurulsun.
Yay sarayına da bina qoyan gün
Orda bolluq olsun yay kimi bütün,
Yaşıl olduğundan bağda yarpaqlar,
Saray yaşıl olsun dedilər onlar.
Payız sarayına başlanan zamaç,
Onun da rəngini edin zə'fəran.
həm də ki, xəzanə oxşamaq üçün,
Qızıl suyu ilə bəzənsin bütün.
Olsun qış sarayı qışın rəmzitək,
Ağ çin ipəyilə bəzənsin gərək.
Baxanda qar ilə buz əks salsın
Düm ağ kafur kimi bir rəng alsın.
Köylərə bənzəyən bu saraylarda
İlin dörd fəsli də kəlməli yada.
Elə Çin lövhəsi çəkilsin gərək
Ki, olsun fəzası cənnət bağı tək.
Saraylar tikilib qurtaran zaman,
Ora lazım olsa huri və qılman
Xata ilə Çində varsa nə qədər
huriyə, qılmana əvəz gözəllər,
Onlar bu cənnətdə olsun xuraman,
Cənnətdə kəzən tək hurilə qılman.
heç şübhə yoxdur ki, bu dəbdəbələr
Bizim şahzadəyə şənlik gətirər.
Ustad bu işlərə əsas qoyanda,
hazırlıq işləri qurtaran anda,
Bütün sənətkarlar göstərər hünər,
Daş yonan da olsa nəqqaş da Əgər,

Biri yonar yüz cür qranit hər an,
hovuz, ya döşəmə etməkçün ondan.
Biri hərdəm çƏgər yüz gözəl lövhə,
Sarayları bir-bir bəzəsin deyə.
O vaxt ki, nəhayət, həmin karxana
Qurtarıb bir gündə yetəcək sona
O zaman köz burda körəcək nələr?
hər addım başında gözəl şəkillər!
Bir şəkil olacaq köz qabağında,
Tam ayrı bir şəkil çevrilən anda.
Lövhələr xoş kəlsə Əgər közünə,
Yüz iş tapacaqdır Fərhad özünə.
Saray tikilərək tapsa bir sənət,
Qurtaran zamanda sürərsə işrət,
Alışar bunlara nəhayət Fərhad,
Şübhəsiz ki, olar qəmlərdən azad.
həmin bu işlərə başlayarkən xan,
Qəlbində bir şadlıq duydu o zaman,
Müdrik bir vəziri var idi xanın,
Ölkə tədbirilə abaddı onun.
Çinin ondan idi zinəti bütün,
Mülk-ara adlandı o bunun üçün.
Ondan məsləhətsiz iş körməzdi xan,
Rə'yincə kedərdi, onun hər zaman
Atabəy olmuşdu vəzir Fərhada,
Ata tək sevirdi vəziri o da.
Aşüftə halına yanardı gerçək,
Xəzinəsi itən xəzinədar tək,
Bu fikirlər ilə vəziri pünhan,
Bir gün öz yanına çağırtdırdı xan.
Sarayın vəsfindən, huridən dedi,
Açıb xəyalını bir-bir seylədi.
Vəzir cavab verdi tə'zim edərək:
«Sizdən gizlin bir şey qalmamış, gərək
İşə başlanılsın bir an durmadan».
İşləri tapşırdı vəzirinə xan.
Vəzir fərmanından şadlandı xanın,
Önündə baş əyib o hökmranın.

Oradan şad-xürrəm qayıtdı keri
Tökdü bundan sonra çox tədbirləri.
Təmiz şərab gətir, ver mənə saqi!
İş başa çatmıaddır içək şərabi;
Köydə yeddi qəsrin vəfası yoxdur,
Dünyada dörd fəslin bəqası yoxdur!

SARAYLARIN TİKİLMƏSİ

həmin karxananı qurub yaradan,
Ondan verir idi belə bir nişan:
həmin sarayları tikdirmək üçün
Şah, Mülk-aranı tə'yin edən gün.
Atına minmişdi özü də dərhal
Yandı dövlət kimi alnında iqbal.
Yanımda minlərlə alim kedirdi
Onu mühəndislər təYib edirdi.
Şərab nəş'əsilə Çini kəzib xan
Seçdi ən nəhayət dörd gözəl məkan.
hər biri çənnətin bir kuşəsitək
Abü həvasından açılır ürək.
hər biri bir fəslə gəldi müvafiq.
İstirahət üçün Fərhada layiq.
Divar tikənləri tapdırdı əvvəl,
Verdi hər birinə Derd ədəd cədvəl.
Çəkildi bir ağac uzununda xətt,
Böldülər sonra da onu xətbəxətt.
Gördülər gözəldmr bağın sahmanı,
Yetişdi dörd saray tikmək zamanı.
Artıq əmr etməyçn zamanı yetdi,
Mülk-ara işlərə rəhbərlik etdi.
Vardı Çin mülkündə həm iki ustad,
O.nlarda bir idi hünər, iste'dad,
Banilə Manidi onların adı
Körüb tanıyanlar iki ustadı.
Fərq edə bilməzdi bir-birindən
Bani zonn edərdi Manini körən.
Me'marlıq işini Bani etmiş faş,
Mani Çin mülkündə ən gözəl nəqqaş.
Banidə məharət o qədər çoxdur,

Təsvir eyləməyə onu söz yoxdu.
O elə tez çəkdi nəqşəni körcək,
Bir divar nəqşəsi çəkən ustatək.
Uca qübbələri çatdırmaq sona,
Su içimi kimi asandı ona.
Bir evin binasın o qoysaydı həm,
Fələk sarayıtək olardı möhkəm.
Qranitdən möhkəm bina qurardı.
Kirəci dəmirdən sərt yoğurardı.
Elə nəğş edərdi, Mani, doğrudan
Çərxin iəqşbəndi əskikdi ondan.
Rəqəm dairəvi, istər olsun düz
ÇƏgərdi cədqaəldən, pərkardan təmiz.
Cansız lövhələri bəzəyən zaman
Onlara verərdi elə bil ki, can.
Onun çəkdiyinin əksini belə
Çəkə bilməmişdi yüz nəqqaş hələ.
O yatmışa tə'lim verərsə Əgər,
Ayılıb mahir bir ustaya dönər.
Var idi yenə də cəld bir sənətkar,
Sən'əti həm incə, həm də ahənkdar.
O idi sərt daşla yarışa kirən,
Ləqəbi Qarindi-qranit kəsən.
Tişəsinin ucu dəysə bir kərrə,
Min deşik açardı qranitlərə.
Oldu qələminə sənətkarlıq fən,
Bütün ömrü boyu oldu daş kəsən.
Çox ustalar vardı aqil, yekanə,
Beləsin körmədi, hələ zamanə.
Çağırtdı hamını o müdrik vəzir.
halı, vəziyyəti şərh etdi bir-bir
Ki: «Xaqanın bir çox əmrləri var,
Şahzadə üçündür bəllidir onlar.
Dörd bağ salınmalı cənnət bağı tək.
Bəzəyi külşəndən dörd saray gərək.
Şahzadə hər fosil birində olsun,
hər gün könül quşu bir bağa qonsun».
Sonra da rəngləri o, şərh eylədi,
Bu növ, bu növ olsun bünövrə, dedi.
Sözünü qurtarıb fikirləşmədən,
Qum kimi pul səpdi ortaya birdən.
İşə salmaq üçün biliyin, əvvəl
Öpüb köz üstünə onlar qoydu əl.
Elədi Mülk-ara onları xoşbəxt,
İşə başlamaqçın tə'yin oldu vaxt.
Əvvəlcə girişdi işə dörd sərkar,
İş üçün gərəkli nə var yığdılar.
hər işi tapşırdı yüz iş bilənə,
Verdi hər birinə min işçi yenə.
Çinin hər yerini abad-xaraba.
Tutdu daş, kərpiclə yüklü araba.
Doldu kurultuyla dağlar, dərələr
hətta səs çatırdı göylərə qədər.
Ustalar dağlara çıxdı durmadan,
İşlədi minlərlə qranit yonan.
Bu araba deyil, elə bil göydür
Qranit yükünün altında kedir.
Səhərdən axşama çəkilir birbaş
Ora, iş yerinə ağ, qırmızı daş.
Coşur dəniz kimi hər kanal çəkən,
Rübai oxurdu ustalar bərkdən.
Onların kücündən bu idi nişan,
Kəmilər hər yana olurdu rəvan.
Orda səndəl ilə ud elə çoxdu.
Tüccar dükanında bu qədər yoxdu.
Səndəl ağacından, hər anda mişar
Qışda kafur kimi tökdü qabıqlar.
hər bənnanın başı göyə ucaldı,
Palçıq verən isə yerlərdə qaldı.
Yer bu zərbələrdən elədi fəğan,
Qalxdı hər parçası asimanacan.
Uca tağ üstündə dayanıb bənna,
Yerdən kərpiç almaq etsə təmənna,
Çıxıb ay üzlülər meydana bütün,
Zühəl ulduzuna kələrdi üstün.
Kəlir ustalardan hər an bir fərman,

El bu fərman ilə işlər durmadan.
Düşüb bəniadəm tamam həycana,
həycan salmışdılar bütün çahana.
Elə çalışırdı o dörd həvəskar,
Ona heyran qaldı bu yeddi pərkar,
Ustalar baxdıqca hər birisi nər
Bir an dincəlmədən işləyərdilər.
Elə ki, bu təhər başlandı işlər,
Gəlib şahzadəyə nəql eylədilər:
Ki, göylə bərabər dörd saray durur,
Edib yer üzündə dörd cənnat zühur.
Belə tağ kermzmiş heç zaman afaq,
Təkdir yer üzündə ordakı hər taq.
Yfüqdən ucadır orda qüllələr,
Dünyada onlara əvəz nə gəzər!
Çün tə'rif etdilər həddən ziyada,
Kerməkçün həvəsə düşdü şahzadə
Atını çəkdirib, tezcə keyindi,
Ay, sanki, göylərin atına mindi.
Yanında ay üzlü yüz atlı da var,
Sanki ay ətrafın tutmuş ulduzlar.
Şahzadə gerdü ki, çatınca ora,
Qiyamat qoqtmuşdur lap aşikara,
Təəccüb eyladi, coşur bir diyar,
Yemədən, yatmadan işləyir onlar.
Dörd saray çəkibdir orda göyə baş,
Köy ona tə'riflər yağdırır şabaş.
Orda göylər kimi ucadır tağlar,
Onların Zühəl tək bir körGəmi var.
hər bina uca bir tağ olsun deyə,
Devranın hökmilə ucalmış göyə.
İşə elə dalmış orda hər ustad,
Başqa hər cür işdən olmuşdur azad.
Şahzadə görüncə belə bir əhval,
Barmağın dişləyib, sanki oldu lal.
O hansı bir işə diqqət eylədi,
Ona heyran qalıb təhsinlər dedi.
Çox ustalar gördü, getdisə hara,
Rast gəldi yüzlərcə daş yonanlara.
Qranit dağlarda vuraraq dövrə,
Bölürlər dağları onlar min yerə.
Tişələr altında bölünür hər dağ,
Sanki bıçaq altda əriməkdə yağ.
Birisi mum kimi yoğurur daşı,
Ondan novca üçün edir şir başı.
Birisi mərməri yonub vurhavur
Ondan sütuilarçün bünövrə qurur.
Orda sənətilə mahir sənəşar
Me'marlıq hünərin etdi aşikar.
Dəmir qələmini çəkib hər yana
Daş üstə torpaq tək qoydu nişana.
Çəkdi qələmilə yüz naxış dərhal
Belə bir ustadan Mani oldu lal.
Bə'zan küc kestərdi bə'zən də hünər',
Səs saldı dünyaya ancaq bu təhər.
Mahir sənətkarı gördüy.ü o an,
Şahzadə seyr etdi bir xeyli zaman.
Sonra da atından yerə düşən vaxt
Qranit üstündə quruldu'bir taxt,
Şahzadə oturdu burda bəxtiyar,
Dedi: - «Ey sənətdə böyük sənətkar?
Bir az sənətindən kəl bizə danış,
İşin əsli ilə bizi et tanış!
həm də, söylə körək, nədir bu peşə,
Yonur qraniti mum kimi tişə?
Nədən kerməmişik bu şeyləri bizq
Ağıl belə bundan qalmışdır aciz.
Ağa^ bir azacıq sərt olsa Əgər,
Bıçaq ona dəysə dərhal kütləşər:
Nəylə itilədin tişəni de bir?
Onu mərmərlər də kütləşdirməyir?
Sərt daşlar. üstündə bu əyilməyən
Qələmini, nədəi qayırmısan sən?»
Yerləri öpərək qabil sənətkar
Başladı, dilində xey.ir-dualar;
«Müşkülün Qaf kimi olea sıldırım-

Qoy çaxsın üstündə onun ildırım.
Olsun qəm daşından asudə başın. .
Yarsın dərd başını atdığın daşın.
Düşmənin nəsibi qoy xarə olsui
Məşəqqət dağında avarə olsun.
Öncə sordun ad və şöhrətimi sən, >
Sonra sənətimin keyfiyyətindən.
Adım Qarin mənim işim aşikar.
Qranit yonmaq tək bir sənətim var.
Sorursan, nə üçün bu möhkəm tişə .
Sınmadan qranit yonur həmişə?
Bunun çox fəndləri, çox sirləri var,
Lakin eyləmirəm eli xəbərdar. •
Onlara çƏgərsə tişəni ustad,
Yüz il qranit yox, o yonar polad.
Usta rahat olar sınmaz o tişə,
Sınar *o* zaman ki, yaramaz işə.
Çin xalqı yaradıb elə bir sənət,
Sənətdə edilməz ona rəqabət.
Onlar da bilməyir mən bilənlərİl
Bu işə heç kəsin çatmaz hünəri»,
Bu incə fikrini həkim deyərkə^,
həvəsə düşərək şahzadə birdən,
Dedi ki: «Kvnlümə yatdı bu peşə,
Dayanma, qarşımda məşğul ol işə,
Qraniti gah yon, gah naxışla sən,
Mən də bu işləri keçirim közdən».
Sanki göyə dəydi ustanın başı,
Tez hazır eylədi aləti, daşı,
Gördü, Fərhad olub işlərinə bənd,
Qranit üstünə nəqş etdi peyvənd,
O, sərt qranitə vurçaq tişəsin, •
Şahzadə heyrətlə edərdi təhsin
O qədər dayandı şahzadə o gün,
Dağların dalında batıb getdi gün.
Şahzadd ayrılıb mərmərdən naçar,
0 mərmər dırnağa minərək təkrar,
Keçdi çölü, düzü o şəhər deyə,
Sanki gün dağlarda yüksəldi göyə.
Bir cami-rəngin ver kəl, saqa, mənə?
Qəm daşı kenlümü bərk əzir yenə.
Bu sel, qəm tozunu silsin oradan,
Toz demə, qranit silinsin aman.

FƏRHADIN QARİNDƏN DAŞ YONMAQ ÖYRƏNMƏSİ

Bu qranit üzrə işlədən qələm,
Yzünə nəqş etmiş belə bir rəqəm
Ki, evə çatınca şahzadə axşam,
Könlü bir ləhzədə olmadı aram.
Fikri ayrılmırdı o tamaşadan,
Marata, hayəcana düşqürdü hər an.
hər şeyi həll edər ağıl dünyada,
həvəs qarşısında acizdir o da.
Gecə zülmət çağı çevrilən zaman
Zəlzələ baş verir sanki dağlardan.
Günəş lə'li qurdu çün dağlara taxt,
Mərmər ronkli etdi sübh göyü o vaxt.
Elə ki, ucalıb gün göydə yandı,
Tamaşa etməkçün Cəmşid atlandı.
Gəlib həmin yerə yetişən zaman,
Ustalar içinə düşdü həyəcan.
hər işə salaraq ani bir nəzər,
Bir an dayanmadan edərdi küzər,
O hansı sənətə nəzər salırdı,
Onun sirlərindən hali olurdu.
Bu.ndan ruhlanaraq hər əhli-hüior,
İşə daha artıq sə'y eylədilər,
hərəni bir sözlə çün xoşhal etdi,
Şahzadə Qarinin yanına getdi.
həmin qranitdə o tutdu yerin,
Yonmağa başladı tez onu Qarin.
Mahir bir dəmirçi çağırtdı işo,
Poladdan qayırsın möhkəm bir tişə,
O dəmir pəncəli, o dəmir peşə,
Buyruğu eşidib başladı işə.
Oddan dəmir oldu lə'li--Bədəxşan

Sanki şəfəq içrə günəşdən yanan.
Usta alətləri qayıran zaman,
Qarin su verərdi onlara o an.
Sonra qraniti o yonar ikən,
Qığılcım qalxardı qranitlərdən.
O hansı bir işə baxsaydı nəhan,
Nəhanı aşikar edərdi o an,
Elə mənimsədi işi dərindən,
Ona rövnəq verdi yüz min yerindən.
həm də ki, həvəsə elə tutuldu,
Yüz Qarin önündə bir şakird oldu.:
Bə'zən eldən edib gizlin əndişə,
Alardı əlinə xəlvətcə tişə,
Bir anda işlərdi gizlin o qədər
Bir ildə Görərdi onu özkələr.
Şahzadə bununla hər gün məşq etdi,
həmin bu peşədə kəmalə yetdi.
Çün Gəlib keçincə dörd il baş-başa
Cənnət tək derd saray yüksəldi qoşa.
Qəsrin xariçini Qarin işlədi,
İçərsin tamam Mani naqşlədi.
həm də o rənglə ki, danışdıq bayaq,
Vurdu saraylara nəqşi yüz sayaq,
Kər rəssamın çəkmək hünəri vardır,
Şahzadə həm rəssam, həm sahibkardır.
hansı bir surəti çəksəydi Mani,
Yzünü çƏgərdi şahzadə ani,
Az zaman içində göründü bunlar,
Öyrəndi hər işi Fərhad necə var.
Saraylar göylərə qaldırınca baş,
O həm daşyonandı, həm də ki, nəqqaş.
hələ bunlar nədir hər mahir ustad
Sənətilə qoydu burda böyük ad.
hansı bir peşəyə meyl etdi Fərhad,
Oldu o peşədə mahir bir ustad.
Müxtəsor, dörd saray belə qurtardı,
İçində cənnət tək bağları vardı.
Bahar sarayının işi bitən gün
Al idi daxili, xarici bütün.
həm də al rəngdəydi, bütün lövhələr,
Sanki külşən içrə əylənirdilər.
Al, zarif xalılar döşəmiş yerə,
Yataqlar tutulmuş al ipəklərə.
Al idi pənçərə, buxarı nə var,
Nəinki qapılar həm astanalar.
Baxdıqca alırdı hovuzları çan,
Kiçik daşları da lə'lü yaqutdan.
Axır külrəng şərab, arxlardan daşır.
Orda hovuzların ağzından aşır.
Küldən hər tərəfdə külşən açılmış,
hər yana baxırsan küllər saçılmış.
Kəzib külüzlülər dolaşır qoşa,
Al ipək keyinmiş ayaqdan başa.
Sonra yay bağına baxdığın zaman,
Bir saray körursən rəngi minadan.
Ona göy rəngində vurulmuş zieət,
Köy ondan solğundur eləsən diqqət.
hər yana baxırsan səbzəsi növbər,
Bütün çəmənliklər sərv, sənubər,
Tutuquşu demə, oöylə bir mələk,
Yaşıl keyinmişlər sanki mələk tək,
Səbzə rəngi keymiş gözəllər tamam
Kəzirdi əllərdə mina rəngli cam.
Orda zəbərcəddən vardı hovuzlar,
Zümrüd daşları da par-par parıldar
Köy kimi maviydi sarayın daşı,
Sanki qübbələri yaşıl bir kaşı.
Çün yaşıl rənadəydi onun hər yeri,
Yaşıl çinindən də deşəmələri
hər yana döşənən körpə otlar da,
Bir şənlik gətirən Xızrdı orda.
Daha bir saray var rəngi lap xəzan
Divarların rəngi sanki zə'fəran,
Qızıllanmış idi qübbələri çün,
Fərşi də qızıla tutuldu bütün.
Eylədi sənətkar göstərib hünər

Sarayın içini, xaricini zər.
Orda hər surətin sanki çanı var.
Kün kimi parlaqdır xaric divarlar.
Orda hovuzların yanları, dibi
Cənnətdə olan tək qızıldan idi.
Sarı mey hovuzda olarkən rəvan,
Sanki gün doğardı bu hovuzlardan.
Mey daşıb aşarkən burdan, elə bil
Xəzandır, budaqdan yarpaq tökür kül
Orda günəş kimi gözəl sənəmlər,
Kəhrəba rəngində keymiş keyimlər.
Körənlər həycaıa düşür onları,
Aşiq üzü kimi sarı donları.
Dördüncü sarayın rəiki nur kimi,
Ağ rəng vurulmuşdu bir kafur kimi.
həm içdən, həm tişdən mərmər idi bu
Nə mərmər, hər yanı yaşəm kafuru.
Elə bil kümüşdü hovuzda sular,
Sularda bir civə parlaqlığı var.
Ağ kirəcdən idi kümüş rəvağı,
Sanki qaş altında gözlərin ağı.
Ağ ipəkdən idi haşiyələri,
Ağ çinilər ilə döşənmiş yeri.
hər evdə nur saldı bir kümüş bədən,
Əynində paltarı bərki-yasəmən.
hovuzdan sədəf tək axırdı sular,
hər qətrə elə bil incidir parlar.
Veləydi dörd ədəd Çin bütxanəsi,
İçində dörd saray, cənnət hərəsi.
hər saray sanki key eyvanı idi,
hər bir dairəsi günəş qədərdi.
Orda hər bağ sanki bağı-İrəmdi,
Nə İrəm! Bəlkə də beytülhərəmdi.
Çün Mülk-aranın sə'yilə bütün,
İş başa yetişib qurtardı o gün,
Gəlib xan önündə eylədi təqr.ir,
Dörd çətin sarayın işindən bir-bir,
Mülk-ara sözünü qurtaran zaman,
Tamaşa etməyə yola düşdü xan.
Sol yanında müdrik vəziri kedir,
Ki, əqli elkəni nura qərq edir.
Sağ yanında kedir şahzadə Fərhad,
Ata ilə oğul hər ikisi şad.
Tez birinci bağa etdilər səfər,
Şah ilə şahzadə, vəzir bərabər.
Tamaşa etməkçün düşdülər atdan
Baxdıqca doymurdu köz bu büsatdan.
Bağlarda mö'cüzlər vardı nə qədər!
Sarayda min cürə şeylər gördülər.
Cənnətdən gözəldir ikinci saray,
Yçüncü saraya tapılmazdı tay.
Dördünçüdə sənət o qodər çoxdu,
Saraylar içində buna tay yoxdu.
Bu o.ndan üstündü, o bundan üstün,
Dördü bir-birindən üstündü bütün.
Onun hər birinə baxdıqca insan
heyran qalır idi bu tamaşadan.
Kim gözəldir desə birin körən tək,
Bunu unudardı o birin körcək.
Almağa nə qədər tamahları var,
O qədər mükafat aldı ustalar.
Mülk-aranın artdı min qat məqamı,.
Yüz min qat çoxaldı həm ehtiramı.
Ona bəxş edildi sonra hər nə var:
Ordaki hurilər, bağlar saraylar.
Bir il elə şənlik düzəltdi ki, xan^
Dil onu deməkdən acizdir inan.
Mülk-araya tez ol,-dedi hökmdar,-
hər bir kecikmədə mütləq zərər var.
hər sarayda düzəlt bir fəsil çağın,
Yç aylıq eyş ilə işrət yarağın.
hansı fəsil olarsa, keçən bu üç ay,
Ona uyğun olsun gərək o saray.
Bunu eşidərkən o müdrik vəzir,
Əmrlər verməyə başladı bir-bir.
Xəzna qapıların açıb bu zaman,

Verdi kef çəkməyə belə bir fərman:
hər fəoil bir saray düzəltsin büsat,
Qoy hər gün kəsilsin min qoyun, yüz at.
Bunlara layiq də şərabla yemək,
həm ə'ladan ə'la, çoxdan çox gərək.
İpəyə tutulmuş orda hər nə var,
Yerə döşənmişdi zərif xalılar.
Meyvənin yox idi orda qədəri,
Bir də nəhayətsiz Çin yeməkləri.
Saqi, Çin meyilə elə bizi məst
Ki, bir Çin gözəli edib cana qəsd.
Çün getdi şənliyə xaqanı Çinin
Qoy biz də kef edib, içək həmçinin.

SARAYLARDA ŞƏNLİK

həməldən kü7l üzlü günəş keçən tək,
Minlərlz kül açdı günəşi körcək.
Dəhrin kəlinini bəzəyib təkrar,
Məşşatə, sənətin edər aşikar,
Qamətin gündüzdən, zülfün keçədən
Düzəldib, bir eşiş anları həmən.
Yağış nəm eyləsə Əgər torpağı,
Çağ olar qətrədən külün damağı.
Bulud yağdıranda gözdən yaşını,
Nərkiz yerə tikər dərhal başını.
Nərkizi yuxuda belə görüncz
Sonsuz külüşlərdən qızarar qönçə.
Qönçə şirin-şirin külümsəyərkən,
Kül olub açılır bu külüşlərdən.
Bulud qönçə üstə tekünçə şəbnəm.
O külüşdən bağrı daş olur o dəm.
Qönçə külən zaman eşitmədiyin
Nərkiz yuxuluykən eşitmiş yəpş.
Nərkiz kül açdıqca ronkn zə'fəran,
Qönçə ona baxıb şadlanır hər an.
Əgər içməyirsə qönçə onu bəs,
Neçin ağzın edər zə'fəran əbəs?
Deyəsoi o heç də deyil zə'fərap,
Qönçə sdər onun ağzında nəhai.
O meyl göstərər ağlamaq üçün,
Dəhr onu pərişan edər bununçün.
O öz şıltağından yıxılmamış kər,
Nədir belindəki bəs o duyünlər?

55

Bülbül edir baqda o qədər fəğan,
Əfğanı eyləyor kül bağrını qan.
Demə gözəlləşmir kül bu fəğandan.
Dolur hər yarpağı alovla ondan.
Sevir qızıl külü həsrətli bülbül,
Bu mə'nadan olur o atəşin kül.
Edincə yarpaqın yel parə-parə,
Bu oddan hər yana uçur şərarə.
Külşən başdan-başa kül ilə dolur,
hər kül lətafətdə bir külşən olur.
Bağa yağış saçır sübh eli küldən,
Bağ bu odlu küldən alışır həmən.
Salar bülbül bu od yanında məskən,
Qanad çalıb onu eyləyər rövşən.
Qızılkül kolları küllər açan tək,
Olur külşən üzü o küldən gülrəng.
Çün aləm bu fəsil ala boyaıır,
Əksi şəfəq kimi göylərdə yanır.
hər kül varlığından verincə xəbər,
Şah yaz sarayına eylədi səfər.
Orda qurulmuşdu o qədər büsat,
Külşən də xatirdən çıxırdı heyhat.
Saraya döşənmiş al rəng ipəklər,
Bir taxt qoyulmuş ki, göylərə dəyər.
Oturdu yanıvda (şahın şahzadə,
Kül rəngi eylədi üzlərin badə.
Kül rəngli bir kürsü qoyuldu ora,
Ystündə əyləşdi onun Mülk-ara.
Çin gözəlləridi məçlisə bəzək,
Keyimləri oldu hamısının kül tək,
Al şərab daşıdı kül üzlü saqi,
El içib qoymadı bir qətrə baqi,
Oxurdu durmadan bir an nəğməkar,

Necə ki, bülbüllər oxuyur bahar.
hətta sərvlərin yarpağı küldü,
Saraya hər yandan küllər töküldü,
Batdı kül yarpağı içrə qonaqlar,
Günəş şəfəq içrə necə qərq olar.
İçdi kül rəngli mey şahzadə Fərhad
Onun kül üzündən xaqan oldu şad.
Sevincdən yaş axdı dərhal gözündən,
Yzünə baxınca getdi özündən.
Ona hər an etdi min sevgi zahir,
56
Başına kül tökdü, gah da cəvahir,
Qonaqlar deyildi yalnız vurğunu,
Bütün Çin və Xəta sevirdi onu.
Çarxın ulduzları döndü bu sayaq,
Fəsl hesabından üç ay alaraq,
Bəzəndi atəşin küllərlə saray,
hamı keflər çəkdi, mey içdi üç ay,
Vaxta ki, külşəndə əsdi küləklər.
Daha qızılküldən qalmadı əsər,
Küllər yox oldular torpaq içində.
Ağaclar kizləndi yarpaq içində.
Çəmənlər keyindi minadan paltar,
Köy kimi laciverd olmuşdu onlar.
Çəmənlər içində gözəl sərvlər,
Fərhadın qəddinə bənzəyirdilər.
Nə sərvü sənubər, onun hər halı,
Sərvü sənubərin oldu misalı.
Tuti lələyiydi sanki yarpaqlar,
hər ağac cənnətdə tovusa oxşar.
Təzə şirədəndi hər tükü onun,
Etmiş tacın, şaxdan, yarpaqdan donun.
Ağaclar deyilsə tovusu bağın,
Tovusa oxşatmış neçin ayağın?
Bildi yaxınlaşır yuxunun çağı,
Tükündə kizləndi tez bir ayağı.
Qızıl portağaldan yığdı xəzinə,
Tikdi yarpağından paltar əypinə.
Budur bir yandan da incə sarmaşıq
Dolandı şaxlara sanki bir aşıq.
Bir yaşıl levhədir sanki çəmənlər
Arxlar da kümüşdən bir xəttə bəpzər
Burada ayna tək sular parlardı,
Ystündə ətrafın xoş əksi vardı.
Yox o su bağların sayılır üzü,
Səbzə də o üzdə bir xətdir düzü.
Belə bir fəsldə aləm bəzəndi,
Yfüqlər yamyaşıl, hər tərəf şəndi.
O laciverd rəngli külşənə getdi.
Zərif çəmənlikdə ziyafət etdi,
Mey içdi göy kimi mavi sarayda
Laciverd göyləri salmadan yada,
Geyib Çin ipəyi xaqanla Fərhad,
O gün Çin mülkündə oturdular şad.
57
Kümüş bədənlilər, o yaşıl doilar
Yarpaq içrə sərvə bənzərdi onlar.
Qızıl şərab dolu yaşıl piyalə,
Yaşıl çəmənlikdə sanki bir lalə.
Çin piyaləsində şərabi-külrəng,
Laciverd göylərdə batan şəfəq tək.
Şirin əllərində açı qədəhlər,
Gözəllər məclisdə saqilik edər.
Kim mey şirəsindən odlansa Əgər,
Məzə sərinlədib, təskinlik verər.
Bütün adət üzrə danışdıq necə,
Təam mərasimi oldu öyləcə.
Kəldi başa çatdı burda da üç ay.
Dəmadəm kef çəkdi durmadan saray.
Kəhrəba rəngini alar ikən gün
Yarpaq kəhrəba tək saraldı bütün,
Kəldi kəhrəba rəng sarayın çağı.
Onun kəhrəba tək açıldı bağı.
Yarpaqlar kəhrəba rəngini aldı
Yamyaşıl çəmənlər soldu, saraldı.
Çün əsir olunça yelə ağaclar,

Saçdı yarpağını hər yana çinar.
Çinar o içindən alovlar daşan
Bu odu, almışdır yarpaqlarından.
Qızıl saçan zaman su üstə yellər,
Sular xəncərinin ağzın etdi zər.
Odlu yarpaqlardan uçdu şərarə,
Sanki zərvərəqdir, oldu min parə,
Sarı yarpaq üstə qonunca qarğa,
Sarı lalə içrə bənzədi dara.
Saraldı söyüdlər aşıq üzü tək,
Sarılıq gətirdi elə bil kərcək.
Çəməndə hər ağaç sanki sarı quş,
Uçub ketmək üçün o hazır durmuş,
Qanadlarını da etmiş yarpaqdan,
Tökür lələyini yel əsən zaman.
Edirdi keçələr sübhün ruzkarı,
Səhər şəfəqi tək yarpağı sarı.
Kim aşiqlər kimi ah çəksə hərkah,
Rənkini saraldar bəllidir bu ah,
Bağda yarpaqları etmək üçün zər,
Xəzanın nəqqaşı qızıl əridər,
0 bu məşqəlordo özün unutdu
58
Bütün yarpaqları qızıla tutdu,
Günəşə oxşarsa zər saray Əgər,
Yarpaqlar dövrədə ulduza bənzər.
Bir fəsil göstərdi cahana üzün
Ki, gün də, ulduz da parladı hər gün.
Şah ilə şahzadə Gəlib bərabər
Əyləncə yerini şənlik etdilər.
Zə'fəranı keydi onlar, keyimi,
hər iki aləmin günəşi kimi.
Qızıl surahının içində külrəng,
Yanır qızıl şərab qızıl suyu tək.
Ev qızıl, yer qızıl, orda dam qızıl,
Mey qızıl, qab qızıl, əldə cam qızıl.
hər şey o sarayda qızıldır, zərdir,
Bəzəyi ulduzlar, mirvarilərdir.
Onun qızıl kimi bir körGəmi var,
Əriçi arğacı qızıl şüalar.
Müğənni oxuyur yanıq havalar,
Qızıl qübbə içrə düşür sədalar.
Meyvələrdə ancaq narıncı, limon.
Narıncı heyvaya qoymaq olmaz son.
Orda həddindən çox çəkildi keflər,
Kef üçün yox idi bir ölçü, qədər.
Əyləncə içində burda da üç ay
Nəğməylə, şərabla kef çəkdi saray.
Sonra yarpaqları töküncə yellər,
Dey civə suları eylədi mərmər.
hava kürk keyindi boz buludlardan,
Bulud civə saçdı havaya haman.
Qışın soyuqları Çin zərkəri tək,
Kümüşlədi sular lövhəsin gerçək.
Buluddan tökülən hər xırda qətrə
Donub, inci kimi səpildi yerə,
Çaylar yatağını eylədi xəncər,
Soyuq qətrələrdən düşdü inçilər.
Köy etdi gecədən kömür sərəncam,
Şəfəqdən od saldı ora hər axşam.
O odu yandırdı sübhün yelilə
Özü də əyildi İSİNSİ.N deyə.
Ay tökdü hər keçə çeşməsindən buz,
hər donmuş qətrədən olurdu ulduz.
Buz etdi yer üzün aynatək parlaq,
Buna Çin aynası söyləyin ancaq.
59
Soyuq, od təb'indən istini aldı,
Daha qığılcımlar qəzəbsiz qaldı.
Qızıl küldə səncab istisi yoxdu,
Tülkü dərisindən şö'lə soyuqdu.
Qırmızı əqiqdi yanan kömür san,
Tər külə oxşardı o donduğundan.
Qızıl od soyuqdu, qızılkül kimi,
Tüstü kül üstündə bir sünbül kimi.
Bu zamaı başladı elə şaxtalar,

Sal daşa çevrildi o ipək sular.
Yoxsul, nəfəsilə isitdi əlin,
Köksünə bərk sıxdı sonra dizlərin.
Əlin qoltuğunda kizlədib hər an,
Çiynin uca tutdu qulaqlarından.
Məzacı yerində yoxdu deyə, gün,
Nur yerinə kafur saçmışdı bütüı.
Cahan qarlarilə elə bil kafur
hava, buzlarilə təmamən büllur.
Artıq soyuqların yetişdi dəmi
Qar yağıb ağappaq etdi aləmi.
Ağ kafur rəngdəysə keyimləri kər,
0, qu tükü kimi istilik verər.
Kəldi ulduzlar tək tamam qonaqlar,
Düzüldü məclisdə Ylkər tək onlar,
Çin nazəninləri yığıldı həmən,
Tutub min naz ilə Çin qədəhindən,
Onun adı isə kər Çin fəğfuri,
Rəngi də həmçinin olmuş kafuri.
Xülasə, ordakı şənlik və büsat
Burda deyiləndən artıqdı yüz qat.
Keçdi şə.nlik günü yazdığımız tək
Nə ki, yazdığımız, həm yüz qat yüksək.
Belə keçirdilər burda üç ayı.
Şahzadə bəzədi bu dörd sarayı.
Bunların hamısından məqsəd: şahzadə
Nəş'ələr içində qaldırsın badə.
Çün badə nəş'əni hər an təzələr,
Məclisə tükənməz bir şənlik kələr.
Lakin o tərzipi etmədi təğyir,
Dəyişmək olarmı nə yazsa təqdir?
həm sözü, həm ahı, kədərlə doldu,
Qəlbinin qonağı nalələr oldu.
Birisi ağlarsa, ağlardı zar-zar,
Elin azarından tapardı azar.
Başı dumanladar atəşin sözlər,
O soyuq bir ahdan odlu ah çƏgər,
Duyar el dərdindən onun könlü qəm,
0 da yaxa yırtar, kim yırtsa o dəm.
Biri məhəbbətdən etso rəvayət
Deyər, təkrar olsun həmin hekayət,
Müfəssəl sorardı o işdən nişan,
Nişani qəlbində saxlardı pünhan.
Aşiqlər birləşsə o olardı şad,
Ələmdən, qüssədən xəyalı azad.
Ağlardı yetişsə nə zaman hiçran,
Tökərdi gözləri yaş yerinə qan.
Xaqan bu işlərə baxdıqca bir-bir,
Gördü düz deyildir tökdüyü tədbir.
heyrətlər bürüdü onu bu zaman
Oğluna baxdıqca çaşırdı o xan.
Saqi! Qədəh gətir halım yamandır,
Qədəh ətrafına yol ver amandır.
Qəlbə eşq atəşi salsa şərarə,
Ona mey suyundan yox başqa çarə.

XAQANIN FƏRHADA TƏXTY TAC TƏKLİF ETMƏSİ

Çaldı ölkə üstə kim şahlıq sinci,
O söz qoşununu düzdü birinci:
Düşünüb nə çarə eylədisə xan,
Qəzanın hökmünə tapmadı dərman.
O Fərhad dağının sərt gördü ucun,
O dağ kütləşdirdi tədbir qılıncın.
Lakin xan bu işdə qalmadı naçar,
Düşünüb bir çarə tapmışdı təkrar.
Çün onun yarıdan çox keçmiş yaşı,
Qocalıq önündə əyilmiş başı.
Fərhad isə artıq növcavan olmuş,
həm müdrik, həm də ki, pəhləvan olmuş.
Ona nə ki, Çində xaqanlıq layiq,
Yeddi aləm içrə sultanlıq layiq.
hər nə ki, lazımdır şah olmaq üçün,
Şaha nə lazımsa, o şeylər bütün
Ona verilmişdi həqq tərəfindən,
Nə lazım yoxlamaq onu təzədən.

Bütün eyblərdən varlığı xali,
hər şeydə körsənir onun kəmalı.
Bir eybi vardısa Fərhadın, o da
Nalə etməsiydi hər vaxt dünyada.
Kim ki, şahlıq içrə tapdı riyasət,
Düz ketməz işləri, yoxsa siyasət.
Onun könlü olsa riqqətə mayil,
Qəzzb naxışları tez olar zayil.
Saf olmaq nə lazım həm də bu qədər,
62
Sultanlıqla saflıq yerləşər mƏgər!
Kər bir kəs dünyaya gəlir isə şah,
Salır ,xalq üstünə öz zksin allah.
Şah rəftar eyləsin hər kəslə gərək
O şəxsin özünün xasiyyəti tək.
Böyük tanrı qurmuş cənnət, cəhənnəm.
O, həm ədalətli, qəhr edəndir həm.
Şahlıq küzküsünü hər kəs ki, alır,
O həqq varlığının zühuru olur.
Onun varlığına köməkçi olan
Sifətin aşikar etsin o zaman.
Bu sifətdən biri kimdə olsa kəm,
O şəxs yararsızdır şahlığa o dəm.
Yumşaq xasiyyətsə o həddindən çox,
Şahlıq əzəməti Əgər onda yox,
Düşmən həyatına, qəsd edərsə kər,
Əvəzində qəlbin qurban eyliyər.
Taleyin yayından, kər yağsa yüz ox,
Özünə kötürər, özkələrə yox.
Bu iş dərvişlikdə yaxşı sifətdir,
Lakin şahlıq üçün pis xasiyyətdir.
Şah, cəza qılıncın tiz etməsə kər.
Qalxar xalq içindən yüz qanlı xəncər,
Quldurun paltarı batsa qanına,
Tacirlər ürəkdən sevinər ona.
Şahlar qorxutmasa zalımı hərkah,
O, bildiyin edər, zərər çƏgər şah.
haqsızlıq Görərsə yetimlər Əgər
Məktəbli bu dərddən azaddır mƏgər?
O, demək olmaz ki, bunları bilmir,
Bilir, layiqincə əməl eləmir.
Bu hal mənim üçün çox çətin oldu.
0 məzlum aciz bir qəlblə doğuldu.
Kücdə, aciz ikən enündə fillər,
Sinək nişini də qırmaz o əllər.
Fildə küclü pəncə bəs nəyə gərək
Qarışqanı belə incitməyəcək?!
Alim olsa belə nə mə'nası var,
Əgər qorxmayırsa ondan nadanlar?
Bu inandığından deyil özünə
Mə'nasız görünür aləm közünə.
Nə qədər düşünsəm işi dərindən
Yalnız bircə çarə görməkdəyəm mən:
Kər ona tapşırsam bu səltənəti
O da tərk eyliyər həmin sifəti.
Düşərsə üstünə Əgər bu işlər,
İşi rədd etməyib, rəhbərlik edər.
Çün o ellər üçün zəhmət çəkəcək,
Sərt adamlara da sərt olsun gərək
Siyasətə qoysa bir adam bina,
Ket-kedə xilqəti alışar ona.
İşin ləzzətini duyarkən ancaq,
hər ləhzə sə'yi də bundan artacaq.
Xaqan bu fikirdən çox xoşdil oldu.
Çünki, istədiyi şey hasil oldu.
İşə belə tədbir tapdığı zaman
Şahlıq məclisini çağırtdırdı xan
Məşhur, qeyri-məşhur kim varsa o gün
Ərkani-dövləti, çağırtdı bütün.
Yanında yer verdi şahzadəyə xan
O, müşkül bir işdən danışdı asan:
«hər işdə haqq mənim dadıma yetdi.
Mənə cahandarlıq inayət etdi,
Etdi Çin mülkündə məni hökmüran.
Qalibiyyət oldu qismətim hər an.
Mənə dövlət verdi imkandan artıq,

Mən özüm etdiyim kümandan artıq.
Xəyala sığmayan həm elə bir kam.
Elə bir nəş'ə ki, inanmır insan.
Bir oğuldan başqa mənimçün xuda
hər nə istədimsə verdi dünyada.
Çün mənim mülkümdə yoxdu vəliəhd.
Zəhər dadı verdi Əgər yesəm şəhd.
Bu qəmdən müfəssəl oldum pəjmürdə.
həyatım bağında çox düşdüm dərdə.
Çün düşüb yerlərə sürtdüm üzümu.
Səninlə yarıtdı tanrı közümü,
hər nə eylədimsə haqdan təmənna,
Şükr, xoşbəxt olub yetişdim ona
Arzumu verənə şükr edirəm mən,
Yüz artıq almışam közlədiyimdən.
haqq səni eylədi bilik çeşməsi,
Nə lazım hər kəsin tə'rifləməsi.
Nədən ibarətsə şahdakı qiymət.
Bunları zatına eylodi qismət.
84Fələk fili çəksə səhərdən xortum,
Milçək xortumu tək bu sənə mə'lum.
Bilik dənizinə vurulsa yekun,
Utarid qətrədir yanında onun.
Yersizdir ağlını tə'rif eyləmək,
Günəşə təzədən işıqlı demək.
Sənə müdrik demək nəyə gərəkdir
Bu mey acı, şƏgər şirin deməkdir.
Bax bu gün belədir haqqın rizası,
Qəlbimdə yer salır pirlik yarası.
Əlli vadisindən ötmüşdür yaşım,
Ə'zalər süstləşir ağarır başım.
hər an düşünərkən mən öz işimdən,
halım xarab olur, bax, günbəkündən
Qocalıq eybini heç danmaq olmaz,
Əcəl Gəlib çatmış dayanmaq olmaz.
Kənçlik həvəsinə düşsə ixtiyar,
Xəcalətdən başın aşağı tutar.
Varlıqda zəiflik, müşk üzrə kafur.
Yenidən müşk olsun kafur, nə məqdur?
Ölüm qasididir saqqaldakı dən,
həyat səbzəsidir o qara ikən.
Cavanlaşmaq üçün onları üzmək,
Bu, öz matəmində saç yolmaq demək.
Özünü incidib beş tük qopartsan,
Bir az sonra olar on-on beş, inan.
Kim saç-saqqalına çƏgər isə rəng,
Bir az sonra olar tez ala-bəzək.
Boyaqçının körüb bu təhər işin,
Daraq külmək üçün ağardar dişin,
Daraq külər isə, nə zərəri var,
Böyük bəla olar külsə uşaqlar.
Qərəz ki, məkrilə hiyləylə qarı,
Bir daha qayıtmaz kəncliyə sarı.
Kənclikdə nəş'ənin yoxdur qədəri,
Qocalıq çətindir, çoxdur kədəri.
Çətin bir iş düpqüb üzərimə çün,
Düşünmək lazımdır bu işlər üçün.
Şikayət dəmləri yetişmişsə kər,
Şikayət etmirəm mən zərrə qədər.
Çünki haqdan olmuş hər bir hidayət,
Mənə ağıl vermiş o binəhayət.
Nə vaxt arzu etdim mənə cavanlıq,
65
həm də Çin mülkündə bəxş etdi xanlıq.
Qocalıq yoluna qaytaran zaman,
Köməkçi köndərdi səni yaradan.
Cahan axşamında bir ay olsa kəm,
Günəş tülu edər, var burda nə qəm?
Bağda kelkəsini azaltsa çinar.
Köy sərv beyümüşsə nə kədəri var.
Qorxu yox meşəni tərk eyləsə şir,
Çün yerində qalır yırtıcı bəbir.
Kimin sənin kimi bir övladı var,
həyat ağacında o peyvənd tapar.
Ölüm vaxtı kəlsə, o, qəm yeyərmi?
Dünyadan gedəndə getdim deyərmi?

Çün e'tibar yoxdur ömrə heç zaman,
Öləcəyi günü bilirmi insan?
Ca^vanda qocalmqaq ümidi ç-oxdur.
Qocada kəncləşmək ümidi yoxdur.
Qocalıq dərdinə yoxdu bir dərman,
Könlüm qayğı çƏgər bir işçün hər an
Ki, ölməkdən qabaq açıb közümü,
Kənc körəydim bu taxt üstə ezümü.
Yə'ni bu tacü-təxt, həm də səltənət,
Qoşun, bu mülkü mal, həm bu məmləkət
Səninlə olaydı barı müzəyyən,
Səni öz yerimdə görə idim mən.
Sənin ola idi bu padşahlıq,
Ölkənin üstündə edəydi şahlıq.
Şahlıq et, mənə də sən qulluq eylə,
həm atalıq, həm də oğulluq eylə.
Xalqın xeyri nəysə, onu et, fəqət
Budur məndən sənə xeyir, məsləhət!»
Çün gördü məclisdə onu şahzadə,
Şah verir qədərsiz acı bir badə,
O eylə bir odlu ah çəkdi bu an,
Tüstüsü göylərə yetişdi haman.
Bu sözdən inciyib ağladı zar-zar,
Torpaqlara düşüb hıçqırdı təkrar,
Canları yandırıb bu zaman ahı
Dedi: «Çox yaşasın şahların şahı,
Köylərə yüksəlsin bu taxtı hər an,
Qoşunu çox olsun key ulduzundan!
Onun nəş'ə bağı daim tər olsun,
Məclisində açan al küllər olsun!
66Düşməsin əlindən tutduğu bu cam
Şərab şərbət olsun içəndə müdam.
O sözlər ki, mənə şah etdi xitab,
Mən kiməm ki, ona qaytarım cavab?
Çaşmışam, bilmirəm söz sərhəddimi,
həm cavab verməyə mən öz həddimi.
Torpaq olsa belə həqir bədənim,
Yenə də bir-iki sözüm var mənim:
E'tibar yox isə ömrə heç zaman,
Gəncə, həm qocaya bir baxır dövran.
Aləmdə var isə nə qədər mövcud,
Bir son günü vardır onların labüd.
Məş'əl ki, bu məclis içrə odlanar,
Yüz şö'lə uçsa da o yenə yanar.
Bağda olar ikən yüz min ot bərbad,
Ancaq yüz il yaşar bir sərvi-azad,
Yüz təpə düz olar sel gələn çağı,
'Durar öz yerində Elbrus dağı.
Kiçiyin kiçikdir həm ömr əsası,
Böyüyün böyükdür ömr qayası,
Əgər ömür artsaydı bir də ki, yüz il,
Milçək çəkə bilməz çəkdiyini fil.
Əgər ova çıxsa qartal ilə sar,
Sanma ki, o bunun ovunu ovlar.
Şahmatın taxtası boş qalsa Əgər,
Şah yerini tuqamaz piyada əokər.
Axşam düşüb, günəş batdığı zaman,
heç yüz min zərrədən qalarmı nişan?»
həmin fikirləri deyib şahzadə,
Atanın şövqini etdi ziyadə:
«Ey közümün nuru,-seylədi xaqan,-
Ey övimdə nurlu bir çırat olan.
hər sözün min candan artıqdır inan,
həyat çeşməsindən, nəinki candan.
Gövhər mücrüsünü bu sözlə açdın,
İçindən dünyaya incilər saçdın.
Qulaq səndən tapdı parlaq bir inci,
Ancaq ki, mən zəif, zarın, birinci
Bu sözlər deyildi istəyi səndən,
Belə bir cavabı közləməzdim mən.
Kər etsən sən məni özündən xoşdil,
İstəsən ki, olsun məqsədim hasil,
hörmət eyləyərək sözlərimə sən,
67
Kərək bu arzumu qəbul edəsən».
Daha rədd etməyii yeri deyildi,

İşin qəbulunu zəruri bildi,
Atasının qəlbin o şad eylədi,
Yerləri öpərək şahzadə dedi,
Ki: «Çün şah üzrümü rədd etdi, o dəm
Nə həddim vardır ki, tərəddüd edəm?
Çün mən bir həqirəm iş böyük, fəqət
Bunları deməkdə duydum zərurət:
Mən heç nə bilmirdim bu günə qədər,
Bilmirdim üstümə düşəcək işlər.
Kef çəkmək olmuşdu hər zaman işim,
İşsiz yaşamaqdı mənim vərdişim.
Kömək etsə mənə bir-iki il şah,
həmin bu işlərdən olaram akah.
Şah daim yanında yer versə mənə,
Baxaram işlərin keyfiyyətinə,
Görərəm ölkənin varın, kəsadın,
Tanıram yaxşısın, həm də fəsadın
Xırda iş verilsə əvvəlcə mənə
Ən xırda nöqsanım deyilsə yenə,
Müəyyən bir işi körüb bacarsam,
Bundan yaxşı bir iş verən o zaman,
Cahanda hər kəsin bəlli, işi var,
İşinə müəyyən bir vərdişi var,
Vərdişi yox isə çətin olur iş,
İş çox asan olur, olunca vərdiş.
həmin bu vərdişi mən qazananda,
Nə hökm eyləsəniz, eylərəm onda».
Kətir, saqi, mənə bir çami-şahı,
Kədər qoşununup olsun pənahı.
Şahlıqdan xoş gəlir qədəh közümo.
Zülmü, özkəyə yox, edim özümə.

FƏRHADIN İSKƏNDƏR KYZKYSY İLƏ MARAQLANMASI

Bu incə sözlərdən kitab düzəldən
Onu bu növ ilə bəzəmiş: həmən:
Fərhadın sözlərin xaqan eşitdi,
Arzu eylədiyi məqsədə yetdi.
Nəş'ə süfrəsini yenə yığmadı,
Bəlkə şadlığından Çinə sığmadı.
Etdi şahzadəyə nəvaziş hədsiz,
Nə hədsiz, bəlkə də sonsuz, sərhədsmz.
Eyləmək istədi cahanı fəda,
Nə cahan, bəlkə də o canı fəda.
Bu işdən sevindi xaqan o qədər
Tökdü mükafatçün çoxlu tədbirlər.
Başından istədi xəzinə saçsın,
Bununla oğlunun könlünü açsın.
Madam ki, yüksəkdi mehman o qədər,
Gövhər də yanıida bir daşa bənzər!
Bu işdə çox fikrə daldı hökmdar!
Ki, Fərhada layiq onun nəyi var.
Çoxdu xəzinədə qəribə şeylər,
Girdi şahzadəylə ora bərabər.
Kəl, xəzinə demə, dərya və mə'dən!
Nə varsa, artıqdı saydan, qədərdən.
Ədədsiz evlər var, xəzinələr var,
Ağıl xəznədarı saysa yorula^r.
Qırx ev, qızıl ilə dolu otaqlar,
hər evdə qırx ədəd şahlıq küpü var.
Bir evdə nişan bu qəribəlikdən,

Bir qızıl küpü var, mumdur deyəsən.
Kim ordan bir qədər ələ alardı,
Tezcə istədiyi şəklə salardı,
Yenə qırx ev, dolu ə'la parçalar:
hər evdə yüz qırx min txş zərxara var.
hər yan ipəklərlə bəzənmiş qat-qat,
Fələklər körməmiş belə bir büsat.
O qədər çox idi onda Çin malı
Acizdi dərkindən insan xəyalı.
Qəribə şeylərin sayı yox idi,
Görünməmiş şeylər həddən çox idi.
Ystündə olunmuş yüz çöhrə təsvir,
Kezəlliyi ağlı heyran eyləyir,
Tikili paltarın hesabımı var!

Nə kəsilmiş nə də tikilmiş onlar!
Onları yaradan usta bir əldi,
Toxunduğu dəzkah çox mukəmməldi.
İpək o qədərdi, yoxdu ədədi,
İpək bəzəkləri hesabsız idi.
Bir xalat gətirtdi şa1h xəzinədən,
Ondan, onunu da bir nazik bədən.
Keysə görünərdi yenə də təni,
Qızılkül rəngində zərif bədəni.
Müşk torbaları həm xalvar-xalvar,
Tökülmüşdü orda anbarbaaibar.
İnci, dürr orada elə çox idi,
Mində birini də sayan yox idi.
Orda hər sulu lə'l köz yaşı tökür,
Ruhu candan alır hər bir təmiz dürr.
Büllurdan, yaşəmdən minlərçə qablar,
hər biri, bir elin verkisi olar.
Min cür şey göstərdi həm xəzinədar,
Şah da, şahzadə də nəzər saldılar,
Baxdıqca onlara heyran qaldılar,
Kah külüb, gah da baş yırğalayırlar.
Çün, tamaşa bitmək vaxtı yetişdi.
Fərhadın gözü bir sandığa düşdü.
Bir qızıl sandıq var orda büllurdai,
Demək olmaz onu yaratmış insan.
hər şey üzərində əks olunardı.
İçində qəribə nə isə vardı.
O şey sandıq içrə qalırdı mübhəm.
Qiymətli daşlarla bağlanmış möhkəm.
70
Ona sandıq demə afət hasarı.
Qapısın bağlamış bərk qəl-ədarı
Ki, afət qələsi çox möhkəm olar,
İçindəki sirlər həm mübhəm olar.
Birinci nəzərdə görərjən bunu
Şahzadə can atdı öyrənsin onu.
Dedi:-«Çox nadirdir, bu mücrü aşkar,
İçində, söyləyin, onun nə sirr var?
Açarı hardasa, tapılsın dərhal,
Qıfılı açılsın bilinoin bu hal!».
Yumşaqlıq göstərib bu işdə xaqan,
Yzr istədi ondan bir xeyli zaman.
Dedi:-«Kimsə bilmir saadıqda nə var,
Qıfıl bağlı qalmış itmişdir açar,
Onu gördün bəsdir, bu fikirdən keç.
Biz də içindəkin körməmişik heç».
Eşitcək bu üzrü şahdan şahzadə,
həvəsi daha da oldu ziyadə,
Dedi:-«Nə iş körsə insan əlilə,
Mahiyyətin anlar fikir yolilə.
Bütün elmlərə girdim müfəssəl,
Bir məsələ yox ki, mən etməyim həll.
Məndən gizli qalsın bəs bu sirr nədən?
Onu layiqinçə bilməyincə mən,
Yrəyim yerində eyləməz qərar,
Bir ləhzə təsəlli tapmaz aşikar».
Nə qədər bəhanə gətirdi, xaqan,
Bundan maraq artdı onda hər zaman.
İşi kecikdirib düşündükcə xan,
Oğlunda qalmadı heç tabü-təvan.
Şah işi hər yandan təftiş eylədi,
Söyləməkdən başqa çarə yox dedi.
Əmr etdi, sandığı açdılar o an.
Çox parlaq bir ayna çıxdı sandıqdan.
O işıq saçırdı şərq günəşitək,
İskəndərin imiş bu ayna demək.
Beyza kimi idi sədəf ilə dürr,
Fələk sandığında o sanki gündür.
Kim ki, bəzək vermiş o qədər ona,
Sirrini gizlincə yazmış dalına
Ki: «həmin aynada aks edir cahan.
Günəştək parlaqdır, şəffafdır ondan,
Onu yaratmışdır İegəndər Kəbir,
Bu ondan dünyaya bir xatirədir.
Dörd yüz alim ilə cəhd etmiş ona.
hər alim əvəzmiş bir Əflatuna.

Bilərik dünyanın hər sirrin aşkar,
Cahan filosofu idilər onlar.
Xoşbəxt ulduzları düz bilərdilər.
Bu ayna üstündə əlləşərdilər.
Neçə il çalışıb edib müdara,
Çıxardı bu işi o aşikara.
hikməti-cahandı bu küzkü inan.
İçində əcaib bir tilsim nəhan.
Kim onu açmağa kər sə'y qılsa,
Onun sə'yi ilə sandıq açılsa,
Gəlib bu küzkünü alarsa Əgər,
Bərraq üzünə o, salarsa nəzər,
Ömründə ən məchul qəribə işlər,
İstər nəş'ə olsun, istər qəm, kədər
Tanrıdan nə isə görmək qədəri,
Qəzanın onunçün edəcəkləri,
Küzküyə baxarkən, görünər haman,
Güakü gizlin sirri eyləyər əyan.
Lakin bu sandığın açılması bil,
Fəlakət gətirər, xeyirli deyil.
Kim onu açarsa düşünsün gərək,
Bu sirri bilməkçün nələr çəkəcək:
Olduqca bəxtiyar ölkədir Yunan.
hikmətlər bəzəmiş onu hər zaman.
Orda göy sirrini bilən həkimlər
hesaba kəlməyir, çoxdur o qədər.
Daşı həkimlərçin incidən tacdır.
hər xəstəlik üçün otu əlacdır.
Kəskin küləkləri, uçurum dağları,
Zirvəsi yeddi qat göydən yuxarı.
Bir kimsə kedərsə Yunana sarı,
Uzaqdan kerərkən həmip dağları,
Yç böyük məsafə qalar, nəhayət,
O, üç mənzildə var üç böyük afət.
Birinci mənzildə əjdər bir ilan,
Qəhrindən yaratmış oiu yaradan.
İkinci mənzildə var bir əhrimən,
Qəzəbdir, afətdir sifətlərindən.
Yçüncü mənzilin bir tilsimivar,
hər ikisiçdən də bu qorxuıc olar.
Kim bu üç mənzili keçərsə Əgər,
Dördüncü mənzildə o dağı kerər.
Bu dağdan keçərkən Görər mağara,
hicranlı gecə tək rəngi qapqara.
İçində bir Sokrat vardır yekanə,
Ona Sokrat demə, Boqrat zəmanə.
həkimlər həkimi sağ isə Əgər
Yolçunun müşkülün asan eyləyər.
Əgər ki, köçmüşsə artıq dünyadan,
Kələnin arzusu nəysə o zaman,
Onun ruhu üçün etsə dualar,
Çətin işlərinin bəndi açılar».
Şahzadə oxuyub bunu qurtardı,
Onun həlli üçün bir yol axtardı.
Yrəyi maraqla o qədər doldu,
Yeməyi, yatmağı, bu fikir oldu.
Onun bu işindən olarkən akah,
Rədd edib tələbin lənkidirdi şah.
Şah, işi nə qədər uzatsa, ancaq,
Oğlunda o qədər artırdı maraq.
Əgər oğul çətin bir hala düşdü,-
Ata bundan çətin zəvala düşdü.
Ağırlıq düşsəydi oğluna Əgər,
Ata hiss etdiyi ondan da betər.
Saqi, bihuş edən şərab ver bizə,
Çətin bir iş düşdü üzərimizə.
Nə qədər sərt olsa bəxtimiz, inai,
Ona bihuşluqdur yekanə dərman.

FƏRHADIN YUNAN ÖLKƏSİNƏ YOLA DYŞMƏSİNİN QƏRARA ALINMASI

Bu möhnəti təsvir eləyən nəfər
Vəq'ədən bu sayaq vermişdir xəbər:
Fərhaddan üzünü tale döndərdi,
Qəlbini incidib, çəfalar verdi.
Fərhadın qalmadı səbri, qərarı,

Getdi əldən tabi, həm ixtiyarı.
Qorxurdu axırda divanə olsun,
Dosta, aşinayə bikanə olsun.
Kizlədə bilməyib o bu sevdanı
Çağırdı gizlincə Mülk-aranı,
Ona nəql eylədi macərasını,
Könlünü incidən bu bəlasını.
Dedi: - «Ya dilənçi, ya da şah   olsun.
Ya qafil, yainki bir akah olsun.
həm dəvlət, həm zillət, həm yaxşı, yaman,
Əbədi yazılmış insana haqdan.
Qədər yazan şeyə mƏgər çarə var?!
İnsan kəmalına aydındır bunlar.
Taleyin hökmündən nə şah, nə gəda
Azad ola bilməz heç bu dünyada.
Qəzanın yazdığı qaranı pozmaq
Su üstündə yazı yazmaqdır ancaq.
Qədərin yazdığı qaranı heç kəs
Bu dünyada pozub, dəyişə bilməz.
Dünyanın işini kamil bilənlər
Tale qarşısında göstərməz hünər.
Yer üzünə hakim olsa da insan,
Can qurtara bilməz yenə baxtındap,
İnsan acizliyi bəllidir mənə.
74
Taleyin enündə açizəm yenə.
Qəzanın alnıma yazdığı sözü
Ançaq poza bilər qəzanın özü.
Əzəldən bu idi haqqın rizası:
Mono qismət olsun eşqin bəlası.
Kimin öz ağlından qəlbi alsa nur,
Kərək tutsun məni bu işdə mə'zur.
Mən bu gün düşmüşəm bir yaman hala,
Bundan ölkəmiz də çəkəcək bəla.
Başqa yolum yoxdur, qalmışam naçar,
Belə yazı yazıb o pərvərdikar...
Nə çarə, çox müşkül körürəm işi,
hökmümlə qəzanın sönmür atəşi.
İndi sən xaqanın hüzuruna ket.
Mənim taleyimdən onu akah et,
Atalıq haqqı ki, vardır arada
Yardım etsin mənə bu macərada.
Qoy mənə yol üçün körsün ehtiyat,
Dua oxuyarkən etsin məni yad.
Xeyir-dua verib olarsa aram,
Şəksiz, mən bu işdə xeyir taparam.
İçazə verməzsə bilir yaradan,
Saxlamaram ondan sirrimi pünhan.
Dönmərəm yolumdan avara olsam,
Əgər yoxsul düşsəm, biçarə olsam.
Gedərəm, bilmərəm nə dağ, nə dərə,
Məqsədim uğrunda düşüb çöllərə...
Yoluma div çıxsa, əjdaha çıxsa,
Tilsim içrə yüz min dərd-bəla çıxsa
Köz yumub qorxmaram heç bir bəladan,
Canımı verərəm məqsədimçin mən.
Qərarım qətidir, sən eylə akah,
Yaxşı olar Əgər izn versə şah».
Fikrini söyləyib qurtardı bu dəm.
Yrəkdən bir daha eylədi qəsəm:
-• «Niyyətim qətidir, fikrim dəyişməz,
Olacaq hər sə'yin bu yolda əbəs».
Mülk-ara olunça bu işdən akah,
Çəkdi ürəyindən çox dərin bir ah.
İstədi eləsin ona nəsihət,
Nəsihət qapısı bağlıydı fəqət.
Necə çalışdısa tutsun qolunu.
Gördü ki, bağlamış o,-<eöz yolunu.
75
Gördü onda vardır qəribə bir hal.
Dili söz tutmayır olmuş sanki lal.
Vücudu atəşdən yandı, qaraldı,
Ahının tüstüsü göyə ucaldı.
Bu acı tüstüdən gözü yaşardı,
Ağlayaraq şahın yanına vardı.
Közünün yaşını hey axıdaraq

Dedi ki: «-Ey, şahım bir an tək qalaqh
0 sonsuz əzabla hər nə ki bilir,
Şahın hüzurunda söylədi bir-bir.
Dinləyib oğlunun maçərasını,
Yırtdı göynəyinin, şah, yaxasını,
hər ikisi yanıb bu dərdə yaman,
'Deyib ağladılar bir xeyli zaman.
Ağlayıb boşaltdı ürəyini şah,
Vəzir yeri öpüb, çəkdi dərin ah.
Təskin etmək üçün onu bir qədər,
Nəsihət yoluyla söylədi:-«Əgər,
Ey şahım olmuşsa qəzadan bir iş,
Çarə tapmaz, ona, inan, bu kərdiş.
Ey bu günün şahı, aqili-zaman,
Qəlbindir dövləti işıqlandıran.
Fayda verməz artıq bir yol göstərmək.
Yanıb ağlamaqdan yaxşıdır kemək.
Çarə tapsa ağıl bu işə Əgər,
Nəticədə həkim yol tapa bilər.
Təqdir olsa Əgər çarəyə mane
Olmalı qəzanın hökmünə qane!»
Şah dedi: «Sözlərin bir şəfəqli şam,
Şirin nitqin etdi qəlbimi aram.
heç o şirin candan doymaq olarmı?
Onu bu hal ilə qoymaq olarmı?
Nəsihətdir könlün dərdinə dərman,
Nəsihət etməli var ikən imkan...
Əgər təskin tapsa, səadət olar.
Könül kamə yetər, can rahət olar.
Əsər eyləməsə ona nəsihət.
Başqa bir yol tapmaq lazımdır, əlbət...»
Bu sözlərdən sonra vəzir və xaqan,
Tərəddüd etdilər bir xeyli zaman.
Düşünüb hər necə tədbir etdilər,
Bir fayda görməyib, təğyir etdilər.
Tə'kid göstərirdi fikrində Fərhad,

Vvrmirdi nəsihət bir fayda, heyhat!
Nəsihət eyləyib, eyüd verirkən,
Daha çox yanırdı qəlbi şövqdən.
Şah çarə tapmayıb, olaraq mə'yus.
İstədi eləsin oğlunu məhbus.
həbs etmək fikrini atıb kənara,
Düşündü ki, tapsın bir başqa çarə.
Dəyməyib qəlbinin arzularına,
Sevdalı ömrünün kənc baharına.
Qət etdi ki, yığsın Çini bir yerə,
Yunan ellərinə çıxsın səfərə.
Özü də oğluna bir həmrah olsun
Yaxşıdan, yamandan ta akah olsun.
Əvvəlki fikrindən o əl çƏgərək,
İstədi ki, etsin oğluna kemək,
Onu rahat qoyar fikri, xəyalı,
Düzələr azacıq pəjmürdə halı.
Yenə də olmasa bir qədər rahət,
Kerək yaradandan nədir məsləhət.
Şah çox təqdir etdi bu imtahanı.
Çağırdı yanına o, Mülg-aranı,
Dedi: - «Tez Fərhadın yanına sən ket,
Mənim bu fikrimi ona bəyan et»!-
Vəzir şahzadənin yanına getdi.
Şahın bu fikrini ona ərz etdi.
Fərhada bu xəbər çox fərəh verdi,
Atası rə'yinə meyl göstərdi,
Bilirdi ki, desə yalnız vararam,
İşi öz başıma mən bacararam,
haqqında bu işə olmaz rizası,
Dərdü-qəm içində ölər atası.
Tək atası deyil, ölkəyə belə,
hətta göy üzünə düşər vəlvələ.
Razılıq eyləyib dedi:-Tez ol, ket
Yola çıxmaq üçün bir todarük et».
Vəzir eyləyincə məqsədi hasil,
Gəlib xaqanı da eylədi xoşdil.
Müəyyən edildi qoşun üçün yer.
Başçılar hər yandan əmr verdilər.

Doldur badələri, saqi, mədəd qıl!
Bir cam şərab içək, məst olsun ağıl.
Ver səfər camını, məni xumar et,
Divə, əjdahaya bir sehrkar et!
77

FƏRHADIN XAQAN İLƏ YUNAN ÖLKƏSİNƏ SƏFƏR ETMƏSİ

Mə'nalar yolunu tapan o nəfər
Bu növ ilə çəkdi sözlərdən əskər:
Şah, işi xoş körüb eylədi niyyət
Ki, Yunan mülkünə etsin əzimət.
Əmr etdi, yürüşçün şeypur çalsınlar,
Toplansın əskərlər, nə qədər ki, var.
Bir anda, elkədə, bütün hər yandan,
Qoşunlar yığışıb gəldilər haman.
Bir saysız-hesabsız qoşun oldu cəm,
Yarandığı gündən körməmiş aləm.
O qoşun dəryası cuşa kələrək,
Qalxır asimanın dəryasına tək.
Aləm körməmişdi bunca əskəri,
Ətlasın, Xaranın yoxdu qədəri.
hər çadır fələyin karikahıydı,
Qapısı keylarin barikahıydı.
Onun uclarında firuzə çadır
Elə bil göylərdə günəşlə aydır.
Dövrəsində bağı qızılla kümüş
Elə bil ulduzlar yerə tökülmüş.
Çadırın qübbəsi nəhayət bilməz,
Onun divarları elçüyə gəlməz.
On iki payəli bir təxti-ali.
On iki bürcü də ulduz misali.
Nəsri-tair uçsa yüz illər yenə.
Çata bilməz onun bir qülləsinə.
Onun ayaqından sallanır zəri,
78
Sanki uçan ulduz yarır göyləri.
Cəmşid sarayına bənzər körkəmi,
Külləri parlayır bir günəş kimi.
Çadırların sayı ulduzlar qədər.
Qoşun qarışqaya burda bərabər.
Zorla bu axına qatlanmış torpaq.
Dünyanın üzünü sel tək alaraq,
Onlar yola düşdü Yunan mülkünə,
Eşq, qoşun çəkdi o can mülkünə.
hərəkət eylədi nizamla əskər.
Qayda-qanun ilə başlandı səfər.
İki gün bir yerdə tutmayıb qərar,
hey mənzil kəsdilər, mənzil aldılar
Yürüşün sorağı çatınca haman,
Xalqın çıxır idi huşu başından.
Coşur bu zəfərdən xalqın vüqarı,
Bağlı qapıların gəlir açarı.
Alınır ölkələr bir çox yerlərdə.
Deməyin ölkələr, sular da, yer də...
Aylarla keçdilər səhranı, dağı.
Keründü qarşıdan Yunan torpağı.
Xaqanın qoşunu gəlmişdir deyə,
Xəbər yayılınca bütün elkəyə,
həm zəikin, həm yoxsul çıxdı qabağa;
Şahı töhfələrlə salamlamağa.
hikmət sahibləri daldı işrətə.
Elə bil Utarid çatdı şöhrətə.
Təntənə içində hamı bəxtiyar.
Şahın qabağına belə çıxdılar.
hər nə var ölkənin yaxşı-yamanı,
Yığıb gətirdilər malı-qaranı,
Fələk qüdrətinə baş əyib, yeksər
Bütün məmləkəti şaha verdilər.
Şah hər kəsə lütfi-inayət etdi,
haqqın qanununa riayət etdi.
Göstərdi hikmətə ehtiramını.
Bildirdi hər kəsə öz məqamını.
Öpdürdü əlini hikmət əhlinə,
Onlar dua etdi xaqanə yenə.
hikmət əhli tamam tapanda təskin

Xaqan söz başladı səsində təmkin.
«Etdiksə buraya bu gün əzimət,
Yoxdur bu yürüşdə bir ezkə niyyət.
79
Məmləkət fəth etmək deyil qəsdimiz,
Təhlükə fəth etmək fikrindəyik biz. .
Ali qəlbimizə olmuş aşikar
Ki, haman ölkədə bir belə yer var:
Bu torpaq malikdir bir böyük dağa.
Tamam qranitdir başdan-ayağa,
Qranit içində vardır mağara,
Ayrılıq dəmində gecə tək qara.
Sokrat bu zülmətə vermiş səhəri.
Nur çəkmiş gecəyə sanki Müştəri...»
Yoldakı üç çətin mənzili bir-bir
Bacardığı kimi, eylədi tosvir.
Sözünü qurtarıb etdi işaro:
«Kim nə bilir desin, artıq nə çarə.
Kedək hansı səmtə, iə yana sarı,
Söyləyin hardandır onun yolları?»
Qalxıb yer öpdülər hikmət bilənlər:
«Xaqana arzusu olsun müyəssər,
0 yer ki, şah sşdan nişanə arar,
Burda onu bilən tək bir hokim var,
Beş yüz ildən çoxdur onun həyatı.
Süheyla həkimdir ellərdo adı.
Zəmanə Sokratı odur Yunanda.
Mağaranın sirri gizlidir onda
Yaşar inzivada, duası təmiz,
hünərdə şagirdik ancaq ona biz.
Bilir həqiqəti o əhli-hikmət.
Bu işin halından akahdır əlbət.
Bir az eşitmişik bu sirri biz də.
Nə desəniz varıq xidmətinizdə...
Lakin bizə deyil mə'nası əyan,
Təhqiq etməmişik onu heç zaman.
Bir şey xəbər alsa kər dövlət əhli
Bilmirik deyərmi heç hikmət əhli?!
Bu sirrin ondadır yalnız açarı,
Buyruq verin kedək biz ona sarı».
Şah istədiyindən tapınca nişan,
Şahzadənin qəlbi şad oldu haman.
Tumar-sığal verdi mehtər də ata.
Mindilər atlara oğulla ata.
Getdi hikmət əhli onlarla birbaş.
Şahla şahzadəyo oldular yoldaş.
Bir qala göründü çöldə bu ara -
80
108-6həkimin olduğu o tək mağara.
Bir tərəfdə qoyub hamı atları,
Piyada getdilər qalaya sarı.
O həkim şəxslərdən birisi getdi,
Süheylanı işdən xəbərdar etdi:
«Əbədi iqbala olaraq həmrah,
Utaridə gəlmiş Xurşud ilə Mah».
Eşitcək Süheyla belə sözləri,
Söylədi: - «Kəlsinlər, deyin, içəri».
Ədəblə girdilər Fərhadla xaqan,
Qalxdı öz yerindən həkim bu zaman,
hər ikisi ilə körüşdü xoşhal,
Onlar da epdülər əlini dərhal,
İstəyirdi etsin bu müşkülü həll,
Yer verib, oturtdu onları əvvəl,
Yol çətinliyini soruşdu bir-bir,
Dedi:-«Məramınız kəlməkdən nədir?!
Bu uzun yollarda çəkib əziyyət,
Kəlməkdə nə imiş söyləyin niyyət?»
Nəql eylədi ona xaqan bu halı.
Fərhadın başına düşən xəyalı.
həkim dedi:-«Bildim, məqsədi indi».
həm qüssəyə daldı, həm də sevindi.
Etdi şahzadənin ürəyini şad,
Dedi:«Sənin adın qoyulmuş Fərhad».
Süheyla, qonağı bir təhqiq etdi,
O hər nə sordusa bu təsdiq etdi,
Öpərək alnından o böyük insan

Səcdə edib dedi:-«Şükr yaradan.
Ölmədim, bu çərxi-fələk yenidən,
Verdi istəyimi, xoşbəxt oldum mən.
Neçə yüz il var ki, yerim mağara,
Düşmüşəm emrümdə çox bəlalara,
Mənə Camasibdən qalmış bu xəbər,
Vəsiyyətnamədə vardır bu sözlər;
<:Məndən sonra min il bu çərxi-dövran,
Dolanıb keçəcək yerin başından.
Çıxaçaq şahzadə Çin ölkəsindən.
Kələcək iqballa Yunana həmən.
Adı Fərhad, özü hər işdə mahir.
Səadət ulduzu üzündə zahir.
Dözüb zərbəsinə işGəncələrin
Açar tildamini o İokəndərin.
81
Ancaq yolunda bil, iki mane var,
Onları dəf etmək çox müşkül olar.
Biri əjdahadır yol üstə yatmış,
Nəfəsi od saçır onun yay və qış,
Biri əhriməndir açıb savaşı,
Başına göylərdən yağdırar daşı,
Münəccim Süheyla, o həkim insan,
Məndən sonra elmin varisi olan,
Bu xeyir-duamı qoy qəbul etsin,
Tapşırdığım işin sonuna yetsin. •
Bu məqsədə doğru gedəndə Fərhad
Kömək etsin ona bu yolda qat-qat.
Çox şahlar bu işə çox can ataçaq.
Fərhadındır, bilin, bu qismət, ancaq.
Yaxşı bilsin bunu Süheyla gərək.
Etsə, etsin ancaq Fərhada kömək.
Qorxunc əjdahanı öldürsə Fərhad.
Bu xoş xəzinədən aləm olar şad.
Divi öldürüb o qurtarsa ancaq,
Süleyman möhrünü burda tapacaq.
Bu tilsim onunçün hər şeyi açar,
Cəmşidin camı da olar aşikar.
Bunlar xoşbəxtlikdən çatarsa ona,
Qoy təqdim eləsin o da xaqana.
Ona bəsdir yalnız Sokratın özü,
Bir də İskəndərin məşhur küzküsü,
Bu işdən Sokrata itaət etsin,
Küzkünün dalınca sür'ətlə ketsin.
Nələr kələcəkdir başına hər an
Küzküdə körəcək, nə varsa tamam».
həkim sözlərini belə qurtardı:
«Böyük yaradana bu aşikardı.
Bu tapşırıqla mən edib iftixar,
Neçə yüz ildir ki, çəkdim intizar,
Yolunda çıxacaq müşkülə bir-bir
Mən çoxdan bəridir tökmüşəm tədbir».
Qalxıb mağaranın yanına vardı.
O yerdən bir cürə şüşə çıxardı.
«Səməndər yağıyla,-dedi,-həmişə,
Bil ki, dolu olur gördüyün şüşə.
Çox atəşkah vurmuş sinəmə dağı
Mən cəm eyləyincə bu qədər yağı.
Qılıncla əf'ini vuran zamanda,
82
Əjdaha göylərə toz qaldıranda,
Zirehli paltarda səməndər tək sən,
Öz bədəninə bu yağdan sürtərsən.
Sən o əjdahayla vuruşan zaman,
Yağ qurtarar səni onun odundan.
Əzablar içində əjdər öləndə,
Xəzinə sahibi olarsan sən da.
Orda daş-qaş vardır ulduzlar qədər.
Xatırından çıxar o əziyyətlər.
Qəribə bir şey də o xəznədə var.
Bundan əhrimən də çox bədbəxt olar.
Əhrimənə matəm tutanda fələk,
Mehür öz əlinə sənin keçəcək.
Əlin hər tilsimi açmağı bilər.
O zaman bu gözəl qiymətli xəbər,
Bir kümüş lövhədə yazılı olar.

O divin boynunda asılı olar.
Tilsim açmaq sənə olunca asan,
Cəmşidin camını orda taparsan.
Camın dövrəeində iardır nəqşələr.
Onları əlilə çəkmiş İskəndər.
Bu nəqşi o camın üstə körəndə
Sokratın halını bilərsən sən də.
Körəndə küzkü tək öz camalını,
Anlarsan küzkünün hər bir halını.
Küzkünün sirrini biləndə artıq,
Başına kələnlər görünər açıq.
Bundan sonra yoxdur icazə daha
Sirrin pərdəsini artıq açmağa...»
Bu sözləri deyib camı verərək,
Söylədi: «Ket, yolçu yolunda gərək!»
Verdi mənzillərdən o bir-bir nişan.
Dedi ki:-«Kecikmə, yola ol rəvan!
Kama çatmağına vardır ümidim.
Bu ümidlə gərək dünyadan kedim».
Bu növ ilə ona tə'lim elədi.
Canını tanrıya təslim eylədi.
Köz yaşıyla onu təmiz yudular.
Bu yerdəcə ona qazıldı məzar,
Sonra burda qaldı o hikmət əhli.
Yola rəvan oldu bu dövlət əhli.
Keçib mənzil-mənzil yol qət etdilər.
həkimin dediyi yerə yetdilər.
83
Axırda çatdılar eylə bir yerə,
Əjdahanın idi bütün o dərə.
O yerdə qalaraq axşama qədər,
İstirahət edib nəfəs dərdilər,
Gecə əjdahasi qaldırdı duman.
Əzəmətli göylər tutuldu ondan.
Günəşin xəznəsi batdı tozlara.
Viranələr göyü oldu qapqara.
Yandırıb işrətin odunu, haman
Orda başladılar kefə bu zaman.
Kəl saqi, başlandı, durma, mey dəmi.
Bir ömür gecəsi xoş tut aləmi!
Mey iç bir dəm qalxsın işrət nəvası;
Məhv etməmiş sani ömr əjdahası.

FƏRHADIN ƏJDAHA İLƏ VURUŞMASI

Gecə dumanını dağıtdı səhər,
Kümüş lövhə qalxdı, sübh tazə-tor.
Gecə zülmətindən gün oldu əyan,
Əjdaha dili tək çıxdı kahadan.
Fərhad qüsl edərək ağladı bir az,
Pak oldu tanrıya eylədi niyaz.
Süheyla Fərhada nə tə'lim verdi,
Şahzadə yerinə bir-bir yetirdi.
Yz qoyub torpağa dua eylədi.
Özünə tanrıdan kömək dilədi.
Qoyub atasının ayağına baş,
halallıq istədi, tökdü qanlı yaş.
Xaqan yaxasını çırıb, didirdi,
Ağlaşdı camaat körüb bu dərdi,
Oğul hökmdardan dilədi aman;
Demə hökmdardan, qoşundan, xalqdan.
hündürdən qoşun da, xalq da ağladı.
Fələyin bağrını bu səs dağladı.
Oldu ulduzlara sanki hökmdar,
Atlı əjdaha tək yaman zəhmi var.
Silaha qərq oldu vücudu bütün,
Elə bil parladı səmalarda gün.
O mənzilə sarı atı sürərək,
Dilədi tanrıdan özünə kömək.
Oğlunun halını görüncə xaqan,
Özünü toplayıb getdi arxadan.
O mənzilə tərəf atını sürdü.
)rda əjdahadan əlamət gördü.
'atran tək qapqara düzü görüncə,
Zandı ki, yolunu bürümüş keçə.
Rəraq əyyamı tək əbədi zülmət,

Zlüm gecəsilə etmişdi ülfət,
1icran tək qaradır gecənin donu,
Zjdaha .nəfəsi qaraltmış onu!
<ülə batmış kəhər kedir çaparaq,
Qozdan at, gecə tək qaralmışdı, bax?
Zir üfunət yeli əsdi bu zaman,
Dənnətin xoş ətri yox oldu ondan.
Zu iy tə'sir etdi hər bir nəfərə.
Qıxıldı əskərlər atından yerə.
Yərhad dişlərini qıcadıb bu dəm, .
Zəla qarşısında durmuşdu möhkəm.
Göründü uzaqdan qorxunç mağara,
Fərhad üz döndərdi tələsik ora.
•Yatdı insan iyi o əjdahayə,
Zcəl nizə vurdu min bir bəlayə.
heybətlə kahadan çölə süründü,
San göy qübbəsindən bəla göründü.
hirsi bir cəhənnəm oduna bənzər.
Qüstü kimi hər an qıvrılıb kedər.
Nəfəsindən alov sel kimi axır,
hər bir qığılcımı dünyanı yaxır.
Qüstü tək nəfəsi bir qara bulud,
Qığılcımı şimşək bərabərdə tut.
Vücudu bir bəla, bir möhnət dağı,
Sakki bir kahadır ağvı, dodağı.
Tüstü və atəşlə doludur kaha,
Dağ kimi uzanmış orda əjdaha.
Bir bəla dağıdır yolları kəsir,
Vücudu sel kimi rahətsiz əsir.
Özü-dağa bənzər, başı bir dimdik,
Bir qara daş kimi dayanmış dimdik.
Gözləri adama baxan zamanda
Odlu neft bulağı qaynayır onda.
Burun deşikləri boruya bənzər,
hər biri od saçan kürələr qədər.
Ağzından alovlar püskürən zaman,'
Sanki alov qalxır neft qaynağından.
Fələk kimi təni dağü-bəladır,
hər qolu, hər budu bir əjdahadır.
86
Əcəl pəncəsidir ondakı pəncə,
Yeddi qat göylərə vermiş işGəncə.
Onun hər dırnağı sanki bir oraq
Orağı almastək itidir ancaq.
Vücudunun rəngi kül rənglər kimi,
Ystü naxışlıdır pələnklər kimi.
Yerə quyruğunu çırpan zamanda
Sanki şimşək çaxır coşqun tufanda..
Zülmətə qərq edir tozu cahanı,
Sürmətək qaraldır mavi səmanı.
Ağzı od püskürür, dişlərində qan
Belə bir heybətlə çıxır kahadan.
Közüylə baxanda şahzadə sarı,
Qəzəbdən qalmadı səbri qərarı.
Elə bil yüyürür onun üstünə,
Ədəm əjdahaeı, *o* can qəsdinə.
Fələk şeypurunu zilə çƏgərək,
Ağız açır bəla darvazasıtək.
Nəfəsindən odlar saçaraq müdam,
İstədi yemini bişirsin tamam.
Qızartdıqdan sonra onu bir təhər,
Alıb mə'dəsində yaxşı həzm edər.
Açılar bununla tez iştəhası,
Qalan əskərlər də olar qidası.
Şahzadə qorxmadı əsla bu oddan,
Ona sirri həkim etmişdi əyan.
Əjdahanın odu etmədi əsər.
Yenidən bürüdü onu qanlı tər.
Əjdaha Fərhadı udmaq istədi.
Şahzadə «ey tanrım, kömək et»-dedi.
Qövsinqüzeh kim.i kərilmiş yaya
Qoyaraq oxunu, atdı o taya.
Atdı od püskürən əf'iyə sarı.
Pərəstişə gəldi göy ulduzları.
Əjdaha qıvrılıb çəkildi keri.
Oxa hədəf oldu onun hər yeri.

Amansız olsa da əjdaha fəqət
İlan-oxlar ondan müdhişdi, əlbət!
Oxlar qılınc kimi onu biçirdi,
Əti kabab kimi şişə keçirdi.
Kabab odu yaxdı tox olmaq üçün,
Ox kabab eylədi özünü bütün.
Bədənində vardı yarası sonsuz.
Onlara tökdülər çoxlu acı duz.
Artıq kucdən duşdü susdu əjdaha,
Yoxdu döyüşməyə qüvvəsi daha.
Pəhləvan at çapıb qılınc çƏgərək,
Almışdı üstünü qara buludtək.
Qılınc çəkiləndə bilmədi fələk,
Parlayan qılıncdır ya odlu şimşək.
Şimşək qılıncını çalaraq bir an,
Əjdahanı orda eylədi candan.
Fərhad əjdahanı sərib torpağa,
Əjdaha atını sürdü qabağa.
heç qorxu bilmədən kahaya girdi.
Orda daşın üstə yazılar gördü.
hamar bir daş üstə sözlər qazılmış,
Xəznənin yatağı burda yazılmış
Ki: -«Ey afaq içrə belə şur salan,
Tanrı kərəmindən cəsarət alan!
Öldürdükdən sonra əjdahanı sən,
Xəznənin yerini orda Görərsən...
Əjdahaya qalib gəldiyin üçün
Sönin olacaqdır bu xəznə bütün.
Kaha səma kimi dəyirmidir bax!
Mərkəz köqtəsini körəndə ancaq,
Sən əqiq rəngində bir daş taparsan,
Ağırlığı çoxdur bir min batmandan.
Qılıncın ucuyla kənarını yar,
Sonra çəkib onu yerindən qopar!
Rədd elə bu daşın zəhmətini sən,
Kör ulu tanrının mürvətini sən».
Şahzadə oxuyub bunu bitirdi.
Onları yerinə bir-bir yetirdi.
Bütün yazılana etdi riayət,
Orda sonsuz xəznə tapdı nəhayət.
Fələk xəznədarı aciz saymaqdan,
Mində birini də körməmiş insan,
Neçə min küp qızıl qoymuş Firidun,
Kay küpü qədərdir hər biri onun.
Qızıl, kümüş oldu bə'zində zahir,
Bə'zində qiymətli qaş-daş, cavahir,
Xəznənin altıydı bir ali eyvan,
Ki, hörümçək olur bürüncdə Keyvan.
Eyvanda qaş-daşlı gözəl bir taxt var
Ystündə yüz cürə qəşənk parçalar,
88
Bir qılınc sancılmış yuxarda parlaq,
O zülfüqar kimi itidir ancaq.
Yanında bir qalxan vardır ki, əflak
Tutur qübbəsini günəşdən də pak.
Ystündə yazılmış onun bu sözlər:
«Sən ey şah taleli olan bəxtəvər!
Bu qalxan, bu qılınc düşsə əlinə,
Birin as, birini bağla belinə.
Yüz div də birləşib çıxsa qarşıdan,
Toza döndərərsən onları inan.
Qalxan qübbəsində, üzük qaşı tək
İsm-əzəm yazdırmış Süleyman, gerçək.
Bu adda elə bir qüvvət var Əgər,
Yüz min div də çıxsa azğın, hiylƏgər,
Tutsan qabağıida bu qalxanı sən,
Bu hörmətli adı ona göstərsən,
Onlarda nə qüvvət, nə çür'ət qalar,
hamısı torpaqla olar bərabər.
Qılıncda da vardır bu ad, ey insan!
İtilik almışdır qılınc bu addan.
Onun xasiyyəti budur ki, Əgər
Bu qılıncla vursan haqsız zərbələr,
Künahı olmayan kimsəyə əvəz,
Bu qılıncdan əsla bir zərər dəyməz.
Lakin iki bölər pis iş körəni,

Şeytani-ləini və əhriməni».
Bu iki töhfəni tapınca Fərhad,
haqqa səcdə edib oldu könlü şad.
Öpüb o qılıncla qalxanı aldı,
Belinə bağladı, boynuna saldı.
Ata minib oldu yoluna rəvan
Onu közləyirdi əskərlər xaqan.
O əjdaha ilə vuruşan zaman
Qatran tək bir toza batmışdı cahan.
İtirmiş əskərin çoxu huşunu,
huşda olanlarsa körmürdü onu.
O İskəndər kimi zülmət içindən,
Çıxıb gələn zaman dəhşət içindən.
Xaqanla, Mülk-ara eylədi əfğan.
hazırdı əskərlər keçməyə candan.
Xilas olub qorxunc bir əjdahadan,~
•Fərhad sağ dönmüşdü bu cür bəladan.
Xəbər tutmamışdı hələ əskərlər
89
Ki, əf'idən artıq qalmamış əsər.
Olunca bu işdən xəbərdar ata,
Dedi:-«Canım olsun yolunda fəda!»
Xəbər gedib elə çatımca birbaş,
Dualar,etdilər, gözlərində yaş.
Fələk dəhşətli bir külək qopardı,
Səhranı bürüyən tozu apardı.
Aydın şərq günəşi doğdu göylərdə,
Əjdaha cəmdəyi göründü yerdə.
Açıldı vadi də, göründü dağ da,
Kahanın qapısı göründü dağda.
Ona doğru getdi Fərhadla xaqan,
Düzü başdan-başa bürümüşdü qan.
Verdi o xəznəni xaqana Fərhad
Ki, paylayıb etsin çamaatı şad.
Anlatdı onların xasiyyətini,
O iki töhfənin keyfiyyətini
Bu töhfədən xaqan şad oldu o gün,
Tutdu xəznəsindən onları üstün.
Bu iki qiymətli töhfədən xaqan,
Bir də əjdahanın məhv olmasından
Xeyli sevinərək, unutdu dərdi.
Töhfələrçin xeyli şadlıq göstərdi.
Dağa tərəf çəkdi qoşunu, bütün.
Səhra qan selinə batmışdı o gün.
Yer verib qoşuna sevincli və şad,'
Əjdaha dərdindən oldular azad.
Nə xoş əjdahanı qətl edib tamam
Xəznələr paylamaq dünyada müdam!
Qorxunc əjdahadan oldular xilas,
Sərvətə sevinib, etdilər niyaz.
Günəş, Fərhad kimi nizə çəkəndə,
Gecənin qanını yerə tökəndə
Səmanı şəfəqlə bürüdü al-qan:
Verərək yerdəki bu qandan nişan.
Onlar eyş eviii etdilər abad,
Mey içib oldular o gün xeyli şad
Məclis qurub fələk külüstanı tək,
Külkün mey içdilər əjdər qanı tək,
Mey tök, saqi, məni qəmdən azad et!
Kəl mənə həmdəm ol, könlümü şad et!
Əjdaha qanı tək şərab tek, ancaq.
İçib bu sərvəti kefdə paylayaq.

FƏRHADIN ƏHRİMƏNİ ÖLDURMƏSİ

Gecə öz müşkünə səpəndə kafur,
•Saçıldı əhrimzn nəfəsildən nur.
Gecə ifritinin çoxaldı dərdi,
Fələk Süleymanı möhür kestərdi.
•Fərhad yola düşdü döndü bir yelə:
Döyüş qılıncını bağladı belə,
həmayil olmuşdu qalxan köksünə,
hərbə hazırlaşdı şahzadə yenə.
Div kimi minərək atına haman,
Əhrimən düzünə tez oldu rəvan.
Qaldırdı ahını xaqan fələyə,

Qara toz ucaldı bu anda göyə.
Qorxunc Əhrimәndәn sıxılırdı can
Elə bil bezmişdi o, yaşamaqdan.
Çıxmışdı bu yola şah xeyli nakam,
həvəssiz, gedirdi qoşun da tamam.
Getdikcə məqsədə yaxınlaşaraq,
Fərhad yeriyirdi qoşundan qabaq.
Vardı qoşunlarla xeyli arası,
Kvrünürdü ancaq kendən qarası.
Dincəlmədən kedir məqsədə sarı,
Keçirdi düzləri, boz səhraları.
Qəflətən qarşıdan keründü meşə.
Bir meşə ki, salır çanı taşvişə.
Meşə deyil, bura, əhrimən bağı.
Nə ucu görünür, nə də bucağı.
Ağacların altda çoxlu otlar var,
91
Köylərə ucalmış bu yaşıllıqlar.
Salsan ağaclara bir nəzər Əgər,
Görərsən ucalmış göylərə qədər.
Qorxarsan baxanda onlara sarı,
Xeyli əcaibdvr göy yarpaqları.
Bu dağ başdan-başa divlər mənzili,
Qasırğalar əsən hər xəfif yeli.
hər yarpaq vəsvəsə ayinəsidir.
Eyləyir insanın huşunu əsir.
Burdakı heyvanlar divlərdir, fəqət
Almışdır hərəsi bir özkə sifət.
Çaylarından axan suyun sədası,
Söyləyir şeytanla-cin macərası.
Cana dəhşət salır çayınDa, hər daş,
Elə bil, yatmışdır burda kəsik baş.
hər damla günbəzi ətlə ;bir hüdud,
Çərxin günbəziylə tam bərabər tut!
Suyunun dalğası sevdaya sehir,
Onun hər ləpəsi ağla xətt çəkir.
Asılmış yarpaqlar göydən Xızr tək,
Qanlı suyun sehri yazılmış, gerçək.
Əgər ki, düşsəydi ora bir insan
Mat qalar, çıxardı ağlı başından.
hər ağac kötüyü bu yerlərdə, bil,
Divə ya şeytana olmuşdur mənzil.
Çıxarır bu mənzil ağılı başdan,
Bir div buynuzudur hər budaq baxsan.
Torpağı bağlayır niçat yolunu,
Aparır hər yana min dönkə onu.
İtirir huşunu kəskin ağıl da,
Bu hər yana gedən dolaşıq yolda.
Vəhşi höyvan idiorda şeytan, çin,
Azdırır insanı yolundan yəqin.
Bu yerə bir nəfər düşdüyü zaman,
Orda külək belə edirdi fəğan.
hər yandan ilişən tikanlar belə
«Ketmə,-deyirdilər,-sən bu mənzilə!»
Çəkir çalmasından onun hər budaq,
Budaq yox, bir divin buynuzudur, bax.
Quşlar fəğan edib yanır halına,
Kələn qonaqların bu əhvalına:
Ağlar, inci təhər burda buludlar,
Keçən müsafirin halına yanar.
9?Fəryada kələrək inləyən külək,
Elə bil ki, divdir ağlayır, gerçək.
Neştər kimi otun ucları kəskin,
Neştər demə, iti bir qılınc təkin!
hər yandan əssə yel, titrəsə budaq,
Deyirdi: «Kəl ketmə bu yana, kustax!»
Əlini uzadıb çinar hər yana,
«Sən tanrı keri den»-deyir insana.
Şahzadə allaha təvəkkül etdi,
Atını sürərək meşər getdi.
Yolu işıq kimi tez keçdi, birdən
Canlandı önündə bir gözəl çəmən.
Çəməndə doluydu əlvan çiçəklər,
Çiçəkləri qəmdi, külləri kədər.
Bu yerə ketməyə o, qərar verdi,
Qabağında böyük bir saray gördü.

Atı qosrə sarı sürəndə Fərhad,
Etdi div və pəri tanrısını yad.
Olcaq qafil ifrit işdən xəbərdar,
Qaldırdı başını körsün ki, nə var.
Div uzaqdan gördü o şahsuvarı,
Kəlirdi uçaraq bu qəsrə sarı.
Sifətdən ağıllı bir insandı o,
Körkəminə baxsan, div qırandı o,
Səadət ulduzun körüb Əhrimən,
Şimşək tək parlayıb küldü ürəkdən.
Qəzəb buludu tək üstünə çekdü,
Başdan-ayağacan bir zəhər tökdü.
Saçırdı, dağıdıb hər bir hüdudu
Cəhənnəm atəşi, qiyamət odu.
Nə'rəsindən əsdi cahanın bağı.
Çatladı ahından çərxin otağı.
İti bir nizədir tənində tüklər,
Demə nizə, əjdər ilana bənzər.
Vücudundan düşən hər damla təri,
haman divə dönüb çıxır hər biri.
Məlamət gecəsi-o qara üzü,
Qiyamət günü tək uzundur özü.
Əlindəki ağac sanki bir çinar,
Bir minarə kimi dümdüz və həmvar.
Ucuna bağlamış qayanı, körsən,
Dəstək kimi tutmuş o, minarədən,
Başında saxlamış bir qocaman kürz.

Bir toxunsa, dönər tozlara Elbrus
Şahzadənin üstə hüçum çƏgərək,
Sanki, çumdu azad süsənə külək.'
Div nə'rə çəkdi ki: - «Ey qafil insan.
Çərx alnına yazmış gizli bir divan.
Burdan keçənlərin gözü qaralır.
Bu yerlərdə, pələnk, şir, dırnaq salır.
Burdan mələk keçsə sönər həyatı,
Burdan qartal uçsa sınar qanadı.
Bu yerə kəlməkdə nədir niyyətin?
Axıdar qanını bu cəsarətin».
Çox acı töhfələr gətirdi, yenə.
Kürzünü atdı tez onun üstünə.
Şahzadə cumaraq əlində qalxan,
Kəsdi qılınç ilə kürzü ortadan.
Qaldırdı sür'ətlə başına daşı,
Daşın zərbəsindən titrədi başı.
Yaxdı Əhriməni qəzəb odları,
Qayıtdı açıqlı qəsrinə sarı.
Daha böyük bir kürz gətirdi, yenə
Qaldırdı Fərhadın salsın üstünə.
Div kürzü çalmadan o hökmdara,
Fərhad etdi onu tez para-para.
Divin hücumunu rədd edən zaman.
Ona səcdə etdi bütün asiman.
Əhrimən qəzəbdən dəhşətə gəldi,
Buludtək nə'rəylə dağa yönəldi.
havada yel kimi uçdu çaparaq:
Kökündən qoparıb gətirdi bir dağ,
Bahar buludu tək Fərhadın, budur
Yağdırır başına daşlardan yağmur.
Kizlənir qalxanla şahzadə birdəm,
Qalxan qələ kimi durmuşdu möhkəm.
Əhrimən görüncə o ism-əzəmi
Bitdi ixtiyarı, çoxaldı qəmi,
Qalmadı taqəti, yerlərə düşdü,
Daşların üstünə bir kərə düşdü.
-«İstədim ozməyə,-dedi,-daş atam,
Özüm daşa dəydim axırda nakam».
Fərhad gördü həmin daş çevirəni,
Daş çevirən deyil, o Əhriməni,
Düşmüşdür yerlərə, alçalmış, aciz.
Artıq hərəkəti bitmişdir təmiz.

Qaldırıb qılıncı Fərhad Yuxarı, •
Sürdü div atını əhrimən sarı.
Tutdu cavahirli, daşlı qıfıldan,
Sındırıb içəri oldu tez rəvan.

Bir otaq gördü ki, orda misilsiz,
Kinsiz adamların qəlbi tək təmiz.
heyrətlə dörd yana baxarkən ancaq,
Gördü asılmışdır bir yaqut çıraq,
Müştəri kimidir, şəfəqləri var.
Şərqin xavəri tək işığı parlar.
Düşünüb çırağı, tez açdı haman,
Çıxdı Süleymanın üzüyü ordan.
Çırağın üstündə vardı bu sözlər:
«Sən, ey bu şöhrəti qazanan bəşər!
Oxuyub bu adı, aça bilərsən
İskəndər Ruminin tilsimini sən.
Köylərin səsindən olub bəxtiyar.
Bu adı oxuyan müşkülü açar».
Yzüyü enərək qoydu közünə,
Allaha dualar eylədi, yenə
Şükr etdi tanrıya, tez çıxdı ordan,
Qoşunlar tərəfə oldu tez rəvan.
Şimşək qılıncını çəkib o saat,
Kəsdi Əhrimənin başını Fərhad.
Qəsrə rəvan oldu sonra o Rüstəm,
Bağladı atını qapıda mehkəm.
Div yıxan qılıncı alaraq ələ,
Qəsrə qədəm qoydu şahzadə belə.
Nə saray, dü.nyadır dünya içində:
Bir özkə aləmdi bina içində.
hər yanda kilidli, bağlı qapılar,
hər birində möhkəm dəmir qıfıl var.
Bir yerdə yazılmış: «hər cür xəzinə».
Vardı açıq sərvət, həm də dəfinə.
Oxudu şahzadə bu yazıları,
Sonra da yönəldi qapıya sarı,
Qapının hər yanı qızıl və kenhər.
Ystünə yazılmış onun bu sözlər:
«Bu qapını açmaq deyildir asan,
Yaxşı olar qorxub onu açmasan!»
Bu yazı Fərhadın huşunu aldı,
Bu, div qatilini həyçana saldı.
Atını meşədən kənara sürdü,
Qoşunu qəribə bir halda gördü.
Əhrimәndən düşüb qorxuya ləşkər,
Söyüd yarpağı tək titrəşirdilər.
Görünən zamanda birdən şahzadə
Kəldi tez özünə atlı, piyadə.
Xaqanın gözünə dəyincə Fərhad,
Fərhad kimi oldu onun könlü şad.
Fərhad demə, de ki, dövründə vahid,
Qoşunla bir yola çıxdı o ikid.
Keçib əhrimənin sıx meşəsindən,
Qurtardılar onun əndişəsindəp.
Çatdılar bir yerə tamam kül, çiçək.
Ətirli havası İrəm bağı tək.
Əhatə edildi qoşunla saray,
Açıldı müəzzəm qapı taybatay.
Atası, yanında mehtərəm vəzir,
Girdilər içəri üçü də bir-bir
Bütün xəzinəni onlara verdi,
Möhürlü üzüyü özü kötürdü.
Yenə də şad olub eyşə daldılar,
Mey nuş edib hər kəs oldu bəxtiyar.
Bir şahanə məclis qurdular o gün,
Əvvəlki tək şadlıq etdilər bütün.
Çün fələk Rüstəmi qılıncı aldı,
Zamanə divinin boynuna çaldı.
Onu həlak etdi, lakin ahından
Qaraya büründü elə bil cahan.
Saqi mey gətirdi şənləndi məclis,
Bir yeni rövnəqlə bəzəndi məclis.
Dolmuş Əhrimənin başı kimi cam,
Kef edib içdilər yenə o axşam.
Mey ver, soyuq baxma, saqi, bu halə,
Əhrimən başından yarat piyalə!
Bu camdan məst oldum, yenə şərab ver!
Olsu.n nəfsin divi qoy məpə əsir.

FƏRHADIN XIZR İLƏ KÖRYŞY
Zülmatın bayrağı endiyi zaman,
Günəş İskəndəri qalxdı səmadan.
Tilsim mavi göyə vurdu bir bəzək,
Eynən İskəndərin öz tilsimi tək.
Fərhad yenə keydi yol paltarını,
Tazələdi yenə arzularını,
Şahın ayağına düşdü yenidən.
Özünü torpaqla bir etdi həmən.
İltimasə Gəlib dedi ki-«ol şad».
; onra yel atına sıçradı Fərhad.
Yenə işi üçün olaraq rəvan,
Xatəm duasını deyirdi hər an.
Göründü bir tala, elə bil fələk,
Onun içindəki bulaq günəştək.
Dirilik suyu tək çeşməsi təmiz,
hər damla ruh kimi saf və ləkəsiz.
Ordakı ağaclar göylə bərabər,
Bu can suyu, o da Xızr peyğəmbər.
Yetişib o yerə oldu xeyli şad.
Bağladı atını ağaca Fərhad.
Pak oldu, qüsl edib bu suda bir an,
Yuyub qəm çirkini, şad çıxdı sudan.
İşinə xudadai kemək dilədi
İtaətlə Haman niyaz elədi.
Qalxınca gördü ki, durmuşdur, fəqət.
Bir yaşıl paltarlı nurani sifət.
Fərhad onu kercək oldu biqərar,
Şəfqətlə söylədi ona ixtiyar:

«Oğlum, bu düşdüyün qəmdən azad ol,
! Qismətinə düşən bu işdən şad ol.
Mən Xizrəm, çıxmışam yoluna sənin
Kəlmişəm yapışam qoluna sənin
Qaldım İskəndərlə xeyli möhnətdə,
Dirilik suyunu tapdım zülmətdə.
İskəndər də kəzdi bu suyu, fəqət,
Mənə oldu bu su ən sonda qismət.
Kəsdi yanğısını canımın bu su,
İskəndərsə yandı, artdı qayğusu.
Fələkdən qəlbinə arzular doldu,
Cahanda məşhur bir münəccim oldu.
hər işə bənd vurar, bağlar həmişə,
Bu bəndi açmaqdır mənimçün peşə.
Tilsimin ondadır bil ixtiyarı,
Yalnız məndə vardır onun açarı.
O tilsimə salmış vadini bütün,
Mən sənə köməyə gəlmişəm bu gün.
Kedəndə bu yoldan məqsədə sarı
Sayarsan atdığın bu addımları,
Qarşında çarx kimi tilsim görünər,
hündür divarları göylə bərabər.
Ordan on iki min addım yol qalar
hər addımda vardır bir çox bəlalar.
Yol rahat görünur uzaqdan, ancaq
Lazımdır bu yolda qüvvətli olmaq.
Bu yol bir cığırdır qranit yanı.
Qranit qılınctək kəsər insanı.
Bu yoldan nə qədər keçsə də insan,
Yenə də bu yolda sürüşər, inan.
Kəsər ayağını qranit yəqin,
Kerər bu çeşmədə özünü miskin.
Lakin düz yol ilə keçərsə Əgər,
On bir min addımı tezcə qət edər.
Qranit qələyə-rast kələndə, bir
Şir Görər, salınmış boynuna kəndir.
Açmışdır ağzını adam udmağa,
Ağzı bənzər onun böyük bir dağa.
hər kəs ondan ötsə bəxti gətirər.
Minçə addım qalar qələyə qədər
Doqquz yüz addım da keçdikdə yenə
Daşdan bir taxt çıxar onun üzünə.
Taxta çıxıb qılınc vurarsa möhkəm.

Açılar qələnin qapısı o dəm.
Qapının içində görünər birdən

heykəli andıran bir dəmir bədən.
Orda insan üzü, insan tevrü var.
Ox kamanı hazır əlində saxlar.
Bir ox alıb dərhal bu dəmir adam
Deşər qraniti ortadan tamam.
Başdan ayağadək, o, dəmir paltar
Keyinmiş, onda .bir atəş halı var.
Döşündə bir ayna, daş kimi səssiz,
Günəş aynasıtək təmiz, ləkəsiz.
hər kəs yüz addımdan ona ox atsa,
Bu atdığı ox da köksünə batsa,
O vaxt yerə düşər bu vücud, ancaq
Tək o deyil, bütün heykəllərdə, bax,
Açılar dolaşıq tilsim o zaman,
Kirər vahiməsiz oraya insan.
Lakin bədbəxtlikdən oxu atanda,
Küzkünü sındırsa elə, bu anda,
Oxlar öz üstünə tökülər inan
Bir turağay kimi tüklənər haman.
Dönərək vücudu qəfəsə, ancaq
həyat bülbülündən məhrum olacaq.
Sən də bu məqsədçin edəndə səfər,
Çıxmasın yadından dediyim sözlər.
Bu yolda istəsən məqsədə irmək,
hər addımı ölçüb-biçəsən gərək.
Gedərsən dilində ismi-əzəmlə,
Onsuz bir addım da atmazsan belə.
Şir hücum edərok ağzını açsa.
Əjdaha tək o da alovlar saçsa,
Şirnn ağzına at üzüyü tez sən,
həmin saat düşər şir öz kücündən,
Kötürüb üzüyü yubanma bir dəm.
Tez ket o daşa ki, nişan vermişəm.
Qapını açarkən çıxaraq daşa,
Ox atıb, işini vurmaqçın başa,
Nə qədər olsa da səndə iqtidar,
Olsun ismi-əzəm dilində şüar».
Xızr hər bir şeyi öyrətdi ona,
Dedi:-«Qorxusuz çıx indi yoluna».
Öpdü ayağıidan onun şahzadə
Kətirdi etdiyi tə'limi yadə.
99
Yol gedib o şirin yanına yetdi, '
Yzük atıb onu tezcə məhv etdi.
Sonra addım-addım yolu sayaraq,
həmin daşa Gəlib yetişdi qoçaq.
Daşa ayağını vurunca möhkəm,
Qələdən çox səslər ucaldı o dəm.
Qələdən ətrafa səs-küy saçıldı,
Qələnin qapısı birdən açıldı.
Fərhad gördü səsdən-küydən əsər yox,
Durmuşdu o kövdə, əlində bir ox.
Qələ divarında yüz nəfər daha,
hazır dayanmışdı oxu atmağa.
Onlar közləyirdi, tutub oxları
Fərhadın durduğu bu səmtə sarı.
Dəhşət gətirirdi bu hal insana,
Yüz ox yönəlmişdi təkcə bir cana.
Lakin qorxutmadı onu bu əhval,
Oxunu, yayını kötürdü dərhal,
Sakitcə buraxıb oxunu yaydan.
O küzkünü nişan aldığı zama.n,
Elə bil köz vurub aşiqinə yar,
Kətirdi başına yaman bəlalar.
Elə ki, şimşək ox küzküyə dəydi
0 dəmir kövdənin qəddini əydi.
Divarda pusquda duran adamlar,
Elə bil oldular işdən xəbərdar.
Bu yıxılan zaman hər bir nəfərə
Sanki xəbər çatdı, düşdülər yerə.
Fərhadı heyrətdə buraxdı bu hal,
Az qaldı bu işdən olsun dili lal.
Allahı çağırdı Fərhad bu zaman,
Fərhadın dilini açdı yaradan.
Yenəldi şahzadə qapıya sarı,
Gördü gözlərilə bu bəlaları.

Yolu oldu bütün bəladən azad,
Yollandı qələnin iç.inə Fərhad.
Gördü ki, qaş-daşa bu yerlər dardır,
Burda yüz harunun xəznəsi vardır.
Dünyanı məşriqdən məğribə qədər,
Yeddi elkə boyu almış İskəndər,
Başı çox bəlalar çəkmişdir, fəqət
Keçirmiş əlinə böyük bir sərvət.
Bu göy tək qələni tilsimə saldı.
100
Bütün varı, yoxu bu yerdə qaldı.
O qəlvdə vardı gözəl bir bina,
Bəzək ola bilməz yüz min söz ona.
Kün kimi hər yana işıq saçır, bax!
Özü kiçik, xeyri böyükdür ancaq.
Şahzadə içəri qoyarkən qədəm
Tağında parlaq çam göründü o dəm.
Safdı günəş kimi, yox onda ləkə,
Günəş demə, Cəmşid camıdır bəlkə!.
Aləmə nur verən günəş kimidir,
Dünyanın hər işi onda bilinir.
Bütün gizli işlər onda aşikar,
Cahanın hər cürə sirri onda var.
Görünür səthində bu mərkəzi-xak,
İçində hərlənir o doqquz əflak.
Səthi-bir aqilin təmiz körkəmi,
Daxili bir həkim diləyi kimi.
Fərhadqurtarcaq min bir bəladan,
Şad oldu bu camı tapdığı zaman.
Qoyaraq bu yerdə devləti, varı,
Fərhad keri dendü qoşuna sarı.
Yetişib çeşməyə, sıçradı ata
Tələsirdi tezcə xaqana çata.
Yel kimi sürürdü atını Fərhad,
Yrəyi fərəhli, kenlü xeyli şad.
Xaqanı, qoşunu xeyli şad etdi.
Onları qayğıdan o azad etdi.
Tez durdu qoşunun başında haman,
hərəkət elədi qoşun arxadan,
Yol gedib çeşməyə axır yetişdi,
O yerə ki, Xızr tə'lim vermişdi.
Qoşunu, ə'yanı yerləşdirdilər,
Şah, vəzir və Fərhad getdi bərabər.
Orada qələni qoruyurdu şir,
Qələ göyə qalxmış uzun bir zəncir!
Qələnin içində xəzinə vardı,
Tükənmək bilməyən dəfinə vardı.
Bunları xaqana təslim eylədi,
Dünya camını da təqdim eylədi.
Min niyaz eyləyib tanrıya belə,
Şadlıqla döndülər yenə mənzilə.
Göstərdi qəmər də Fərhada cismin.
Kündüz qələsinin qırdı tilsimin.
101
Kün İskəndər kimi zülmətə daldı,: •"•
Cəmşidin camı da tilsimdə qaldI.
İşrət moclisini qurdular yenə; •
Təmiz mey tökdülər Cəmşid.caminə,
Deyib İskəndərdən çox danışdılar,
Cəmşiddən dedilər burda-o ki, var.
Kəl saqi, çatmışdır işrət məqamı.
Mey tök, qalxsın əldə Cəmşidin camı!
İskəndər küzküsün eyləyib ifşa ; •.
Cəmşidin camına qılım tamaşa. *I*

FƏRHADIN İSKƏNDƏR TİLSİMİNİ AÇMASI VƏ GƏLİB SOKRATIN YANINA ÇIXMASI

Dağa sübh Sokratı çıxdığı zaman
Onun şö'ləsindən nurlandı çahan.
Onun alətləri: göy vərəqləri,
Günəş dairəsi, üstürlab yeri.
Şahzadə tanrıya dualar etdi.
Minib öz atını sür'ətlə getdi.
Tərəddüd etmədən o dağa vardı
O dağda Sokratın kahası vardı.
Xaqanla baş vəzir sürüb atları

Yol getdilər həmin bu səmtə sarı.
Çalınmadı yürüş şeypuru bir an,
Əskər tərpənmədən çeşmə başından.
Bir-iki min nəfər yaxın ə'yanı.
Yalnız təYib etdi yolda xaqanı
Fərhadın dalınça sürüb çaparaq,
Biyabanlar keçib, aşdılar çox dağ.
Fərhadla bir yerdə oldular həmrah.
Keçdilər çöllərdən ə'yan ilə şah.
Bir dağ ətəyinə çatdılar belə,
həkimin olduğu tənha mənzilə.
Gördülər burda var çıxılmaz bir dağ
Yer onun yanında bir ovuc torpaq,
Müştəriyə dəyir bu dağın başı,
Fələyin camını qırdı hər daşı.
Ağac kelkə salır fələk qəsrinə,
103
Köy budağı ondan alçaqdır yenə.Uca asimanı başı deşərək,
Çıxmış ordan çölə dəvə beli tək,
Asimanı deşib keçən həmin dağ,
Fələk dəvəsinin donqarıdır bax.
Bu dağ bir cahandır, o tay bu tayda,
hamarlanmaq üçün hərlənir ayda.
Qar ki ağararaq, üzündə durmuş,
Şirmayıdır ona nəqşlər vurmuş.
Cüdi ulduzunu aşıb zirvəsi,
Əsəd bürcünə də düşüb kölkəsi.
Onda yüz minlərlə qaynayır bulaq,
Onlardan biri də günəşdir, parlaq.
Min cürə otu var, hər biri məlhəm.
Əlacsız dərdlərin dərmanıdır həm.
hündürlüyü doqquz göyə bərabər,
'Devrəsi də iki bu cahan qədər.
Saysız mağaralar var ki, onda, bil
Kirə bilməz ora nə hiss, nə əqil.
Mağaranın yoxdur başı, ayağı,
Nə ucu var onun, nə də bucağı,
Qaranlıq hakimdir mağaralarda.
Sönür günəşin də çırağı burda.
Bura parlaq ay da kirərsə Əgər,
Qaralıb zülmətdən qatrana dönər.
Böyləcə zülmətli hər bir məğarə,
Zülmət içindəydi həm dağ, həm dərə.
Bu yerdən •baş alır yüz qanlı dərya,
Bu dağda minlərcə vardı əjdaha.
Yetişib bu dağa şahzadə və şah
Oldular buranın halından akah.
heyrətdən lal oldu görüncə xaqan,
Belə şey körməmiş çünki heç zaman.
Lakin, verdi ona şahzadə ürək,
Şaha və əskərə cür'ət verərək,
Dedi:-«hazır olsun Cəmşidin camı,
Qoy azad eyləsin qəmdən adamı».
Bircə an içində gəldi ələ cam,
1 Qılsın bu müşkülə bəlkə sərəncam.
Salınca bu cama şahzadə nəzər,
Cahan timsalını gördü sərasər.
hara baxsa aydın göründü közə,
Bütün ölkələr də parlaq və təzə. •
104
Bütün yer üzünü edərək təslim,
Ayırdı sonradan o yeddi iqlim.
Parlaq elkələrə o köz yumaraq,
Tək yunan mülkünü axtardı ancaq.
Kez əskəri kəzdi hər bir bucağı,
Axırda közüylə tutdu o dağı.
Kerüb gözlərilə dağın halını,
Bildi hər kahanın o əhvalını.
haman bu kahanı tapdı nəhayət,
Sokrat da burada olmuşdu rahət.
Yarın dodağına yol tapan kimi,
Tapdı mağaranın Fərhad səmtini.
Dedi: - «Kirin camı alaraq ələ,
Məş'əl tək nur saçar cam bu mənzilə».
Kirincə içəri əlində bu cam.

Kündüzə çevrildi gecə də tamam.
Cam nurə qərq etdi hər yanı əvvəl,
Elə bil yanırdı gecədə məiQəl.
Kəzdilər kahada dəhşət içində,
İskəndər sayağı zülmət içində.
Xızr vermiş idi bu yolu nişan.
Dirilik suyu da tapıldı burdan.
O yerin nişanı mə'lumdu indi,
Sokrat kizlənən yer artıq bilindi.
Axır Gəlib çatdı bu yolun sonu,
Gecənin bitməsi göstərdi bunu.
Düşdülər atlardan olub piyadə
Yola rəvan oldu şahla şahzadə
Bu işin axırı görünən zaman
Orda peyda oldu bir daş pilləkan.
Bir şah, bir şahzadə-Ou iki nəfər,
Onlarla baş vəzir getdi bərabər.
Beş-altı pilləni çıxınca ordan,
Göründü qarşıda böyük bir eyvan.
Getdikdə o səmtə şahzadə və şah,
Kerdülər o yerdə gözəl bir dərkah.
Tutdular dərkahın yanında aram,
Nur saçdı, dünyanı timsal edən cam.
O müqəddəs evdən bir səda gəldi,
Onları çağıran bir nida gəldi.
Girdilər içəri qəlblərdə təlaş,
Sanki qəlb evinə fikir vurdu baş.
Mənzilin içində gördülər ziya,

105

Bir bolluq evinə düşdülər kuya.
Bu yer kirdələnmiş bir günəş kimi,
Ona şahid idi çərxin həkimi.
Təmiz ruhu etmiş cismində zühur,
Şəxsində mücərrəd əqli görünür.
Ətəyini dağ tək çəkib çahandan,
Tağ tək tərpənmirdi, o, bu məkandan.
Saflığı lə'l tək təmiz aşikar,
Lə'l üzrə qranit ondakı paltar.
Qranit içində onun cahanı.
Cahan cismindədir ya təmiz çanı.
Cahan nədir, tamam bu ali insan
Çox-çox yüksək idi bizim dünyadan.
Onun qəlbi-geniş, aydın bir dəniz
Onda hər şey safdır, hər şey ləkəsiz
B-əslər sədəf kimi içivdə saf dürr.
Orda yüz min ulduz gözə görünmür.
Yzü ilahi nur ayinəsidir.
O tanrı sirrini anlamış bir-bir.
Vücudundan düşən hər damla təri,
Ulduz tək nur saçıb parladır yeri.
Onun kahasında aciz hörümçək,
Ystürlab tək ölçür cahanı gerçək.
Cismi sabit, ruhu asiman təkin,
Kəzir, hərəkəti deyildir mümkün.
Onun varlığındam yağır mərhəmət
Alnında alimlik görünür fəqət.
Görüncə bu ali kamallı əri,
Onlar diz çökərək epdülər yeri.
Görüncə bir taqət qalmadı təndə.
Yrək yarpaq kimi əsdi bədəndə.
Kizlin xəznələri qoruyan dərhal,
Kez açıb onlara verdi bir sual:
«Bu qorxulu yerdən necə keçdiniz,
Bu zəhmətdən sonra necəsiniz siz?»
Onlar baş əyərək sakit qaldılar,
Bir söz deмədilər, sanki laldılar.
Dedi xaqana:-«Sən çəkdin çox möhnət,
Tanrı əvəzini köndərər əlbət...
Çox bəlalar çəkib kəlmisən bizə,
Xeyli sərvət düşmüş, əllərinizə.
Sizə qismət oldu ən sonda ancaq,
Süleyman üzüyü, Cəmşid camı bax.

106

İki müjdə daha verəcəyik biz,
İki qiymətli şey həm də misilsiz,
Bu iki müjdənin birisi xəbər,

Dikəri olacaq qiymətli gövhər.
Xəbər budur: ömrün uzun olacaq!
Ölkələrin varı sənindir ancaq
Bütün əcdadına salsan bir nəzər
Yaşayan tapmazsan orda sən qədər.
O biri töhfədir bir kiçicik daş:
Sən ömür sürərsən dünyada yüz yaş.
Qocalıq susdaltsa səni cahanda,
Bu daşı ağzına alan zamanda,
hərləyib udaroan tüpürcəyini,
Sağalıb olarsan sağlam və yeni.
Qocalıqdan səndə qalmaz bir əsər,
Qoçalığı kənclik tez əvəz edər».
Sonra Mülk-aranı təbrik elədi:
Ona üz tutaraq belə söylədi:
«Sən ki, keçirmisən bunca dərdü qəm,
Bu möhnətYoluna qoymusan qədəm,
hansı bir şah alsa bu taxtı, haçaq,
Sən olarsan daim vəziri ancaq.
Sənə də bu daşdan verərəm ki, mən,
Zəiflik üz versə qəbul edərsən,
Lakin qarşınızda var bir fəlakət
Bundan.qorunmanız lazımdır əlbət...
hər iki ünsürdən alınar ki, bu
Birisi küləkdir, o biri də su.
Sizə üz verəcək min bəla, möhnət,
Tanrı, qurtuluş da verəcək fəqət.
Ömür bu yollardan ötdüyü zaman
Təxminən beş yüz il keçəcək inan».
həkim? bu müjdəni bəyan eylədi,
hörmətlə Fərhada belə söylədi:
«Ey cavan şahzadə yaxın kəl mənə!»
Onu vaqif etdi bütün sirrinə.
Kez açıb seyr etdi kül camalını,
Sordu nəvazişlə hər əhvalını...
Əyilib önündə yer öpdü Fərhad,
həkimsə eylədi bir nitq irad:
-«Ey bütün varlığı dərdü qəm olan!
Əzəldən eşqdir qismətin, inan...
Xoş gəldin ey cavan, səfa kotirdin.
Ş
Qaranlıq evimə ziya gətirdin...
Sənin vüsalına çəkib intizar,
Yaşaram dağlarda, budur min il var,
Səni gördü közüm şükür tanrıya!
Səni tapdım özüm, şükür tanrıya.
Vaxtım azdır, indi məni dinlə bir.
Əbədiyyət evi məni közləyir.
Bil ki, əmanətdir gördüyün cahan.
həqiqət əhlinə zindandır, zindan...
İskəndər mülkünü tapsan da onda,
Uzun emür sürsən Nuh tək cahanda,
Əzəl-axır bir gün kedəcəksən bil,
Sərvət də, ömür də əbədi deyil.
Tanrı xəlq eylədi insanı fəqət
Onun varlığına qoydu bir məqsəd:
haqqın hər əmrinə tabe olaraq,
İnsan bu dünyada yaşasın ancaq,
Madam ki, həqiqi sevgili odur,
Ona tərəf ketmək daha xoş olur.
Məqsədindirsə kər onunla vüsal,
Əbədiyyətdədir daimi iqbal.
Bil ki, çox yüksəkdir ancaq o dövlə!,
Ona çatmaq kücdür, çətindir əlbət...
Bu yolda çox kədər, çox qəm olacaq,
İki addımsa da uzundur ancaq.
O iki addımçın gərəkdir min il,
Kedə bilməz insan o yolları bil.
Geqməkçin gərəkdir olasan fani.
Bu yolla taparoan sən o nişanı.
Özün unutmayan heç ona yetməz,
Dürr tapmaz dənizə kirməyən bir kəs.
Dəryaya baş vuran dürrlər tapar.
«Mən»dən qurtarmanın birqaə yolu var.
Yalnız bu yol ilə qurtarar insan.
Ancaq məcazidir bu yol da inan.

Kim qəm axşamına oldu vəfadar,
Ona sübh açılıb sonra gün doğar.
Məcazi eşq yanır üfüqdə səhər,
həqiqi eşq ona xurşidi-xavər.
Eşqi-məcazinin ahı, fəğanı,
Bir çöpə döndərər aşiq olanı.
hərarət çatınca bu çöpə bir gün
Atəşin içində yanar büsbütün.
ş
•Əbədi sevginin şimşəyi belə,
Qığılcımla onu dendərər külə,
Olacaq məcazi eşq nəsib sənə.
Çox bəla körəcək vücudun yenə.
Salıb sorağını bütün cahana,
Yetirər sevdanı ta asimana.
Eşqin odu qılar aləmi rövşən;
Tək aləmi deyil göyləri birdən.
Eşqin qəmi tutar bütün cahanı,
Tək cahanı deyil, bu asimanı.
harada bir aşiq tapılsa ancaq
Közünə nur olar basdığın torpaq.
Fəryadın doqquz qat göyləri aşar,
Sözün yeddi ölkə kəzib, dolaşar.
Yığılsa eşq əhli toşunla ə'yan,
Bil ki, hamısına olarsan xaqan.
Məcazi eşqdən yansa da çanın,
Oel olub ketsə də bu xanimanın,
Əsərsə həqiqi eşqin nəsimi,
O çatarsa sənə bir qaxu kimi,
Mə'şuqə səninlə həmsöhbət olar.
Məcazi eşq də həqiqət olar.
O zaman bixudluq çıxıb zahirə,
Eşqin Gəlib çıxar artıq son yerə.
0 bəqa mülkündə olub qəhrəman,
həqiqət taxtında şahlıq taparsan.
Atan kimi yüz min xaqan, ya qeysər
Dünyada bir iz də qoymadan kedər.
İnan ki, yaşayar cahanda yadın.
Eşqin yollarında şərəfli adın».
Söyləyib bunları dedi bir dua
«Çıxarsa qarşına möhnətlə bəla,
Tezca bu duanı oxuyub da san,
Qurtararsan gələn ağır bəladən.
Kəlişinə səbəb ey cavan ikid
Küzkü əhvalatı, belədir, eşit:
İskəndər tilsimin qırdığın anda.
Dəmir vücuda ox atan zamanda,
Oxun dəydi onun ayinəsinə,
Batdı o yerdəcə tez sinəsinə.
O səni ağladan ayna boş deyil.
Ox sındırmış onun tilsimini bil.
Burdan qayıdarkən Çin ölkəsinə
109
0 küzküyə baxmaq istəsən yenə,
Nə ki, arxasında çəkmişdi rəssam,
Görünər közünə üzündə tamam,
Körcək eşq oduyla ürəyin yanar.
Sənin məhəbbətin belə başlanar.
Körməzsən bir daha baxacaq olsan,
Çox dolaşıq düşər kələfin inan.
Taleyin əlindən kim qaça bilir?
Aqillər tapmazlar işinə tədbir.
Olar ƏVVƏL1KİNDƏN əhvalın betər.
Qəlbinin fəryadı göylərə yetər.
Yenilməyən bir eşq çəkib qoşunu
Kirərək qəlbinə, fəth edər onu.
Olarsa bir nəfəs o sənə əyan,
Yaxşıdır min illik şahlıqdan inan.
Mən də vidalaşıb səninlə bütün,
Murada çatmağı dilərəm bu gün.
Eşq tüğyan edib, hücum çəkəndə
Yadına düşərəm hərdənbir mən də.»
Bununla qurtardı həkim sözünü,
Sonra yavaş-yavaş yumdu közünü.
həkim, Süheyla tək yola düzəldi.
Fərhad bu rehlətdən fəğanə gəldi.

O, qəmlər içində gördü bu halı.
Ağladı, sonsuzdu onun məlalı.
Çox ağlayıb tutdu qəlbində matəm,
Onun əhvalına, öz halına həm.
Çağırdı gəldilər vəzirlə xaqan,
Vəziyyəti belə seyr edən zaman,
Onlar itirdilər tez özlərini.
Eşitdilər, onun son sözlərini.
Yığılıb bir ieçə ağıllı adam,
həkimin işinə verdi sərəncam.
Qismətinə düşən yeri qazdılar,
Dağın ətəyinə çəkdilər hasar.
Bu mənzili tikib qurtaran zaman,
Keçməyə yollandı onlar durmadan.
Yetişdi qoşuna xaqanla Fərhad.
Nə bİri qəmkindir, nə dikəri şad.
Kün Sokratı yerdə salanda məskən,
Gecənin loğmanı başladı şivən...
Keydirib göylərə bir qara libas,
Köz yaşı tökərək saxladılar yas.
110
Tutdular bu gecə torpağa matəm,
Çin fikri bu dərdi dağıtdı birdəm.
O gecə qonaqlıq etdilər naçar,
Acı içdilər ki, itsin acılar.
Saqi, hikmət göstər, külkün şərab ver!
Tünd mey gətir, durma, dərdimə tab ver!
Qədəhin çeşməsi qaynasın, burax!
Bir ləhzə dinclik ver könlümə ancaq!

FƏRHADIN KYZKYDƏ ŞİRİNİN XƏYALINI KÖRMƏSİ
Səhərin çeşməsi olanda rövşən,
Fələk çəmənini eylədi külşən.
Yunan torpağının yandı göyləri
Günəş-Çin xaqani çəkdi əskəri.
Yenə qayıdırdı şah Çinə sarı,
Demə ki, şah, Fərhad və qoşunları
Qoyub xəznəyə çox mö'təbər adam,
Verdi hər birinə min qızıl tamam.
Kedirdi, tutaraq Çinin yolunu,
Bir iş yoxdu artıq lənkitsin onu.
hərəkət eylədi Çinə tərəf düz,
Yol getdi durmadan o gecə-kündüz.
Öz taxtına çıxdı yenə də xaqan;
Ay şərəf bürcünə çıxdı sanasan.
Fərhad Çin elinə qoyarkən qədəm,
Qəlbi həyəcanla vururdu hərdəm.
Xəyalı aynada körmək eşqilə.
Tezliklə kilidi kötürüb ələ,
Qapını sçanda getdi qərarı:
Təlaşla yüyürdü aynaya sarı.
O büllurdan cismi gördüyü zaman,
Kədərli ürəyi sevindi bir an.
013Ərif mücrünü xatırlayaraq,
Zərif demə, bəla mücrüsü ancaq.
Xəzinədarından açarı aldı,
Özünü bir sonsuz bəlayə saldı.
Kilid dil açmışdı bir insan təki.
112
Özünü açmağa qoymurdu, lakin
Qıfılın ağzı da dartıb saçındai,
Elə bil, - kəl açma - deyirdi - ipsan!
Qıfıla yüz dsfə saçı keçərək,
- Bu qorxunc fikirdən - deyirdi - əl çək!
Lakin öz bəxtindon qurtarıaz insan.
Çıxardı küzkünü Fərhad sandıqdap,
Dünyanı, günəştəx gördü, lakəsiz.
Çəmşid camı kimi göstərir təmiz.
Fərhad bu küzküyə bir nəzər saldı;
heyrət qığılcımı qəlbini çaldı.
No kərdü: səfalı, gözəl çəmənzar.
Yzəri al küllər pə yaşıl otlar...
Otları bir neştər, pas tutmuş apca:\
Külü el qanına boyanmışdır, bax.
Süibül saçlarının zənciri bəpd-bənd,

huşu ovlamağa olub bir kəmənd.
Çarxın göyortdiyi, bənövşzpn, san,
Qapmaqçin yapışmış ağlın boynundan.
O hak adamları etməkçin bihuş,
Nərkizlər şərabı etdirirlər nuş.
Səfalət dağını pozmaqçıp qəlbdən,
Lalələr odundai alışıb bədən.
Saçılıb torpağa müşk-tatarı;
Qara kolsin deyə elin ruzkarı.
O yerdə süsənin dili olmuş lal.
Kzlmişdir hor kəsin başına bu hal.
hhtiras küllori açmış bu yerdz.
Lçılmış baş oyməz ğızıl küllər də.
Dil çıxarıb durmuş hər yanda otlar,
Burda qarqaşalıq əlaməti var,
Körsopir bu düzüi dörd bir qıraqı,
hiçraı daqı kimi qayalı dağı.
Ayağilo durub torpaqda möhkom,
Baş çəkib, foləklə söhbət ödir həm.
Çox uzun elomiş vosfşş afaq,
Bu çahan bəhrinin, levbər salaraq,
Onun otəyində saysız izdiham.
hazır dayanmışdır döyüşçün tamam.
Bpri arx qazırdı bu dağda belo,
Arx da uzanırdı da! ın döşüylə.
Bu öz şəkli idi, bir növcavandı,
Demə nvvçavan,yox, bir natəvandı,
pz
Adamlar içində məşğuldu işə,
Külünkçülük olmuş o şəxsə peşə.
Bu zaman adamla dolmuşdu hər yan,
Elə bil coşqun sel axır dağlardan. •
Gözəllər k.i, ata mivməkdə mahir,
hər birinin üstə qaş-daş, cavahir.
Tikandı kirpiklər, küldü yanaqlar,
Ədalər işvəli, baxışlar xumar,
Köz qapağı geniş, ağızlar darı.
Çıxdı günəş kimi gözəl süvari,
Köhlənip yanında, çərx atı axsaq.
O kül yanağından gün utanar bax.
Oynayan zamanda altında boz at,
Yüz dəfə günəşi eyləyirdi mat.
Camalı od salıb aləmə başdan,
Bütün başdan-başa adlanmış çahai.
Onun hər əskəri aya bərabər,
Özü də parlayır bir küiəş qədər.
At üstə hamıdan seçilir ancaq,
Yel kimi atını sürür çaparaq.
Tamaşa eyləyir hər ya«a baxır.
Közüylə hər kəsi yandırıb yaxır.
Fərhadın xəyalı durduğu yerə
Sürürkən atını o birdən-birə,
Onun gözlərinə baxdı o xəyal,
Bürüdü timsalı qəribə bir hal.
Yaralı maral tək ünü ucaldı,
Bir nalə çƏgərək yıxılıb qaldı.
Fərhad onu belə kerduyü zaman
Baxm^q həvəsilə dayandı bir an.
Yaxın gətirərkən küzkü timsalı,
Göründü dilbərin ay tək camalı,
Öz timsalı kimi nalə çƏgərək,
Fərhad yerə düşdü cansız cəsəd tək.
Öz timsalı kimi ağzı yumuldu.
Timsalı tək həm də o bihuş oldu.
Bu yaman əhvalı körüb nökərlər.
Verdilər tezliklə xaqana xəbər.
Eşidib oğlunun macərasını,
Yırtdı göynəyinin, şah yaxasını.
Anası saçını yolub bu zaman,
Elə bildi oğlu ölmüşdür bu an.
Mülk-ara həm fəğan edir ata tək,
114
O idi Fərhada çünki atabək.
Bir do Mülk-arapın oğlu o Bəhram,-
Fzrhadın qolb dostu tapmadı' aram.
Bohram onup üçüp bir sirdaş idi.

Fərhada arxaydı, bir qardaş idi.
Görüncə Fərhadın yaman gününü,
Köynək ovəzinə yırtdı keksünü.
Pərvanə tək onun başına dendü:
Fərhad elə bil ki, şam idi söndü.
Bihuş oldu qaldı taqətsiz, gücsüz,
Özünə kəlmədi bir gecə-gündüz.
Nəsimlər əsərkən sabah bağından,
Azacıq özünə gəldi o bir an.
Kez açınca gördü durmuş adamlar,
Olmuş köz yaşları selə bərabər.
Ağlayır Mülk-ara, susmayır Bəhram.
Eylədi şahzadə onları aram.
Ata və anası tutmuşdu matəm,
Görüncə onları utandı, bu dəm
Yenidən az qaldı qəlbi sıxılsın,
Az qaldı ki, Fərhad yero yıxılsın.
Xeyli üzr istədi, qalxaraq Fərhad,
Diz çöküb, yer öpdü, dedi: -; «həzərat!»
Mənə nə olmuşdur özüm bilmirəm,
Neçin tutmusunuz siz mənə matəm?
Bilmirəm yaxşıdır, yamandır bu iş,
Billah ixtiyarım əlimdən ketmiş...
Məçi mə'zur tutun mən rüsvay oldum,
Rüsvay oldum demə, mən artıq öldüm.
Monimçün sizlərə qəm toxunmasın.
Sizin kenlünüzə qoy toz qonmasın».
Bu sayaq göstərib təəssüf, məlal,
Onların könlünü edirdi xoşhal,
Gözlərilə dili burdaydı, fəqət
Küzküdəydi canı, ürəyi, əlbət.
Ollar bu sözlərdən sevincli; xürrəm,
Evlərinə tərof getdilər o dəm.
Onlar sakit olub çıxıb getdilər
Şahzadə küzküyə saldı bir nəzər.
Kuzkünün aynası qaraydı bu an.
Boylə yaratmışdı onu yaradan.
Tilsimi bu sayaq qurmuşdu həkim.
Ondakı şəkli Görərsə hər kim,
115
Görünür közünə tamaşa bir an.
Bir daha görünməz ona heç zaman.
Gördü ümüdsüzdür, Fərhad, arzular,
Oldu bir əbədi möhnətə düçar.
Dedi: «Ölüm gəlir mənə bu dərddən,
Qəm içində ölüb ketməliyəm mən.
Etsəm də özümü mən parə-parə
Çatmaram arzuma yenə, nə çarə?
Solub qurtarınca bu can baharım,
Kedincə əlimdən səbrim, qərarım,
Bir çarə axtarmaq lazım bu işə:
Ağlın tə'limini eyləyim peşə,
Çalışmaq, küc almaq lazım ağıldan,
Şah baxıb sevinər buna o zaman.
Buna hazırlıqçin keçər çox aylar,
Eşq bəlasına ollam kiriftar.
Yox, Əgər ki, indi acizlik etsəm,
Başımı kötürüb bir yana ketsəm
Şübhəsiz ki, yurdun zinəti xaqan
Gözləməz bu hala dözüb də bir an.
haman hazırlayıb yüz min əskəri.
Məni axtaracaq kəzib hər yeri.
Onlar Çin mül<kümdə hər yana çapar,
İki-üç gün keçməz tez məni tapar.
Kirişsəm vuruşa qoşunla gerçək,
Künahsız qan tökmək lazım kələcək.
Xalqa polad qılınç çƏgərəmsə bil
Özümə zülm olar, xalqıma deyil.
El boynuna necə qılınc vurular,
Künahsızı necə öldürmək olar?
Son zərbədə qolum kücdən düşəndə,
Təslim olaçağam axırda mən də.
Nə pislik körmüşəm Çin xalqından mən.
Onların qanını axıdım nədən?
Bu zülm üçün coza verməsə də şah,
Bir gün cavab istər bu işə allah.

Közüm neçə baxar şahın közünə.
Mən neçə baxaram xalqın üzünə.
Bir tərəfdə hər şey, bir yanda tək mən
Şah xəbərdar olar qəribə işdən.
Közətçilər qoyar dörd bir yanıma
Qanun hasar çƏgər hər səhmanıma.
Xaqan bu müşkülü hzll etsə Əgər,
116
Mənim bu tədbirim müşkülə düşər.
Dəlitək zənçirlə bağlasa ancaq
Qurtuluş ümidi sönmuş olacaq.
Əgər dəliliyim keçsə də yenə,
yKim inanar bunun səhihliyinə
Bunun qayğısını çəkməyim gərək.
Lazımdır bu işi hər an közləmək...
Tapınca bir çıxış bu çətin işdən.
Ağıl qanuniylə davrandı həmən.
Eşq zalım olur bilmirdi bunu,
O yelə sovurur yüz min qanunu.
Eşq meyini ver saqi, edim nuş!
Bu ömür ağılla əfsanə olmuş.
Kəl eşqin bəzmində kenlümü xas et!
Dğıl bəlasından məni xilas et...

FƏRHADIN EŞQİ

Eşqıı sirlərindən olan xəbərdar,.
Bu sirri bu yolla etdi aşikar:
Fərhad öz eşqini tutaraq nəhan,
Qəmsiz görünməyə çox atırdı can.
Lakin tüstü çıxa bilsə otaqdan,
Onun qorxusu yox, oddan ocaqdan.
Buxarı olmayan evlərdə mütləq,
Divarda bir yarıq açılsın gərək.
Axşam kizlətsə də günəşi göylər,.
Ulduzlar şəklində aşikar eylər.
Müşgünü gizlində tutsa da ahu,
Yayılar ətrafa yenə xoş qoxu.
Lalənin qönçosi açan yaz çağı,
Yayınarmı közdən qəlbinin dağı?!'
Xeyir, o açılıb kələndə cana,
Köksündəki dağlar çıxar meydana.
Fərhad da istədi çör-çöplə barı
Kizlədə köksünu yaxan odları.
Lakin hər damla yaş, çəkdiyi hər ah,,
Xalqı qüssəsindəi edirdi akah.
Sevda atəşini söndürməz kamal,
Eşqi nəhan tutmaq mahaldır, mahal.
Kizlədo bilərmi günəşi zərrə?!
Bir dəniz sıqarmı bir damla içrə?
Fanusun içində yansa da bir şəm,
Görər şö'ləsini kənardan aləm.
Qanlı yaş köz içrə olarmı pünhan?Q
Al şərab şüşədə qalarmı pünhan?!'
118
Y<.izlin saxladıqca Fərhad bu dərdi,
Qəlbində yanğınlar tüğyan edərdi.
Az vaxtda eşq ona elə kar etdi
Ki, səbri tükəndi, taqəti bitdi.
hər kim görsə onu eylərdi küman
Ki, bu daş, mumlara dönmüş alovdan.
Bir ayda Fərhadı möhnət əritdi,
Köydəki ay kimi büküldü qəddi.
Bənzədi çöhrəsi sarı laləyə,
Göz yaşı lalədə olan jaləyə.
Lalə tək köksünə çəkilən dağlar
hər fəğan çəkəndə oldu aşikar.
Bir sərvə bənzəyən uça qaməti
Əydi fələk kimi könül möhnəti.
Bu tənək barından haoil ol.an mey,
Qanlar uddururdu ona peyapey.
Çismi gündən-künə zəifləyirdi,
Qəddini yay kimi qəmlər əyirdi.
Əlilə ağzını yumsa da bərk-bərk,
Eedə bilməyirdi ahu-zarı tərk.
Mehkəm iradəsi vardı bir zaman
Deyildi cismi də belə natəvan,

Fəğan etməməyə cəhd eyləyərdi,
Çıxmazdı meydana qəlbinin dərdi.
Fəqət kvk atdıqca onda məhəbbət,
Artıq vücudunda qalmadı taqət.
Çününluq duyulub təbiətində,
Məhəbbət sözildi hər söhbətində.
Könlündə qalmayıb səbri, qərarı,
Getdi əldən kücü, həm ixtiyarı.
Baxıb şahla vəzir ondakı hala,
Düşdülər təşvişə, dərdə, məlala.
Nəsihət etdilər, qılmadı tə'sir.
Tapa bşşədilər bu dərdə tədbir.
Kerdülər ki, əldən çıxacaq fürsət,
Bir çarə tapmağa eylədilər çəhd.
Şah yığıb başına əhli-kəmalı,
Söylədi onlara olan əhvalı.
Başlandı çox uzun bir müzakirə,
Əl atdı horəsi bir cür tədbirə.
Nəhayət ərz etdi arif olanlar
Ki:-«Ey yer üzündə adil hökmdar!
Bizçz oğlunuzun dərdi sevgidir,
119
O sevda yolunda əriyib kedir.
Çox idi cismində hərarət, həvəs
Ystəlik mey içib, oldu meypərəst.
Meynn atəşilə öz hərarəti,
Birləşib yaratdı bu şərarəti.
Bir də ki, səkkizə çatmamış yaşı,.
Düz on il təhsilə qarışdı başı.
Sonra da üç-dörd il öyrəndi sənət,
Bunun tə'siri də az deyil əlbət.
Yetəlik bu qədər səyahət etmək
Onda yorğunluğu artırmış,. demək,.
Az deyil tə'sir.i təbiətində
Olan qızğınlığın, hərarətin də.
hələ bu səbəblər qalsın bir yana.
O ki, qəsd edorək bir zaman cana,,
Tilsimlər açmağı eylədi adət,
Bu yolda nə qədər çəkdi əziyyət.
Cismindo yaralar açdı əjdaha; :
Divlərlə cənkini demirik daha.
Bunça atəşlərə düşən bir nəfər,
Təəccübmü olsa bir od, bir şərər\.
Bu ğədər bəla ki, üz vermiş ona,
Məhəbbət atəşi baisdir buna.
Bu atəş içinda yanır məzacı,
Söndürməkdir onun yalnız əlacı.
Bukünkü qurtarır ilk bahar çağı,:
Günəşddn od alır lalə yarpağı,
Əsir səmu.m iimi atəşli yellər,
Soməndər quşu tək çırpınır ellər,
Az sonra gunəşin hərarztindən,
Ulduzlar əriyib tökülüb hə.mən.
Düzlərdo sürulər istidən mələr,
İlanlar qıvrılıb sərinlik dilər.
hava dağ üstundə atəş saçandır,
Qaynayan bulaqlar ondan nişandır,
Yfüqdok şofəq də çokilmir axşam,
Qızarmış ocaqdır sanki o göy çam.
Bir qızqın kürədir, bəlkə do, göylər,
Günəş bu kürəyə od nisar eylər.
Kvmürü gecədir, körüyu ruzkar,
Qığılcımlarıdır sanki ulduzlar.
hər yana baş vuran çaylar su deyil,
Yer üzu istidəi tər axıdır, bil.
120
I
Bu ğuraq havalar, yaman istilər
Yəqin ki, Fərhada eyləmiş əsər.
Lakin etmək üçün dərdinə əlac
Sərin bir məkaia vardır öhtiyac.
Dənizlə bvş, kü,nlük'yolda bir yer var,
Ora göndərilsə oğlun sağalar.
Bir gözəl adadır, ətrafı dəniz, ;
Bəsfiii etməyə ağıllar açiz.
həmin cəzirədə bir uca dağ var,

Onun dörd yanından axır bulaqlar.
'O şəffaf çeşmələr, o xoş mənzərə,
Səma dəryasında bənzər ülkərə.
Yumşaqdır havası o sahillərin,
Dağın da iqlimi keçir çox sərin.
"O böyük təpədə bir sərinlik var
Ki, buzla ertülür axan bulaqlar.
İYahzadə o yerə səfər eyləsə,
]'almaz ürəyində nə qəm, nə qüssə.
Tavansız dimağı gələr qüvvətə,
Mübarək vücudu çatar səhhətə.
hava tə^sirindən qorxmayan zaman,
Əlaçını etmək olar çox asan».
hər nə eşitdisə şah təbiblərdən,
Tamam qəbul edib söylədi: «Əhsən!»
•Sonra Mülk-araya tutub üzünü
Dedi:-«Təbiblərin eşit sözünü!
Neçə gün dənizlə səyahət üçün
har nə lazımdırsa hazırlat bu gün!»
Bu uca fərmanı eşidər vəzir,
Lazım olanları sazladı bir-bir.
Tədarük bitincz, əmr eylədi şah,
Gedib şahzadəni etsinlər akah.
Dərya üzərində olacaq səfər.
Cavan şahzadəyə verildi xzbər.
Bilincə əhvalı kədərli Fərhad,
Sevinib xəbərdən qəlbi oldu şad,
Dedi:-«Şaha məndən yetirin salam,
Onun məramıdır məndəki məram.
Çıxa bilərmiyəm ata sözündən
Bütün qulları tək bir quluyam mən.
hər nə əmr eyləsə uca hekmdar,
•Sözündən çıxmağa qüdrətimmi var?»
Şaha yetirdilər həmin sözləri,

Fərəhdən yaşardı onun gözləri,
Dedi:-«hazırlansın kəmilər bu gün,
Sofər tədarükü yüklənsin bütün
Ki, çıxaq biz yola sökülməmiş dan
Könül istəyəni etməli insan!»
Xəbərdar olunca bundan şahzadə
Oldu sevincləri min qat ziyadə.
Çünki səyahətə çox idi meyli,
Bu səfər qəlbiiə oldu təsəlli.
Bəlkə səhayətdə işlədib hiylə
Tapar bir bəhanə, ya bir vəsilə,
Çıxarar xaqanı qara şübhədən,
Eylər bir müddət də qurbəti məskən.
Bu iş məqsədinə gəlirdi uyğun.
Odur ki, xatiri şad oldu onun.
Könlundo sevincdəi coşdu bir dənnç,
Ancaq bir Gəmi tək dayandı səssiz.
Aşıb daşmadaydı sonsuz xəyalı,
Ardı kəsilməyon dalqa misalı.
Saqi, al şərabı axıt dərya tək,
Onun pnyaləsi qayıqdan gərək!
Yzüldu varlığım qəm dəryasında,
həmin qayıqla sən tez yetiş dada!

FƏRHADIN XAQAN VƏ MYLK-ARA İLƏ DƏNİZ SƏFƏRİNƏ ÇIXMASI

Kəlam dəryasında üzən bir insan
Bu,mə'n<a dü.r.rünü çıxartdı ordan;
Tamam cəm olunca zəruri şeylər,
Xaqanla şahzadə qıldılar səfər,
Ayla günəş kimi o iki sirdaş
Sürdülər atları sahilə birbaş.
Bir anda dənizə dikildi gözlər,
Göründü sularda böyük bir şəhər:
Budur, saysız gəmi durub yan-yana,
Şəhər tək görünür baxan insana.
İki yüz kəmidir-olduqça iri,
Fələk komisindən böyük hər biri.
Dorları Ylkərə yaylıq uzatmış,
Dibləri yeraltı öküzə çatmış.

Durmuş dirəkləri ayla yanaşı,
Qəmərnn artmışdır bundan təlaşı.
Dorlara çəkilən hər abı yelkən
Bir nişanə idi sanki fələkdən.
həmin yelkənləri saxlayan iplər
Künoşin zərəfşan telinə bənzər.
Bir düpya evidir sanki hər kəmi,
Dünyadan da geniş, asiman kimi.
Xalçalar döşənmiş kəmidə, xarrat
Qurub düzəltmişdir şahanə bir taxt.
hər komi tağ kimi düşübdür suya,
Sütunu baş vurur ulduza, aya.
Bir ucu kemülmüş dibsiz dənizə.
123
Bkr ucu dəymədə mavi günbəzo.
Nəhənk sütunlara baxan hər iisan)
Təəccüb içində qalırdı heyran.
hər yelkən səmaya bir bayraq olmunk.
hor dor ağacıysa bir dayaq olmuş.
Onlara qorxu yox oddan, küləkdən,
Asiman tutmuşdur üstündə məskən,
Bir yaidan möhkəm ip, bir yandan dirok,
Yelkən günbəzini tutmaqda bərk-bərk.
Yelkəni saxlayan bu iplə, bu ox
Yerin mehvərinə çox bənzəyir, çox.
Bunlardan oaşqa da var xeyli kəmn,
hər biri sür'ətdə yellər həmdəmi.
hzr biri möhtəşəm, böyük saraydır,
Köylər dənizində yeni bir aydır.
Əlavə minlərcə xırda qayıqlar
Sür'ətdə min tülək tərlanı haqlar.
Yürüşləri iti bir tufan kimi,
Duruşları sabit asiman kimi.
Su üstə o qədər üzürlərdi tez,
Onlara çatmazdı quruda Şəbdiz.
Yolçular yolunu asanlaşdıran
Qayıqlar min beş yüz olardı, saysan.
Bir kəmidə olan şahanə taxtda
Əyləşdi şah ilə oğlu şahzadə.
Çinlilərlə dolub üzən şəhərlər,
Böyük Çin mulkünə oldu bərabər.
Azutə yükünün hesabı yoxdu,
Könül istəyəndən yüz dəfə çoxdu.
Külli ehtiyatla dolmuş hər kəmi,
Qarunun yığdığı xəznələr kimi.
Elə ki, bütun yük daşındı gəldi,
Kəmilər dəryada yola düzəldi.
Qalxdı kurultudan elə vəlvələ,
Sanki Çin yurdunda qopdu zəlzələ.
Neçə min hünərli dənizçi birdəp
Keçdi balıq kimi göy lopələrdən.
Onların elə cəld atları vardı,
Çaldıqça sulardan od çıxarardı.
Xanın yanındaydı öz məiyyəti,
Bir idi hamıin istiqaməti.
Suda on min adam yola düzəldi,
Sanki bütün bəşor cövlana gəldi..
124
Suya **kölkə** düşdü sanki cahandan,
Cahan yox, bəlkə də lap asimandai.
Bulud göy üzünü necə tutarsa,
,0 cür üz örpəyi ertmüşdü dərya.
XYnlar cəzirəyə tərəf tutub üz,
Tamam yol getdilər üç gecə-kündüz.
Kəldikç^ddlğalar suda baş-başa,
Pdərdi şah ilə oğul tamaşa.
hərdən cuşə gələn bu dalğalarda
Min qəribə mö'cüz olurdu peyda.
Dəniz kemkey idi asiman kimi,
Köy qucmuşdu onu bir canan kimi.
Yzürdü yüzlərcə zərrin balıqlar;
Yaşn ki, onları körən mat qalar.
Nəhənk balıqlar da tək-tək üzürdü,
Körkəmp hər kəsin bağrın üzürdü.
Bu dağ gövdəlilər böyük vüqarla
Yarışa çıxmışdı coşqun sularla.

Arxa hissələri şiş təpələr tək,
Şəffaf naxışları saf ləpələr tək.
Onlar yol aldıqca geniş dəryada,
Ulduzlar axırdı sanki səmada.
hər biri o qədər şux və dilbərdi,
Sular küzküsünə sığal verərdi.
Daha da nadincdi kiçik balıqlar,
Okların əlindən su olmuşdu zar.
Qidanı Dəlvdən alan hut kimi
Alırdı onlar da dənizdən yemi.
Kim saya bilərdi o balıqları,
Ot kimi sonsuzdu sayı, miqdarı
Çakaqlı bağalar üzüb sərsəri,
Künbəz tək cisimlə örtmüş hər yeri;
Puç etməsin deyə cismini sular,
Oıa hasar çəkmiş qüdrətli me'mar.
Səqfi kələf kimi qurulu günbəz,
hərəkət zamanı uçub tökülməz.
Körpə balıqları ovlar nəhənglər,
Saiki ceyran tutur düzdə pələnklər.
Cismi dağlar kimi olan balıqlar,
Külünk dişlərini eylər aşikar.
Beli mişar kimi görünür iti,
Omür fidanını kəsmək niyyəti.
Sanki qəm qoşunu siyirmiş xəncər,
Ya dərd qalasına hasar çəkmişlər.
Ağzında dalğanı, eylə zənn edin,
Bir zireh tutmuşdur sanki kəlbətin.
hələ su itləri, böyük nəhənklər-
Yanında kiçikdir milçəklər qədər.
Sataşırdı közə heybətli xərçənk,
Yzürdü gah dala, gah yana lənk-lə?1k.
Toqquşanda ona çanaqlı bağa,
Sanki dağ dəyirdi başqa bir dağa.
Çöldəki quşlardan artıqdı, duzü,
Yzən vəhşilərin suda surüsü.
Əsla dincəlmirdi nadinc dalğalar,
Açmışdı göy toru orda ruzikar.

Boylanıb hər yana şah ilə Fərhad,
Dəniz aləminə baxırdı mat-mat.
Folək tərs üzünü çevirdi nagah,
Boyük bəlalardan eylədi akah,
Başladı əsməyə qorxunc küləklər,
Bürüdü dənizi qara bir kədər.
Cənubdan baş alıb gələn bir ruzkar
Yolçular canına saldı qorxular.
Körüb bu tufanı Gəmi sürənlər,
Dedilər xaqana:-«Ey ulu sərvər!
Bu qufan yüz ildə əsər bir kərə,
Salar yolçuları fəlakətlərə!»
Tez suya saldılar gözəl bir qayıq,
hütun kəmilərdən sür'əti artıq
Ki, tufan artmamış həddən ziyadə,
Bari xilas olsun şahla şahzadə.
Fərhad o qayığa mindiyi zaman,
Kəmidən ayırdı qayığı tufan.
Oğlunu dərbədər salanda dərya,
Min bəla üz verdi yazıq ataya.
Ayırdı onları elə ayrılıq
Ki, vüsal ümidi yox idi artıq.
Getdikcə küclənib coşurdu tufan,
Sanki sarsılırdı kökündən çahan.
Elə dalğalanıb dururdu dərya,
Ystünə asmman uçurdu kuya.
Qocaman dalğalar Gəlib döş-döşə,
Vuqarla başını vururdu ərşə.
Dağ kimi dalğalar baş vurub göyə,
Bənzərdi hər biri nəhənk körpüyə.
Kah yerin təkindən qalxır göylərə,
Kah göylər taxtından enirdi yerə.
"əma heyran ikən suyun qeyzinə,
Lin zərbə dəyirdi hər an bənzinə.
Köylərlə o qədər su açdı cəngi,
Köylərin Nil kimi bulandı rəngi.
Bufaldan qorxuya düşüb ulduzlar,
hilal kəmisində etdilər fərar.

Kbylərə baş verən hər böyük kəmi
Sularda oynardı bir saman kimi.
Atdı hər kəmini bir səmtə ruzkar,
Düşdü bir-birindən uzaq yolçular.
Kəmilər sularla qalxdı lap göyə,
Dorları yaralar vurdu fələyə.
O çağdai göylərin bağrı şan-şandır,
Ulduzlar vurulan zəxmə nişandır.
Elo ki, sularla göylər tutuşdu,
Fələyin o mavi günbəzi uçdu.
Xərçənk bürcü ilə hut bürcü göydon
Enərək dəryanı eylədi məskən.
Günəş də keç etdi bu yeni yurda,
Sapki qərar tutdu inci büllurda.
Göydə mələklər də bir an diksindi,
Yaşılbaş sona tək sulara endi.
Qəza hər kəmini bir yerə atdı,
Kah göyə, gah suya vurub dağıtdı.
Sağ qalmış olsa da tək-tük kəmilər,
Yoxdu yolçularda duyğudan əsər.
Çəkilinçə göyə gecə niqabı,
Bitmədi dəryanın bu iztirabı.
Qaranlıq qoynuna aldı gündüzü,
Bir qara şal örtdü dəryanın üzü.
Lzaltdı, getdikcə fələk ruzkarı,
Dəiiz öz yerində tutdu qərarı.
Lakin səyahətə çıxan qafilə,
Bütün ehtiyatı, azuqəsilə,
İtmişdi büsbütün közdən, xəyaldan,
Suların qoynunda olmuşdu pünhan.
Dəryada çoxları batdı daş kimi.
Nzhənk balıqların oldular yemi.
Çox Gəmi doryaya cumdu həmin gün;
Zəvvarı məhv olub boğuldu bütün.
Əgər yüz kəmidən qaldısa biri,
Yüz ineandan biri deyildi diri.
Taxta-para üstə bə'zisi, lakin,
Duşmüşdü dalğalar içrə didərgip. /

Xaqanla Mülk-ara minən gəmiysə /
Kərərək köksüiü coşqun dənizə,
Etdi həmləsini dalğaların rədd,
Tufaplar qoynuida qaldı səlamət. ,
Orda da çoxları vermədəydi can,
Uçmuşdu çoxunun ağlı başından.
Komi bir sahilə Gəlib yan aldı,
O Çinə yaxın bir kiçik mahaldı.
Başqa kə.milərdə kim sağ qalıbsa,
hərəni bir yana atmışdı qəza.
Gəlib çıxmağını ora xaqanın,
Eşidib öyrəndi tez uzaq-yaxın.
Keçən əhvalatdan tutaraq xəbər,
Bəxti qara şahı xnlas etdilər.
huşsuz qalanlara iylədib ətir,
huşa gətirdilər onları bir-bir.
Başqaları kimi ayıldı şah da,
Keçən fəlakəti tez saldı yada.
Görməyincə gözü oğlu Fərhadı,
Ucaldı göylərə ahı, fəryadı.
Lakin vəzir şahı tutaraq dilə
Dedn:-«Çıxmış olar başqa sahilə».
İYah Sokrat sözünü eyləyincə yad,
Oldu qəm qüssədən, kədərdən azad;
Yenə ömru günu bilib qənimət,
Qıldı paytaxtına doğru əzəmət.
Saqi, bir cam yetir, duşdüm təvandan!
həyat dəryasında bezdim bu candan.
Qədəh kəmisində canımı al sən,
Bu qəm dəryasından xilas olum məi.

•FƏRHADIN SINIQ QAYIQDA XİYYAS OLMASI

Xim ki, o dəryanı seyr eyləmişdi,
Belə nəql eYLƏyir bu sərküzəşti
Ki, sular titrəyib qaynaşan zaman,
Dalğalar ordusu hey coşan zaman,
•Fərhadın mindiyi kiçik qayıq da
Oldu parça-parça qarğaşalıqda.

hər parça uzaşıb bir səmtə getdi,
Bir kiçik parça da Fərhada yetdi.
Sönən həyatına deyib əlvida,
Çox möhkəm dayandı həmin taxtada.
hey atıb tutduqca sular taxtanı,
Yazığın ağzına gəlirdi canı.
Kükrədikçə dəniz, coşduqca tufan,
O da əl üzürdü candan, cahandan.
Gecə kəmisini batırdı göylər;
Ulduzlar dürrünü kizlətdi səhər.
Dalğalar torunu yığınca tamam,
Fırqına quşları oldular aram.
O sıçıq taxtanın düşdü küzarı
hiçaz sərhəddiylə Yəmənə sarı.
Ruh bədən mülkünə sığınan kimi,
Sığındı taxtaya o da can kimi.
.Laknn yoxdu onda ruh nişanəsn,
Duyulmaz olmuşdu çoxdan nəfəsi.
Bu zaman bir Gəmi göründü suda,
.Ləman ölkəsinə kedirdi o da.
Səfərdən gəlirdi bir neçə tacir,
Qaş-daş alverində hər biri mahir,
Gördülər ki, gəlir bir taxtapara,
Vardır üstündə də bir bəxtiqara, /
Yzküçülər düşüb dada etdilər, I/
O moçhul adama tərəf getdilər. /
Qəşş etmiş gördülər bu növcavanı, /
Tufan zərbəsindən bitmiş təvanı. ;
Tərk etmiş cismini huş da, nəfəs dq>
Ölü tək yatmaqda bu taxta üstə.
Diiləyib qəlbini birisi baxdı,
hələ ölmədiyi meydana çıxdı.
Etdi sağ qalmağı onları xürrəm,
Aldılar kəmiyə onu haman dəm.
Müxtəlif ətirlər iylədib ona,
Şəfa yetirdilər xəstə ruhuna,
Tökdülər ağzına külablı şərbət,
O verdi Fərhada bir yeni qüvvot.

DiGəlib oturdu, sual eylədi,
Onlar hadisəni ona söylədi.
Fərhad vaqif oldu keçən əhvala,
Taçirlər də onu tutdu suala.
Fərhad cavab verdi: «Bir tacirəm mək.
Xötəndən Yəmənə səfər edərkən,
Yolda kəmimizi qərq etdi tufan,
Batdı var-yoxumuz sularda yeksan.
Mənə nəsib olub bu taxtapara,
Siz isə etdiniz dərdimə çara.
Mən taxtaya pəna<h aparan zaman,
Uçdu ağıl-huşum, getdi başımdağq..
Şüur dimağımı eyləyincə tərk,
Olub keçənləri etməmişəm dərk.
Başımdan çıxarkən huşum dübarə,.
Kəm bəxtim yetirmiş məni bu yerə.
Necə kəlməyimdən xəbərsizəm mən,
Şikayətim çoxdur tale əlindən.
Mən ki, əl üzmüşdüm öz həyatımdan,.
Kəsmişdim ümidi tam nicatımdan;
Siz ki, qurtardınız məni ölümdən,
Lütfünüzə qarşı minnətdaram mən.
Ömrüm boyu olsam sizə xidmətkar,
Yenə də boynumda minnətiniz var.
Bu zəhmətə qarşı etmək təşəkkür,
Məncə, can verməkdən daha müşküldür..
Əgər bu dünyada emr etsəm min il,
Yenə razılığım qurtaran deyil.
Q&ribəm, xəstəyəm, acizəm, aciz,
Kerüm bu dərdlərdən uzaq olun siz. ^
El yardım əlini uzatmış mənə,
Küc yox, xidmət edəm yüzdə birinə.
Nə qədər diriyəm bəndənizəm mən,
Çıxmaram dünyada bir əmrinizdən».
Gəmi əhli kerüb bu nəzakəti, ,
Onun sözündəki yhüsnü, ziiəti,
Bildilər şahlıqdan onda nişan var,
Sözləri dərya tək incilər saçar.

hamı əsir oldu Fərhada qəlbən,
Yaxşılıq etdilər nə kəlsə əldən.
Təvansız cisminə kəlincə qüvvət,
Göstərdilər ona nəvaziş, hörmət.
hamısı oldular eşqində şeyda;
Neçə Gəmi oldu bu anda peyda.
Kəmilər görüncək başlandı matəm,
Ağlamaq, sızlamaq artıq dəmadəm.
Onlar bir-birindən alıb halallıq,
Fərhadın halına yandılar artıq,
Kəlməyirdi közə nə mal, nə də can,
hamı nikarandı Fərhad sarıdan.
Fərhadsa onları tutdu suala
Ki:-«Nədir söyləyin səbəb bu hala?»
Onlar çavab verib yaş axıdaraq
Dedilər:-«O gələn kəmilərə bax!
Onlar qarətçilər dəstəsidir, bil,
Dərya üzərində kəzib müttəsil,
Çıxanda qarşıya suda bir kəmi,
Şığıyıb üstünə ildırım kimi,
Atırlar kəmiyə atəşli oxlar;
Bu ox hara düşsa, ora od tutar.
Gəmi odlananda yaxın gəlirlər,
Qırıb yolçuları axıra qədər,
Edirlər malları, pulları qarət;
Quldurluq olmuşdur onlara adət.
Bizim dinc yolumuz bir yanda qalmış,
Dərya izimizi bu səmtə salmış.
Bu quldur yurduna kim düçar olsa,
heç bir ümid yolu yoxdur xilasa».
Bilib macəranı düşündü Fərhad,
Ruh verib onlara qəlbən oldu şad, .
Dedi:-«Qəm etməyin, allah-təala
Onlardan yetirməz sizə bir bəla. I
Tapılar kəmidə, edirəm küman, /'
Bir neçə ox ilə, bir ağır kamanx
Bu sözdən hamını bürüdü heyrət,
O hər nə istədi, gətirdilər cəld,
Doğrudur, Fərhada verilən ox, yayq
Onun dağ kücünə olammazdı tay,
Lakin olmayaraq o mütəəssir,
Yayı və oxları yoxladı bir-bir.
Bitirincə işi həmin dilavər,,
Yanaşdı kəmiyə o yolkəsənlər.
İstədilər yenə od yağdıralar,
Sakit yolçuları yaxıb qıralar.
Fərhad ox tutmayan bir yeri seçdi1.
Cəld bir atlanışla oraya keçdi,
Nöyüt qazanını aldı nişanə,
Ora bir ox atdı çox mahiranə.
Ox öz hədəfinə gedib yetişdi,
Neft olan qazanı bir anda deşdi.
Kəmidən od qalxıb yandı, nə yandıQ
Od içrə ah səsi ərşə dayandı.
Sonra başqa Gəmi Gəlib yanaşdı,.
O da əvvəlki tək yanıb tutaşdı.
İki Gəmi əhli yandı sərasər,
Yz qoydu qaçmağa sonra kələnlər.
Kəmilər keriyə qayıdan zaman,
Fərhad beş-onunu batırdı haman
Quldur dəstəsindən bir çoxu öldü,.
Çoxu nicat üçün suya töküldü.
Bu hal tacirləri eyləmişdi lal,
Xilas olmasına hamısı xoşhal.
Diz çöküb Fərhada butün tacirlər,,
Durub dolandılar başına yeksər.
Qurban edərdilər ona biküman,
Əllərindən kəlsə, can ilə cahan.
Bitmişdi Fərhadın səbri, qərarı,.
Əlində deyildi öz ixtiyarı.
Qəlbinə təsəlli etməyirdi kar,
Onlar son mənzilə gedib çatdılar-..
Yəmən bəndərinə üz qoydu kəmi,
Çıxdılar sahilə yetişən kimi.
hamı xilas oldu bu maçəradan".
Yüz min fəlakətdən, yüz mii bəladai"..

Bir gözəl ev tutub şəhərdə o gün,
Daşındı oraya yolçular bütün.
Belə bir xoş günü bilib qənimət,
Tezcə düzəltdilər böyük ziyafət.
Yəmən yaqutu tək qırmızı meylə,
Dolmuş qədəhləri aldılar ələ.
Fərhadın şərabdan qızışıb başı,
Töküldü mey kimi közünün yaşı;
Saldı xatirinə keçən günləri,
Cənnət tək sarayı, taxtı, ləşkəri,
Dəryada qəm içrə qalan atanı,
Gözləri yol çəkən yazıq ananı,
Qürbətdə özünün tək qaldığını,
Qəm-qüssə əlində saraldığını.
Kah bu kimsəsizlik qəlbini dəldi,
Kah da xəstəlikdən fəryada gəldi.
Kah canı od tutdu şeydalığından,
Kah ona yandı ki, yox idi canan.
Düşdü hər anda bir özkə aləmə, ^
Qərq etdi məçlisi dərdə, matəmə.
Onun əhvalını hamı anladı,
Kimi qüssoləndi, kimi ağladı.
Yox idi bu dərdi tamamən bilən,
Özü do xəbərsiz idi özündən.
Onlarıi içindo vardı tək biri,
Kəzmiş çox elləri, körmüş hər yeri;
Sənət aləmində qazanmışdı ad,
Mahir rzssam idi o mahir ustad.
Kağızda kəzirkən qoləmin ucu,
Sanırdın qüdrətin qələmidir bu.
hansı bir rəsmini kvrsəydi insan,
Onun sənətinə olardı heyran.
Qalmamışdı onun kəzmədiyi yer,
Şərqdən qərbə qədər eyləmişdi seyr.
Küzarı düşəidə Xətən yurduna.
Rəssam Mani belə rast Gəlib ona,
Ustalıq üstündə kirmişdi bəhsə,
Qalib kəlməmişdi heç kəs heç kəsə.
Qələm əhli onu uça tutardı;
Usta rəssam idi, Şapurdu adı.
Qəzadan səyahət vaxtı bu nəqqaş,
(həmin tacirlərə olmuşdu yoldaş.
O, Fərhad halına qalmışdı heyran, ..
Çünki körməmişdi belə bir insan.
Onun hər sözünə diqqət edirdi,
Bilməkçin dərdini söhbət edirdi.
Dənizdə çənkinə olmuşdu heyran,
.İndi də ağlına qalmışdı heyran.
Görüncə Fərhadın ahu-zarını,
Qanlı köz yaşını, intizarını,
Tapdı fərasətlə bu hikmətləri
Ki, dəlmiş qəlbini eşqin xəncəri.
Təsəlli verməyə etsə də min cəhd,
Fərhad bu sözlərə vermirdi qiymət. '
Onun hər halına yetirərək köz,
Eşqin əzabından saldı o çox söz.
Nə qədər sevgidən açdı hekayət.
'O qədər eşq ona etdi sirayət.
İnanıb Fərhadın vurulduğuna,
Min sevda dastanı danışdı ona.
Fərhad olmurdusa bir saat aram,
Yenə də Şapura tezcə oldu ra.m.
O andan qoyuldu dostluq binası,
Oldu Şapur onun qəlb aşanası.
Onsuz keçirməzdi ötən bir anı,
Dinlərdi dostundan sevgi dastanı.
Şalur daiışdıqca, ağlardı Fərhad,
Danışmazsa qəmi artardı yüz qat.
Beləliklə tapdı özünə həmdəm,
'Fşri.nə, qəlbinə, sYfrinə məhrəm.
Şapur işlədərək min cürə tədbir,
Onun kimliyini öyrəndi bir-bir.
Kizlilik sevməyir meylə məhəbbət,
Fərhad da sirrini açdı nəhayət.
Şapur məxfi ona verdikcə sual,
Fərhad cavabını verirdi dərhal.

Şapur ki, hər sözə düz cavab aldı,
Sualı bir qat da dərinə saldı.
Dedi:-«Kimlərdəndir de, əslin sənin,
hansı ölkədədir əsil məskənin?»
Fərhad cavab verdi--«Bir xahişim var,
Çıxsın xatirindən belə suallar.
Bu sirri açmaqdan fayda yok məiə,
YEşitmək bir xeyir verməz həm sənə.
134
I
Qaldı, macəramı sual edirsən,
Bunu çox qıoaca ,nəql edərəm mən».
Fərhad işlətməyib hiylə və tədbir,
Etdi macəranı bu yolla təsvir:
Dedi:-«Mən bəxti kəm, mən evi bərbad,.
Yaşardım bir zaman hər kəs kimi şad.
hər şeydən ucaydı məncə ibadət,
Şüarım etməkdi tanrıya taət.
Bir gecə mənə bir bəla yetişdi,
Fələk bir ox ilə sinəmi deşdi.
Yuxuma kirmişdi bir qəşənk diyar,
Körməmişdi közüm onun tək diyar»,
hər nə kermüşdüsə bəlalı Fərhad,
Bir-bir seyləyərək eylədi fəryad.
Söz yetdi ayüzlü gözəl vəsfinə,
Özüıdən ködərək yıxıldı yenz.
Şapur bu əhvaldan düşüb təşvişə.
Çarə etmək üçün girişdi işə.
Fərhadın başını alıb dizinə,
Yzünə su səpib, ayıltdı yenə.
Tacirlər qaldırıb qədəh-qədəh mey,
hissiz qalanadək nuş etdilər hey.
hamı sərxoş olub qılmadılar fəhm
Ki, nə söz danışır o iki həmdəm.
Şapur körən kimi bu vəziyyəti,
Artırdı Fərhadla sözü, söhbəti,
Dedi:-«Ey külşəndə uca sərv olan,
Bilirəm ki, sənə zülm etmiş xəzan.
Tanrının təqdiri belədir ki, sən !
Məni hər sirrindən akah edosən.
Sənin axtardığın o xəzinədən,
Bəlkə də bir soraq verəçəyəm mən.
Bu qədər ki, sənə yaxın həmdəməm,
Kizli sirlərinə bir az məhrəməm,
Qəm etmə, dediyin o şən külüstan,
O yer ki, yerbəyer verirsən nişan,
O yer ki, deyirsən yox bərabəri,
Dolanıb kəzmişəm mən o yerləri.
O yurdun təsviri bir deyil mindir,
O cənnət bucağı Ərmən-zəmindir.
Yolun düşsə ora, rəhbərin ollam,
Rəhbərin demirəm, nökərin ollam»,
Bu müjdə şad etdi dərdli Fərhadı,
135
Lakin sözlərinə tez inanmadı.
Şapur anladı ki, bəlalı Məcnun,
Doğru sözlərinə jnanmır onun,
Dedi:-«İnanmasan sözümə, Fərhad!
Mən öz dediyimi eylərəm isbat».
Çıxartdı bir kağız, bir də bir qələm,
O yerin şəklini çəkdi həmin dəm.
O qədər düz çəkdi bu rəsmi rəssam,
Fərhad dediyinə düz gəldi tamam.
Şapurun çəkdiyi rəsmi körüb o,
Bildi ki, söyləyir hər sözü doğru.
Yenə caian yurdu düşdü xatirə,
Ah çəkib, vay deyib, sərildi yerə.
Saqi, bir cana kəl bu işrət çağı
Dövran məqsədimdən verir sorağı,
Ərmənin gözəli alır qərarı,
Ver içək şərabı biz ərmənvarı.

FƏRHADLA ŞAPURUN YƏMƏNDƏN ƏRMƏN-ZƏMİNƏ KƏLMƏSİ

Bələdçi bu yolu eyləyəndə qət,

Etdi hekayən.i belə rəvayət
Ki, səhər közünü açanda Fərhad,
Elədi Şapurun sözlərini yad,
Canlandı közündə o çəkən şəkil,
Canan ölkəsini gördü elə bil.
hələ zülmət uçub, açılmamış dan,
hava sürmə kimi tüid odan zaman,
Şapur hüzuruna yollandı pünhan;
Öpmək istəyərkən ayaqlarından,
Onun səs-küyünə oyandı Şapur,
Gördü ki, parlayır qaranlıqda nur.
Dedi:-«Kəl, ey eşqin, möhnətin şahı;.
Kəl, ey eşq əhlinin baş qibləkahı,
Söylə səbəbini bu tez gəlməyin,
Axşamkı sehbəti apmışsan yəqin».
Şapur əhvalatı eyləyəndə yad,
Onun ayağına deşəndi Fərhad,
Dedi:-«Ey, hər sözü qəlbə ruh verən,
Məni sevindirdin o müjdənlə sən.
həmin sövdalardır könlümə qüvvət,
həmin söhbətlərdir, bil, mənə məqsəd.
Kərək tez ysrinə yetə peymanın,
Tez olaq zovvarı həmin məkanıi».
Eşidib bunları ağıllı Şapur
Dedi:-«Ey alomo işıq salan nur,
Sən yoldaşım olsan, cənnət olar yol,
137
.Məqsədin bu isə, durma hazır ol».
Səfər tədarükü tez başa gəldi,
İki mehriban dost yola düzəldi.
LYapuru, o qəlbi geniş həmdəmi
«Fərhad izləyirdi bir kölkə kimi.
Beləcə, yolları ölçərək onlar
Getdilər, heç yerdə tutmadan qərar.
Sevdalı aşiqlə vəfalı həmdərd
Bütün yol uzunu edirdi sehbət:
Kah dostluq, yoldaşlıq sədaqətindən,
Kah da birkə işin mənfəətindən.
Kah Fərhad o rəsmi ələ alardı,
Başdan ayağadək nəzər salardı.
Deyərdi: «Qısqanar Çin rəssamları
Körsə sənin kimi bir sənətkarı».
Şapur bu zövqünü körüb dostunun,
Bildi nəqqaşlıqda əli var onun.
Böyləcə iki dost bir neçə kunə,
Gedib yetişdilər Ərmən-zəminə.
Şapur söylədi ki,-«Bax, ey vəfadar,
Budur, sən yuxuda gördüyün diyar.
İndi kəl seyr edək bu külşənləri,
Axtaraq ürəyin istəyən yeri».
Fərhad bu sözləri eşidən zaman,
Diqqətli-diqqətli kəzirdi hər yan.
Yç-derd gün hər yana yetirərək köz,
Bir gün şadlıq ilə gəldi üzbəüz,
Aldı ağuşuna onu nakəhan
Küzküdə gördüyü yaşıl külüstan.
Tanış gəldi ona o susən, o kül.
Küllərin üstündə sevdalı bülbül.
Bu yerlər huşunu başından aldı,
Ağlının çırağı sönüb qaraldı.
haraya baxdısa o bəxtiqara,
Gördü, kül aşina olubdur xara.
Sıxıldı yenə də biçarə könlü,
Qaldı qəm əlində avarə könlü.
Bəla vadisinə qoyaraq qədəm,
Əzab zirvəsinə qaldırdı ələm.
Şapura söylədi:-«Bir az dayan, dur!
Dostluğun sirləri sənə əyandır.
Yuxumda gördüyüm o dağ, o dərə,
Çıxdı qarşımıza, bax, birdən-birə.
138
Yaxınlaş mənə sən, daha məhrəm ol,
Yaralı kenlümə indi mərhəm ol.
Yuxumda gördüyüm o daşçapanlar
Odur qarşımızda olmuş aşikar.
Könlüm ora çəkir məni anbaan,

Kəl kedək onlara baxaq yaxından..
0 iki aşina, o iki həmdəm
Gedib iş yerinə yetişdi bahəm.
Gördülər bir yığın bəlalı iisan
Su arxı çəkirlər dağ arasıvdan.
Qranit daşları yardıqça onlar,
Qopur könüllərdən ahlar, amanlar,
İki yüz daşyonan, əlində tişə,
Çalışır, çarpışır burda həmişə.
O qədər sərt idi lakin qayalar,
Yüz tişə zərbəsi etməyirdi kar,
Qopmurdu noxudca bir daş parçası,
Noxud yox, hətta bir xaşxaş parçası.
İki yüz daşyonan üç il bu qayda,
Külünk çalmışsa da, lakin nə fayda,
Vur-tut çapılmışdı iki yüz qulac,
Onlar da yarımçıq, onlar da qıyqac,
hər kəs dad edirdi bu iztirabdan,
Közətçi zülmü də artırdı hər an.
Fərhad bu zəhməti, bu əziyyəti
Kerüncə kəsildi səbri, taqəti,
Qəm, kədər yağaraq baxışlarından,.
Bu dəstə içinə qarışdı haman.
Dedi:-«Ey mən kimi bəla çəkənlər,
Fələkdən qəlbiniz olmuş mükəddər,
Deyin sirrinizi siz aşikara,
Bu arx ketməlidir haradan hara?
Neçin çəkirsiniz bunca bəlalar,
Nə vaxtdan çarx sizə etdi cəfalar?
Körüb halınızı qəlbim alışdı,
Alovu, tüstusü başımdan aşdı».
Görərək Fərhadın gözəl üzünü,
Eşidib ürəyə yatan sözünü,
Bütün daşyonaplar qaldılar heyran,
Ruhlanıb o gözəl kalamlarından,
Baş əyib dedilər: - «Ey cövhəri pak;.
Bizi valeh etdi səndəki idrak,
Bilmirik mələksən, yoxsa bəşərsən,.

139
Xuda yarın olsun, dürrü köhərsən,
Biz mələk körməmiş olsaq da, v&llah,
Sən kimi bəşər də körməmişik, ah!
Vücudun görməsin dərdi, əzabı,
Sorduğun sözlərin budur cavabı:
Cənnətə bənzəyən bu diyar ki, var,
Olmuş sahibəsi bir gözəl nikar.
Əfridun nəslindən bir hökmrandır,
Şöhrətdə Cəmşiddən alinişandır.
Başında yoxsa^da onun qızıl tac,
Bütün tac əhlindən almadadır bac.
Belində yoxsa da kümüş kəməri,
Qızıl kəmərlidir bütün ləşkəri.
Sultanlıq yaraşır gözəl adına,
Ellər Məhinbanu deyirlər ona.
Otuz-qırxa qədər qalası vardır,
Onların hər biri ərşə hasardır.
hökmü altındadır şadlıq da, qəm də,
Dolu xəznoləri təkdir aləmdə,
Cahu-çəlalını deməklə bitməz,
Zinət əşyaları hesaba yetməz.
Varisdir bəxtiyar Banuya yalnız,
Qardaşından qalan kül üzlü bir qız.
İsmət sarayının şahıdır o da:
Dövlət səmasının mahıdır o da.
Vəsfini etməyə bizdə qərar yox,
İsmini çəkməyə həm ixtiyar yox.
Özütək sərvqəd qızlardan özkə
Bir insan körməmiş üzünü bəlkə.
Kezəl camalını yaxından körən
Varsa da, kənara çıxmır qəsrdən.
Kirpiyi tikandır, çöhrəsi bir kül,
Onuntək bir gözəl tapılar müşkül.
Ona çox hörmətlər eləyir Banu,
Könül otağında bəsləyir onu.
Onunla məclisi gülşən olubdur,
Cahan gözlərində rövşən olubdur.

Bizim qazdığımız bu qocaman dağ,
Bax kennş çöllərdə açıb qol-budaq,
Bir ucu məşriqə gedib çatıbdır,
Bir ucu məğribə kəmənd atıbdır.
Bu dağın şərqində axar bir su var,
O saf su dirilik suyuna oxşar.
140 Deyirlor adına «həyat çeşməsi».
Dirildir yataqda can verən kəsi.
Arabir seyrinə gələr o pəri.
Pərilər çox sevər sər çeşmələri.
Kül üzlü qızlarl.a məclis düzəldər,
O gözəl məclisi kül üzlər bəzər.
Dağın qərbindədir qızın məkanı.
Ərmən-z -,;in olmuş şöhrəti, şanı.
Cənnət də qısqanır o gözəlliyə:
Yanında bir dağ var baş vurur göyə.
Ay üzlü dilbərin düşmüş ağlına
O dağda bir saray eyləsin bina.
İndi başa gəlmiş o gözəl qəsir,
Bircə susuzluqdur ondakı kəsir.
Çarə tapmaq üçün bu müşkül işə,
Butün mühəndislər düşüb təşvişə,
Qərara gəldilər bir arx çəkilsin,
Axsın qəsrə suyu həmin kəhrizin.
Lakin saray ilə suyun arası,
On-on beş ağaça qədərdir azı.
Qarşıda gördüyün xətti, izləri
Çəkmişdir o qızın mühəndislori.
Əmr olmuş biz kimi natəvanlara,
Bəla daqlarında xəstə canlara,
Yararaq tunc kimi qayalıqları,
Arx açaq bu dağdan o dağa sarı.
həmin o arx ilə buraxılan su
Axsın saraydakı eyvana doğru.
Lakin neyləyək ki, bu sərt daşlara
Vurulan zərbələr kəlməyir kara.
Yç ildir can qoyduq bu çətin işə,
Qalmadı sınmamış külünk və tişə.
Yçillik emrümüz keçdi ən acı,
Arx isə keçməmiş üç yüz qulacı.
Yetsək ömr etməkdə Həzrəti-Nuha,
Ruhumuz bənzəsə ondakı ruha,
Yenə bu qazıntı bitib qurtarmaz,
Onun bitməsinə küman azdır, az,
Odur ki, usanıb bunca əzabdan,
Ahu-zar edirik biz hər bir zaman.
Külünk çalmasaq da, çalsaq da birdir,
Sanki bu qayalar tökmə dəmirdir.
Nə qədər üzrlər gətirdiksə biz,
141
Əfsus rədd edildi hər xahişimiz.
halımız bu idi, dedik birbəbir,
Qərəz ki, deməklə bitən deyildir!».
Fərhad eşidincə bu məcəranı,
Onların halına yanaraq canı,
Öz-özünə dedi: «Bu məzlumlara,
Fələyin əlindən bəxti şumlara.
Köks kərənlərə aha, fəryada,
Kərəkdir yetişəm bu gün imdada.
Kizlədə-kizlədə öz sənətimi,
Aparan deyiləm məzara kimi».
Kərərak orada kürəylə körük,
Keyindi əyninə bir dəri döşlük,
Körüyü kürəyə bağladı möhkəm,
Ocağın odunu eylədi lap dəm.
Kömürlər dönəndə qızıl gözlərə,
Kərkini, külünkü yığdı bir yerə,
Ocaqda onlara yer etdi Fərhad,
Bütün alətləri əritdi Fərhad.
Bir kərki qayırdı on-on beşindən,
Külünk ,də bu yolla qayrıldı, həmək.
Neçə kürz, neçə də zindan qayırdı,
Bunları sıldırım üçün ayırdı.
Bütün bu şeylərə su verdi Fərhad,
Qarin öyrətmişdi bunları bir vaxt.
Xeyli sevindirdi onu bu əhval,

Ustalar da ona baxırdı kar-lal,
h^yrətlə işinə dikmişdilər köz,
Yoxdu ortalıqda nə söhbət, nə söz.
heç kimdə qalmayıb külünklə tişəq
Fərhad tək başına girişdi işə.
Dağlara völvələ saldı həvəsdən,
Aşırdı sel kimi daşı-daş üstdən.
Bir fəlok filinin yüküydü kuya,
Külünkün zərbindən qopan hər qaya.
Dəhşətli kərkisi dəysə daşlara,
Zərbindən olurdu daş para-para.
Bu ,daş qırvpqları yağdı yağıştək,
Baxanlar qaçdılar, bundan ürkərək,
Onun zərbəsindən qopan hər səda,
Qulağa çatırdı xeyli uzaqda.
Bir günün ərzində həmin dilavər,
Bir yarğan açdı ki, üç il sərasər,
142
İki yüz ustanın çalışmasiylə
Kəlməmişdi belə yarğan hasilə.
Onun göstərdiyi bacarıq, hünər
Bütün dağlılara çatdı müxtəsər.
Közətçilər ilə ustalar bütün
Yığışıb getdilər saraya o gün,
həmin əhvalatı etdilər nağıl,'
Köz bunu kerməsə, kəsməzdi ağıl.
Saqi, piyaləmə yaqut şərab tök,
Qəm daşı olmuşdur könlümdə bir yuk.
Bir elə mey ver ki, dadıma yetsin,
Qəlbnmdən asılan daşı əritsin.

ŞİRİNİN FƏRHADI GÖRMƏSİ

Bu dastan sərrafı saçanda gövhər,
Verdi hadisədən belə bir xəbər:
Eşidib bu halı uzaq və yaxın,
O ərmən-zəminə etdilər axın.
O dağçapan nəri kerüb əhali,
Məhini bu işdən etdilər hali,
Dedilər: - «Kəlmişdir bir qərib cavap,
KörGəmi hər kəsi eləyir heyran:
O elə sür'ətlə yarır daqları
Ki, tarix körməmiş bu iqtidarı.
Bəşərə bəkzəmnr xisləti, teprü:
Mislini körmomiş fələyin dövrü.
Kövdəsi bir dağdır, özü bir mələk,
Deyir:-«Dağlar mənə baş əysin korək!».
Kələnlər etdilər Fərhadı təsvir,
hər kəs gördüyünü danışdı bkr-bir.
Məhinbanu buna təəccüb etdi,
Əvvəl nnanmayıb, xəyalə getdi,
Sonra düzgünlüyü oldu aşikar,
heyrətlor içində qaldı biqorar
həvva əyləşən tək cənnət bağında,
Əyləşdi Şirinin tək otağıpda.
Dedi:-«Ey ömrümün bağıpda zanbaq,,
Kizli otağımı bəzəyən çırağ!
Könül kül üzündon almaqda ziya,
Zülfünə can teln bağlıdır kuya.
Eşit, kör sənə mən nələr kztirdim,
Qəlb açan, ruh açan xəbər gətirdim.
144
Yaratmış hüsnünü təkcə o xaliq,
Kedir işlərin də hüsnünə layiq.
Sən ki, arx qazmağı hökm eyləmişdin,
Çapılsın tunc: kimi daşlar demişdin.
Bu işi körməkdən açizdi ellər,
heç kimdə yox idi belə bir hünər.
Doğrudan el üçün bu iş çətindi,
Qəzadan asana üz qoymuş indi.
Deyirlər bir oğlan imdada yetmiş.
Orda təkbaşına qiyamət etmiş...»
Necə eşitmişdi vəsfini Banu,
O minval Şirinə seylədi onu.
Bunu da qeyd etdi axır sözündə:
«Yç ilin işini körmüş bir gündə».
Dinləyib deyilən bütün sözləri,

Tamaşa meylinə düşdü o pəri.
Dedi: - «Doğru isə bu deyilənlər,
Gedib baxmaq ona, eyləməz zərər.
Qənimətdir onun seyrinə dalmaq,
Külünk çalmağından bir ləzzət almaq.
Bu tanrı qonağı, bu yeni mehman
Qəribə insandır, qəribə insan!
O bir qərib quşdur, duzağa düşmüş,
Bizim bu külşənə, bu bağa düşmüş.
Zəhmətə yar olmuş öz marağıyla,
Düşmüşdür kələyə öz ayağıyla.
Bizim bu kulşənə, bu bağa düşmüş.
0 bizə hər şeydən gərəkdir, gərək.
Bir arx ki, muzdu.na yüz xəznə verdim,
Artıq ümidimi sudan kasirdim,
Şükür, haqq yetirdi məni kamıma,
Onuntək bir şikar düşdü damıma».
Tezco at gətirdib külyanaq nikar,
Məhinbanu ilə yola çıxdılar.
Kedirdi yanınca dörd yüzəcən qız,
O yola çıxmazdı əsla bunlarsız.
Vardı yelkedişli bir kəhər atı,
Salardı heyrətə bu kainatı,
Tək onu minərdi külüzlü pəri,
Yaxına qoymazdı at özkələri.
Özütək külrəngli Şirinin atı,
«Külkün» çağrılırdı onunçün adı.
Onun-yer üzündə bənzəri yoxdu,
145
Əsən dan yeliydi, süzən bir oxdu.
O yelqədəmlini tez gətirdilər,
Külkün şəfəq üstə qalxdı bir qəmər.
Tərpətdi atını o sərvi-azad,
Onun arxasınca xeyli pərizad...
Uçub ketmədəydi Ərmən atları,
Fərhadın yardığı dağlara sarı.
Şirinin yanınça kedərək Banu,
Sorurdu halını yollar uzunu,

Onların dalınca qohum-əqrəba,
Kəlirdi yollarda at çapa-çapa.
Yeyin sürdüyüçün atını dilbər,
Bürüdü şeh kimi kül üzünü tər.
Elə səyirdirdi həmin pərivəş,
Sanki göy atında çapırdı günəş.
Tökülmüşdü zülfü çiyninə çin-çin,
Dağçapan nərləri zəncirləməkçin:
Kuya iki gecə verib baş-başa,
hüsnün gündüzünə edir tamaşa,
Örtmək istər kimi bulud qəməri,
Tökülmüşdü üzə şəvə telləri.
Ayın ətrafında ulduz misalı
Qaş-daş bəzəmişdi o kül camalı.
hər inci bənzəyir bir damla suya,
Künün çeşməsindən sıçramış kuya.
Fitnəkar qaşları hilala bənzər,
Axacaq qanlardan verirlər xəbər.
Onlar qan tökməyə eyləmiş adət,
Biri o birinə eylər məsləhət:
Bu ittifaq üçün üz səhifəsi
Olmuşdur onların əhdnaməsi.
Gözlər xumarlanıb hərdəm can alır,
hərdən sərxoş-sərxoş xəyala dalır:
Yuxusuz qalmış tək baxırlar bihal,
İçdiyi meydən də dodaqları al.
Saçları andırır müşki-tatarı,
Cansıza can verir kül dodaqları.
ŞƏgər ləblərinin duzu deyil kəm,
Bu duza qənd çatmaz yığılsa aləm.
heç kim körməmişdir belə duz-şƏgər
Əritməz onları axan çeşmələr.
Yzündə qara xal oğru sayağı,
İstəmiş qənd çala günorta çağı:
146
Əl atmış şƏgərə lakin həmin dəm,
Yapışmış ayağı şirniyə möhkəm.
O çalmaq istərkən duzu, şƏgəri,

Bəlkə də tutmuşdu onlardan biri.
Ləbin çeşməsindən sular içərək,
Yzünün bağında açmış kül, çiçək.
Külümsər bu bağın təzə külləri
Dirilik suyunu içəndən bəri.
Burnu zərifliyin olmuş misalı,
Vardır yanında da bir incə xalı.
Oxşayır o xalı hind tacirinə,
Qatmış qəndlə balı biri-birinə.
Məxmər yanağında təzə qönçələr,
Çəmən küllərinə qısqanclıq verər.
Bəyaz əndamının kümüş rəngi var,
Sinəsi bir kümüş qönçəyə oxşar.
Bir qələm ucudur hər qara müjgan,
hazırdır qətl üçün yazmağa fərman:
Ağ varaq eyləyib kül üzarını,
Qaraltmış aləmin ruzikarını,
Qəddi azadə bir cənnət susəni,
Cəmalı behiştin külü, külşəni.
Yanan dodaqların alovu daşmış,
Atlas yanaqları odla tutaşmış.
Bu odun şərəri qalxınça göyə,
Kün örtmüş cismini yanmasın deyə,
Nəcib çənəsinin elə xətti var
Ki, onu anlayar tək əhli-hallar.
Günəşin yanında bir hilal kimi,
Buxağı görünür bir xəyal kimi.
Kör tanrı nə cahü-cəlal yaratmış,
Ağzını nöqtəyə misal yaratmış,
Qulağında olan parlaq incilər
Ay yanında qoşa ulduza bənzər.
Əndamilə üzü şümşadla küldür,
Onlara tay tutmaq onu müşküldür.
Vücudu ruhlara verir əzabı,
Olmuş incə beli dərdlərin sapı.
Onun vücudunu qucmaqmı olar?
Əl atsan uçacaq-qanadları var!
həyat paylamada o kül dodaqlar,
Onlardan söz deyil, şirin bal yağar.
Qönçə dodağında çoxdur məlahət.
147
yandır üzündə min bir lətafət.
İpək libasından qüvvət alır can,
Əlvan rəngi edir yüz ağlı heyran.
Səf-səf kirpikləri min ox yağdırar,
Bahar yağışına bənzəyişi var,
hər sözü bir yaman bəladır cana,
hər teli bir şübhə salar imana.
Atı yürüdükcə dağa səs salır,
Özü gözəllikdən badələr alır.
Sanki bir günəşdir göy ata minmiş,
Ya ki, bir pəridir, div üstə sinmiş.
Belə bir qatilə <kim olsa düçar,
Ölməkdən özkə bir çarəsimi var?!
Çevirsə üzünü hansı məkana,
Onun sakinləri başlar fəğana.
Görününcə gözə dağlar çapan nər,
Sürdü öz atını o yerə dilbər.
Çıxıb bir təpəyə hər yana baxdı,
Zamanla məkanı odlara yaxdı.
Gördü, qayaları yaran bir qoçaq
Sərt daşlar bağrında açmadadır arx.
Ona arx söyləmək deyildi şayan,
On dəyirmai suyu axardı burdan.
Çalıb külünkünü qayalıqlara,
hay-haray salmışdı uca dağlara.
Cavan sərvi ikən bir külüstanın,
Görmüt əzabını min bir xəzanın.
Daşlar, zərbəsiylə Gəlib vəhşətə.
Tezcə təslim olur küçə, qüvvətə.
Qaşında əyrilik,•dodaşnda bənd,
Keçirmiş boynuna bəla min kəmənd.
Zəmanə əhlindən böyükdü boyda,
Şan-şərafət izi üzündə peyda.
Vüqarlı başında tac nişanı var,
Yzündə səltənət nşığı parlar.

Batmış ayağına min zillət daşı,
Əzmişdir başını məşəqqət daşı.
Alnında zahirdir məhəbbət qəmi,
Çöhrəsində isə bir qüvvət qəmi.
Taqətsiz cismində hicrandan əsər,
Yzündə, dostluqdan, v.zfadan xəbər. •
Əlində tişə yox, var dəmir əsa?
Elbrus toz olar, bir kərə vursa.
148
Şirin kerüb bunu, nitqi tutuldu.
heyrətlər içində taqətsiz oldu.
Çöhrəsi qarşıda parlayan zaman,
Qəlbində eşq odu eylədi tüğyan.
Kah axdı köz yaşı məhəbbətindən,
Kah qəlbi sıxıldı can möhnətindən.
hənuz açılmamış sirlər pərdəsi,
Yaxınlaşdı ona o kül qönçəsi.
Yaqut dodağından mirvarı saçdı,
Mə'na incisindən belə söz açdı
Ki: - «Ey nadir olan bütün çahanda,
Mislini körməmiş bu asiman da.
Əcəbdir səndəki bu qərib hallar,
Qəlbində zəhmətə böyük həvəs var.
Yoxdur heç bir kəsə səndə bənzəyiş,
Bəşər işi deyil gördüyün bu iş.
Bunu ki, başladın bizdən əmirsiz,
Doldu sevinc ilə bizim qəlbimiz.
Qalmışdıq bu işin əlində aciz,
Göstərdi qüdrətin bir yeni mö'cüz.
Yüz il təşəkkür də eyləsək sənə.
YZir günlük işinə bəs etməz yenə.
Biz ki, təşəkkürdən acizik, heyhat,
Tanrı özü versin sənə mükafat!».
Kətirtdi bir tabaq mirvari, almas,'
Dedi:-«Əfv eylə ki, muzdun oldu az»
Sonra tabaq üstdən pərdəni açdı,
Başına dürr, gövhər, mirvari saçdı.
Şirin bu ikidin məftunu oldu,
Fərhad da Şirinin vurğunu oldu.
Tutuldu nəfəsi, əsdi vücudu,
Köksünü yandırdı qəlbinin odu.
Cismi titrətmədən olmadı aram,
Aramsızlıq onda tapmadı əncam.
Dedi:-«Bu canımı aldı nəfəsin,
Tükətdi ömrümü mübarək səsin.
Bilmirəm hansı bir ayüzlüsən sən,
Bu aşiq kenlümü lap üzmüsən, sən.
Moni öz yurdumdan didərkin edən,
Bu qürbət ellərə salan sənmisən?
Tanıdım, səsindən olunça akah,
Ölərom üzünü körməsəm, ey, mah!» '
Deyib bu sözləri bir ah qopardı,
149
Qızın niqabını yeli apardı.
Dünyalar bəzəyi o üz göründü,
Fərhad arzulayan bir qız göründü.
Küzküdə Görərək bir kərə onu,
Olmuşdu eşqinin sadiq məcnunu.
Körüb yar əksini qəşş etsə biriq
Görərsə özünü qalarmı diri?
Məst olarsa biri badə sözündən,
İçəndə ketməzmi tamam özündən?
Fərhad ki, yarını tanıdı, bildi,
Bir odlu ah çəkib yero sərildi.
Şirin də gerüncə bu macəranı,
Zənn etdi bir anda çıxaçaq canı.
Fərhadın ahı da artdı, çoxaldı,
Köydə ay üzünə ləkələr saldı.
O vəfa şamında qalmayınca nur,
Kəldi pərvanətək yanına Şapur.
Qaldırıb başılı ağladı zar-zar,
Dedi: - «Ey qioməti olan ahu-zar!
Sənə yetməzdimi vətən fərağı.
İndi də ömrünün söndü çırağı.
Vəfa yolunda son mənzilə yetdin.
Qarı bir körməklo, çan qurban etdiqq..

Yüksək kəmalına, fəzlinə əfsus,
həyanə, səbrinə, əqlinə əfsus.
Əfsus o idraka, əfsus o qəlbə,
Əfsus bu dağlarla girdiyin hərbə..
höyif o sənətə, o maharotə,
heynf qolundakı kücə, qüdrətə!
De, hanı səndəki quvvət, iqtidar,
Edərdi dünyanı düşmənlərə dar?
Ey məlak sifətli, san ivdi yoxsan:
Neçin bəşər olmur yer ilə yeksan?
hansı şah başında tac idin əvvəl?
hansı tac üstündə olmuş idin lə'l?
hansı xalq tutmadı bu matəmini,
hansı el duymadı sənin qəmini?
Saxlayır yasını de, hansı xaqan,
haisı ölkə ahli-qan ağlayır, qan?
Mən sənə dost oldum, sən mənə yoldaş^
Közüm əsla səni körməyəydi kaş!»
Şapur bu sözləri etdikco təkrar,
Qızın gözlərindən axırdı yaşlar.
150
Şapur tapar-tapmaz bir azca təskin,
Çağırdı yanına Mahinlə Şirin,
Fərhad barəsində verdilər sual,
O nə bilirdisə, söylədi dərhal,
Şapur danışdıqca, Şirin ağladı,
Şirinə səs verdi Məhin ağladı.
Qoyaraq Fərhadı bir kəcavəyə
Qayıtdılar qəsrə qəm yeyə-yeyə.
Kətirdi Fərhadı şux nazəninlər,
Külüzlü, ayüzlüqızlar, kəlinlər.
Taxtı düzəltdilər tez bir buçaqda,
Şahanə bir yataq döşəndi taxtda.
Onu bu yatağa uzatdılar, ah,
O isə heç nədən deyildi akah.
Saqi! Bir huş alan şərab ver mənə,
Unudum özümü düzüm təranə.
Eşq içrə onsuz da uçubdur ağıl,
Məni bir cam ilə lap duyğusuz qıl!

ŞİRİNİN FƏRHADI SEVMƏSİ

Bu söz beşiyini bəzəyən ustad,'*
həmii əhvalatı belə edir yaD:
Fərhad öz ağlını itirən zaman,
Kotirib taxt üstə qoydular haman.
Unutmuşdu bütün capı, cahanı,
Yox idi cismində həyat nişanı.
Yatdı bu hal ilə üç keçə-kündüz,
Kah nəfəs alsa da açmayırdı köz.
Şirin çox yanırdı ona ürəkdən,
Şapur da uşaqtək edirdi şiyvən.
Yçüncü keçəsi ellər yatırkən,
Fərhadın gözləri açıldı birdən.
Sataşdı gözünə o ken barikah,
Kerdü yatır taxtda kuya ki, bir şah.
Çaşıb bu əhvala, çox fikrə daldı,
heyrətlər içində lap dona qaldı.
Birdən xatirinə gəldi ki, o ay,
Ay deyil, günəşo gözəllikdə t;ay,
Onun iş yerinə qılmışdı küzər,
Demişdi Fərhada şirin kəlmələr.
İndi anladı ki, bu ilk körüşdən
Sarsılıb ezündən ketmişdir həmən.
həyadan cismini tər bürüyərək,
Saraydan uzaşdı bir ildırım tək.
Çünki anladı ki, o ayüzlü yar,
Ona dar günündə olmuş havadar.
Bir yandan qətliıə verib fərmanı.
Bir yandan dərdinə qılmış dərmanı,
152
Keçib xəçalətlə biyabanları.
Sevinə-sevinə qaçdı dağ sarı.
Yzündən, közündən tər axa-axa,
Az sonra yetişdi qazdığı arxa.
Tapdı külünkünü və tişəsini.
Tez davam etdirdi öz peşəsini.

Dedi öz*-özünə:-«Nə bəxtiyaram
Ki, çanan göstərmiş mənə ehtiram.
Cismim kücdən düşüb bihal olunca,
Nazlı yar başımı eyləmiş uca.
Mən nə cavab verim belə hörmətə,
Necə şükr eyləyim bu mərhəmətə?
Görünür bu arxdır onun arzusu
Ki, tez kəlsin başa, axsın kümüş su.
Ey tez gecən ömür, mənə aman ver,
Bu müşkül iş üçün bir az zaman ver:
Yarın istəyini yetirim başa,
Coşqun ümidlərim çıxmasın boşa!»
Deyib bu sözləri, külünkü vurdu,
Daşları toz kimi göyə sovurdu.
Çapdı bir hünərlə dağları Fərhad,
Yerlər də, keylər də qopartdı fəryad.
hara vururdusa o, külünkünü,
Səmayə qalxırdı o yerin ünü.
Ahilə külünkün toz dumanları,
Örtdü bulud kimi asimanları.
Toz deyil, ah deyil, bəla yığını,
Tutmuşdu elkənin hər bir dağını.
Bu qalxan buluddan yağan yağışlar,
Tökürdü dağların başına daşlar.
hər külünk zərbəsi sort qayalarda
Küclü bir ildırım edirdi peyda.
Onun bu dağlara divan tutması,
Sıldırım daşları qırıb atması, ,•
Bopzərdi bel ilə palçıq atmağa,
Və ya kürək ilə qar arıtmağa.
İşdən ayrılmırdı gecə və gündüz, .•
Əsla etməyirdi bir an tənoffüs.
heyranı olaraq ondakı kücün,
Ellər tamaşaya gəlirdi hər gün.
Kim körsəydi onun dağ yarmağını, ;
Dişlərdi heyrətdən öz barmağını,«
Kələnlər baxmaqdan əsla doymazdı,

Fərhadsa külüngü yerə qoymazdı.
Belə nəql eyləyir söz söyləyənlər:
hər bir zərbəsilə dağ titrədən nər,
O gün ki, ayrılıb Məhin evindən,
Mahin yox ayüzlü Şirin evindən,
Çıxıb iecəyarı gəldi o dağa,
heç kimi salmadı səsə, sorağa.
Yuxulu gözləri açanda səhər,
Onu çox axtarıb fəğan etdilər.
Şapur axtarışa getdi tələşlı,
Qaldı Şirin isə gözləri yaşlı.
Taparaq Fərhadı Şapur şad oldu,
hicran tüstüsündə Şirin boğuldu.
Yetdi Şapur yenə öz sirdaşına,
Şirinsə qərq oldu axan yaşına:
Sancıldı bağrına hicran oxları,
Gördü əldən kedir səbri, qərarı,
Bəhanəylə dedi:-«Bu ikid oğlan,
Tapmışdı özünə bizdə aşiyan,
Bu iş ki, dağlarda saz eyləmişdim,
Arxlarla su bizə axsın demişdim,
Mətləbim hədərə ketməsin deyə,
Tanrı köndərmişdir onu hədiyyə,
O bir ustadır ki, heç düşməz ələ,
Bəxt onu salmışdır bu qərib elə.
Onsuz həmin arxa ümid azdır, az:
Yüz il cəhd eyləsək, yenə qazılmaz.
Bu saat at minib çapmaq gərəkdir,
Onu harda olsa, tapmaq gərəkdir».
Banu körüb onun həyəcanını,
Bildi, nə qayğıdır üzən canını.
Duydu ki, daşyonan öz nəfəsilə
Bu daşürəklini gətirmmş ələ.
Bildi ki, Şirinə etmək nəsihət,
Ancaq vaxt aparar, verməz mənfəət.
Bu işdə hikmətə əl atdı, Banu,
Tapmağa cəhd etdi həmin Məcnunu.
Xəbər gətirdilər ki, Fərhad yenə

Başlamış əvvəlki iş ahənkinə;
Eşitcək bu sözü o nazlı ceyran,
Oldu al ləbləri kül kimi xəndan.
Məhzun könlü üçün düşündü çarə,
İstədi Fərhadı görə dübarə.
154
Kəldi bu qərara: «bir gizli yerdən
Onu, kerünmədən, seyr edərəm mən.
' O Görərsə məni, olub biqərar,
Kizli sirrimizi eylər aşikar».
Məhinbanu isə etmişdi peşə.
Şirinin yanına gedib həmişə,
Sorardı halını, bilərdi kah-kah,
Kizli qəmlərindən olardı akah.
©yrənib halını bildi ki, Şirin
Olmuşdur əsiri bir təmiz eşqin.
Məhəbbət könlünə atmışdır kəmənd,
Sarmış yumaq kimi cismini bənd-bənd.
O da öz-özünə deyərdi: «Fərhad,
Olaydı ,kaş mənəbir doğma övlad».
Şirinə dəyəli ayrılıq oxu,
Sübhətək gözünə girməzdi yuxu.
Nə dərd söyləməyə həmdərdi vardı,
Nə yemək yeyərdi, nə də yatardı.
Qəlbini açmağa çoxduoa həmdard,
Buna yol verməzdi həya və ismət.
Desəydi: «baş çəkim o ikid nərə».
Uqrardı xəyalı tərəddüdlərə.
. Desəydi, «ketməyim, külüzlü pəri,
Artardı könlünün şikayətləri.
Ayrılıq odunda yanırdı canı,
Yox idi dərdinin dava-dərmanı.
Saqi! Xoş ətirli bir mey tök körək,
Könül atəşlidir, söndürmək gərək.
Belə bir şərabə həsrətim çoxdur,
Dərdimin özkə bir dərmanı yoxdur...

FƏRHADIN ARXI QAZIB QURTARMASI
İncə süslər verən bu hənkaməyə,
Belə qələm çəkmiş həmin naməyə:
Fərhad külünkünü aldığı gündən,
Dağlar sarsılırdı kuya kökündən.
Seyrə kəlsin deyə o şux göyərçin,
Arzulardı işi tez tamam etsin.
O zaman yenidən körüb üzünü,
Eşidər can alan dadlı sözünü.
O zaman cismini tərk etsə də can,
Yenə bir diləyi qalmaz cahandan.
Əgər kəlməsə də buraya dildar,
Fərhadın hörməti yanıida a-rtar.
Bu arxı çəkməyi yar diləmişdi,
Bu iş ən əzablı, ən çətin işdi.
O bu çətin işi qurtaran zaman,
Eşidəcək yəqin sevimli canan:
Biləcək yerinə yetib murazı,
Fərhaddan nə qədər qalacaq razıQ
Belə ümidlərlə səhər və axşam
Daşları çapmaqdan olmazdı aram.
Bir mühəndis kimi əvvəlcə arxın,
Yerdə xətlərini çƏgərdi aydın:
Dərinliyi iki, eki üç qulac-
Olacaq bir arxa vardı ehtiyac,
həmin ölçü ilə o dağ çapan nər,
ÇƏgərdi hər xətti min qulac qədər.
Elə ki, bu rəqəm qazıldı bitdi,
156
Yeiidən o qədər çəgirdi xətti.
Bu min qulac yerdə olan killi daş,
Külünk zərbəsindən olurdu xaşxaş.
;İki yüz əvvəlki mahir sənətkar,
Bu sınan daşları daşıyırdılar.
Təmizləyən zaman arxı o dəstə,
Fərhad dincəlirdi bir qaya üstə.
Sonra tişəsinə yenə atıb əl,

Arxın daşlarına verərdi seyğəl.
Ona küzkü kimi cila verərdi,
Kim baxsa əksini orda Görərdi.
Sapa düzür kimi inci, mirvari,
Düzürdü yan-yana bütün daşları.
Bə'zən külünkünü çalarkən dağa,
Təsadüf edirdi kilə, torpağa.
Su batmasın deyə o yerdə Fərhad,
Cəhdini, sə'yini edərdi min qat.
Əsrinin o böyük usta me'marı,
Yorulmaq bilmədəi yonub daşları,
Yığırdı dağ kimi bir an içində:
hamı bir ölçüdə, eypi biçimdə.
Sonra bu daşları düzüb yan-yana,
Salırdı qazdığı arxı sahmana.
Elə bir səliqə vardı əlində,
Misli tapılmazdı Ərmən-zəmində.
Elə rəbt etmişdi daşları, baxan
Arxı bir tekmə daş eylərdi küman.
Bə'zan o dik dağın qayalıqları,
Kücdən salmaq üçün bizim me'marı,
Onun külünkünə kərərdi sinə,
Daş köksü dözməzdi fəqət zərbinə.
Od çıxıb Fərhadın hər zərbəsindən,
Dağların bağrına salardı şivən.
Qüvvət kəmərini bağlayıb belə,
Kəmərli dağlara edərdi həmlə,
Enəndə külünkü daşa dalbadal,
hər dəfə bir qüllə edərdi pamal.
Zərbəsi hansı bir dağa enərdi,
Zirvəsi çöllərə eəpələnərdi1.
Külünkünü dadan hər daş, hər qayz
Sıçrayıb səmadə dəyərdi aya.
Ay da vahiməyə düşərək bundan,
Edərdi haləni özünə qalxan.
Baxıb bu daşlardan qalxan tufana,
Qaçardı ulduzlar hərə bir yana.
Bu parça daşlar ki, göyə uçardı, ;
Səmanın bağrında yara açardı.
• Fələk bu zərbədən qaçsa da birbaş,
Yerə yağdırmağa toplayardı daş.
O vaxtdan göylərdə qalan o daşlar,
: hələ də başlara yağmağa başlar.
′ Fərhad istəsoydi yerin tozundan,
Köylərdə min saray tikərdi hər an.
Sadəcə arx açan mahir sənətkar,
Yüz Babil sehrini edirdi təkrar.
Əlində bir külünk gecə və gündüz,
1 Dağları çöl kimi edərdi dümdüz,
Müvazi xətləri çƏgərdi əvvəl,
Sonra arxı qazıb verərdi seyğəl.
Bu halla zəhmətə o sinə kərdi,
Bir gün arx xəttini qəsrə yetirdi.
Bir mərmər hovuzla bitirdi onu,
Altmış qulac eni, altmış uzunu.
Bu hovuz bənzərdi kiçik ummana,
Lakin can verərdi suyu insana.
Vardı qəsr önündə bir heybətli daş,
hər yanı göylərə çəkmədəydi baş.
O daşın kürəvi körGəmi vardı.
Dairəsi beş yüz qulac olardı.
O çevik daşyonan başlayıb işə,
Bu qranit daşa çaldı min tişə.
Onu bir möhtəşəm qəsrə çevirmək,
Qəsdilə hey yonub, çəkdi çox əmək.
Bu işə sə'y edib bir xeyli zaman,
Qəşənkcə bir saray yaratdı ondan.
Baxırdı hovuza uca tağları,
Durmuşdu günbəzi göydən yuxarı.
Künbəzlər yaraşıq verib eyvana,
Dəhlizlər saçırdı işıq hər yana,
Yenə uç tərəfə üç eyvan vardı,
Tağları Zühəli utandırardı.
hər otaq zövq ilə səfa qucağı,
Bitib tükənməzdi sütunla tağı.
Dünyanın ainəti bu şux imarət

Bir daş parçasından oldu ibarət
Eyvanı başa-baş cızıb o me'mar
158
Yaratdı divarda gözəl naxışlar.
Çəkdi şanlı taxtı, gözəl sarayı,
Taxt üstə ayləşən misilsiz ayı.
Pərilər baş əyir önündə səf-səf,
Ona xidmət edir yüz qaməti sərv.
Çəkmiş olsa da o hamını cansız,
Şirin başdan-başa can idi yalnız,
Nəqş etdi divara yüz belə timsal,
Özünü, o gözəl eşqində bihal.
hansı bir lövhədə vardısa o qız,
Öz şəkli baxırdı ona təvansız,
Bu işlərdə yetib Şapur imdada,
Qələm işlətməyi salardı yada.
Şapur qələmilə çəkilən lövhə
Fərhad tişəsilə alardı cilvə.
O Şirin rəsminə çalsaydı qələm,
ÇƏgərdi üzünü bu da həmin dəm.
Qəsvir eylədikcə o parlaq ayı,
Yrəkdən çƏgərdi Fərhad ah-vayı
1araşıq verərək hey dönə-dönə,
£>ənzətdi sarayı Çin mə'bədinə.
Bitincə saraya karəkli zinət,
hovuzun işinə verdi nəhayət.
Bundan da arxayın, əmin olaraq,
Onun dörd yanından çəkdi birər arx.
Onları salmışdı elə bir tövrə
Ki, saray başına vuraraq dövrə,
Tökülər hovuza onların suyu,
Sonra da axardı şəhərə doğru.
Dağlardan uzanıb gələn bu arxın,
Tuli min ağaca olardı yaxın,
Su axıb kedərkən üzü aşağı,
Suvara bilərdi xeyli torpağı.
Elə ki, bu nəhənk arx başa gəldi,
Fərhad su açmağa yola düzəldi.
Bir anda bürüdü kəndi, şəhəri.
Elə can verəcək suyun xəbəri,
hamı dağa sarı yollandı haman:
İynə salsan yerə düşməzdi, inan.
0 qədər camaat gəlmişdi seyrə,
Adam gətirmişdi sanki dağ-dərə.
Fərhad arx boyunca teylənib uçur,
Onu izləyirdi vəfalı Şapur.
159
Közündən axıdıb sel kimi yaşlar,
Kedirdi misilsiz böyük sənətkar.
Xəyalında onu« ayüzlü dildar,
Viranə könlünə vururdu odlar.
Ayrılıq dərdiylə közündəki su,
Axıb ketmədaydi arllara doğru.
Bu qəm usandırmış onu özündə.n,
Axırdı yazıqlıq yaşı közündən.
Deyirdi:-«Kəlmişdir obalar, ellor,
Nə üçün yubandı o üzü qəmər?
Əgər kəlsə o yar, qalmaz təvanım:
Fəqət kəlməsə də, üzülər canım...»
Bu qayğı salmışdı onu bir hala:
Baxanlar olurda vaqif əhvala.
Məhinbanu Gəlib yetişdi durdu:
Onun arxasında böyük bir ordu.
Vardı bir təntənə, bir cahü-cəlal
Ki, bütün dilləri eyləmişdi lal.
Fərhad hər addımı atanda, Banu,
Qaş-daşla bəzərdi onun yolunu.
Başına saçılan dürrü, qaş-daşı,
Fərhad zənn edirdi hicran yağışı.
Köy üzünü tutmuş ulduzlar qədər,
Tutmuşdu hər yanı kənc süvarilər.
Onlar at minməkdə edib rəqabət,
hər kəs göstərirdi böyük məharət.
Atlar şəklədikcə qulaqlarını,
Fərhad öpmədəydi ayaqlarını.
Körənlor halını-ağladı bir-bir.

Etmişdi hamıya eşq odu tə'sir.
Dalınça dağ kimi böyuk bir axın,
Yüyürüb yanınca qazılan arxın,
Dəstələr önündə getdikçə-getdi.
Bu cahü-cəlalla kəhrizə yetdi.
O qəsdən uzadıb bu keyfiyyəti,
Dedi:-«Bəlkə gələr cahan afəti!»
Közündən su axdı, çanı od aldı,
Yollara baxmaqdan gözü qaraldı.
Saqi! Şərabı tök, dağıt xumarı,
Bax, öldürür məni yar intizarı;
hicran xumarlığı çətin bəladır,
Ya vüsal, ya şərab ona dəvadır.

FƏRHADIN, ŞİRİNİ
ATI İLƏ BİRLİKDƏ
ÖZ TİKDİYİ QƏSRƏ KƏTİRMƏSİ

Kəlam dağlarında qayalar ovan,
Bu şirin sözləri eyləyir bəyan:
Fərhad ki, ilk suyu açmağa getdi,
Bu ruhaçan xəbər Şirinə yetdi
Ki:-«Qazmış o arxı təmiz və sadə,
Neçə işlər körüb ondan ziyadə.
Bir saray yaratmış, səmayə bənzər,
Kümbəzinin ucu ayla bərabər.
Vurmuş divarına gözəl naxışlar,
hər gözə, könülə səfa bağışlar.
Gördüyü işləri baçarmaz insan,
Sənətinə baxan qalar lap heyran».
Fərhadın könlündə dağ kimi ələm,
Közdən sel axıtdı qəlbindəki qəm.
Su açmaq qəsdilə yola düzəldi,
Ahının atəşi türyana gəldi.
Şirin də bu odda yanaraq nəhan,
Tez-tez xəbər tutdu öz dildarından.
Elə ki, bukünkü sözü eşitdi,
huşu başdan getdi, qərarı bitdi.
Tez əmr eylədi ki: «Kətirin bir at!»
Külkün yəhərləndi o deyən saat.
Yel kimi uçanda bu at çöllərə,
Bənzərdi bir kirdə parlaq gövhərə.
Fələyin altında kəzən günəştək,
O kül yarpağını apardı külək.
Banuya bir qasid köndərdi haman:
«Çıxmışam seyrana mən də saraydan,
Bir az su bürcünü etməyə məskən,
Köydə günəş kimi tələsirəm mən.
O dağ çapan ikid, o çevik qollu,
Arxa, mən kəlməmiş, buraxmasın su».
Elə ki, bu xəbər Banuya yetdi,
Şad olub, Fərhaddan təvəqqə etdi
Ki:-«Ey urrumuzda çəkən zəlalət,
Biz sənin yanında olduq xəcalət,
Bu qədər yol gəldin, bir az nəfəs dər;
Dincəl, gözəl Şirin kələnə qədər,
O gəlir qəlbləri rövşən etməyə.
Oona tək sularda məokən etməyə».
Sonra nökərlərə üz tutub Məhin
Dedi:-«Dayanmayın, bir taxt düzəldin!»
Taxt hazır olunca həmin hekmdar,
Süslü taxt üstündə tutaraq qərar,
Əmr etdi döşənsin yerə ipək fərş,
Otursun üstündə Fərhad bəlakəş.
Daşyonan baş əyib öpdü torpağı,
Yaxdı ürəkləri qəlbinin dağı.
Oturdu Məhinlə o da üz-üzə,
Qəlbi günəş qadın başlayıb sözə,
Min təsəlli verib eylədi söhbət,
Göstərdi Fərhada ehtiram, hörmət,
O şəfqətli qadın hər nə deyirdi,
Razılıq edərək bu, baş əyirdi.
O dağ qüririlə etürdü tez-tez,
Bu dinməz dururdu qul kimi aciz.
Arabir ədəblə cavab verirdi.
Sanki hər kəlməsi bir cəvahirdi.
Ağıl nişanəsi çoxdu sözündə,

Fərasət zahirdi gözəl üzündə.
Onlar bu qaydayla tutmuşkən qərar,
Uzaqdan toz-duman oldu aşikar;
Tutdu bu toz-duman göyün üzünü,
Tutdu günəşin də nurlu gözünü.
Dedilər: «Bu toz ki, qalxdı səmaya,
Sürməylə tutiya qarışdı kuya.
Deyəsən ellərin ceyranı gəlir,
Gözəllik taxtının sultanı gəlir.
Qərq edib günəşi toza-dumava,
162
İldırım atını sürür bu yana».
Xalqı dağıtdılar çeşmədən kənar
Banuyla Fərhaddan uzaqlaşdılar.
Yenə də aşiqi titrətmə tutdu,
Qanını, çəkdiyi ahlar qurutdu.
Şirinin başına andlar verərək,
Mzhin verdi o,na çox ürək-dirak,
Dedi ki:-«Möhkəm tut, oğul, özünü,
Qəlbinə qüvvət ver, tez sil közünü. •
Dolaşsa bu dəmdə ağıl tellərin,
Puç olar illərcə tökülən tərin.
Etsə divanəlik sənə sirayət,
Kül üzlün ellərdə olar xəcalət;
Çalış ki, ağlını etməyəsən qeyb,
Camaat tapmasın səndə heç bir eyib.
Pərişan eyləmə özünü, məni,
Biz hələ bir yana, o nazəndəni».
Belə nəsihətlər çox etdi Banu,
Möhkəm dayanmağa sövq etdi onu.
Özünü toplayıb dayandı Fərhad,
Yetişdi yaxına həmin pərizad.
hüsnünün atəşi yaxdı aləmi,
Xalqı saldı oda səməndər kimi.
Sanki saç deyildi alnının üstü,
Yanağı odundan qalxırdı tüstü.
Bu odu.n alovu tutmuş cahanı,
Tüstüsü qaraltmış yüz xanımanı.
Çox iti gəlmişdi o sərv boylu,
Odlu yanaqlardan axmaqdaydı su.
Bu suda əyandı min bir lətafət,
Ondan könüllərə yetərdi afət.
Qara xal kül.üzdə tutub qərarı,
Su basmış bir bağa dönmüş üzarı.
Bu su hər cansıza həyat bəxş edər,
Nə Xızr tapmış onu, nə də İskəndər.
Şəbnəm tək süs verib hüsnün külünə,
Axırdı zülfünün tər sünbülünə.
Saçın zülmətində yüz min İskəndər,
Tüstüdə səməndər quşuna bənzər.
At üstə qürurla əyləşən o qız
Bəlalar saçırdı cahana yalnız.
Yzündə çunadan vardı rübəndi,-
Sanki ay qabağı buluddu, çəndi
163
Tapdadıb zamanı atın nalilə,
Kəldi çatdı Şirin bu minval ilə.
Məhin tez Fərhada dedi ki: «Cəld dur,
Başla öz işiiə bu gün yekun vur.
O afət buraya edəndə küzər,
Atından düşməmiş sən salma nəzər,
Doğrudur, bu hökmüm olduqça sərtdir,
Neyləyək, indilik bu məsləhətdir».
farhad baş əyərək düşdü torpağa,
Qaldırdı tez onu Şapur ayağa.
Arxa su açmağa yollandı Fərhad,
Gəlib çatdı ora o şux pərizad.
Tərpədib heyrətlə başını hərdən,
Keçirtdi bu gözəl arxı nəzərdən.
Şadlıqdan külərək həmin nazənin,
Mat qalıb deyirdi: «Əhsən, afçrin!».
Təhsindən özkə bir söz yoxdu onda, .,
Fərhadsa külünklə durub solunda.
Suyun axarını edərək tə'yin,
Çalırdı külünkü o yeyin-yeyin.
Əvvəlki yolunu bağladı daşla,

Düşdü təzə yola su iğtişaşla.
Yoxdu bir maneə bu axar suya,
Dəyirman novuyla axırdı kuya.
Sanki xalq içinə qasırğa düşdü,
Bir tufan üz verdi, ya qovğa düşdü,
Arxın hər yanında şənlik quruldu,
Neylər dilə gəldi, çəpik vuruldu.
Gözəl müğənnilər düşüb həvəsə,
Suyun nəğməsiylə verdi səs-səsə.
Qəsrə sudan qabaq çatmaqçın Məhin,
Şirinlə atları sürdülər yeyin.
Lakin su almışdı quşlardan qanad,
Çatmazdı dalınca yel kedişli at,
Başladı qaçmağa bütün o yığnaq,
Yıxıldı üst-üstə hey qalaq-qalaq.
Qaçanlar içində vardı Fərhad da,
Qalmışdı gözləri o pərizadda.
Getmişdi Şiriin atı on ağac,
Yolu gah düz idi, gah dağ, gah yamac.
Yenidən atını o səyirdərək,
Yeddi, səkkiz ağac getdi külək tək.
Yükü kümüş olan yelqədəm atlar,
164
hər addım başında dayanıb durar.
Elə də Şirinvn atı yoruldu,
Dayanıb bir yerdə yeriməz oldu.
Bildi ki, tərpənsə yorğun ayağı,
Dolaşıb yıxacaq o ayqabağı,
Fərhad tez baxaraq, atlı dilbərə,
Gördü kül, düşəcək küləkdan yerə.
Öpərək torpağı səcdələr etdi,
Yay kimi əyildi o uca qəddi.
Kötürdü çiyninə Şirinlə atı,
Əldən buraxmayıb həm ehtiyatı,
Bərk-bərk tutdu atın bacaqlarından,
O, qoydu aləmi küçünə heyran.
Sür'ətlə dırmandı uça dağlara,
Bir tozanaq qopdu sürmədən qara.
Məhinbanu salıb ona nəzarə,
Bu eşqin dərdinə tapmadı çarə.
Fərhad iki, ya üç ağac yol getdi,
Gəlib o hovuzlu saraya yetdi.
Atıb addımını eyvana sarı,
Düşürdü həm atı, həm şahsüvarı.
Eyvanda sakitcə durub pərizad,
Əyilib hovuza baxdı qəlbi şad.
Fərhadsa qarşıda öpərək yeri,
Nəmli gözləriylə qayıtdı keri.
Yaz yağışı kimi axıdaraq yaş,
Qaçdı Məcnun kimi dağlara birbaş.
Bu zaman çağladı sel kimi kur su,
Baş alıb yetişdi saraya doğru,
O mərmər hovuza töküldü, doldu,
Sonra yan arxlara tərəf buruldu;
Sarayın başında vuraraq dövrə,
Axdı can verməyə yanıq çöllərə.
O arxa ad verdi xalq «Nəhrül-həyat>
«Bəhrül-nicat» dedi hovuza elat.
Saqi! Şərabı et dəniz misalı,
Sal o mey bəhrinə qədəh sandalı,
Nəhr tək mey içmək mənə həyatdır,
Dənizlər qurutmaq ömrə nicatdır.

MƏHİNBANUNUN FƏRHADI QONAQ ÇAFIRMASI

Bu mərmər hovuza axanda sular,
Onda bu dalğalar oldu aşikar:
O mərmərlər içrə dalğalanan su,
Xalqa xeyli zaman seyrəngah oldu.
Sevindi Məhinlə qüssəli Şirin,
Sona çatmasına bu müşkül işin.
Onların əmrilə şux saray o gün,
İpək xalçalarla döşəndi bütün.
Yenə nəş'ə, fərəh həddini aşdı,
Sevinclər sel kimi qaynadı, daşdı.
Lakin ahlar çəkən kül yanaqlı qız,
Ay işığı kimi solğundu yalnız,

Yarını düşünüb intizar ilə,
Keçirdi ruzkarı ahu-zar ilə,
O ayın dərdinə sirdaş Məhin də
Qalmışdı çıxılmaz qəmlər içində.
O şəffaf bülluru möhkəm mərmərə
Qovuşdurmaq üçün tapmırdı çarə.
Gizlində kəzdikcə aşiq sərsəri,
Taqətdən düşürdü o gözəl pəri.
Banu bir kü.n dedi: - «Ey cismimdə can!
hüsnünlə şad olur könlüm hər zaman.
Bu şeyda ikid ki, çox çəkdi zəhmət,
Yüz xəzinə versək etməz kifayət.
O ki, rədd eyləyir muzdu inadla,
O ki, maraqlanmır cəvahiratla,
Biz də xoş düşməzmi, edib mürüvvət,
166
Şirin dillə verək könlünə qüvvət.
Ona təklif edib böyük qonaqlıq,
Ehtiram göstərək şahlara layıq;
Köndərək dalınca neçə elçi biz,
Düzəldək sarayda şahanə məclis.
Ona yer göstərib taxt üzərində,
Ehtiram eyləyək yerli-yerində;
Əgər bu üsulla etsək onu ram,
Gəlməzmi hasilə közlənən məram?
Tə'sir etməsə də bu hermət ona,
Biz ki, borcumuzu yetirrnk oona.
Onlar etməsə də könlünü razı,
Bariqurtarar ki, el e'tirazı».
Bu sözdən laləüz kül tək açıldı,
Banu təklifindən çox razı qaldı.
Verdi fərmanını Banu həmin dəm,
Dedi:-«Nə lazımsa tez etməli çəm!>:
Saray adətini bilirdi onlar,
Tezcə hazırlandı lazım olanlar.
Banu əmr etdi ki:-«Günəş doğanda,
Şərab qədəhləri külsün eyvanda,
Qoy mərmərli hovuz çatsın nəzərə,
Suyu bu məqsədlə çəkdik o yerə.
Qara saçlarını axşam açanda,
Köyün nurlu şamı işıq saçanda,
Tutaq bir qədər də sarayda aram,
Qoy aram olmasın lakin əldə cam».
Ayırdı bir neçə arif cavanı,
Gedib dolansınlar dağı, səhranı,
Taparaq binəva Fərhadı haman,
Kətirsinlər o gün məclisə mehman.'
həmin gün axtarıb tapdılar onu,
Gördülər bürümüş ahu-zar onu,
Qəm-qüssə odunun qığılçımları
Altında tükənmiş səbri, qərarı.
Onun bu halına qəmkin oldular,
Bütün əhvalatı etdilər izhar.
Fərhad torpağacan əyib başını,
Közündən sel kimi töküb yaşını,
Dedi: «Ey sözləri ümid bu cana,
Əbədi həyatdır ümid insana!
Başımın tacıdır ayaq tozunuz,
hər əmrə hazıram, sözsüz, sorğusuz».
167
Xoşlanıb bu sözdən oldular rəvan,
Nəvaziş göstərdi ona hər cavan.
O yerdən saraya çatana qədər
Fərhad bir şah idi, onlar da əskər.
Sarayda göstərib Məhin ehtiram,
Dedi: «Taxt üstündə siz tutun aram!».
Nə hökm edirdisə hörmətli Banu,
Kətirirdi başa qulamlar onu.
Bəlalı Şapura edincə eyham,
Taxtın kənarında tez tutdu məqam.
Məhin əyləşdirib taxta Fərhadı,
Sonra külə-külə sözə başladı.
O qədər danışdı o xoşfəsahət,
Qonağın üzrünə qalmadı hacət.
Məhin qonağından etdikcə sual,
Fərhad cavabını verirdi dərhal,

Bu sorğu-suallar sona çatanda,
Xörəklər daşındı ora bir anda.
Yedilər, içdilər məclis doyunca,
Saqi mey payladı süfrə boyunca.
Bu bir ziyafətdi mislini gerçək,
hələ kərməmişdir kəcrəftar fələk.
Ruhlar al şərabdan qüvvət alırdı,
Camların yaquta bənzəri vardı.
Kevszr suyu kimi kül rəngli badə,
Llov rəngli lə'li salırdı yadə.
Yzüm şirəsindən çəkilən bu la'l,
Yaqut qədəhlərdə kəzirdi əl-əl.
0 bir tilsimdi ki, salaraq tora,
Əfsunlar oxurdu ağla, şüura.
İçdi piyaləni ilk öncə Banu,
Sonra Fərhad, Şapur muş etdi onu.
Bu məclis deyildi, cəinət bağıydı,
Bu badə deyildi, can bulağıydı.
Şirin söhbətlərlə, şirin gülüşlo,
Saqilər məclisi almışdı ələ.
Müğənnilər gözəl nəğmə başladı.
Sonra oğlanla qız durub oynadı.
Orda hazır idi on nazlı dilbər,
Əndamı qızılkül, qəddi sənubər.
Meylini onlara salmışdı Şirin,
Onlardı zinəti hərəmxananin.
Olmuşdu hər biri bir işdə mahir,
hor biri bir hünər qılırdı zahir.
Ş'er dənizində üzürdü biri,
Musiqi təhsili kermüş dikəri.
Birisi məntiqdə tapmışdı şöhrət,
Birinin sevgili elmiydi hey'ət.
Birinin şivəsi elmi-həqayiq,
Balağət elminə o biri layiq.
Biri tarixlərdən söhbət açandır,
Biri hikmət içrə fərdi-cahandır.
Biri hesab elmi üzrə alıb ad.
Müəmma seçməkdə o biri ustad.
Onlar bir-birindən qalmazdı dala,
Alimlər heyrandı bu on kamala.
Dilaram, Dilara, Dilasa kimi,
Küləndam, Səmənbu, Səmənsa kimi
Pəriçöhr, Pərizad, Pərivəş qədər
Gözəldi doğrudan həm Pəripeykər.
Dolu piyalələr kəzdikcə əl-əl,
Qızışdı məclisdə başlar əlbəhəl.
Banu ziyafətdə göstərib kamal,
Bu alim qızlara verirdi sual.
Kamallı Banunun hər sualına
Min cavab verirdi on gözəl sona,
Bilik bazarına bir qovğa düşdü.
Bu haldan Ytarid sorağa düşdü.
hər gözəl özünük elminə dair,
hədsiz mö'cüzəl.ar edirdi zahir,
Onları diqqətlə dinlədi Fərhad,
Bildiyi fənnlzri yenə etdi yad.
O qüvvət almışdı mey kasasından,
Onun hey boşalıb, hey dolmasından.
Tzmiz təbiəti, yüjsak şüuru
Etmişdi Fərhadı zaman məşhuru.
Döndərib üzünü hər kəsə bir-bir,
Suallar yağdırdı elminə dair.
Kimsə baş açmırdı heç bir sualdan,
Onlar körməmişdi belə imtahan.
Görüncə onları cavabda aciz,
Özü şərh edirdi hər sualı tez.
Çəkməzdi ağlını şüur meyyarı,
Köksü xəzinəydi, sözü mirvarı.
İncə kəlamını eşidib məclis,
Qalmışdı heyrətlər içində bihiss.
169
Məhin də dinləyib onun sözünü,
Mat qalıb, itirdi bir an özünü;
İlahi sirlər duydu sözündə,
Şahanə bir işıq sözdi üzündə,
Şərabdan ay üzü lalə kimiydi,

Yzündə qara xətt halə kimiydi.
Banu elm əhliydi, fənpərvər idi,
Alimlər içində bir sərvər idi,
Tezcə anladı ki, sadə daşyonan
İmtina etmişdir könhərli taçdan.
Onun böyüklüyü qarşısında bu,
Kiçik olduğunu anladı, duydu.
Birisi şəbnəmdir, o biri gövhər,
Gövhər öz zatını tezcə bildirər.
Fərhad taxtdan enib etdi təvazö,
Banu əyləşməyi qıldı təvəqqe,
O üzr istəyərək dedi ki: «Qəlbən,
hər nə əmr eyləsən minnətdaram mən.
Kirpiyimlö.bəla dağını yarmaq.
Yarıb dırnağımla yerdən qopartmaq
Əmr olunsa mənə, qorxmaram inan,
Bu təklif yüz dəfə çətindir ondan.
Gədayə səltənət taxtı versələr,
Ona quru torpaq daha xoş kələr».
Banu eşidərək bu e'tirazı,
Cəhd etdi salmağa qonağı razı.
Dedi:-«Taxt üstdə ki, oturmadın sən,
Kərək torpaq üstə qərar tutam mən».
Bəzəkli taxtını yığdırıb Banu,
Xalçalarla əvəz etdirdi onu.
Döşənib bitəndə şənlik busatı.
Özüylə 'Oturtdu Banu Fərhadı.
Yenə badə camı əl-əl dolaşdı,
Fərhad söhbət açıb, mirvarı saçdı.
Sözündən nə qədər qaş-daşı axdı,
Közündən yüz onca köz yaşı axdı.
Bürüyüb Şirini ayrılıq qəmi,
Qəmiylə sarsıdıb çərxi-aləmi,
Durmuşdu pərdənin arxasında tək,
Olub keçənlərə köz yetirərək.
Onun da incilər axıb közündən,
Bə'zən az qalırdı kedə özündən.
O qız, pəri kimi gözlərdən nəhan,

Qonaq məclisini süzürdü heyran.
Belə sərt almazın yumşalmasına,
Məhin də baxaraq qalmışdı dona.
Kah bunun köz yaşı başından aşır
Kah onun ahından aləm tutaşır.
Banu öz-özünə dedi:-«Tapılmaz
Bu dərdli aşiqə bərabər almaz.
İndi bu sirr mənə oldu aşikar:
Sənətdən yaratmış bunu sənətkar.
Əfsus, dərd içində bitmiş təvanı,
hazırdır ciemivi tərk edə canı.
Bu insan sifətli mələkdir, inan,
Məlaklik duyulur hər bir halından.
Necə ki, ruhuna hakimdir bu hal,
Uzaqdır fikrindən hər çirkin xəyal.
Bu gün bir bəd əməl tutaçaq deyə,
Könül yol verməyir qara şübhəyə.
Közündə, könlündə fitnə-fəsad yox,
Ondan çəkinməyə, mənçə, bir ad yox.
Əsir ruhu yanır eşq atəşindən,
Artır alovlanır söndürsəm də mən.
Bu dözülməz dərdlə çıxarsa canı,
Yəqin ki, boynumda qalaçaq qanı».
Dedi:-«O gözəllər şahına deyin,
Gözəllik göyləri mahına deyin,
Bir az qonaqçıllıq rəsmini duysun,
Gözləri hüsnünə heyrətdə qoysun.
Ruhə mey paylasın kül dodağından,
Etsin c,əmalına hər kəsi mehman».
Yasəmən sinəli eşitcək bunu,
Bir fərəh ruzkarı kəzdi ruhunu.
Xuraman-xuraman oldu rəvanə,
Qısqandı nazına çərxi-zəmanə.
Yzündə məhəbbət odundan əsər,
Közündə oynayır atəşin sellər.
Müijan oxlarını suvarsın döyə,
hicrandan köz yaşı almış hədiyyə.

Yarın külünkü tək sivriydi oxlar,
O dağlar çapırsa, bu canlar oxlar.
Sinəsindən qopan naləruzkarı,
Açır zülfündəki qıvırcıqları.
hər teli yüz iyman eyləyorok bənd,
Kafir kəməndiylə etmiş kəmərbənd.
171
Odlu yanağına közdən axan su
Qəmlərə qərq edib eli, ulusu.
Cəmalı dövranı etmədə heyran,
Dolanırdı onun başına devran,
Saçır yanaqları bu cahana nur, .
Qaşlarının tağı asimana nur.
Canlara od salıb yaqut dodağı,
Dünyaya al şəfəq saçıb yanağı.
Buluidai süzülüb çıxan günəştək,
Pərdə arxasından çıxdı bu mələk.
Zərrələr günəşlə dirçələn kimi,
Canlandı qonaqlar o gələn kimi.
Fərhadı ansızın bir alov sardı,
Ruhu bədənində yanğın qopardı.
Görüncə Şirini çəkdi bir fəğan,
Ahından titrədi yeddi asiman.
Ağlı az qaldı ki, başından çıxa,
Qəşş edib yıxıla yenə torpağa.
Lakin imdadına yetişdi saf mey,
Ağlını əmrinə eylədi tabe.
Yer verdi Şirinə Banu yanbayan,
Əyləşdi orada o nazlı canan.
Günəş ay yanında tutunca məokən,
Fərhad da əyləşdi yaxın bir yerdən,
hər kəs öz yerində olunca aram,
Əlbəhəl tutdular ayağçılar cam.
Pəri qız bir neçə qədəh edib nuş,
Oldu aşiqi tək havalı sərxoş.
Atdı niqabını şərab, bir y.ana,
Çıxdı pərilikdən, döndü insana,
Dedi:-«Ey zəmanə içində nadir!
Yaranmış varlığın hər şeyə qadir.
Sənin sənətinə diz çökür aləm,
Sənətinə deyil, kəmalına həm.
Tə'rifini etmək istəsə insan,
Kələr xəyalına günəş, asiman...
Səndədir sənətin gizli mə'dəni,
Bəladan saxlasın bu dövran səni.
Yolunda xəznələr töksək də bizlər,
Çəkdiyin zəhmətə deyil bərabər».
Belə şirin-şirin danışdıqca yar,
Fərhad divar kimi baxırdı lal-kar
Pəri qız çox saçıb bu gövhərindən,
172
Yara mey verməyə qalxdı yerindən.
On qız ki, on işdə olmuşdu mahir,
Çıxıb, tabaq-tabaq əldə cəvahir,
Pəri qız nə yana qoysaydı qədəm,
Ora dürr səpirdi nazlı bir sənəm.
Onlar əllərilə, Fərhad közüylə,
Otağı qərq etdi yaquta, lə'lə.
Pəri bu hal ilə eylədi xuram,
Oldu məcnununun önündə aram.
Töküb lə'l qədəhə mey yaqutunu,
Dedi:-«Mən eşqinə içirəm bunu».
O şümşad edincə badəsini nuş,
Fərhadın başından uçdu ağıl, huş.
Şirin bir qədəh də töküb haman dəm,
Dedi:-«Sən dəmənim eşqimə iç həm».
O meyin iki zidd xisləti vardı:
həm həyat verərdi, həm can alardı.
Aşiq mey ətrindən olunca sərməst,
Gözəl saqisinə olaraq həmdəst,
Alıb piyaləni eylə nuş etdi
Ki, onun naxışı xəyaldan itdi.
Bu qədəh göylərdən olsaydı dərin,
Fərhad onu dəxi içərdi yəqin.
Elə ki, qədəhdəmey sona yetdi,
Fərhadın ruhuda onunla getdi.

Qurtarıb canını şənlik qəmindən,
Bütün canlıların puç aləmindən,
Zəmanə içində bu nadir insan,
Düşüb torpaqlara qəşş etdi haman.
Qapandı səcdəyə gözəl sənəmə,
Getdi bu aləmdən başqa aləmə.
Qaldırmaq istədi onu pərizad,
Əfsus xəbərsizdi dünyadan Fərhad.
Bu közlənməz hala tamaşa qıldı,
Şirin də qəşş edib birdən yıxıldı.
Onların ağzına küzkü tutdular,
Gördülər nə onda, nə bunda can var.
Kətir, saqi, gətir can küzküsünü!
Bəlkə onda körəm çanan üzünü.
O küzkü cananı əks etdirəndə
Onlar tək qəşş edib yıxıldım mən də.
173

FƏRHADLA ŞİRİNİN ZİYAFƏTDƏ SƏRKYZƏŞTİ VƏ XOSROVUN ŞİRİNLƏ EVLƏNMƏK İSTƏMƏSİ

Bu dastan sapına söz dürrü düzən,
Onu bu zinətlə etdi müzəyyən:
həmin ziyafətdə iki bəlakəş
Sevincdən yıxılıb eylədikdə qəşş,
Sardı qonaqları yenə iztirab
Döndü al qanlara nçilən şərab.
Bir evdə saldılar onun yerini,
Qoydular yatağa nazlı pərini.
Salıb başqa evdə qəm yatağını,
Endirdilər ora bəla dağını.
Vüsala çatmadan hələ bircə an,
Fələk ayrı saldı yarı yarından.
Onlar sübhə qədər huşsuz qaldılar,
Əzab ordusuna tapdaq oldular.
Fərhadın ahı tək salaraq səda,
Əsdi xəfif-xəfif bir ba.di-səba.
Qaranlıq tozunu süpürdü, atdı,
Sevda tüstüsü də onunla yatdı.
O iki sevdaya, eşqə tutulmuş
Aşiqin başına axır gəldi huş.
Xəcalət içində, əhvalı bərbad,
Bəlalar dağına üz qoydu Fərhad,
Pərisifət dəxi halı pərişan,
Ayılınca etdi çox ahu əfğan.
Məhinbanu körüb bu macəranı,
Sıxıldı ürəyi, qaraldı qanı.
174
Nə yoldan qaytara bildi Fərhadı,
Nə dincəldə bildi o pərizadı,
Göstərməyim, desə, aşiqə hörmət,
Ona yol verməzdi insaf, mürüvvət.
•- Göstərim, desəydi, hədsiz ehtiram,
Qorxurdu ola xalq içində bədnam.
Bilirdi eşqinin saf olduğunu,
Sevda bəlasına tutulduğunu.
Odur ki, çağırıb yenə Fərhadı,
Az-az saray içrə məclis qurardı.
Fərhad yar əlindən mey edincə nuş,
Düşərdi yarı da, özü də bihuş.
Yenə ayılınca o qaçar dağa,
Yüz qəm üz verərdi bu ayqabağa.
Bu hal davam etdi bir xeyli zaman,
Nə onda hal qaldı, nə də bunda can.
Nəhayət, rəhmsiz fələk kərdişi,
Çevirdi alt-üstə belə vərdişi.
Bu vaxtlar məğribdə şöhrətli-şanlı,
Dünyaya hökm edən bir əliqanlı,
Ərabin-əcamin şahənşah oğlu,
İran da, İraq da əmriçin qulu,
Xosrov adlı bir şah sürürdü dövran.
Diz çekürdü ona zəmin, asiman.
Bütün yer üzünü tutub laşkəri,
Paytaxtı olmuşdu Mədayin şəhri.
hər yanı tutmuşdu səsi, sədası,
Kəsra babasıydı, hörmüz atası.

Kəsra axirətə qoyduğu gün üz,
O mülkə şah oldu evladı hörmüz.
hörmüzü qoynuna alanda məzar,
Oğlu Xosrov oldu taxtda bərqərar,
Adı Xosrov idi, ləqəbi Pərviz,
Bu adla bu ləqəb məşhur oldu tez.
O, bütün ölkəyə oldu hökmran.
Şahlar nəslindəndi ata-babadan.
Bildi taxt onundur hekmi-qəzadan,
həm də yeddi deyil, yetmiş atadan.
hər biri baş əyib qayda-qanuna,
Tapşırmış taxtını doğma oğluna.
O da anladı ki, qoçaman fələk
Ona da bir açı mey içirdəcək.
Qəflətən boşalsa ömrünün camı,
175
Kərək bir övlada çatsın məqamı.
O kü.ndən evlənmək qeydinə qaldı,
İnciyə bənzayon bir kvzəl aldı.
Lakin yaraşmırdı taca bu gövhər,
Onu kəzdirməzdi tac kəzdirənlər.
İstərdi təzədən evlənsin yenə,
Layiqli dürr tapsın tacü-təxtinə.
Bu oldu şüarı onun bu gündən:
«Çəməndə kül bitər, şor yerdə tikən.
Yağış vermədəykən aləmə bəhrə,
Xərçənk mə'dəsində dönər zəhərə.
İstər tərbiyəni çox et, istər az,
Fitri təbiəti dəyişmək olmaz.
İdraklı dehqan da seyləmiş bunu
Ki, yaxşı torpağa ək öz toxmunu».
Könlündə bu fikir tutunca məskən,
Şikayət eylədi tale əlindən.
Ölkədən ölkəyə salıb elçilər,
Axtardı özünə bahalı gövhər.
İstərdi onunla izdivac etsin,
Kül əkmək istoyən külzara ketsin!
Bu zaman kəzirdi bütün dilləri
Ki: «cənnət bağından gəlmiş bir pəri,
Yerişi tubanı eylər xəcalət,
ÇƏgər sözlərindən kövsər məlalət,
Sanki günəş enmiş uca fələkdən,
Tutmuş Ərmən-zəmin elində məskən,
O ayla nurlanmış bu gözəl diyar,
Bəllidir, yer üzü günəşlə parlar!
O insan deyildir, pəridir, pəri,
Günəşə ondan da çoxdur bənzəri!
Şahlar nəslindəndir, babası cəmşid,
Şanda, şərafətdə keləsi-xurşid.
O qıza vurğundur nadir bir ustad,
Bütün elmlərdə çıxarmışdır ad.
Xalqdan aralanmış eşqin ucundan,
O eldən ken kəzir, el oba ondan.
Elə bil, vücudu bir ağır dağdır,
Nşi dağ çapmaqdır, qaya çapmaqdır.
Sanma yarır dağı tək tişəeiylə,
Əzir mərməri do əl zərbəsiylə.
Lakin ah çəkməkdən o küclü insan,
Əyilmiş dağ qəddi, olmuş bir kaman.
176
Tükəndikcə canda taqət, mətanət,
Pərisifət ona kestərir hörmət.
Cahanda təkdirsə o nazlı mə'şuq,-
O mərd aşiqin də bərabəri yox».
Bu sözlər dillərdən dillərə düşdü
Axır Xosrova da koldi yetişdi.
Şirinin vəsfini əhli-zamandan.
Eşidər-eşitməz düşdü təvandan.
Könlünü bir alov, bir od bürüdü.
Saldı ürəyinə min tərəddüdü.
0 idi, o idi gecə və gündüz
Başındakı xəyal, dilindəki söz.
Lakin dönməmişdi hələ elçilər,
Bəlkə onlarda var daha xoş xəbər
Nəhayət, qayıtdı onlar da bir gün,
Danışdı Xosrova hər kəs kerdüyün.

Ərmən ölkəsindən dönən bir elçi,
Qayıdıb söylədi: «Tapdım bir inçi.
Taclara layiqdir, adı Şirindir,
Yaşadığı diyar Ərmən-zəmindir».
Sonra başqa-başqa səmtə gedənlər,
hər yana baş çəkib, soraq edənlər
Gəlib söz açdılar o tək maraldan,
Təsvirə sığmayan hüsnü camaldan.
Dedilər: «Behiştin hurisi odur,
Olmuş günəş kimi çahana məşhur».
Xosrov xoşhal idi eşitdiyindən,
Amma kizlədirdi fikrini qəsdən.
Elə ki, tuş gəldi bütün bu sözlər,
Könlündə eşq odu buraxdı izlər.
Bir an dayanmadan gəldi qərara
Ki, səfər eyləsin o xoş diyara!
Yasəmən qamətli sərvi almağa,
Tez küzər eyləsin o küllü bağa.
Birdən səltənəti düşdü yadına,
Bu Hal yaraşmazdı şahlar adına.
Büzürkümmid adlı dostu, nədimi,
Ölkənin ən böyük alim həkimi,
Biliyi zəmindən səmayə qədər,
Xosrova hər işdə olmuşdu rəhbər.
Kizlincə yanına çağırıb onu,
Söylədi sevdayə tutulduğunu.
Kizli sirlərini açdı birbəbir,,
177
İstədi dostundan bu işə todbir.
həkim tez anladı dərd edib tufan,
Daldı düşüncəyə uzun bir zaman,
Dedi: «Qorxma, şahım, çarə asandır,
Sən heç qüssələnmə, qüssə yamandır.
Elçi ketməlidir bir ağıllı şəxs
Ki, ona çatmasın bu işdə heç kəs.
Yrəyi mə'nalar dürrüylə dolu,
Lakin sədəf kimi ağzı yumulu,
Sədəf tək ağzını açanda hər an,
Söz deyil, dürr saça gərək o insan.
Əsil-nəcabətdə olsun birinci;
Banu sarayına kedərək elçi,
Salamlar yetirsin, müjdə söyləsin,
Onların başını uca eyləsin.
Banu təcrübəli bir hökmrandır,
Pərisifət, dəxi incə qanandır.
Onlar eşitsələr həmin sevdanı,
Əldən buraxmazlar belə faydanı.
Bunu şərəf bilər onlar özləri,
Elçimiz müjdəylə qayıdar keri.
Olsa cavabları bizcə müvafiq,
hazırlıq Görərik biz ona layiq.
Əgər rədd etməyə versələr qərar,
Onun da ayrıca bir əlacı var:
Ona çarə tapmaq deyildir çətin,
Qırar hər maneyi sənin qüvvətin».
Söyləyib qurtardı sözünü müdrik.
Etdi Xosrov onu ürəklə təbrik.
Büzürk deyən kimi bir şəxs tapıldı;
Eşidib hər sözü itaət qıldı.
Bütün tədbirləri öyrənərək bu
Vaxtı itirmədən yol-a doğruldu,
Gecəli gündüzlü xeyli yol getdi,
Axır Ərmən-zəmin mülkünə yetdi.
Kətir, saqi, camı şərabla doldur!
Bil ki, önümdəki dəhşətli yoldur,
Sən hey piyalə ver, alıb içim mən,
Bu qorxunc yolları sərxoş keçim mən.

XOSROV ELÇİSİNİN ƏRMƏN-ZƏMİNƏ KƏLMƏSİ

Kəlam vadisində edən səyahət;
Vördi .bu dastana bu yolla ainət:
Düşünüb yol boyu yüz cürə tədbir,
Saraya yaxlaşdı sirli müsafir.
Xəbər yetirdilər Banuya dərhal
Ki:-«Sənin qapını döyür istiqbal.

Kasra svrayından bura gələn var,
Köndərmişdir onu Xosrov hekmdar.
Ağıl dəryasıdır o başdan-başa,
Sözləri bənzəyir dürrə, qaş-daşa»,
Bütün macəranı dinlədi Banu,
Qonaq mənzilinə kendordi onu,
Əmr etdi: «Bir gözəl məclis qurulsun,
Məclisdə ləzzətli yeməklər olsun!»
Köndərdi yanına neçə əhli-hal,
hamı incə qanan, hamı pürkəmal,
Dedi: «Nəzakztlə öyrənin, bilin,
Nədir bu kəlişdən fikri qasidin».
0 dəstə mehmanı dinləyib haman,
Mahinin yanına oldular rəvan.
Xəcalət içində dedi bir vəzir:
«Şirinə elçidir, gələn müsafir».
Dərin düşüncələr sardı Banunu,
Duydu kəc fələyin yeni oynunu,
Dedi: «Elçi ilə körüşmək üçün,
Sabaha yaxşı bir hazırlıq görün.
Ehtiram kestərin ona, mehmandır,
Şanlı bir diyardan gələn insandır.
Eşitmək istərəm hər xitabını,
həm də vermək gərək tez cavabını».
Saray qulamları dinləyib əmri,
Yer öpüb iş üçün getdi hor biri.
Məhinbanu yenə xəyala daldı,
.heyrət dünyasında tək-tənha qaldı.
Razılıq versəydi həmin sevdaYa,
Çatardı, şübhəsiz, böyük faydaya.
Lakin onda neylər bəlalı Fərhad,
Bu figirdi edən halını bərbad.
Rədd etmək istəsə Xosrovu yəqin,
Bəhanə göstərmək olacaq çotin.
«Oqlana bab deyil» demək yaraşmaz,
Qızı da pisləsə yenə kar aşmaz.
Əgər Banu dəxi olarsa razı,
Necə razı salar küləndam qızı?
Onu zorla belə razı etsələr.
Kim bilir axırda nələr baş verər!
Əgər rədd cavabı alarsa sultan,
Pələnkdən ceyrana yetməzmi ziyan?!
Razılıq verərsək biz bu sevdaya
Fərhadın zəhməti ketməzmi zaya!
Bu işə bir çarə taparam-deyə,
Daldı Məhinbanu çox düşünçəyə,
Xəyal toxumunu yüz cürə əkdi,
Axır ayüzlünü söhbətə çəkdi.
Dedi:-«Baş veribdir bir iş fələkdən,
Yaxşını, yamanı, ezün düşün sən!»
Eşitçək qissəni o pərizada,
Döşəndi torpağa gəldi fəryada,
Dedi:-«Ayaq tozun qibləkahımdır,
Sənin şən sarayın tək pənahımdır.
Yetdi məndən sənə hansı əziyyət?
Sən niyə verirsən mənə xəcalət?
Bu sözü deyinçə qılınc al ələ,
Çanımı, cismimi tapşır əcələ.
hindli tək atəşdə yaq bədənimi,
Yanağım odunda yanan xal kimi.
Alovlar içində alışım, yanım,
Ərşi saçım kimi örtsün dumanım.
Təki, əzabımdan qurtarsın aləm,
Min əzab çəkməsin mənim canım həm.
180
Fərhadın qüssəsi deyilmidir bəs,
Onun zəhmətinə budurmu əvəz?
Eşqimdən qəşş etmək olub peşəsi.
İnsanı titrədir ahı, naləsi.
Çatmaq qulağına aylarla sözüm
Görünmür közünə mehriban üzüm.
Axıdır su kimi közdən yaşını,
Sel kimi daşlara çırpır başını.
Olur xəyalımı körməklə qane,
həsrətimdir edən ömrünü zaye.
Uzaqdır gözündən çamalım mənim,

Külməyir qəlbinə vüsalım mənim.
Mən də ayrılalı o natəvandan,
Bir quru səs qalıb cismimdə candan.
Bizim sevişməmiz çatdı ellərə,
Düşdü ağızlara, düşdü dillərə.
Məndə başqa ərə sanma həvəs var,
İnsanam deyənə birçə yar çatar.
Əgər Banu əlac bilirsə etsin,
Öldürrəm özümü, yoxsa, eşitsin!»
Məhin nəzər salıb o solğun külə,
Axdı gözlərindən yaş kilə-kilə,
Çarə tapmaq üçün xəyala daldı,
Ona ürək verib, könlünü aldı,
Dedi: «Ey körGəmi könül mərhəmi,
Görüncə köz səni unudar qəmi.
Bu sözlər nə idi, canımı yaxdı,
Alovu sinəmdə izlər buraxdı?
Bütün sözlərinə şərikəm mən də,
Düzdür sən deyən də, mən düşünən də.
Külüm qəm eyləmə, könlünü şad tut,
Şərab iç, kef elə, qüssəni unut.
Bir məclis düzəldib inan səhəri,
Elçini üzrlə qaytarram keri...»
Səhər daxil olub məçlisə Banü,
İlk encə qonağın halını sordu,
Sonra da Xosrova edib dualar,
Soruşdu kefini təkrarbətəkrar.
Vüqarlı başını endirib qonaq,
Əsrin adətinçə tə'zim qılaraq,
Kamallı, camallı Banuya baxdı,
həm onu bəyəndi, həm tacı, taxtı.
Qəlbində «afərin, afərin» dedi,
181
«Layiqdir şahlığa bu kəlin»-dedn
Söhbot və ehtiram bitdi nəhayət,
Verildi elçiyə bir xeyli xəl'ət.
Sonra ketmək üçün aldı icazə.
Banu-«Salam yetir,-dedi,-Porviz.
Əsil 'mzsələyə keçib axırda,
Dedi: «Cavab üçün dayan bayırda».
Müsafir eşidib o son qərarı,
Yer öpüb, oradan çıxdı dişarı.
Banu vəzirləri çağırıb haman,
Etdi məsələni onlara e'lan.
Dedi:-«Xəbər verin gələn mehmana,
Desin bu sözləri ulu sultana:
Sənin köndərdiyin şadlıq xəbəri,
Başı uca etdi oiz həqirləri.
Qara torpaq ikən qaldırıb göyə,
Yetərdin günəşlə bir səviyyəyə
Ancaq bəxt insana yar olmayanda,
Yüz belə hörmət et, ondan nə fayda?!
Yüz il əfsus edib dolansan, inan,
Çətindir dərdimə tapıla dərman.
Sən ki, bizlə qohum olmaq dilərsən.
Şərəfdir bu bizə, nə qədər desən.
Əfsus, baş veribdir belə vəziyyət
Ki, adam deməyə çəkir xəcalət.
Amma tanrı nəyi edərsə təqdir,
İnsan çəkə bilməz o işə tədbir.
Budur müxtəsəri: sənin sevdiyin,
Eşqinə düoddüyün ayüzlü Şirin,
Xeyirxah olsa da başdan-ayağa,
Bir böyük eybi var, gəlməz anmağa:
Eşitmək istəməz evlənmək sözü,
Bu sözü qadağan eyləmiş, düzü.
Sevir ömr etməyi erkək sayağı,
At çapmaq, ox atmaq, quş ovlamağı.
Tapılmaz elkədə elə bir nəfər
Ki, ona açıqca təklif etsin ər.
Belə bir cür'əti göstərən insan,
Əvvəl əl çəkməli öz həyatından
Tanrıdan verilmiş bu qüsur ona,
Tanrı verən qüsur xoşdur insana.
O insan deyildir pəridir, pəri,
Günəş cəmalına çoxdur müştəri.

Bütün aləm onun hüsnünə müştaq, .
O isə təkliyi istəyir anzdaq. /hs;?»
~vu səbəb üzündon o parlaq qəmər,
Evdə qız qalmışdır bu vaxta qədər.
Xosrov bu əhvaldan olsun xəbərdar,
Sonra nə əmr etsə ixtiyarı var».
Zamanın xanımı sözü tükətdi,
Vəzirlər elçinin yanına getdi.
Səpərək sözlərin xəzinəsini,
Açdılar önündə sirr pərdəsini.
Qasid söz tapmaqdan qalaraq aciz,
Kəldiyi diyara yol başladı tez.
Gedib çatan kimi öz diyarına,
Yetirdn cavabı hökmdarına.
Eşidib bu sözü hirsləndi sultan,
Elçinin sözünü zənn etdi yalan.
İkinci bir elçi köndərdi həmən;
Yenə o cavabı aldı Məhindən.
Gedib gəldisə də bir neçə qasid,
Yenə bar vermədi bəslənən ümid.
hirs elə sardı ki, İran şahını,
Tüstüsü qaraltdı gun çırağını.
Dedi:-«Kör ad-sanım nə yerə yetdi
Ki, onlar da məni başından etdi.
Bilirəm bu sözlər bir əfsanədir,
Bir qadın məkridir, bir bəhanədir.
Bu ləkə yetməzmi, söyləyin, mənə
Özümü tay tutdum hər bir yetənə?
Nə yerə çatmışdır indi macəra
K.i, onlar özünü çəkir kənara.
Bu ki, öz bəxtini tapdalamaqdır,
Bəxti tapdayana nə etsən haqdır.
Dünyaya bir toyuq oxusa meydan.
Belə bir dünyada yaşarmı tərlan?
Dişi şir xanlığı alarsa ələ,
Aslan nəyə gərək, caynaqlarilə?
Əgər ömrüm olsa, o səfillərə,
O böhtan söyləyən rəzil dillərə,
Bir divan tutaram, mat qalar cahan.
Sallam yurdlarına elə bir tufan
Ki, harda tapılsa o cür səfillər,
Bundan ibrət alar məhşorə qədor!!!»
Deyib bu sözləri, o dəstə-dəstə
183
Ordular çƏgərək çıxdı yol üstə.
Bu mə'lumdur, eşqə tutulanlara:
Taçidarlıq hara, mohəbbət hara?!
Saqi, piyalə tut, məst olaq haman,
Bir iç,im mey xmldur padşahlıqdan,
Ver içim, kəlməsik şahlıq közümə,
Xalqa zülm edincə, edim ezümə.

XOSROVUN MƏHİNBANU İLƏ MYHARİBƏSİ

Mə'na ordusuna verən tərtibat,
Bu meydan içində belə sürmüş at:
Pərviz o cavabdan coşdu, qudurdu,
Çəkdi Ərmən-zəmin mülkünə ordu.
Saysız-hesabsızdı çəkdiyi ləşkər,
Kuya gətirmişdi dağ, dərə əskər.
Toz-duman içinda qaraldı günaş,
Fələyin halı da oldu müşəvvəş.
O salmaq istərdi elə bir tufan,
Mislini körməmiş olsun bu cahan.
Keçdi bir neçə gün yol tamam oldu,
Bütün Ərmən-zəmin qoşunla.doldu.
Banuya xəborə qaçdı oba, el
Ki, «Bütün ölkəpi kötürdü bu sel,
Sel deyil, müsibət, bəla ümmanı,
Nə ümman, bir böyük qəzəb tufanı».
Bu sözlər Banuda doğurmadı qəm,
O çoxdan işini tutmuşdu möhkəm.
Şzhər hasarını mahir qələdar,
Keyün hasarına etmişdi oxşar.
O qədər möhkəmdi bu yüksək qala,
Fələk qalasından qalmazdı dala.

Azuqə yolları, taxıl yolları
Çəkilmiş yan-yana kəhkəşanvarı.
hər qala bürcündə tutmuşdu aram,
Mübariz bir ikid, bir yeni Bəhram.
Möhtəşəm divarlar qalxıb göyədək,
Onun dörd yanını bürümüş xəpdək.
hasarın üstündə keşik çəkənlər
Gecə xəndəklərə salanda nəzər,
Sularda əks etmiş Görərdi ayı,
Sanki enmiş ora ulduz sarayı.
Bu möhkəm qalada olai ehtiyat,
O qədər boldu ki, insan qalır mat.
Yyütsə dənini Əgər dəyirman,
Min il dolansa da ötməz yarıdan.
Yazlıq quzuları yüz mindən artıq,
Qoyun sürüsü də ona müvafiq.
hədsizdi hər cürə yemək və keymək,,
Onları adbəad olarmı demək.
Qalanı ömürlük etməyi tə'min
Almışdı nəzərə işküzar Məhin.
Onunla birlikdə pəri çamallı,
Edərək Fərhadı bu işdən halı,
Bütün fəlakəti verdilər xəbzr,
Qalaya kəlməyi xahiş etdilər.
O dağlar sakini, hünər Fərhadı
Qarının sözünü yerə salmadı.
Şəhərə kenülsüz döndü o aslan,
hasar konarında eyladi məekam.
Orda ucalmışdı yüksək bir qaya,
Əzəmətli başı çatırdı aya.
Oraya çıxdı ki, döyüş zamanı,
Daşqalaq eyləsin gələn düşmanı.
Xosrov da sür'ətlə gəldi yetişdi,
Qaladan yarım mil aralı düşdü.
Yerbəyer olunca qoşun ərkanı,
Özü seyrə çıxdı, kəzdi hor yanı,
Onun arxasınca min ikid oğlan,
Səyirdib atları etdilər cözlan.
hasar burclarına baxaraq tez-tez,
Fikrində min tədbir tökürdü Pərvit
O böyük qalaya etdikçə nozor,
Sanırdı yerlərə enmişdi göylər.
Nə küclə almağa kümanı vardı,
Nə keri qayıtsa bir şey çıxardı.
Fərhadsa tutmuşdu daş üstə mənzil,
Almaz tutan kimi baş üstə mənzil.
Xosrov ona tərəf salanda nozər,
Saicıldı köksünə bir iti xəncər.
186
Dedi:-«Təoççübdür, kimdir o əjdər,
Köokomi könlümü qıldı mükəddər,
Sankİ adətidir könül qan etmək,
Gedib kimliyini öyrənmək gərək».
Bir nafər oraya sürüb atını,
Xosrovun dilincə sordu adını.
Fərhad cavab verdi: «Yox monim adım,
Adlı-sanlı olmaq deyil muradım.
Elə bir torpağa döndü ki, cismim,
Bu torpaq içində yox oldu ismim.
İçimdo eşq odu tüstülənəndon.
İsmim də, cismim də əl üzdü məndən.
Məhəbbət üstümdən ketürmüş adı,
O gündən mən ada, ad mənə yaddı.
Amma dünya.da ki, ağılı azlar,
Bu fani yoxluğu zənn edərək var,
Torpaq vücudumu hərdəi edib yad,
Deyirlər adıma bəlalı Fərhad».
Xosrov akah oldu onup sözündən,
Az qaldı bir anda tsetsin özündən.
Eşitmişdi bu ad haqqında çox-çox,
Gördü sözündə də heç bir qüsur yox.
Qəlbində Fərhada duysa da rəğbət,
Qısqanclıq oyatdı onda məhəbbət.
Dedi:-«Fikirləri gözəldir üzdon,
Əslindəzohordir, aldanmaram mən.
No qədər sözləri olsa da əlnan,

Süslü bir ilandır, xof edər insan.
Düzdür, ifadəsi safdır, rəvandır,
Məno ki, mənfəət deyil, ziyandır.
Əlindən möhnotdir, qəmdir nəsibim.
Mon bir aşiqəmso odur roqibim.
0 şərik çıxmışdır mənimlə mülkə,
İstər çatsın ona hom yar, həm ölkə.
Bu tikən yolumdan alınsın gərək,
O qaya üstündən salınsın gərək,
Onu göydə kəzib yerdə tapmışaı,
Korokdir əlindən qurtarsın yaxam.
Tomizləsom bağı homin tikəndən,
Monimdir, şübhəsiz, o şux yasəməp.
Deyin beş-on ikid səyirdərək at,
Kotirsin yanıma onu bu eaat».
Ltlılar əlüstü porvaza gəldi,
187
Fərhad da ucadan avaza gəldi,
Dedi. «Ey qorxusuz, şöhrətli sərdar,
Sənə fələk də yar, taleyin də yar.
Bilmirəm Xosrovsan, Xosrov deyilsən,
Mənim sözlərimə bir qulaq as sən.
hərkah kəlməyimi eyləsən arzu,
Də'vət eləməyin yolu deyil bu.
Zorla gətirməyə bir natəzanı
Neçin köndərirsən on pəhlivanı?
Qəsdin öldürməksə mən binəvanı,
Sənə xeyri dəyməz, mənə ziyanı.
Bil ki, bu dəstənin qanlısı sənsən.
Əlinlə orduna kəfən biçənsən.
Desən, uydurmadır bu sözlər haşa,
haqqın qüdrətinə kəl et tamaşa.
Közlə başındakı şiş dəbilqəni,
Bax, bu daşla təbrik edirəm səni!»
Yenə bir daş atıb dedi o aslan:
«Buna bayrağının ucudur nişan!»
İki daş dalbadal sür'ətlə süzdü,
O iki hədəfi yerindən üzdü.
Dedi:-«Ey bir elin tək hökmdarı,
Saysız orduların böyük sərdarı,
Mənə bu hünəri el eşqi verdi,
Bunu sən də kerdün, qoşun da kerdü.
Əmr et, atlıların qayıtsın keri,
Qurtarmaz əlimdən, yoxsa, heç biri.
Dəmir dəbilqəni başdan qopardan,
İstəsə başı da qopardar, inan.
Bir bax. qoşununda, ey şanlı sərdar,
Çoxdur sənin kimi polad taçlılar.
Zülm etmək istəsə sizlərdən hər kəs,
haqq ona kendərər belə bir əvəz:
Bir məcnun ataraq qayadan daşı,
Ayırar bədəndən o zalım başı.
Keçirəm qanından, şükr elə buna,
Başını kötürüb düzəl yoluna!
Budur son fərmanım, son sözüm mənim.
Varında, canında yox közüm mənim.
Nə qədər dərdliyəm eşqin əlindən,
Neşəsəm, yanında üzürlüyəm mən.
Kinimi dağlara etsəm Əgər faş,
Bil ki, baş qaldırar hər qaya, hər daş.
DüşYncən vardırsa etmə heç küman
Ki, qokun kücüylə zəfər taparsan.
haqq yanında bu çür ləşkərin mini,
Bir səhərahının verməz yerini.
Səni səltərətə çatdıran allah
Mənim nəs^imi torpaq etdi, ah.
Sən taxtlar üstündə ömr sürürkən,
Onu bu torpaq^la bir tuturam mən.
Şah hansı birişdən küdürsə fayda,
Onu ezü üçü'n ar\bilir gəda.
Çəfa meydanında at sürən insan
Bir ləzzətmi alır öz tutduğundan?
Səncə yaxşımıdır qılınc çƏgərək,
Tuta orduların ərzi duman tək;
Qan töküb ellərə sala vəlvələ,
Özkə torpağını keçirə ələ?

Kör kimin yurdunu bərbad edirsən"'
Sevdiyin bir könlü naşad edirsən.
Yar üçün min əzab toru qurursan,
hələ bir sevgidon dəm də vurursan.
Eşqə can verdiyin budurmu, eyvah
Bumu vəfa şərti, ah allah, allah!
Bumu eşqlə zar olmağın sənin?
Qüssədən biqərar olmağın sənin?..»
Atdıqı daşlarla dediyi sözlər
Göstərdi ki, onda var böyük hünər.
Sardı Xosrovu bir dərin iztirab.
Fərhadın sözünə tapmadı çavab.
Məslohət bilmədi o dönsün keri.
Yaxud ordusunu çəksin irəli.
Ordusu yanında rəngi tutuldu,
Qala əhlindən də xocalət oldu.
Başında tunc papzq olub yüz para.
Söz qılıçcı açıb qəlbində yara.
Bütün ümidləri mum kimi söndü.
Nohayət, ordunun yanıia dendü.
Saqi! Qəmləri qov, qədəhi doldur,
Sevgidə şah, gəda bir hüquqludur.
Eşq içrə şahlığın kər ləzzəti var.
Bil ki. gədalığın qiyaməti var...

XOSROVUN MƏHİNBANU QALASINI MYHASİRƏ ETMƏSİ

Vörib söz gəlini hüsnünə zinət,
Kəlam xəridarı edir rəvayət:
Xosrovun əhvalı olduqca düşkün,
Keri döndüsə də ordan həmin gün,
Dərin düşüncəyə, xəyala getdi,
Büzürkümmid ilə moşvərət etdi.
Baş vəzir verərək ona təsəlli
Dedi:-«Çətin deyil bu işin həlli.
Dağlılar çox sevər sapand atmağı,
Sərsərinin sözü olar lağlağı.
Sən belə sözləri qəlbnnə salma,
Eşitsən də belo qulaqa alma.
Divanə sözünu aqil eşitməz.
Qəlbini sıxaraq əsla qəm etməz.
İlan zəhərlormi, de ojdahaiı?
İt yoldan eylərmi, seylo, karvanı?
Məsləhət budur ki, bir elçi ketsin,
Məhinə bir daha pəsihət etsin.
Duyulsun nitqində kərom və qorxu.
hədəylə baş tutar ümidin çoxu.
Şübhəsiz ayılıb yola kələrlər,
Səndəki qüvvəti, kücu bilərlər.
Bu işi tutmalı çox ehtiyatla,
Mərməri sındırmaq olmaz inadla.
Qala çox möhkəmdir, heç şübhə yoxdur,
Orda azuqə də, sursat da çoxdur.
Sən ki, bu dünyanın xurşidisən, şah,
Əsrin.^aəmanənin Cəmşidisən, şah!
Davaya vaşlasan, gərəkdir o gün
Alasan qalanı ələ büsbütün.
Əgər bu süUətlə almasan ələ,
Arzun yüz ilə də yetməz hasilə.
Bəlkə də həro, ilə çatmadın kama,
Tədbirlə çata\)san onda mərama.
Önçə nəsihətləusina baxtını,
Başqa tədbirlə^in közlə vaxtını
Uydurmasa Əgər əfsunçu yalan,
Çıxmaz yuvasından əf'i bir ilan».
Bu sözlər bitincə, ysnə bir nəfər
Məhinin yanına eylədi səfər.
Yetişib qalaya o müdrik insan,
Sözünü bu yolla eylədi bəyan:
«Köyləri əmrinə tabe edən şah,
Fikrindən qəməri eyləyir akah.
Dostluq şeypurunu qaldırıb zilə,
Biz bir oğul kimi gəldik bu elə.
Lakin salmadınız bizə bir nəzər,
İndi nəzər salın barı bir qədər.
Əgər cavabınız əvvəlkidirsə,
Sualımız budur o zaman sizə:

0 göylər günəşi, o yasəmən qız
Ömrünü sürməyi sevirsə yalqız,
Ərdən, evlilikdən uzaq qaçırsa,
Bütün kişilərə nifrəti varsa,
Bəs kimdir o dəli, o kic daşyonan?
Sözü başdan-başa baş-ayaq, yalan.
İnsan ikrah edir sir-sifətindən,
Nadanlıq duyulur söz-söhbətindən.
Dövrün bu arsızı o sir-sifətlə,
Çəkib gecə-kündüz ah ilə nalə,
Deyir: Mənəm Şirin eşqinə layiq,
Ona mə'şuq deyir, özünə aşiq.
Bu haldan yer üzü tutmuşkən xəbər,
Bəs nədən ayüzə eyləmir əsər?
Ystəlik yanına çağırır daim,
Onunla söhbətlər edir mülayim.
Qılır vüsaliylə ürəyini şad,
hicran bəlasından, qomindən azad.
Sözünüz su kimi safdırsa Əgər,
Ona zidd deyilmi bu horəkətlər?
191
Yox Əgər yalansa sözünüz sizin, /
Sirri nədir bizi rədd etmənizin? /
E'tiraf etsəniz bu səhvinizi, /
Yəqin ki, şanlı şah bağışlar s^zi.
Xatasız bir insan yoxdur dünyaDa,
Xatadan uzaqdır yalnız bir x/da.
Madam ki, qonağıq biz ölkənizdə,
Bir az qonaqcıllıq göstərirsiz də.
Bitsin aradakı kinü küdu/rət,
Yaransın səmimi dostluq,/iohəbbət».
Tükətdi sözünü şahın qa/idi,
Məhinbanu ona külərək Dedi:
«Xosrov ki, Fərhadı saymayır insan,
Nifrətlər eyləyir ona hər zaman,
Onun cavabında nə söyləyim mən?
Siz ki, almışsıiz cavab özündən.
Vəsfini söyləsəm onun kər min il,
Çatdıra bilmərəm mində birin, bil.
O, gəda deyildir, bir şah oğludur,
Şərəfdə Xosrovdan, məndən uludur.
Bütün elmlərdən olmuş xəbərdar.
Onun kimi alim bir insanmı var?..
hansı bir şahda var ondakı vicdan,
Odur üstün tutan gədanı şahdan.
Xosrov ki, söyləyir: ayüzlü Şirin,
Əgər kişilərə bəsləyirsə kin,
Bəs nədən olubdur aşiqi Fərhad,
Nədən bu eşqilə könlü olur şad?
Fərhad bir insandır, heçlik meyindən
İçərək keçmişdir öz mənliyindən.
Yoxluq atəşindən çöp kimi yanmış,
Ömrünün məhsulu oda qalanmış.
Elə məhv olmuş ki, eşqin yolunda,
Mənlik nişanəsi qalmamış onda.
hoqiqət sirrinə vaqif bir nəzər
Önündə haqq daim təzahür eylər.
Gözəllik şənKində zahir olsa haqq,
Yəqin məhəbbətdə əks edər ancaq,
Fərhad da Şirini sevir Məcnun tək.
Yoxdur ürəyində başqa bir istək.
Körməklə iki-üç dəfə cananı,
Canında qalmamış həyat nişaıı
hər görənla onu ketmiş özündəp
192
Neçə gun ölü tək qalmış o bə'zən.
Kerənl^r yas tutub düşmüş həycana,
haqq onuMenidən gətirmiş cana.
Ken körüSkFərhadı kindən, məkrdən,
Acımış halına bizim külbədən.
Canını vəslinə eyləmiş fəda,
Əfsus bəxt gülməyir yazıq Fərhada,
Görüncə cananı qəşş edir tamam,
Kəlincə özünə ayrılır ondan.
Vəhşi dağlar, duzlər olaraq yeri,
Daşıyır çiynində bola yükləri.

Yarın xəyaliylə edir kifayət,
Dərdü məlalilə edMr kifayət.
Şirinsə dözməyib, körüşmək istər,
Bilir ki, onda yox şübhəli hisslər.
Xosrovun fikrincə çirkindir Fərhad
Bilmirəm bu sözə necə verim ad.
Demirəm ona mən gözəl ya çirkin,
Vardırsa üzünü körməyə fikrin,
Ket özün seyr eylə, tərəf körmədən,
Kör Xosrov haqlıdır onda, yoxsa mən
Yzü külüstandrç dərilmiş küldür,
Nə deyim, ket özün həqiqəti ker.
Qaldı, şah ki, deyir, qəlbi açıq, «af,
Bütün günahları edim e'tiraf,-u
Mən də son sözümü dedim yerbəyer,
Ket olduğu kimi şaha xəbər ver.
Desə ki, yalandır, qorxum yox ondan,
Əgər düzdür desə, onundur Fərman».
Elçi bu sözlori tamam eşitdi,
Yzrxahlıq edib qayıtdı getdi.
Yetişib Xosrovun qərarkahına,
Banunun sözünü dedi şahına.
Bu sözdən Xosrovu sardı xocalət,
Qaldı tərəddüddə bir xeyli müddət.
Bir yandan qəlbindo tutduğu məqsəd
Canan tərəfindzn edilmişdi rədd;
Bir yandan da roqib yar olub yara,
Xosrovun qəlbini salmış odlara.
hnrsləndi, taqəti, səbri tükəndi,
Yenə şahlığına baxıb güvəndi.
Şah, qəzəb qılıncı alarsa əlo,
Cani adlanaçaq günahsız belə.
Düşsə qamışlığa nagahan odlar /
Bəllidir həm quru, həm yaş od tutar/
harda aşıb daşsa haqsızlıq seli/
Yıxar, həm xaraba, həm abad ell. /
Qəzəb ki, Xosrovu yandırdı, yaxdI
Bütün bu ölkəyə nifrətlə baxdı.
Kəməndə salmağa nazlı şikar4>1,
Sürdü öz atını qalaya sarı. /
Arxasınca qoşun sıx sıralarla,
Dalğalı dərya tək axdı vüğarla.
["oşun alay-alay sardı qadanı,
Addım sədaları tutdu hər yanı.
Onlar yanaşınca hasara doğru,
Çalındı qapıda döyüş şeypuru.
Elə bil İsrafil suru çalındı,
Qiyamətin günü yada salındı.
Etdi mühasirə qalanı ləşkər,
Sanki çulğaladı dünyanı göylər.
Saqi! Bir cam gətir, göydən ken olsun,
Kül rəngli badəsi şəfəqdən olsun.
Başından min oyun keçən bu qəl'ə
Körək nə musibət çəkəcək hələ...

XOSROVUN FƏRHADI HİYLƏ İLƏ TUTMASI

Gözəllər yığnağı, göylər hasarı,
Bu sözlərlə açdı kül yanaqları:
Pərviz ki, qoşunla qalanı sardı,
Kenlündə ədavət tufan qopardı.
Keşik qülləsinə çatanda ləşkər
Şah dedi: «Bir xəndək qazsın hər əskə[
Qala dövrəsində qala quruldu,
Sanki qalxan üstə zireh vuruldu.
Şəhər əhli olub bundan xəbərdar,
Qalada arxayın tutmuşdu qərar.
Bürclərin üstündə keşik çəkənlər
Kəzirdi axşamdan sabaha qədər.
Dan sökənə kimi məş'əllə şamdan
Olurdu göy kimi qala çırağban.
Fərhadın seçdiyi əlçatmaz məkan
Ordu yaiaşmağa verməzdi imkan.
İstəsə derd yana işlədib sapan,
Kələn düşmonləri qırardı ordan.

İldırım qeyzilə süzdürüb daşı,
Əzərdi, olsaydı min aslan başı.
Min addım uzaqda kiçik bir danə
Olszydı, alardı onu nişanə.
hədəf xaş-xaş kimi kiçik də olsa,
Dönərdi közündo bir Elburusa.
O hey sərt qayanı çapıb oyurdu,
Atdıqca, yeni daş hazır qoyurdu.
Qanlı döyüşlərə etsa də nifrət,
195
Sapan işlətməkdqş küddüyü məqsəd
Düşmən qoşununu qorxutmaq idi,
Özünu ölümdon ken tutmaq idi.
Yoxsa istəməzdi o dərdli insan
Versin öz işilo bir kəsə ziyan.
Yetsəydi birinə fələkdən xətər,
Fərhad qəm çƏgərdi ondan beşbətər.
Bir fəqir çəkoəydi dərd əlindən ah,
Yüz min ah çƏgərdi Fərhad da nagah.
heç mümkün deyildi o qəlbi məhzun,
Tük qədər birinin halını pozsun.
İndisə ölümdən edib ehtiyat,
Bu hədə yoluna əl atmış, heyhat.
Canında canaia bzslərkən vəfa,
Düşmənlərə neçə eyləsin fəda?
Ondan qorxar ikon dəhşət saçanlar,
Ehtiram Görərdi çox mehribanlar.
Dərdlilər toplanıb başına onun,
Kez yaşı qatardı yaşına onun.
Nəvaziş Görərdi gədalar ondan,
Keməklik tapardı, əlil, natəvan.
Tnkan batsa idi özkə bir ələ,
Çıxardardı onu öz kirpiyilə.
Belə bir insanı əsrin hakimi,
Rktərdi məhv edə bir qatil kimi.
Gecə-kündüz oidan salaraq eöhbət,
Baş vəzirlə edib gizli məsləhət,
İstərdi bu işə tapa bir çara,
Fərhadı meydandan ata kznara.
Deyirdi:--«Ordumuz qorxmasa ondan,
Qalanı zəbt etmək olar çox asan».
Şahın bu qəsdini kim başa düşdü,
heyrptdə?!, qzzobdən təlaşa düşdü.
Bu vaxt bir hnylokar fitnə yolilo,
Dedi:-«Mən Forhadı keçirrəm ələ...»
hiylə işlətməkdo bu mokrli şəxs
Yoqin iblisə do əyrədərdi dərs.
Şah dedi:-«İstərəm o bağrı dağlı,
Kəlsii hüzuruma qolları bağlı.
Əgər sən bu işə bir çarə etsən,
hədsiz qıqşl-kumüş bağışlaram mən»
Bu sözü eşidib dedi fitnəkar:
«Məkrlə eylorəm onu kiriftar.
196
Belə ki, başından uçar ağıl, huş,
Düşər ölü kimi torpağa bihuş.
Əfsus ki, gətirmək gəlməz əlimdən,
Odur ki, bu işə girişmirəm mən».
Şah dedi: «Sən onun huşunu alsan,
Yüz silahlı durub pusquda pünhan,
O bihuş olunca çıxıb oradan,
Kətirərlər mənim yanıma əl'an».
Xosrova söz verdi həmin fitnəkar.
Baş əyib düzəldi yola bəxtiyar.
Zahirun göstərib özünü mohzun,
Danışıqda aqil, şəkildo məcnun.
Dərdiyi ətirli bir külə xəlvət,
Bihuşdarı səpib, işlətdi min fənd,
Yenz yol başladı Fərhada sarı,
Dolanıb sərsəri o səhraları,
Aşiqanə bir ah çəkdi ürəkdən.
Sanki alov çıxdı o bidiləkdən.
Bu qəm naləsini Fərhad eşitdi,
Bir aida sobrlə təvanı bitdi.
Kerdü bir qamətin əyilmiş yayı,
Elə bil seyr etdi üç günlük ayı.

Qəlbinin qəmləri köksünü yardı,
Ruhunun alovu könlünü sardı.
Dedi: «Py müsibət odunda yanan,
Ahın qolb odumu artırdı, inan.
Söylə vətəiini, söylə dərdini,
hanei yar bu hala salıbdır soni?
L^əhzbbət qılınçı üzərkən məni,
Nədir parçalayan sənin siiəni?
Fələyin zülmündən mən eylorəm dad.
Son nodən çəkirsən de nalo, fəryad?
Ayrılığın odu məno olub yar,
Səni hansı bəla yaxar, odlayar?
Eşqin atəşidir mənə od vuran
Nədən tüstü çıxır sənin ahından?».
Fitnəkar çox rəzac körüb bazarı,
Yenidən başladı naləvu zarı.
Dedi: «Ey aşiqlər nəslinə sultan,
Eşq əhli, yolunun tozudur, inan!
Qəribom, deyiləm mən də buralı,
Ymiddən, qorxudan könlüm aralı.
Məni yüz zillətlə haqqın rizası,
197
Foləyin dövranı, çorxin qəzası.
Elimdən, günümdən avarə etdi,
Bir gözəl eşqiylə biçarə etdi.
Uzaqdan Görərdim mən o şux külü,
Bə'zon açıq-saçıq, bə'zon ərtülu.
Doğrudur hicranla hər dəm yanardım,
Kerərkən üzünü çox şadlanardım.
Görum cəza versin Xosrova xuda,
Rədd olsun bu yerdən o böyük bola...
O gəlib şohəri sardığı gündən,
Sığındı qalaya həmin kulbədən.
Mən isə biyaban içindo qaldım,
Yüz bəla, yüz hicran içində qaldım.
Çünki bir qəribəm elimdən kənar,
Nə bir həmdəmim var, nə aşinam var.
Nə zaman yönəlsəm qalaya sarı,
Atılar üstumə bəla oxları.
Açılmaz üzümə bir qapı nagah,
Taqotdən düşərək ölürəm, eyvah!
Dərd başımdan aşır, nə dərmanım par,
Nə də ahdan özko bir yananım var.
Bildim eşq elinin baş səyyahısan,
Əzab ölkəsinin padişahısan.
Dedilər bu qaya uzorində sən,
Taxt üstə şah kimi, tutıusan vətən.
Kəldim sənə deyəm orzi hadımı.
Ellər eşitmoyən bod əhvalımı.
Çokdim eşq əlindən mpn cürə möhnət,
Gəldim ayrılıqdap edam şikayot,
Deyəm qşq oduna tutulduğumu,
Qərib olduğumu, xar olduğumu».
Forhad eşidorok bu ah, fəğanı,
Caiıpa od duşüb qaynalı qaçş.
Bu ahıp, nalonin mində bnri də,
0 həssas ürəyi salardı dərdə.
Onun ah-amanı kvylərə qalxdı,
Köz yatı selləri çöllorə axdı.
Dərdipi dedikço kolən o alçaq,
Oiui hzr qəmino olaraq ortaq,
Bir foğan çƏgərok, bir şivon saldı,
Ki, zəif heykəli torpaqda qaldı.
Atıldı fitnəkar divanələr tək,
Şam üstə dolanan pərvanələr tək.
198
Qəşş etmiş aşiqin baxdı üzünə,
Kuya gətirməkçün onu özünə,
Uqursuz əlində tutduqu külü,
Ətrinə bihuşdar qatdığı külü,
Fərhadın burnuna tutdu o İblis,
Ki, tamam tərk etsin onu şüur, hiss.
Qalmadı aşiqdə idrak əsəri,
Lakin o zəhəri çəkməyib keri,
Şüur ordusunu eylədi qarət,
Qalxıb fəryad ilə verdi işarət.

Şapur bir daş üstə yataraq onda,
Bir ilan körürdü öz yuxusunda.
Bu səsdən diksinib həycanla qalxdı,
Təlaşla oradan Fərhada baxdı,
Gördü qəşş eyləmiş o mələk insan,
Nəğmələr oxuyur üstündə şeytan.
Divlər hər tərəfdən töküldü birdən,
Bildi nə baş vermiş o hiylƏgərdən.
Kerdü fürsət əldəp çıxıbdır, heyhat..
Qəşş etməmək üçün göstərdi sübat.
Fərhadın halına töküb köz yaşı,
Sındırdı qayadan bir çaxmaq daşı;
Şapur ki, qayada tutmuşdu qərar,
Ondap alçaqdaydı həmin fitnəkar,
Elə bir qüvvətlə vurdu ki, onu,
Çatdı həyatının bir anda sonu.
Əzildi mum kimi o fitnəkar baş,
Boyandı qanına, yaxında dağ, daş.
Birisi özgəyə yetirsə bəla,
Əlbət, əvəz verər allah-təala!..
Bu zaman pusquda.n çıxan yüz azğın
Aldı dövrəqini bihuş Fərhadın
Biri dedi: «Belə aparaq bunu»,
O biri «Yox, dedi vuraq boynunu».
Lakin sataşınca hüsnünə gözlər,
Onlarda qalmadı kindən bir əsər.
Böyük ehtiramla qaldırıb ordan,
Xosrovun yanına oldular rəvan.
Fərhad ölü kimi ğafil özündən,
Düşüb Şapurun da dünya közündən,
Ağlaya-ağlaya kozirdi dağda,
Ona səs verirdi matomli dağ da.
Bslp rəhmsizlik sdincə dövran,
199
Qala əhlini də qapladı həycan.
Lakin kizlətdilər bu sözu qosdon,
O sərv boyludan, o gül bədəndən.
Dedilər: «Eşitso, yumub közünü,
Şəksiz, öldürocək bu qız özünü».
Düşmənsə Fərhadı əsir edərək,
Bir dağ yamacında saxlamışdı tək.
Xosrova muştuluq üçün getdilər,
Onun sərt könlünü məmnun etdilər.
Saqi! Qədəh koqir, düşdüm tazandan,
Pozdu əhvalımı bu qəmli dastan.
Mey ver, ayıqlıqdan olum azadə,
Olsun sərxoşluğum min qat ziyadə,

FƏRHADIN XOSROV YANINA KƏTİRİLMƏSİ

Bu sevda yolunu keçən müsafir
Edir hadieəni bu yolla təsvir:
Kötürüb Fərhadı bir dəstə cəllad,
Xosrovun yanına gətirdilər şad.
Xosrov bu əhvaldan eepindi əlbət,
Bəxş etdi onlara şahanə xəl'ət.
Məcnunu zəncirə çokdirdi dərhal,
Əl və ayağına vurdurdu qandal.
Bütün əzasını bağlatdı bir-bir.
Sanki divanəyə vuruldu zəncir.
Təbib çağırdılar; verib dərmanı
Kətirdi özünə o natəvanı.
Köz açıb özüiü yad yerdə gördü,
Bütün vüçudunu zəncirdə gördü.
Uzanmış əcaadb bir hal içində,
Başdan ayağadak qandal içivdə.
Önündə şahanə, gözəl bir qəsir,
Ətrafında qoşun, mülazim, vəzir,
Saray eyvanında durmuş uca taxt,
Ystündə əyləşib şahi-çavanbaxt.
Kəyan taxtı olub ayaqaltısı,
Başında şah tacı, zər parıltısı.
Fərhad təəccüblə baxırdı ona,
Başında min xəyal, közündə mə'na.
Kah qısqanclıq verir ona məhəbbət,

Kah da rəqibinə edirdi heyrət.
Tezçə anladı ki, bəlalı tale
201
Yeni bir macəra eyləmiş vaqe.
Lakin itirməyib əsla başını,
Qalxıb oturaraq çatdı qaşını.
Rmayət edərək qayda-qanuna,
Ədəblə baş əydi sağ və soluna.
Ancaq başlamadı öncə söhbətə,
Bu uyğun deyildi çünki adətə.
Verdi bu əzəmət Xosrova təğyir,
Eşq odu kenlünə buraxdı tə'sir,
Ölüm fərmanını tezcə unutdu
Onu bu yol ilə söhbətə tutdu:
Dedi: «Ey divanə, haralısan sən?».
Dedi: «Divanələr tanımaz vətən!».
Dedi: «Nə seçmisən özünə peşə?».
Dedi: «Rüsvayi-eşq olmaq həmişə».
Dedi: «Bu peşəylə pul qazanılmaz».
Dedi: «Eşq oduna yansan az olmaz».
Dedi: «Eşq odundan de bir əfsanə!»,
Dedi: «Yanmayanda yox bu nişanə».
Dedi: «Yanmağını nədən bilim mən?»,
Dedi: «Duymaz onu var-devlət küdən».
Dedi: «Nə zamandan sövdalısan sən?».
Dedi: «Vücuduma ruh kirməmişdən»,
Dedi: «Bu sövdadan əl çək, kamə yet»,
Dedi: «Bu sözlari burax, tövbə et!».
Dedi: «Aşiqlərə nə ağır kələr?»,
Dedi: «hicran kunü, məhəbbət, kədər».
Dedi: «Bəs onların nədir həyatı?»,
Dedi: «Köruş günü yar iltifatı».
Dedi: «Çək söz ilə yarın rəsmini!»,
Dedi: «Dil qısqanar desəm ismini».
Dedi: «Könlün onun eşqinə yurdmu?»,
Dedi: «O eşqdir cismimdəki ruh».
Dedi: «Arzunmudur canan vüsalı?»,
Dedi: «Bəsdir mənə ancaq xəyalı».
Dedi: «Qoy özgəyə kulsun o ləblər».
Dedi: «O kül dodaq yadı zəhərlər».
Dedi: «O səndə də tutar qoymadı»,
Dedi: «həm bu idi kenül muradı»,
Dedi: «Qorx köksündə aça yuz yara».
Dedi: «Kaş qəlbimi edə min para».
Dedi: «Ömrünü puç edər cəfası».
Dedi: «Canım olsun onun fodası».
202
Dedi: «Məhəbbətdən bir fayda yoxdur»,
Dedi: «Eşq əhlinə bu dəxi çoxdur».
Dedi: «Yaxşı olar eşqi buraxmaq»,
Dedi: «Bu, aşiqdən uzaqdır, uzaq».
Dedi: «'Dövlət verim, olma əsiri»,
Dedi: «Dəyişmərəm xakə iksiri».
Dedi: «Dağ çəkəcok hicran sinənə»,
Dedi: «Vəsl ümidi bəs edir mənə».
Dedi: «Şaha şərik çıxırsan, eyvah»,
Dedi: «Eşq yolunda nə dərviş, nə şah?»
Dedi: «Bax bu işdən üzülər canın»,
Dedi: «Məhəbbətdə kim küdər canın?»
Dedi: «Ölkə verim, keç bu həvəsdən»,
Dedi: «Xahişini keri ketür sən».
Dedi: «Cəlb edərəm səni e'dama»,
Dedi: «Yar yolunda çataram kama».
Dedi: «Ölüm səndən uzaq deyil, bax!»,
Dedi: «Bu sözlərdən elüm xoşdur, ah!»
Şah neçə çətinə çəkdi xitabı
O qədər asanca yetdi cavabı.
Fərhadı mərdanə bir natiq gördü,
O danışmayırdı, gövhər düzürdü.
Xosrovun qəlbinə od düşdü kindən,
Tutuşdu varlığı lap qəzəbindən,
Dedi: «Mənim knmi şaha bu alçaq,
Zəncirlər içində dustaq ikən bax,
Ömrünün ocağı sönürkən belə,
Nə kəskin çavablar qaytarır hələ.
Kərəkdir verdirəm qətlinə fərman,

Ta ki, ibrət alsın gədalar ondan,
Bir də şah yanında duymadan dəhşət.
Bir söz danışmağa etməsin cür'ət».
Qəzəbli hökmünü verdi o qəddar:
«Qurulsun qalanın önündə bir dar,
Bağlansın Fərhadın ayağı, əli,
Çəkilsin o dara azğın heykəli.
Sonra yaz yağışı kimi biqərar,
Yağsın üzərinə zəhərli oxlar.
Cəsədi bu halda qalsın neçə kun,
Gəlib gedən onu közüylə körsün.
Gədalar bu işdən ibrat alaraq,
Bir də padişaha çıxmasın ortaq.
Neçə gündən sonra ocaq yandırıb,
203
Cəhənnəm odu tək alovlandırıb,
Atılsın vücudu həmin odlara,
Ucalsın alovu boz buludlara.
Onu atəşlərdə qovurmaq gərək,
Külünü göylərə sovurmaq gərək.
İstərəm dünyada izi qalmasın,
Ellərdə, dillərdə sözü qalmasın».
Fərhad bu sözlərdən olunca akah
Külərək söylədi: «Ey qəzəbli şah!
Təsavvür etmə ki, yetişdin kama
Çəkdin rəqibini sən intiqama.
Əmrin məqsədimlə tuşbatuş gəlir,
Sevgidə nə çəksəm mənə xoş gəlir.
Çünki arzum idi eşqdə ölmək,
Şükür, muradıma yetirdi fələk!
Səni cövrü-cəfa hirsə gətirir,
Mənə ləzzət verir, mənə ruh verir.
hicranın hər anı ölümdən betər,
hər zaman cismimi parçalar, didər.
Sən ki, asılmama verdin fərmanı,
Əzabdan qurtardın mən natəvanı.
Çanım nələr çəkmiş həyatda, eyvah,
Odur ki, dar mənə pənahdır pənah.
Qurtararsa yaxam bu puç dünyadan,
Amansız-əzabdan xilas olar can.
Dedin, oxlasınlar, məni hər yandan,
Səni oxlamamış, bilirəm, hicran,
Amma salmış məni yaman dərdlərə,
Oxlamış sinəmi gündə yüz kərə.
Verdiyin o əmr, o şanlı fərman
Qurtarar canımı bəla oxundan.
Dedin vücuduma atəş vurulsun,
Külümküləklərlə Geyə sovrulsun,
Bilirəm, ayrılıq oduyla hələ
Yanmamış cəsədin, dönməmiş külə.
Məni bir atəşə atmış ki, hicran,
Çəhənnəm sərindir qığılcımından.
Sənin hökmun ilə bu işkoncədən
Qurtarıb, behiştə köç eylərəm mən,
Dedin, sovursunlar külümü göyə,
Xəlil peyğəmbər tək çatdım diləyə.
Vüçudum torpağı, çox xoşdur məncə,
Bədən məhbəsində zəncirlənincə,
204
Kül olub qarışsın əsən küləyə,
Məhəbbət havası sovursun göyə.
Ətirli buluda çevrilə bəlkə,
Cananın başına sala o kelkə.
hicranla köz yaşı yağdıraraq kah,
Çəkə şimşək kimi eşq əlindən ah.
O şimşək nur sala yar torpağına,
Yağa yağış kimi bağça-bağına.
Nə cəza düşünsə zalım hekmdar,
Mənə ziyanı yox, bəlkə xeyri var.
Lakin təəccübdür bir natəvanın,
Bir qərib aşiqin, bir yazıq canın,
Qəlbində sevgidən od kükrəyənin,
Fələkdən başına yumruq dəyənin,
Çərxin cəfasına köküs kərənin,
Ymidsiz sevdayə könül verənin
Eşqini eşidib dildən, ağızdan,

Ona rəqib çıxır bir qanlı sultan.
Körmədən dildarı olaraq aşiq,
Özünü qələmə verməkdə sadiq,
Toplayıb başına yüz min əskəri,
Sıyırıb qınından qılınc, xəncəri,
Canan diyarına salır iğtişaş,
Başdan tac düşürür, bədəndən də baş.
Silahla, sursatla, bu hay-harayla,
Yüz min qan içici azğın alayla
Edib mühasirə tək bir qəribi,
Özünə ad verib onun rəqibi,
Susamış qanına o binəzanın,
Yüz min əziyyətli bir bağrı qanın.
Nə riça yoluyla ram edir onu,
Nə də bir zərbəylə vurur boynunu.
İki daş, şahı bir hala salıbdır,
İki yüz min qoşunla aciz qalıbdır.
Axır hiylələrə, məkrə əl atmış,
Qəribin huşunu başdan oynatmış;
İşlədib min kələk, min cüra tədbir,
Əl və ayağına vurdurub zzncir.
Qandalla bənd vurub hər bir üzvünə,
Yenidzn gətirir onu özünə.
Mərhomət etmədən ondakı hala,
Tutur rişxənd ilə sorğu-suala.
Tə'nəli sözləri xəncərdən iti,
205
Xeyli uzun çəkir şahın söhbəti.
Fərhad da verdikcə düzkün cavablar.
Bununla kifayət etmir hökmdar.
Zevq alır yazığın əziyyətindən...
Əhsən bu qaydaya, qanuna əhsən!
Belə bir cəzadan yaxşıdır ölüm,
heç kim körməmişdir belə bir zülüm.
Lakin məhv etmədən bu mehnət məni,
Yəqin öldürəçək xəcalət məni
Ki, adil şahımız tələlər qurub,
Olur rəqibinə axırda məğlub.
Belə ədaləti qorusun allah,
Belə şücaətə min bərəkallah!
O vaxt ki, bilməzdim nə sevda, nə yar.
Düşüncə taxtında tutmuşdum qərar,
O vaxt ki, çimirdim ağıl nurunda.
Xosrov döyüşümo çıxsaydı onda,
Olsaydı ordusu yüz bunca, heyhat,
hər biri qantökən, hər biri cəllad,.
Ömür tellərini bir-bir üzərdim,
Şaha ikidliyi mən körgəzərdim,
Sönərdi içində qürurlu aloz
Şuçaət rəsmini eyrənərdi o.
İndi ki, həm zəif, həm təvansızam.
Bir qərib aşiqəm, xanimaneızam,
Yenə də tutmağa tək məni Pərviz,
Bir dəstə atlıyla qalmışdı açiz.
Özün şahidisən o daş ki, atdım,
Başından taçını necə fırlatdım.
Əgər alnını da alsaydım nişan,
Canın qurtarmazdı əlimdən, inan.
Keçdim o dəstənin qanındai haman.
Onlarla birlikdə sənin qanından.
Ölümdən hamıya aman verirkən,
Ölüm mükafatı qazandım, ah, mən!
Artıq həyat kəzir məndən çox kənar,
Kvnül hicrandansa, ölüm arzular.
Əcəldən yamandır mənçə ayrılıq,
Bunu bir də demək artıqdır, artıq.
Lakin Çinə tərəf bir külək əssə,
Bu matəm havası oraya yetsə,
Xaqan xzbər tutar avarəsindən,
Ciyər parəsindən, can parəşşvdən^
206
Bilər, oğlu nə cür düşdü qürbətə,
Rast gəldi orada yüz müsibətə;
Öldürdülər onu sonsuz əzabla,
Odda yandırdılar min iztirabla,
Kimsəyə çatmadı dadı, fəryadı,

Nə bəlalər tapdı yazıq Fərhadı,
Şübhəsiz, dar olar közündə aləm,
Başından ağlını alar qüssə, qəm.
Qəzəb qılıncını çəkib mərdana,
Döndərər qoşunu qara dumana,
Xosrov elkəsinə eyləyər səfər,
İntiqam eşqilə o çalar zəfər.
Çəksə qılıncını Məşriqdə bir an,
Qalmaz dirilikdən Moğribdə nişan.
Yurdun həsrət qalar insan üzünə,
Daşınar torpağın Çinin düzünə,
Silər Mədaini yer kürrəsindən,
Bir qan dəryasına çevirər həmən.
Qalmaz nə taxtdan nə tacdan əsər,
Mədain yerində küləklər gəzər.
Qalsa da dünyada ancaq bir nəfər,
Onacan hökm edər o yerdə yellər.
Mən günahsız ollam, Xosrov günahkar,
Eylər ölkəsini xaqan tar-mar.
Versəydi çərx mənə yüz min cəfalar,
Əsla eyləməzdim bu sözü təkrar.
Amma ki, Pərvizin nadanlığından.
Dünyanın sabahkı viranlığından,
Qorxaraq sözümü xeyli uzatdım;
Eşidən deməsin qüssəyə batdım.
Bilsinlər sözümü deyib tükətdim,
Canan deyə-deyə cahandan getdim».
Deyib bu sözləri qalaya baxdı,
Yer öpüb ordunun qəlbini yaxdı.
Dedi: «Nə bilsəniz eyləyin indi,
Ya asın, ya kəsin, fərman sizindi».
Qurtarınca sözü başlandı şiyvən,
Sürüyə-sürüyə şahın önündən,
Onu gətirdilər dar kənarına,
«Lə'nət hakimlərin e'tibarına!»-
Deyən el-obanı kötürdü həycan
Ki, ölür günahsız bu böyük insan...
Fələkdən baş verən bu macəralar,

Canan qalasında oldu aşikar,
Əhali Şirindən, Məhindən xolvət,
Fərhadın dərdilə oldular həmdərd,
Gördülər aşiqin halı xarabdır,
Boynuna bağlanan qanlı tənabdır,
hər kəsin közündən axdı ılıq su,
Onunla ölməyi eylədi arzu.
Bu yandan da Xosrov ə'yanlarilə,
Başında bir böyük şanlı qafilə,.
Bu yüksək insana edirdi heyrət;
Kimdə var ondakı mərdlik, cəsarətQ
Közdən yaş axıdıb bütün xəlayiq,
Dedilər: «Ölümə deyil bu layiq».
Xosrov da təəsoüf edirdi punhan.
Lakin necə dönsün öz fərmanından,
İşə qarışmağı vəzir bilib fərz,
Bir kənara çəkib şaha qıldı ərz
Ki: «Onu öldürmək dəyməz heç nəyə,
Zəncirlə dam yetər bir divapəyə.
Zənnimçə Fərhadın suçu azdır, az,
həbs etsək bizə bir ziyanı olmaz.
Doğrudur başında diğ.anəlik var,
O idrak yolundan düşübdür kənar,
Lakin sözlərində gülür həqiqət,
Düşünmək lazımdır bir xeyli müddət.
Uc'a dağ başında ayırıb bir yer,
Orda əl qoluna vurarıq zəncir.
İki-üç ay tamam dustaqda qalsın,
Ystünü neçə yüz keşikçi alqın,
Sözündə doğruluq olarqa peyda,
Eyb etməz, oağ qalqın bu dərdli şeyda.
Əgər ki, sözləri çıxsa yalana,
hər nə lazım isə eylərik ona».
Ağıllı vəzirin dediyi sözdən
Xosrov razı qaldı nə qədər desən.
Var idi yaxında ən uca bir dağ,
Qaldırmışdı göyə başında bayraq.

Ystündə bir qala tutmuşdu qərar,
Ora salınardı cani olanlar.
Div bina etmişdi onu, elə bil,
Odur ki, olmuşdu adı Səlaqil.
Səlasil qalası məşhurdu eldə,
Kəzirdi şöhrəti ağızda-dildə.
Fərhadı o yerdə həbsə saldılar,
0 gündən qalada keçirdi ruzkar.
Dörd-beş yüz gözətçi sardı o dağı,
Əhatə etdilər tək bir dustağı.
Saqi! Sərxoş eylə, kəl məni sən də,
Zülfün vücudumu salsın kəməndə!
Bəlkə, o zəncirə düşdüyüm zaman,
Bədən zəncirindən xilas ola can.

FƏRHADIN SƏLASİL QALASINA SALINMASI

Bu sƏhra içində aq il huşimənd,
Söz divanəsinə belə vurdu bənd:
Ki, Fərhad qalaya edincə səfər,
Sardı zindanını tez közətçilər.
Qumla almaz tozu səpib yoluna,
Keşik çəgirdilər növbətlə ona
Xosrov əmr etmişdi bunu lap erkən,
O qaçsa, xəbərsiz keşikçilərdən,
Kiminin boynunu vurduracaqdır,
Kimini qayadan uçuracaqdır.
Onlar bu əmrdən düşüb təşvişə,
Keşik çəgirdilər ona həmişə.
Amma dinlədikcə ahu zarını,
Ahında səslənən intizarını,
Tədricən oldular Fərhada vurğun;
Elə bil Leyliyə vuruldu Məcnun.
Kizlin elmlərə aşina Sokrat,
Vermişdi Fərhada xeyli tə'limat.
Bu sirli fənlərdən deyirlər, biri
Əfsunla açmaqmış bəndi, zənciri,
Sarınsaydı biri yüz min yerindən,
Onu qurtarardı sarıqdan bu fənn...
Yolunda rast kəlsə yüz bəndli insan,
Bəndi açılardı hamının o an.
Bu sirli əfsunu biləi hər insan.
Tez xilas olardı həbsxanadan.
Edərdi əmrinə sehri itaət,
210
Müyəssər olardı ona ibadət.
Gecələr yarıdan ötəndə bir-bir
Fərhad qapıları edərdi təsxir,
Keşikçi sözmədən çıxardı seyrə
Çiçəkli dağlara, yaşıl çöllərə,
Çarpdıqça köksünü daşlara naçar,
Dağların közündən axardı yaşlar.
Sancdıqca bağrına nalə xəncəri,
Sönərdi köksündə qəm atəşləri.
ÇƏgərək dağlarda yüz nalə, fəryad,
Qılınclar vuraraq köksünə Fərhad,
Qayıdardı həbsə sökülməmiş dan,
Ellər ayılmamış öz yuxusundan,
Bəlalı aşiqim eldən-obadan,
Bəndi açmağını tutardı pünhan.
Bir kimsə bu haldan xəbərdar olsa,
Bilirdi Xosrovdan alar min çəza.
Şah sorub yerinə yetməmiş tamam,
Edərdi o şəxsi bir anda e'dam.
Axır keşikçilər duydu bu sirri,
Onun arzusunun olub əsiri,
Bildilər Fərhadı saxlamaq olmaz,
0 bir quşdur edər hər yana pərvaz.
Lakin özkələri salmayıb kirə,
Bağlatmış özünü burda zəncirə.
Dedilər Fərhada: «Ey şəxsi-nadir!
Müqəddəs bir işıq üzündə zahir;
Bu zəncir içində bilmirik ki, sən
Nədən Səlasildə tutubsan vətən?
Biz tək adamların yüzünün canı,
Sənin bir tükünün olsun qurbanı.

Allaha tapşırıb biz fəqirləri,
Çıx dolan ürəyin istəyən yeri.
Qoy bizə yetişsin şahın qəzəbi,
Təki, sıxılmasın Fərhadın qəlbi».
Fərhad cavab verdi: «Ey natəvanlar,
Taleyi mən kimi qara olanlar,
Bu hal baş verərmi əhli-vəfadan,
Xüsusən mən kimi bir mübtəladan,
Ki, əməl bağlayıb, şövqə, muraza,
Neçə yüz məhzunu verəm küdaza».
Onlar istərdi ki, seyr edə Fərhad,
Fərhad da istərdi onlar ola şad. .
211
Gözlər işıq alıb nurlu üzündən,
Zövq alardı hər kəs şirin sözü.ndən.
Axır bir nöqtəyə çatdı vəziyyət,
Yarandı arada dostluq, məhəbbət.
Fərhadı tam azad buraxdı onlar,
Lakin o uzağa etməyib küzar,
Canan qalasına tərəf kedərdi,
Bir an qarşısında xəyal edərdi...
Birdən eşq atəşi çəksə zəbanə,
Başlardı o zaman aha, fəğanə.
Qoyardı zindana tərəf yenə üz,
Yel kimi keçərdi gah dərə, gah düz.
Ona divanəlik etdikcə əsər,
Olmazdı başından əskik ğahşilər.
Vəhşilər sultanı Süleyman kimi
Oldu dilsizlərin yaxın həmdəmi... ,
0 qədər şöhrəti və şanı vardı
Ki, quşlar üstünə kölkə salardı.
Vermişdi eşq ona elə şərafət,
Qılırdı önündə şirlər itaət.
hərdən bir aslana süvar olurdu,
Qalan vəhşiləri sanırdı ordu.
Körüb pələnkləri fikrə dalardı,
Çanan itlərini yada salardı.
Qurda ərz edərdi olan əhvalı,
Yaşla islanardı Yusif cəmalı.
hiylƏgər tülkünü tutardı dilə
Ki, yar itlərinə kəlməsin hiylə.
Qolunu boynuna salıb ceyranın,
Deyərdi: «Bənzəri budur çananın».
Dağlar maralının sevib boynunu
Sorardı onlardan öz ahusunu.
Dovşan ki, gözləri açıq yatardı,
Bu ona yarını xatırladardı.
Keyik yürüşünə baxdıqca Fərhad,
Canan yürüşünü eyləyərdi yad.
Deyərdi humaya «bir xəyal kimi,
Apar yar itinə sümüklərimi».
Əpüb qanadından göyərçinlərin,
Deyərdi: «Naməni yara yetirin».
Uçsaydı qırqovul önündə nagah,
Uçardı köksündən hicranlı bir ah.
Qara qarğalara deyərdi zar-zar:
212
«Canan saçlarının sizdə rəngi var».
Tutini sorğuya tutardı bə'zən:
«Nitqi o yardanmı öyrənmisən sən?»
Basaraq bağrına qara tərlanı,
Söylərdi qəlbini yaxan bəlanı.
Görüncə qumrunu artardı dərdi,
Ona öz qəmini bəyan edərdi.
Nə işlər kəlibsə dərdli başına,
Rəvayət eylərdi hop-hop quşuna.
Söylərdi halını şeyda bülbülə:
«Məhəbbət odunda dönmüşəm külə».
Köydə yarasalar çığrışan zaman,
0, yar cəfasından açardı dastan.
Verib yüz nəğməylə leylayə qaeyğam,
hicran söhbətini söylərdi tamam,
Nə vaxt ki, gün şərqə işıq yayardı,
0 da öz köksünü parçalayardı.
Baxıb şərqə tərəf başlar fəğanə,
ÇƏgərdi bülbüllər kimi təranə,

Deyərdi: «Ey səhər, eşqə düşən mən,
Bəs nədən yaxanı cırmadasan sən?
Günəşin halıma var oxşayışı;
Solğun çöhrəsindən axır köz yaşı.
Sənin də ürəyin yanır mən kimi,
Ahım tək soyuqdur səhər nəsimi.
Canındanmı bezdin hicran əlindən,
Ki, ahın seçilmir sabah yelindən
Ey səhər, «Sən kimi yanıram»-desən,
Nədir o qığılcım, o duman, o çən?
Sən ki, dərd əhlisən, kəl mənə rəhm et,
Fəryadımı eşit, imdadıma yet.
Səhər külüstanda küllər açanda,
Kül üstə sünbüllər ətir saçanda,
0 sərv qamətlim bir dəstə qızla
Çıxsa kül yığmağa işvəylə, nazla,
Yetirsin ahımı yara saf mehin,
Axan köz yaşımı andırsın şehin».
Künün ilk şəfəqi ərzə düşəndə,
Deyərdi: «Dərdimi nurlandır sən də
Bilirəm mənim tək eşqə yanırsan,
Onunçün bu cürə alovlanırsan.
Bəlkə də mənim tək arzudan uzaq
Kəzirsən, gözündən yaş axıdaraq.
213
Bəlkə, fələkdəndir mən tək əzabın,
Onunçun yanaraq tükənir tabın.
Desən ki, ayrılıq körməmişəm mən,
Bəs nədən sarılıq yağır üzündən?
Cünunluq, oduna tekməyirsə yağ,
Nədən axşam-səhər olmuş yerin dağ?
Məntək deyilsənsə qayğu içində,
Nədən gah oddasan, gah su içində?
• hər bir nişanədə həmdərdsən mənə,
Qəlbi möhnətlilər sığınsın sənə.
Yolun düşsə yarın pəncərəsindən,
Bəkt kimi kir evə, nəzər yetir sən.
Mehribanlıq göstər, hörmət əyan et,
Mənim yanmağımı ona bəyan et.
Yzümün rəngini rəngində kestər,
Qəm qoşunum qədər dağıt zərrələr».
Səhər çevrilənə qədər gündüzə
Kah onu, gah bunu tuturdu sözə.
Günəş yüksələndə uca dağlara.
Dönürdü aşiqim əsən ruzkara.
Ahı andırırdı al şəfəqləri,
Sanki sekülürdü qızıl dan yeri. ;
Yer dəhşət duyurdu səmum ahından,
Odundan qorxurdu yeddi asiman.
Ayağına batan hər kəsək, hər daş,
Ayağı üstündən çıxarırdı baş.
Çırparaq kakYSünü qayalıqlara,
Edirdi bağrını hey para-para.
Açırdı cismində eşqin xəncəri
Yaralar üstündə yara izləri,
Vururdu qəlbinə o çərxi-namərd
Kəmənd üstdən kəmənd, bənd üstdən də bənd.
Ələm səhrasında ağladıqca zar,
Ağlardı onunla quşlar, balıqlar.
Matəm qılıncını hər endirəndə,
Yarğanlar açırdı dağda, çəməndə.
Ahının xəncəri açdığı yara
Yurd olurdu dərdə tutulanlara.
Qayalar ahından sınar, tökülər,
Yüz parça olardı tunc qranitlər.
Köz yaşı selləri axıb düzlərə.
Açırdı yolunda yüz dərin dəro.
Sinəsindən qalxan tüstü, şərabə,
214Dönürdü buluda və şimşəklərə.
Ahıyla yumşaldıb bütün dağ-daşı,
Olmuşdu onların qüssə yoldaşı.
Könül fəryadını edərdi təkrar
Sıldırım qayalar, dumanlı dağlar.
Şəfəqdən rəng alan qırmızı lalə
Olmuşdu əlində qanlı piyalə.
Onu ağzınacan dolduraraq hey,

İçirdn durmadan şərab peyapey.
Bu şərab Fərhadın qanlı yaşıydı,
Yaxud saf lə'l idi, yaqut daşıydı.
Saqi! Bir çam yetir asiman kimi,
Olsun külkün 'meytn rəngi qan kimi.
Badə tapılmazsa, tök zəhər, ya qan,
Bu hicranlı həyat yamandır, yaman!

FƏRHADIN AFIR DUSTAQ HƏYATI

Bu qəm məçlisində şərab paylayan
Belə zinət verib məclisə hər an:
Möhnət dəryasının böyük nəhənki,
Bəlalər dağının ikid pələnki,
Cünun vadisindən, divanələr tək,
Cilovsuz at kimi baş alan külək,
Əzab dəryasından badələr içən,
İztirab dağından şüursuz keçən,
Zillət kahasında yatan əjdaha,
Qəm camında zəhər nuş edən dəha,
Qəlbi hicran ilə qəm atəşkahı,
Yüz ocaq yandıran hər könül ahı,
Ahıyla aləmə qaranlıq salan,
Muradı sübhündən gecə ayrılan,
Köyə köz yaşıyla göstərən imdad,
Ymid qəsrin edən sel ilə bərbad,
hicran gecəsinin bir dərdinakı,
Sevda yollarının yazıq həlakı,
Tale qılıncına sinə kərən zat,
Yə'ni bəxti qara, bəlalı Fərhad,
Bu sonsuz hicrana tutulan zaman,
Ayrılıq dərdinə tapmadı dərman.
O gündən yar oldu ah ilə zara,
Keçdi bu surətlə ruzkarı qara.
Axşam da inləyib sabaha qədər,
Qopdu sinəsindən odlu nalələr.
Deyirlər çəksən də gündüz yüz fəqan,
Bir gecə fəryadı yamandır ondan.

Bu hicran çağında ona hər axşam,
Toxuyardı əzab, zülfilə bir dam.
Zülmət ölkəsinin hər gecəsində
Düşməzdi yadına vətəni Çin də.
Qaranlıq aləmə çəkib qara rəng,
İntizar əhlini eyləyər diltənk.
Odur, zülmət kəzir göyləri sərkəş,
Görünmür aləmə can verən günəş.
Ziya İskəndəri düşmüş səbrdən,
Kəsmiş ümidini Xızri-kəbirdən.
Köylər yandıraraq, sanki cahanı,
Külüylə qaranlıq etmiş havanı.
Bəlkə də kül deyil, hisdir bu zülmət,
\ləm hislə vermiş ezüvə zinət.
15u zülmət Zərdüştün ocaqlarından
Qalxan tüstüdən də yamandır, yaman.
Ulduzlar elə bil bərkinmiş göyə,
Durmuş səyyarələr, sabitik deyə.
Fələk qatır kimi palçığa batmış,
Əl-qolun sallayıb, rahətcə yatmış.
Özünü kor bilib közlülzr də həm,
Qapqara yuxular körməkdə aləm.
Kizlənmiş daryada balıq, göydə quş,
Gecə canlıları dünyanı tutmuş.
Sanki eyləmişdir gün canını tərk,
Onu dəfn etmişdir yerə kəc fələk.
Əza saxlamağı qılıb bəhanə,
Qapqara bir libas keyib zamanə.
həsrət çəkənlərə səmadə ülkər.
Etmiş şüasını bir iti xənczr,
Bir sürmə çəkm^işdir şum səhərçağı.
Qaradan seçilmir közünün ağı.
Gözlər o sürmədqn elə olub tənk
Ki, aləm görünür ona sürmə tək.
Ah, bu uzun gecə, bu qara zülmət
Məhşər günü kimi tapmır nəhayət,
Yenə yarasalar avaza gəlmiş,

Bir şikar eşqiylə pərvaza gəlmiş.
Qonub göy qübbəyə bayquşlar yüz-yüz,;
Görünər közünə hara tutsan üz.
Keçə tüstüsündə közdən yayınır, I
Gözləri ulduz tək alışır, yanır.
Buna gecə demə, de qəm zindanı,
217 Vardır bu zindanda yüz möhnət kanı.
Fərhad ayrılıqdan düşmüşdü dərdə,
Canından usanmış, halı pəjmürdə.
Dərdi əsər edib asimanlara,
Edir öz köksünü göy də yüz para.
Qəsd edir çanına qara bir duman;
Belə sərt gecəni körməsin insan!
Məşəqqət daşından əzilmiş başı,
İncimiş başından məşəqqət daşı.
Dağları kəzməkdən ayağı qandır,
Ayağı şanından dağ al-əlvandır.
Əzilmiş vüçudu qəm pəncəsində,
həsrətin, hicranın işkənçəsində,
Tükənib bitmişdir taqəti, səbri;
Bir sümük qalmışdır, bir də bir dəri.
Ərimiş vücudu olmuş bir fanar,
Vücud fanarında can şam'i yanar.
Kədərlər almışdır tale daşından,
Olub parça-parça bəlkə də şan-şan.
Onu çox inçitmiş qəzavü qədər,
Açmış qəm dağına çarpaşıq izlər
Ruh uçub göylərə, dayanmış ürək,
Baş düşüb kəmərə ölmüş ilan tək.
Yzmüşdür çismini əcəl xəncəri,
Körmuş dönə-dönə elüm məhşəri.
Anbaan başını çırpıb daşlara,
Yaralar üstundən açmışdır yara.
Cismində o qədər qızdırması var
Ki, ataş Görərsə təskinlik tapar.
Vücudu torpağa düşsəydi belə,
Torpaqhəmin saat dönərdi külə.
hər dəı əldə edib bir cür bəhanə,
Onu torpaqlara salır zəmanə.
Qızğın dodaqları qabarcıqlıdır,
Ağzı zahər dadır, zəhrimar dadır.
Təlxikam etməyə onu hər zaman,
Zəhərlər tökülür çarxın ağzından.
Bu mehnət keçəsi öz adətiylə
Onu yükləyirdi yüz möhnət ilə.
hicran qoşunları axın edərək,
Başının üstündən keçirdi sel tək.
Min bəla görünür, hər dəm gözünə,
Bir saat kəlmirdi ağlı ezünə.
218
Nə zaman əhvalı olsaydı bərbad,
Yanıqlı bir səslə edərdi fəryad:
«Ey zülmkar fzlək, ey kinli qəza,
Vücudum xakini döndərdin toza.
Varmı zülm etməkdə sənə bərabər,
Bunca cəfa etmək yetməzmi mƏgər?
Əcəl qılıncını tez siyirəydin,
Məni bir vuruşda yerə sərəydin.
Bir qərib, bir xəstə deyilmiyəm mən?
Dərd çölündə Məcnun deyilmiyəm mən?
Bir allah bəndəsi düşərsə dərdə,
Ona nəzər salan başqa nəfərdə
Kərək kərəm olsun, rəhm olsun bir az,
Yoxsa min bir cəfa etmək yaraşmaz.
Söylə, abrın, həyan haraya getdi?
Qızğın məhəbbətin sonamı yetdi?
Neçə belə gecə körəçəyəm mən?
Çıxacaq hər dəfə can bədənimdən?
Nə yaman gecədir, kermür köz-közü!
Sanki qara gəlmiş emür gündüzü.
Bu gecə qoynunda min qara div var,
Onlara yem etdin məni aşikar.
Yoxsa kərdişdənmi yorulub qaldın?
Və ya bəxtim kimi yuxuya daldın?
hanı hər günkü tək xuramın sənin?
Diləklər mə'dəni axşamın sənin?

Bəlkə mən atanda nalə oxların,
Ondan zədələnmiş sərt ayaqların?
Ölmüş deyilsənsə bir tərpən, fələk!
Səhər müjdəsini gətirsin külak!
O aydan ayrıldım, halıma rəhm et.
Zülmət keçəsində bir dadıma yet».
Bu halda ay doğub ərşə ucaldı,
Kün kimi dünyaya bir şe'lə saldı.
Fərhad körüb onu qalxdı yerindən,
Ay kimi ayılıb yer epdü həmən.
Dedi: «Ey gecəmi çilçıraq edən,
Ölüm saatında dadıma yetən,
Nə olar rəhm edib canımı alsan,
O yarın kuyimdə torpağa salsan.
Məni sürüklərkən əcəl məzara,
Axır salamımı yetir eən yara».
Diqqətlə göylərə nəzər salarkən,
219
Ytarid közunə sataşdı birdən.
Dedi: «-Ey dostların halın nəqş edən,
Köylər varağında qələm işlədən!
, Nə olar, bir qara mürəkkəblə sən
1 Başımdan keçəni təsvir eyləsən?
Günəş qərq edəndə səni nuruna,
Qəmimdən bir kitab bağlasan ona».
Görüncə Zehrəni fəğan edərək,
Əyib qamətini çənkü kəman tək,
Dedi: «Ey dünyaya fərəh köndərən,
Nəğməsi qəlb açan, ruha dad verən!
Şənlik ahənkini dayandır bir az,
Qoy mənə yas tutsun sinəndəki saz.
Canan məclisində olsan nəğməxan,
həlak olmağımı yara et bəyan».
Boş körüb derdüncü günəş bürcünü,
Dedi: «Ey uca göy, sən o şux günü
Nazlı günüm kimi niyə kizlətdin,
hicran keçəsini hüdudsuz etdin?
Kestər günəşini, nurlansın hər yer,
Mənim də ayrılıq gecəmə son ver!».
Körüb beşinci burc qəhrəmanını,
Söylədi Mərrixə öz hicranını:
<Ey mərdlik, ey döyüş eyləyən şüar,
Qılınc oynadanda nər qəhrəmanlar,
Et öz qılınçını qanımla rəngin,
Bu həyat qeydindən ver mənə təskin.
At cansız cismimi rəhküzərinə;
Qoy ətim yem olsun yar itlərinə».
Süzüb Müştərini altıncı qatda,
Dərdini ona da seylədi hətta:
«Ey şərəf bürcündə aşiyan tutan,
Səadət taxtına, tacına sultan,
Dua et, tanrıdan alım bir murad,
Möhnət gecəsindən tez olum azad.
Vüsal səhərinin nurları yetsin,
həsrət axşamının dumanı ketsin».
Yeddinci bürcə də sataşıb közü,
Zühəl ulduzuna dedi bu sözü:
«Ey qürur dənizi, ey vüqar dağı,
Sən də bacarırsan ruh oxşamağı.
Vüçudun ağırdır hicran dağı tək,
İnsan səbri kimi yüruşun də lənk.
220
Ayrılıq canımı almışdır, heyhat!
Mənə dərd çəkməyə səbat ver, səbat!»
Tapsaydı dürrünə bir özkə mücrü,
Tutardı sorğuya o yeni bürcü.
hər bürcdən sorardı öz dilbərini,
Səadət günəşi, bəxt ülkərini.
Doqquzuncu bürcə sataşdı közü,
Sabit ulduzlarla başladı sözü
K.i: «Ey köz yaşıma bənzər ulduzlar,
Olun köz yaşım tək sizlər də səyyar.
Bir gözəl eşqində düşüb avara,
Bu məhzun könlüm ki, oldu yüz para,
Demirəm hər biri bir ovuc qandır,
Ömrün kül çağından qalan nişandır

Eşidin bu sevda avarəsini,
Alın hər biriniz bir parəsini,
O yarın kuyinə küzar eyləyin,
Başına kül, çiçək nisar eyləyin.
Kül yarpağı tökün siz asimandan.
Yox, yağış yağdırın üstünə qandan!
Onun ki, həsrəti almış canımı,
Bari qanım tutsun o cananımı».
Qəm-qüssə əlindən edib şikayət,
Çəkib sübhə qədər sonsuz əziyyət,
Bu yaman dərdlərdən aman eylədi,
Qiyamət qoparıb fəğan eylədi.
Əzünə verdiyi bunca əzabdan
Düşüncə taqətdən, düşüncə tabdan,
Qəşş edib yıxıldı... üstündə aləm
Qaralar keyinib saxladı matəm.
Ulduzdan köz yaşı tökdü fələklər,
Cırdı yaxasını nazənin səhər...
O qəm gecəsində can etdi fəda,
Künün doğmağından artıq nə fayda?
Bumu ədalətin, qocaman fələk!
Zəhərləyib, sonra verirsən tiryək.
Kətir, saqi, mənə can tiryəkini,
Yaşamaq sevdası bürümüş məni.
Yox, hicranla keçən ömür-kün yetər,
Tiryəki at yerə, zəhər ver, zəhər!

FƏRHADIN ZİNDANDA SƏRBƏST HƏYATI

Qəmlə qələm çəkən bu səhifəyə,
Qüssədən yaratdı belə hekayə:
Fərhad öz-özünü bilmədən bir an,
Bəla zindanında sürəndə dövran,
Onun gizli sirrə yol tapmasından,
Xəbərdar olmuşdu hər bir nikahban
0 heçlik bürcündə ulduz tək yanar,
Vəfa sodəfində dürr kimi parlar;
Muqəddəs məş'əldən əxz eyləmiş nur,
Könlü kəramətdən rövşon olubdur.
Açar hər ^qandalı o istəyəndə,
El yolunda salmış özünü bəndə.
Onu keşikçilər edəndə azad,
Oldu bu əhvaldan könülləri şad.
Lakin uzaqlara salmayıb güzar,
Fərhad yaxınlarda kəzib dolanar.
Çünki bundan xəbər tutarsa Pərviz,
Onların qanını tƏgərdi, şəksiz.
Əfsus ki, Fərhadın bznddən xilası,
Közətçilər ilə dostluq bnnası,
hökmü pozmaları bu yolla bir-bir,
Oldu başdan-başa Xosrova zahir.
Öncə tutmaq üçün onlara divan,
hekmün qılıncını çəkdi qınından.
Sonra bu əhvaldan olub xəbərdar,
Gördü ki, cəzadan ona xətər var.
Belə sahibdilə yanaşsa qafil,
222
?anrı eylər onu əlbəttə zail.
Fərhadın halına nəzər salanda,
Qəribə fikirlər oyandı onda.
Bildi el yolunda bu mərd sərsəri,
Qorxunc intiqamdan durmazdır keri,
Dedi: «Məsləhətdir yumub közümü,
Tamam bilməzliyə qoyum özümü».
Elə ki, dustağı qandallı gördü,
Onunla özünə təsəlli verdi.
Deyirlar o gün ki, yazıq Fərhadı
«Adil» şah məkrlə tutub bağladı
Kərərək köksünü dərdə, bəlayə
Şapur da özünü saldı cəfayə,
Rahətlik kermədən öz yatağında,
Cismi külə döndü dərd ocağında.
Ucaltdı naləni asimanlara,
Daşla sinəsini etdi yüz para.
Kəzib ağız-ağız çatdı hər elə
Ki, Pərviz işlədib yüz cürə hiylə,
Tutmuş xəyanətlə bir vəfadarı,

Qurdurmuş anunçün intiqam darı;
Körməkçin meydanı rəqibdən xali,
Onu məhv etməkdir fikri, xəyalı.
Onun dəf'i üçün yüz çarə etmiş,
Yerindən, yurdundal avarə etmmş.
Bildilər ki, Fərhad kərdənində bənd
Nə yolla eyləmiş şahlara rişxənd.
Xosrovun nə yolda olmuş xitabı,
Neca vermiş ona Fərhad cavabı.
Bu acı sözləri eşidincə şah,
" Yenidən qətl üçün hökm etmiş, eyvah!
Fərhad bu hökmə də qoymamış məhəl,
Onu sarsıtmamış bu vaxtsız əcəl.
Onun şah nosilli, xaqan nəsilli
Olduğu, söhbətdən olmuşdur bəlli.
Xalq içində böyük ad-sanı varmış,
0 söz kəzdirməkdən uzaq qaçarmış;
Odur ki, el ona bəsləyir hörmət.
Oyanmış qəlblərdə Xosrova nifrət.
Vəsfində şairlər yazıb şe'rlər,
Müğənnilər ona mahnı deyirlər.
Dərd əhli ah çəkib çox aşiqanə,
Müğənnilər kimi edir təranə.
223
Fərhadın can yaxan möhnəti bir-bir
Nəğməyə çevrilir, dillərdə kəzir.
Xosrov tutmuşsa da o mərd insanı,
Söhbət əsnasında qaralmış qanı.
O gündən Fərhadı közlə körən yox,
Öldümü, qaldımı,-xəbər verən yox
Bu sözlər dillərdən dillərə keçdi,
Axır Banuya da Gəlib yetişdi.
Dadına çatmadı nə ağıl, nə hiss,
Göz yaşı içində qaldı köməksiz.
Çox əzab çəgirdi bu işdən Məhin
Ki, xəbər tutmasın ayüzlü Şirin.
Bilirdi bu sözlər çatsa ol aya,
Verəcək ömrünü tezcə fənaya,
Onsuz da qəmkindi o nazikbədən,
Xəbərsiz kimiydi hər an ezündən.
Qəlbinə damdı ki, o qərib əsir
Düşmənlər əlində olmuş dəstikir.
Cismini ipəklə kizlədən kimi,
Şirin də kizlətdi kədəri, qəmi.
Sirrini etməyib heç kəsə e'lan,
Yandı için-için ah alovundan.
Bu hicran ahının tüstü-dumanı,
Zülmətə qərq etdi bütün cahanı.
Bir gün dərdi, ləmi başından aşqık,
hicran dəryasında qalmışdı şaşqın.
Kenlü ayrılıqdan xeyli sınıqdı,
Darıxıb sarayın damına çıxdı
Ki, təmiz havada bir nəfəs alsın,
Bir az qönçə kimi könlü açılsın.
Çatdı qulağına bir yanıqlı səs,
Qüssə nəğmələri oxurdu bir şəxs.
Bu nəğmə Şirinə eylədi əsər,
Yenidən könlünü etdi mükəddər,
Onun sözlərilə maraqlanaraq,
Diqqətlə nəğməyə asırdı qulaq.
Bir qəm dünyasıydı hər misra, hər bey^
Fərhad dastanını etmədəydi qeyd.
Fərhad nə körmüşsə namərd fələkdən.
Xosrov işlətdiyi min bir kələkdən.
Xülasə, baş vermiş hər macəradan
Bəhs edib, söz açdı həmin nəğməxan.
Bu qəmli nəğməni eşitdi dilbər,
224
Elə bil bağrına saplandı xəncər.
Çəkdi ürəyindən elə küclü ah
Ki, sendü aləmə nur verən çıraq.
Deydü öz-özünü o birdən-birə.
Çırparaq başını yerlərdən yerə.
Köz yaşı selindən yarandı yüz köl,
Sarı kül üstünə tekdü qızılkül.
Qandan xına yaxdı hər şux barmağı,

Dendü kəhrəbayə yaqut dodağı.
Gözlərində coşan qanlı köz yaşı,
Axdı yanağının qanına qarşı.
Cırdı əynindəki ipək libası,
Sanki parçalandı külün yaxası.
Onun hər yerindən qan axdığından,
İpəx paltarları oldu əl-əlvan.
O öz yaxasını cırıb töküncə,
Göründü kül üstə iki tər qönçə.
Qönçə yox, bənzərdi iki peykana;
Keksü qəm oxundan almış nişana.
Soyuq ahlarının külkün şəbnəmi
Olmuş nərkiz közün al rəngli nəmi
q.ünbül saçlarını töküb kül üstə,
Zan keçə zülməti düşüb gün üstə.
çyı, günü örtən o zülflər də
^əkmiş çöhrəsinə bir qara pərdə.
:qzündə köz yaşı olmuşdu buxar,
Zna od vurmuşdu ətirli saçlar.
Ayüzlü o qədər ah-nalə qıldı,
Axırda qəşş edib yerə yıxıldı.
Banuda qalmayıb qərar, ixtiyar,
Onu.n başı üstə ağlarkən zar-zar,
Şapur-o, yüz bəla körmüş cahandan,
Onların dadına çatdı nakəhan.
Sevincdən axaraq gözünün yaşı,
Yer öpüb, diz çökdü Banuya qarşı.
Dedi: «0 key taxtlı, ulduz süpahlı.
Şahanə simalı, ismət pənahlı,
Yə'ni ki, məhəbbət mülkünün şahı,
Bəla göylərinin nurlu səyyahı,
Şah ilə şah olan, dərvişlə dərviş,
Xəstə qərib Fərhad, etməyib təşviş,
Düşmən tələsinə şikar olanda,
Bir şeytan məkrinə düçar olanda,
225
Şükürlər olsun ki, o tor quranı,
Cildini dəyişib şikar vuranı,

Bir böyük daş ilə eylədim candan,
Cəhənnəmə sarı tez oldu rəvan.
Fərhad gözlərimdən getdiyi gündən
Ağlar kuşələrdə saldım yurd, məskən.
Cür'ətim çatmadı dadə yetməyə,
Onu fəlakətdən xilas etməyə.
Dünənki günədək düşərək dərdə,
Dolanıb kəzirdim xərabələrdə.
Qalada qalmaqdan Gəlib zinhara,
İstədim buradan çıxam kənara,
Xeyli dolaşaraq uca hasarı,
Nəhayət, qaladan çıxdım dişarı.
Kəzib axşam, səhər mən oymaq-oymaq,
İstərdim Fərhaddan alam bir soraq
Pərviz ordusuna yanaşıb axşam,
Tutub hər dəstənin yanında aram,
Kəzib məclisləri, qəmxanələri,
Dinlədim söylənən əfsanələri.
Görünür bitmişdir fələk nifaqı,
Çatdırmışdır sona bu ittifaqı.
Eşitdi qulağım bu gün nakəhan,
O qərib xəstədən, xanımansızdan
Ən yeni xəbərlər kəzirdi eldə,
Min şayiə vardı ağızda, dildə.
Suala tutdumsa orda hər kimi.
Sözləri düz gəldi durnalar kimi.
Aşikar oldu ki, o hələ sağdır,
Daim seyrəngahı səhra və dağdır.
Onu qorxutmayır rəhmsiz yağı,
Olmuş yad gözlərin nurlu çırağı.
Duyub körkəmində qüdsiyyətdən iz,
Onu öldürməkdən çəkinmiş Pərviz.
Amma söyləmiş ki: «Ey böyük insan,
0 yerdən bir addım kənara çıxsan,
Səni zəncirlədib, gözətçiləri
Odda yandıraram mən diri-diri».
Bu qorxu üzündən Fərhad şikəstə,
İstəməz bir kəsə özünün üstə

Xosrovun tük qədər qəzəbi yetsin,
Bir kəsin qətlinə baislik etsin.
Onunçün o dağda, istər-istəməz,
226
Dolaşıb uzağa ketmək istəməz.
Elə ki, əhvalı öyrənib bildim,
Öncə hüzuruna xəbərə gəldim.
Bildim camaatın yalan sözündən
Ki, çox söz uydurur onlar özündən,
Fərhaddan daha çox Banu çəkir qəm.
Bir matəm evidir közündə aləm.
Bildim ki, gözəllər şahı Şirin də
Qalmış qəm dağları rəhküzərində.
Dedim, qoy sevinsin o qönçəyi-tər,
Şeyda bülbülündən gətirdim xəbər.
Sizin də sözünüz varsa Fərhada,
Yetirrəm yerinə necə olsa da.
Nədir Fərmanınız bu sadiq qula,
Bir sözünüz yoxsa düşümmü yola!».
Məhinbanu ona cavab verərək,
Dedi: «Ey özü xoş, sözü mübarək,
Xeyirxah ağzından çıxan hər kəlmə,
Yaralı könlümçün döndü mərhəmə.
Fərhad hicranından olmamış azad,
Qəlb sənin hicrinlə çƏgər oldu dad.
Şükür, gözlərimiz gördü üzünü,
Elə bil körürük onun özünü.
Əgər kedər olsan, çox sözümüz var,
Nə yerlərə sığar, nə göylər tutar».
Sonra söhbət açıb o külbədəndən
Dedi: «heç bilmirəm qəşş etmiş nədən?:
Deyib ağlaşdılar həm o, həm də bu,
Məhzun Şapur ilə şikəstə Banu,
Olub-keçənləri yad eylədilər,
Fələyin zülmündən dad eylədilər.
Söhbət açmaqdaydı Şapur Fərhaddan,
Məhinbanu isə şux pərizaddan.
Bu qəmli dastana sərf oldu çox vaxt,
Lakin ayılmadı Şirin qarabaxt.
Burnuna ətirlər tutub dəmadəm,
Onu da şüura gətirdilər həm.
Kez açıb görüncə Şapuru məhzun,
Düşdü xatirinə sevdiyi məcnun
Qopdu sinəsindən bir elə əfğan,
Ahından od tutub alışdı dövran.
Dedi: «Söylə, Şapur, öz macəranı,
Niyə tək qayıtdın bəs Fərhad hanı?
227O gün ki, ayrılıq üz verdi mənə,
Eşqimin sazını tapşırdım sənə
hanı əmanətim, söylə bir bunu?
Bumudur dostluğun qayda-qanunu?
İstəsən, ölməyim bu həsrətlə mən,
Bir xoş xəbər danış o sevgilimdən
Tez söylə, yubansan çıxacaq canım,
Yəqin bil, boynunda qalacaq qanım».
Məhinbanu dedi: «Ey cismimdə can,
Qəlbim qüvvət alır kül dodağından,
Bir az iztirabın taparsa təskin,
Xeyli söz danışar bizim bu miskin.
Könlün hər birindən yüz sevinc alar,
həm əski, həm yeni yaran sağalar».
O göylər günəşi bunu eşitcək,
Yalvarıb köz yaşı axıtdı sel tək.
Dedi: «Ey misli yox, yekanə nəqqaş,
Dar gündə, var gündə mənimlə qardaş,
Yzrə vaxt qalmamış, tez ol tez buyur!»
Söhbətə başladı bəlalı Şapur,
Fərhadın halından nə bilirdisə.
Birbəbir söylədi közünərkizə.
Ən axırda dedi: «O indi sağdır,
Amma həsrətinlə sinəsi dağdır.
Ketmək üzrə ikən yanına mən zar,
Dedim, öncə səni edim xəbərdar.
Əziyyət bilməsə, bəlkə, Şirin də,
İki-üç söz yazar öz barəsində.
Gedib mö'cüzələr göstərərəm mə.n,

O cansız aşiqə can verərəm mən».
Pəri üzlü dedi: «Çox minnətdaram»
Sonra bir xəlvətdə olaraq aram,
Qəm dolu bir məktub yazıb qurtardı,
Onun hər kəlməsi cazibədardı.
Qayıdıb Şapura tez təqdim etdi,
Şapur alıb onu gözlərdən itdi.
Fərhad o yerdə ki, tutmuşdu məskən,
Oraçan yüyürdü gizli hər kəsdən.
Çatdı, bir səhər ki, gecəsi Fərhad
Dan atana qədər etmişdi fəryad,
Qəşş edib qalmışdı bihiss, bişüur,
Yanaşdı tez ona ağıllı Şapur.
Bir halda gördü ki, körməsin heç köz:
228
Nə cismində can var, nə ağzında söz.
Şapur ki, Fərhada Gəlib yanaşdı,
Ordakı vəhşilər, quşlar uzaşdı.
Şapur əlləriylə tutub başını,
Fərhadın üstündə tökdü yaşını.
Köz yaşından külab səpib üzünə,
Gətirdi axırda onu özünə,
Kezlər bir-birinə sataşan zaman,
Birlikdə çəkdilər qorxunc bir fəğan.
0 vəfalı dostlar quçşqlaşdılar,
Anıb dərdlərini çox ağlaşdılar.
Körüb onlardakı ahu fəryadı,
Dərələr ağladı, dağlar ağladı.
Öpüb Şapur onun ayaqlarından,
Qoynundan məktubu çıxartdı haman.
Alanda naməni Fərhad sevdalı,
İncəldi qaməti qələm misalı.
Başlayıb oxudu o dərdli məcnun.
Yazılan məktubda bu idi məzmun:

ŞİRİNİN FƏRHADA MƏKTUBU

Cahana tanrıdır salan hənkamə,
həmdilə başlandı bu qəmli namə:
Etmiş vəfalını cəfayə məzhər,
hicranın camından içirmiş zəhər.
Körüb eşq əhlində təmkini-ali,
Təcəlli eyləmiş onda cəlalı.
Eşqin şimşəkilə döndərib külə,
Sərvi, xarü xəsi verib ağ yelə.
Məhəbbət selləri edəndə bidad,
Yıxılır viranə, sökülür abad.
Qəm yeli talana başlasa əyər,
Bədənin şö'ləsi şam kimi sönər.
Möhnət tüstüsünə rəvac verəndə,
Köz yaşı axıdar kor da, körən də.
Qəm daşı qəzəblə başlasa kinə,
Bərabər sınacaq-yaqut, ayinə...
Səmanın bağrını döndərər qana,
Kəhrəba saralıb dönər samana.
Bülbülü ağladar, o, küldən ötrü,
Kül də göynək cırar bülbüldən ötçrü.
Ondadır zərrənin hər iztirabı,
Onunla parlayır günəş kitabı.
Yazıb bu sözləri saldı nizamə:
Möhnət yazısıdır bu qəmli namə,
Demə ki, şəm'idən pərvanəyədir,
Səməndərdən, yanan odxanəyədir.
Yə'ni mən xəstənin zəif canından,
230
Məlalət qələsi pasıbanından,
Sənədir; olmuşdur qələn qəm dağı.
Ey dağlardan uca sonsuz fərağı.
Necədir əhvalın, bikəs qəribim?
Vüsal dövlətindən ey binəsibim!
Söylə tükəndimi səbrin, qərarın?
De körüm necədir o cismi-zarın?
Necəsən düşəli ağır qürbətə?
Taqətin qaldımı acı firqətə?
Yzəli qəlbini hicran necəsən?
Olalı varlığın al qan necəsən?

Yrəyin saçımı yada salırmı?
Dünyan keca kimi heç qaralırmı?
Qaşım mehrabını yad eyləyən dəm
Ay kimi, qamətin, heç olurmu xəm?
Közümçün dönəndə ürəyin qana,
Söylə başlayırmı bəla tüğyana?
Kirpiyim qəmiylə nalə edərkən,
hər tükün olurmu söylə bir tikən?
Közüm qarasını ananda ey yar,
Cismində artırmı sızlayan dağlar?
Yanağım düşəndə de xəyalına,
Köz yaşı axırmı kül cəmalına?
Xalım açan zaman qəlbində yara,
Kətirirmi səni milçəklər zara?
hicrimdə közündəm su tökülürmü?
Günəş ruxsarına baxıb külürmü?
Saçırmı gözlərin lə'lim üçün yaş,
Lə'lə çevrilirmi o yaşla hər daş?
Xəyalən körəndə məni közünlə,
Dinib danışırsan heç öz-özünlə?
Anıb dişlərimi çəkəndə nalə,
Soyuq ahla olur köz yaşın jalə?
Düşəndə yadına şirin dəhanım,
Vardınmı heçliyə a mehribanım!?
Afətin bu telmi, zənəxdanmıdır?
Biri zəncir, biri, de, zindanmıdır?
Sırğamçın göz yaşın ulduz olurmu,
Gözlərin ləba-ləb yaşla dolurmu?
Qəddimin hicninə dözülməz deyə,
Ahın ucalırmı sərv tək göyə?
Kəzişim közündə canlanan zaman,
Ruhun tamaşaya olurmu rəvan?
231
Kenlün qəm yeyəndə incə belimdən,
Nazik olursanmı söylə telimdən?
Kümüş vücudumu ananda barı,
Qəmlənib oldunmu qızıldan sarı?
Söylə bir olanda səhra, dağ yerin,
Sal qayalarmıdır yatacaq yerin?
Yoxsa dövlət quşu qalxıb həvayə,
İndi bayquş salır başına sayə?
Cüyür, keyikmidir yol göstərənin,
Yoxsa qulanlardır səməndin sənin?
Oldun Süleymanı Əgər zamanın,
Ketmə xilafına əhdin, peymanın.
Durur qulluğunda vəhşi heyvanlar,
Olmuşdur qapında mülazim onlar,
Əmr fərmanına müntəzir hər an,
Qurulmuş çadırın quş qanadından.
Tapdın Süleymanlıq məqamı Əgər,
Bilqeys ehtiramı demirəm göstər,
Onun tək olmasam əzizin sənin,
Barı olum sadə kənizin sənin.
Məndə.n uzaqdırsa Bilqeyslik Əgər,
Olmuş Süleymana tabe pərilər.
Məni salmasan da Bilqeys tək yada,
heç olmasa olum bir pərizada.
Nə olar hər zaman zülm edən fələk,
Bizi hicr əlində qoymayaydı tək!
Mən sənə mehriban yoldaş olaydım,
Könül söhbətinə sirdaş olaydım.
Kündüz yaxın olub günəştək səiə,
Gecələr dönəydim ancaq kölkənə.
Batanda əlinə bir qara tikən,
Çıxaraydım onu kirpiyimlə mən,
Qəmdən içən zaman peydər-pey əyaq,
Başın olmayaydı qoynumdan uzaq.
Yolunu xaru xəs tutmuş körəndə,
Süpürəydim onu saçımla mən də.
Sezəndə, kenlündə qüssədən qubar,
Car olaydı iki közümdən sular.
Möhnətin gecəsi göstərəndə üz,
Edəydim üzümlə dünyanı gündüz,
O şirin canına gün qəsd edincə,
Saçımla gündüzü edəydim gecə.
Yzümdən çəkməmiş o kül üzünü,

232
Ah silə bilsəydim ağlar közünü,
Cünun duasına olanda mayil
Boynuna olaydı qolum həmayil.
Əgər-eyləsəydin ayna xəyalı,
Mən ayna edəydim şirin cəmalı.
Yanğıdan ürəyim su istəyəndə,
Edəydim ləbini bir çeşmə mən də.
Sənə, yalnız sənə həmdəm olaydım.
Gecəli-kündüzlü məhrəm olaydım,
Axşam məclisində olub yanar şam,
Kündüzlər olaydım yaxın bir adam.
Əfsus, bizimlə çərx kəc rəftar etdi,
hicrə ömrümüzü kiriftar etdi.
Eləsə qəlbini insan yüz para
Fələk bidadına olarmı çara?
Onun bidadına kim olsa naşad
Qıyacaq özünə, edəcək bidad
Körürəm sən necə bəndi-bəlasan
Bəndi-bəlalara çox mübtəlasan,
Dərdincə dərdlərin imkanı yoxdur,
Bəla möhnətinin payanı yoxdur.
Fəqət insanlara bu dəxi mə'lum:
Dönür əllərində xarə olur mum.
Sənin dərd çəkməyə cür'ətin vardır.
Səbrin, təhəmmülün, taqətin vardır
Bilirəm hiçYrimdə çox natəvansan.
Amma, cəsarətli bir pəhləvansan,
Turyan eyləsə də hicran məlali
Ah çəkib edirsən könlünü xali.
Zülm odu göstərsə varlığına kin,
Verir köz yaşların qəlbinə təskin
'Dərdin cuşa Gəlib tufan edəndə,
O.nu rəf edirsən fəğan edəndə,
Sinənə vuranda qüssə daşını,
Özün rəf edirsən öz təlaşını.
Nə etsən deyirlər düzdür, elədir;
Çünki aşiqlərin işi belədir...
Fəqət mən zəifəm, mən şəkəstəyəm.
Bəlalər əlində canı xəstəyəm.
hicr xəncəriylə doğranmış canım.
Yüz parə olmuşdur tabım-təvanım
Ayrılıq odunda yanan könüldür,
Keçib yanmağından, o, indi küldür
233
Eşqinin alovu canda tutaşıb
Yox tutaşıb demə, başımdan **aşıb.**
Lə'lilə gözlərim köhərkan oldu,
Sanki nisar üçün bir imkan oldu.
Ərgöyün olsa da hər qadın Əgər,
Azadə olsa da o sərvi-dilbər,
Aydan gözəl olsa külkün camalı,
Ondan da şirinsə şirin xəyalı,
Xoşdur yarə etsə o dilrubalıq,
Etdim əfsus sənə mən bivəfalıq.
Bu zəbun mənliyim yaxşı bilir **haq,q,**
Yarın sövdasiylə xəstədir ancaq,
Onun hicranında çatılmış qaşım,
Sevda atəşilə hərlənir başım.
Nə var eşq oduna canımın tabı,
Nə çəkir varlığım ağır əzabı.
Aciz qarışqanı əzsə bir ayaq,
Yüz əjdaha onu eyləsə tapdaq
Madam bir zərbəylə məhv olub kedər,
Əjdər çənkəlindən, tutarmı xəbər?
Əgər göy kurlayıb çaxarsa şimşək,
Dözərmi tufana incə kül-çiçək?
Kim ki, bu dünyada zari-bidildir,
Bidillik onunçün daha müşküldür.
Bir yandan yüz dəfə o əfsus deyir,
Bir yaidan utanır yar, namus döyir.
Min yol gecə-kündüz yaxşılıq etsə,
Varmıdır mə'nası ar-namus ketsə?
Bu iş yer üzündə çətindir əlbət,
Ki, aşiq namusa etsin riayət.
Göylərin dəlinsə niqab pərdəsi,

Ahından, açılmaz hicab pərdəsi.
Demirəm qəlbində yox qubar sənin,
Mənim dərdim qədər dərdin var səniv.
Fəqət yüz bu qüssə, bu ələm ilə,
Bu dəryalar qədər dərdü qəm ilə,
Düşəndə yadıma sən, bir də qürbət,
Yz verir canıma yüz min əziyyət.
Ananda eşqini yanır bədənim,
Ötür fələkləri ahlarım mənim.
Əridi günlərim fəqan içində,
Ömrüm getdi bada hicran içində
Başımdan yağılar qapıb aldı ta>
234
Mülkümü, yurdumu eylədi tarac,
Özüm, təb'ələrim bir bayquş kimi,
Dağlarda-daşlarda qaldıq quş kimi,'
Bu yerdə şah ilə təb'ə ki vardır,
Düşmənin əlində əsiri-zardır.
Tutulanlar edib təslim can, öldü
Qurtulanlar dəxi qorxudan öldü.
Eşqimin üzündən solur torpağım,
Qarqışdan qızarır üzüm, qulağım.
Eldən həya edib qəsd etdim cana,
Banudan utanıb gəldim cəzanə.
Lakin yüz belə qəm, yüz möhnət olsa,
Cövri-cəfa olsa, əziyyət olsa,
Səni bircə dəfə Görərsəm hərkah,
Dərdim sevinc olar şahiddir allah,
Mən ki, bu gün ölüm yatağındayam.
Yataq deyil, məzar torpağındayam,
Vusal ümididir yaşadan məni,
Ymidlə yaşadır yaradan məni.
Öldürsə aşiqi qəmin, firqətin,
Onu dirəldəcək yenə vüslətin.
Aşiftə namədən öyrən halımı,
Mən onda demişəm öz əhvalımı.
Oxu, məzmunundan tutaraq xəbər
Kərəm eylə, mənə yaz bir cavab ver.
Məktubun hər zaman mənə can verər,
Ələmdən-qüssədən o aman verər.
Məndən halı olmaq istəsən hərkah,
Cavabı müşküldür, şahiddir allah.
Elə ki, oxudu məktubu bədhal,
Elə bil qızardı od üstündə nal,
Özündən xəbərsiz qopardı fəğan,
Yerində hərləndi o zaman-zaman,
Csivdu cünun kimi, bağrı qan oldu,
Kah özünə gəldi, gah huşdan oldu.
Oldu ahu-nalə etmək adəti.
Qalmadı dərdinin şərhə taqəti.
Bu zaman qələmə Şapur atdı əl,
Müşk ilə kafuri yığdı mükəmməl.
Divanə özünü saldı nizamə,
Ta ki, çatdı başa bu dərdli namə
Dedi: «Şapur tez ol yetir canana»
Döndü dərd əlində bağrı al qana.
235

Şapur o naməni alaraq ələ,
Şirinə verməyə döndü ağ yelə.
Tapıb o dilbəri yer öpdü əvvəl,
Sonrasa kağızı vördi əlbəəl.
Şirin maktub ilə kötdi xəlvatə,
Yrəyi dözmədi dərdü-möhnətə
Aldı qərarını ələm dastanı,
Belə yazılmışdı o qəm dastanı.

FƏRHADIN MƏKTUBU
Onun adıyladı bu qəm savadı,
Nəqşindən yaranıb aləm savadı.
hüsnün yansın deyə şamı, çırağı,
Sevdayla qərq etdi nura torpağı,
Yandırdı sevginin dudimanını,
Qaraltdı dərd yeli xanimanını.
hüsndə döndərmiş kimi günəşə;
O günə zərrədir bu el həmişə.

Kimi zərrə kimi etmişdir aşiq,
Sərkəştəlik olmuş ona yaraşıq,
Mülkündə hər kimə verməyib bəhər,
Ona qürbət meyi olmuşdur zəhər.
Yurdunu, yarını salıb zəvalə,
İçirmiş hicrdən ona piyalə.
hər kəsə qürbəti məskən edibdir,
Ona insanları düşmən edibdir.
hər kimlə dostluğu edibdir o şad
Elin qəzəbindən qılmışdır azad.
Çıxarmış eli qəm hənkaməsindən,
Bəxtəvər eyləmiş yar naməsindən.
Bəlanın dağını o xarə etmiş,
Orda aşiqləri avarə etmiş.
Məhəbbət çölünü tutmuş bəlalar,
Olmuş qarıncası qorxunc bir əjdər.
Naməni başlayıb belə, nəhayət,
Dönük iqbalından etdi şikayət:
Möhnət atəşinin dastanıdır bu,
Qüssə tüstüsünün nişanıdır bu.
237
Tikəndən sərvədir, yasəmənədir.
Duzəxdən cənnətə, göy çəmənədir.
Cəhənnəm sözünü bir tərəfə at,
Ahımdan cəhənnəm olur bu həyat.
Yə'ni mən zəifdən, mən natəvandan,
Yrəyi qüssəli mən xəstə candan,
Könlü bəla olan şirin canına,
Can qurban eyləyən can alanına,
Ona ki, həddim yox canan deməyə
Sadə canan deyil, həm can deməyə.
Lakin mən cününam, bəli, mə'zurəm
Cününluğum ilə yalnız məşhurəm,
Neyləyim afətim mənim pəridir,
Pəri yox, şuxların bir sərvəridir.
Madam divanəyə çox yaxınam mən,
Kəl belə heyrətə düşmə sözümdən.
Dəlilə bir yanda eləsən söhbət,
Verməz ağıllılar oia əhmiyyət.
Deyirəm pəridən mən bir əfsanə,
Nə olar yanılsa mƏgər divanə.
Leyli tək pəridən danışıram mən,
Məcnun tək qəlbimi açmayım nədən?
Nikarım, məhvəşim, sən ey pənahım>
Gözəllər içində ey ulu şahım!
Demə huzurunda köhər saçıram,
Ancaq itlərinə könül açıram.
De onlar yaşayır nə halət ilə,
Fərağətlə, yoxsa məlalət ilə?
Gecə astanada edəndə fəryad
Bu zavallı iti edirlərmi yad?
həlqə vurduqları bə'zən olurmu?
heç məni axtaran kəzən olurmu?
Kah da savaşanda quduzlar kimi,
Yada salırlarmı quru cismimi?
Kötək, daş yeyəndə bə'zən başları
Duyurlar başıma dəyən daşları?
Su deyib, çıxanda çölə dilləri,
Bilirlər köz yaşım tutub çölləri?
Səkban eləyəndo onları əsir.
Düşürəmmi yada boynumda zəncir?-
NəiQələnən zaman boyunbağından
. Boynu bağlı məni anırlar bir an?
Yatanda kandarda axşam yan-yana,.
Deyin yer qalırmı mən natəvana?
Verirkən emrümə möhnətlər qəza,
Barı tuturlarmı mənimçün əza?
Körüb əllərində rəngi-hənanı,
Bilirlər o rəngdir közümün qanı?
İplə bağlananda öz boyunları,
Boynum yüz bəndlidir duyurlar barı?
İçlərində zəif birisi vardı,
Mən kimi qüssəli, məhzun olardı.
Zavallı bir sümük, bir də dəriydi,
Məşəqqət ipinin düyümləriydi.
Yzünə qulağın tuturdu pərdə,

həya eyləyərdi durduğu yerdə,
Sürüyüb gəzərdi öz quyruğunu,
Çəgirdi ardınca daima onu...
Çibinlər cismini yaralayanda,
Qonardı üstünə qarğa bir anda
Cismi bağrım kimi yüz parə idi,
Dərd çölündə mən tək biçarə idi.
Mənim varlığımı hicran yaralar,
Onun vücudunu qotur parçalar.
Mənim axan qanım tökülmür düzə.
Onunki aşikar görünür közə.
Mənimtək solğundur zəif bədəni,
Dörd közlə daima o gəzər səni.
Kirərdik bəhsə biz vəfa yolunda,
Qızğın yarışardıq sövda yolunda;
Tapdı varlığımda oxşar bir sifət,
Qurdu astanavda mənimlə ülfət,
Necə rəhm eyləyir ona ağalar,
Olmuşdu eləcə mənə lütfkar.
Mən onda körəndə səxa nişanı
Sevib bağlamışdım mehrinə canı.
Közüm yaşlarına nə vaxt baxardı,
Onun da közündən qan-yaş axardı.
O mənə rəfiqdi, mən rəfiq ona,
Olmuş rəhm eyləmək bir təriq ona.
Zəifdi, necədir bəs halı, ya rəb?
Keçir bu it kimi əhvalı, ya rəb?!
Astananda pənah tapıbsa Əgər,
Məni axtarırmı həraxşam-səhər?
O yenə dərd ilə alovlanırmı?
Körəsən həsrətlə məni anırmı?
Qanlı yarasını yalayan zaman,
Bilirmi tapmıram mən dava-dərman?
Qapına ayağı körən kedirmi,
Kedirsə bu iti o yad edirmi?
Sən özün qəbul et bu qurbanımı
Necə fəda edim itə canımı?
Səndən nə həddim var xəbər tutum mən"
Onunçün tuturam əhval itindən.
Sən öz məktubunda xəznə açmısan,
İncilər, köhərlər lə'llər saçmısan
Yzür istəməyə imkanım hanı;
Etdim hər sözünə fəda bu canı.
Deyirsən qəmlərə getdi təvanım,
Bu sözlə alışıb odlandı canım.
Ölsəm də qəlbinə heç qəm kəlməsin,
Əziz xatirinə ələm kəlməsin.
Mənə yazırsan ki, sən natəvansan,
Lakin qəm çəkməyə bir pəhləvansan,
Dağ sənin tişənlə bir sərnikundur,
Şirlər də pə.ncəndə zarü zəbundur;
Əfsus məndə elə halət qalmayıb,
heç nəfəs çəkməyə taqət qalmayıb.
Zəif qarıncadan acizəm indi,
Əridib şam kimi məni qəm indi.
hər kəsək əlimdə bəla dağımdır,
İp əjdər, görünür kör nə çağımdır.
Mənə tabü-təvan sənin qəmindir
Canımın qüvvəti ələmlərindir.
Canımın alsa da tabü-təvanı,
Eşq edər qarınca hər əjdahanı.
Qarınca olarsa eşqin pamalı,
Düşün kör necədir onun əhvalı.
Yazırsan ki, taxtım, tacım çəlalım,
Ordum, təb'ələrim, devlətim, malım
Eşqə qurban gedib olundu talan,
Düşmənin əlilə edildi viran.
Dərdi qəm içində Məhinbanu, mən
Kanara qoymuruq ay.aq qələdən.
Nə yazım sözünə cavabdır, deyə,
Aciz də deyiləm cavab verməyə,
Bütün yazdıqların düzdür, doğrudur
Görünür allahın istəyi budur.
Nə bəla üz versə ancaq qəbul et,
Tək bu dərmandadır əlacın əlbət.
Bilirəm vətənin çəkib min bəla,

Olub rəiyyztin dərdə mübtəla;
Qoşun, təb'ə ki var, müti insandır.
Can ilə baş ilə sənə qurbandır.
Mani də onlardan biri zənn elə,
İstəsən hamıdan alçaq say hələ.
Əgər sən insafı qoysan araya,
Təhəmmül eyləsən bu macəraya,
Ya olsan 6rlo bir qismətlə razı.
Dərdim dordlərində olmat məvazi.
Əgər son layiqsən desən möhnəto.
Fəlok oiları da salıb zillətə,
Fəda hamısına bu canım olsun,
Yolunda həyatım qurbanın olsup.
Əgər eyləməsə bunlar kifayat.
Boynuma yüklənsin cürm, cinayət.
Yolunda torpaqdan olsam da alçaq,
Torpaqdan kolmədim dünyaya ancaq.
Mənim də varımdır yurdum, diyarım,
Öz evim, öz günüm, öz ixtiyarım.
' Atam adlı-sanlı bir xaqan idi,
Neçə iqlim üzrə böyük xan idi.
Mənim də parlardı gün kimi baxtım,
Fil sümüyündəidi qurulu taxtım.
On iki min şəhər Xətadə-Çində,
Yaşardı hökmümlə ne'mət içində.
Vardı buna layiq çahü-cəlalım,
Təb'əm, səltənətim, dövlətim, malım.
Sevdanın talanı yetincə məno,
Düşüncə məcazı eşqin bəhrinə,
Bəlalilər içrə biçarə oldum,
Yurdumdan, mülkümdən avara oldum.
Mənə tabe olan minlərlə insan,
Tökür köz yaşları bu ayrılıqdan.
Atam ilə anam müsibət çəkir.
Neçə min şəhərim əziyyət çəkir,
Onları zamana saldı dustağa,
Cismimi döndərdi qara torpağa.
hadisə daşından, dərdə bax ki, sən
Torpağım toz olur,sovrulur yerdən.
Əgər qismətimdir məhəbbət mənim,
Yazılmış baxtıma müsibət mənim,
Tə'nə qılıncımı endirim kimo?
Töhmətmi yağdırım özüm-özümə?
Mən deyil, yüzlərlə mənim kimilər
Qəzanın əlində arpaya bənzər.
Nə qəza köndərsə yerə asiman,
Ona bais deyil dünyada insai.
Nə edim cünunam bağrım köz oldu,
Bu üzdən biliyim quru söz oldu.
Mən ki, itirmişəm öz kamalımı
Necə şərh eyləyim indi halımı?
Dəliyəm, deyiləm özümdən akah,
Nə yazım, səhv etdim, əstəxfürüllah.
Kəl bu namədəki xətanı əfv et,
«Qələm yox dəliyə» demişlər əlbət,
Qələm səhifədə ancaq seyr etdi,
Odur ki, söz dəxi xeyirlə bitdi.
Oxudu məktubu o pəri peykər,
Bürüdü qəlbini tutqun fikirlər.
Namə bir ip kimi canını sardı,
Alıb taqətini əldən, apardı.
Sevincdən səcdəyə düşməyə gəldi,
Kəmanə çevrilmiş qəddi düzəldi.
Ahının alovu göyləri aşdı.
Bu odla qərarı, səbri tutaşdı.
Açıldı hər ləhzə könlü oldu şad,
Ki, sağdır yaşayır bəlalı Fərhad.
hicrində eylədi nalə bir zaman,
Köylər də, yerlər də yandı ahından.
Məktubu seylədi Məhinbanuyə,
halından kəl onun akah ol deyə.
Banunun namədən oldu bağrı qan,
Eləyə bilmədi dərdinə dərman.
Fəqət akah oldu nəsli uludur
O şah nəsillidir, xaqan oğludur.
Şirin, Məhinbanuverib baş-başa,

Onun əhvalına yandılar qoşa.
Göstərib Şapura xeyli ehtiram,
Verdilər yenidən ali bir məqam.
Soruşub durdular yeno Fərhadı,
Şapur danışdıqca onlar ağladı...
Nə xoşdur canandan əl üzən Əgər,
Bir gün gözlənmədən eşitsə xəbər...
Ymidsiz olsa da Nəvai, tarı!
Ymidlə yaşamaq olsun şüarı.
Saqi! PiYalə ver bir də.m ayılma!
Məni bu dərdlordən naümid qılma!
Yalnız ümid ilə məni şad eylə,
Çatdır muradıma kəl azad eylə.

ŞAPURUN TUTULMASI

Bu gizli nüktənin müşkülküşası,
Mə'nanın olmuşdur bir rəhnüması.
Ki, Şapur o iki zar natəvandan,
Şikəstə cisim ilə incikli candan,
Verdi bir-birinə şövq naməsi,
Yenə də başlandı eşq hənkaməsi.
Xosrov xəbər tutdu «bir nəfər rəsul,
Rəsul deyil, bəlkə casus bir füzul,
Dəlidən xəbərlər aparır aya,
Cavabla məcnunu salır sevdaya.
Eşqin aləmində qızarsa bazar,
Bundan ortalığa yüz fitnə çıxar.
Sevgi səhrasından divanə Fərhad, .
Fitnə qələsindən həmin pərizad,
Min bir hiylə qurub gələr qərarə,
Yz qoyub kedərlər özkə diyarə;
Xosrov tozlarına çatmaz, o zaman
Varmıdır mə'nası olarsa nalan?
Əgər taparsa da çƏgərək zəhmət,
Axır sərəncamı olar müsibət.
Əgər dəli Fərhad minsə atını,
Mindirsə tərkinə öz həyatını,
Çevrilsə meydanda onlar ağ yelə,
Olmaz hərifləri min Rüstəm belə:
O vaxt ki, çıxmışdı qaladan dağa,
Məcnun tək çıplaqdı başdan-ayağa,
Nəsibi hicrlo ahdı, amandı
Qom daşı altında qəddi kamandı,
Ancaq bir daş alıb atdı düşmana,
Bu daşla ordunu saldı həycana.
Əgər gərdunpeyior atın belində;
Görünsə qan tökən qılınc əlində,
Xosrovun qisməti tək zəval olar,
Bütün əməlləri xamxəyal olar»,
Xosrov qulaq asdı bu əfsanəyə,
Düşündü bir tədbir o divanəyə
Şah qərar verdi ki, pusqular qursun,
Kinli keşikçilər gizlində dursun,
Fərhadın yanından qələyə qədər,
Gözətçilər durub har axşam-səhər.
.Saxlayıb hər keçən yolçunu dərhal
Axtarıb, yoxlayıb, versinlər sual.
hər kimdə olarsa, deyilən nişan,
Yaxud ələ keçsə şübhəli insan
Onu yetirsinlər həmən Pərvizə,
Pərviz nə eləyər aydındır bizə.
Yç gündür çıxmışdı Şapur ki, ketsin
Yer epüb Fərhadı ziyarət etsin.
Şirinin məktubun alaraq ələ,
Denmüşdü səhərlər əsən ağ yelə. '
Uçurkən o belə ruzigar kimi,
Aldılar üstünü boran, qar kimi.
Axtarıb məktubu tapdılar ondan,
Xosrovun yanına oldular rəvan.
İlkin hökmdara tə'zim etdilər,
Şapuru, məktubu təqdim etdilər.
Şah verdi onlara bir xeyli ehsan,
Çünki etmişdilər muşkülü asan.
Məktubu hökmdar əlinə aldı,
Qələm tək başını aşağı saldı:

O qara xətlərdən şahın əlüstü,
Ucaldı başından bir qara tüstü.
Oldu hər kəlmə bir möhnət qarası,
Bəla bazarının mişkin sevdası.
Duydu nişanədir sevda əhlindən,
Yox, savad-ə'zəmidir, səhv dedim mən.
Bəli bir dərdü qəm nişanıydı o,
Mehrin, məhəbbətin dastanıydı o.
Söyləyirdi keçir hicrin xəzanı,
Yetişir vüsalın bahar zamanı.
hər sözü e'tibar, vəfa deyirdi
Məhəbbət ətriydi, külümsəyirdi.
Tamam hekayəti məhrəmanəydi,
hər biri ülfətə yüz nişanəydi.
hər kəlmə dil açıb sanki can deyir-.
Aşıq dildarına can qurban deyir.
Keçən məktublardan var onda söhbətq
Əvvəli axırı mehrü-məhəbbət.
hər sətri əhd ilə peymanla dolu,
Təkcə peyman deyil, imanla dolu.
Orda çox yazılır hey Pərviz deyə
Kah zalım, gah cahil, gah xunriz deya.
Deyilir Ərməni eylədi viran,
Əlilə ölkələr olundu talan.
Edilir eşqinə min tə'nə, töhmət,
Deyilir, sevdadan açılsın söhbət.
Əldə qılınc, vurur eşqdən o laf, •
Eşq əhli olarmı söylə nainsaf?
Nə üzlə eşqdən o söhbət edir,
Aşiqlik özgədir, şahlıq özkədir.
Aşiq edər canı canana qurban,
Canan deyər, canım o cana qurban.
Pərviztək aşiqin iqbalı dönsün,
Çevrilsin hicrana vüsalı dönsun.
Allah əsirgəsin, körüm dünyada
Köz açıb irməsin əsla murada.
Məqsədi aləmdə Əgər vüsaldır,
Onunçün vüsalım bir xam xə}aldır.

Olmuşdur bu işdə sə'yi, himməti,
heç kamə yetməsin bu məhəbbəti:
Nə qədər cismində mənim ki, can var,
Tərlan qələsinə qoymayacaq sar.
Qəza etsə məni əlində dustaq,
İnsan qaça bilməz elümdən uzaq,
Xəncərlə edərəm çanı yüz para,
Vəslə yol verməرəm o zülmkara...»
Kəzdikçə kağızı qanlı gözləri,
Oxudu çox belə ağır sözləri.
Belə dərd oduyla alışdı canı,
Sarsıldı möhnətlə qəlbi-virani..
Əgər insaf ilə edib təhəmmül,
Oldu akah hər nə yazmışdı o gül,,
Gördü ki, həqq onun tərəfindədir,
Səvab mütləq onun tərəfindədir.
Ancaq ki, səltənət, namusla, şöhrət,
Bir də ki, arzısı, hərçayı şəhvət,
İnsafdan Xosrovu uzağa saldı,
Qəlbini dumanlı fikirlər aldı.
Əmr etdi Şapuru eylədilər bənd,
Atdı özünə də qüssə, qəm kəmənd.
Büzürkümmidi o, də'vət eylədi,
Ona əhvalatı söhbət eylədi.
Söylədi: «Az qalır ki, çıxsın canım
Közümdən axmağa meyl edir qanım
Mənim bu dərdimə kəl eylə çarə,
Yoxsa dönəcəyəm bir kül qübarə.
O divanə kimi devlər bağlayan,
O çünun dev kimi coşub çağlayan,
Ovlamış sevdiyim gözəl rə'nanı,
Belə dev azdırar ancaq insanı.
Ölürəm üz verib bu möhnət mənə,
Aciz olsam külər camaət mənə.
Bundan qəribə şey varmıdır mƏgər:
Külsün ağlamasın halına ellər.
Zülmümlə dərdlilə' Y-oparsa fəryad,
Bununla xatirim olmayacaq şad,

Məcnun günahsızdır aydın-aşkardır;
Ona qıymağımın günahı vardır.
Fikir kəməndini açıb üz kerüm
Göstər bu zülmətdə bir gündüz körüm».
Birlikdə çox belə söhbət etdilər,
Onlar bir-birinə çox zidd getdilər,
Bir tədbir qurdular axırda belə
Tədbir yox, etdilər əl fitnə felə:
Tapsınlar axtarıb elə bir insan,
Fikri hiylə olsun, xəyalı yalan.
O elüm kabusu yola düzəlsin,
Birbaşa Fərhadın yanına kəloin.
Söyləsin ki, «Xosrov Ərmoni aldı,
Çatıb istoyinə, qələbə çaldı,
Künü Şirin ilə işrətdə keçir,
Məhinbanu ilə piyalə içir.
həmtay edib Banu onu dilbərə,
Elə bil birləşir şəhd şƏgərə,
Tutmuş o Xosrovu Forhaddan artıq
Rəvamidir ona olasan aşiq?!
Səni tzrk eylədi sən dəxi tərk et,
Yeri öz ölkonə, öz mülkünə ket».
Xoş ttəticə verər tədbirin sonu,.
Bu sözlər soyudar Şirindən onu.
İnciyib o çıxıb bir yana ketsə,
Başını kötürüb, divanə, ketsə,
Ondan olarlarsa naümid əlbət,
Aradan qalxarsa hərkah əziyyət,
Onda kestərilər bir natəvanlıq,
Eyləyər Xosrona ay mehribanlıq, .q
Bu ox ürəyinə eləməsə kar,
Verərik başqa bir tədbirə qərar.
Riştəyə bu sayaq hiylə düzüldü,
Şah badə istədi, mey kimi küldü.
Durma, qədəh gətir saqi, qəmim var!:
Müsibətzadoyəm öz matəmim var!
Məlalət qəsd edir bu cismi-zarə
Qədəh tut, əlimdə qalmadı çarə!

YQARININ FƏRHADI ALDATMASI

Matəmi saxlayan ağı çağırdı,
Sözün surətiii o belə cırdı: ""\
Pərvizin felilə işo girdilər
Bir hiylƏgər tapıb tez gətirdilər, •
'O qəddi yay kimi bir pirəzaldı.
Fələk piri kimi hər sözü aldı*.
Məkrdən üzündə xətt vardı çin-çin,
Dilinə ömründə kəlməmişdi çin.
Saz eyləyən zaman hiyləni o şum,
Xarə dönüb olur əllərində mum.
Fəsadla başlasa gizli tədbirə,
Verər atasına qızını ərə.
Nə zaman ovsunla evdən gedərdi,
Günəşi, Zühələ kəlin edərdi.
Fələklər adına söylərdi xala,
Fəsad mat qalardı ondakı hala.
"Xalanı qız eylər tədbir edincə,
Qadınlar bakirə eylər hər gecə.
Bəylər aldanardı belə oyuna,
Ərəstu özü də uyardı ona.
Fəsada başlasa qurumuş çanı,
Bir sözlə pozardı yüz xanimanı.
hökmlər çıxarır noxud falından,
Şübhələnməzdi xalq zərrəcə ondan.
Elmilə qoyardı yüz Boqratı mat,
Noxudu ulduzdu qurardı büsat.
Zülm qılıncını şəstlə vurardı,
Fərhadın qolunu qarıb qırardı.
Axtarıb tapdılar həmin qarını,
Şah ona söylədi öz qərarını.
Eylədi könlünü və'dələrlə şad,
Zülm üçün yönəldi o fitnə-fəsad.
Fərhad oxşasa da polad bir dağa
Əfsunla sərməyo onu torpağa,
Neçə gün o səhra, dərə, düz getdi
Kah axşamlar getdi, gah gündüz getdi,
Nəhayət yetişdi uca bir dağa,

Bir dağ ki, Fərhadı salıb dustağa.
Rəvan olub qarı yetişdi ona,
Könlündə dəhşətli, qorxunç əfsana.
Boynunda bir uzun təsbehi vardı,
Məkrini bununla daim sayardı.
Başında pəhrizdən sadə bir ləçzk,
Əyin paltarının yamağı kələk,
Sanki Məryom durub səhərçağında,
Gəlib aram tuta Sina dağında.
Elə ki, o qarı yaxına kstdi,
Salamla qəddini Fərhad dal etdi.
Ona hörmət ilə verərək sual,
Sordu məqsədini tutdu hal, əhval.
Yerində qıvrıldı qarı nal kimi,
Yalanlar söylədi şirin bal kimi.
Dedi ki: «Zoifəm həm xəstəcanam, :
Elmdən ayrılmış bir natəvanam.
İllərdir ki, yerim bir xəlvət idi,
Sənətim tanrıya ibadət idi,
İşim yoxdu mənim bir insan ilə,
Ynsiyyət qurmuşdum yaradan ilə.
Nə qədər sakitdi, əmindi Ərmən,
Ömrümü sürürdüm bu niyyətlə mən.
O zülmkar şah ki, Pərvizdir adı.
Yandırdı yurdumu onun fəsadı.
Zövqə həsrət qaldı ellər vətəndə,
Bilirsən nə olub yoqin ki, sən də.
Dəyişdi Ərmənin çünkü əhvalı,
Bu miskin qarının döndü iqbalı.
Kimsədə qalmadı dinə rəğbət heç>
Dedim ki, ertəni eyləməyim keç,
Kəzim bir kaha ki, çox kənar olsuqq,
250
Yanında bir çeşmə onun car olsun.
Kirim o kahaya əbədilik mən,
Orda .uzaq olum insan közündən.
•Ömrümün quşuna əcəl etsə zor, •
Qoy hamin mağara olsun mənə krr.

Düşüb bu niyyətlə kəzdim dağ, dərə,
Gəlib çıxdım həmən sən olan yerə,
Əlimi yumuşam düzdür ömürdən,
Qalım son günləri bu yerlərdə mən.
Vəfa qalmamışdır fani dünyada,
Vəfasız insanı nə salım yada.
Qara daşda vəfa bəlkə də çoxdur,
İnsan övladında amma ki, yoxdur».
həmin bu əfsunu eşitdi Fərhad,
Aldandı, xatiri xeyli oldu şad,
Qarının durduğu torpağı öpdü,
Müqəddəs saydığı ayağı öpdü.
Dedi: «Tovfiq nuri səndə əyandır,
Qəlbin həqiqətlə dolu cahandır.
.İnsanla qurmadın sən ki, ittifaq
"həqitət səndədir, qəlbindədir haqq.
Bəli insan oğlu çox bivəfadır,
Yenə də kəzdiyi mehri-səfadır.
'Ölkəndə üz verib yəqin fəlakət.
Dərdli, qubarlıdır ürəyin əlbət.
Söylə! Ərməndə bir qəzami vardır,
Ki, qəlbin bu qədər dolu-qubardır?»
Tarı «düzdür-dedi-fikrin ay bala,
'Sübutdur sözlərin haman suala.
•Ölkədən eyləmiş vida amanlıq,
Amanlıq yerinə gəlmiş yamanlıq,
Tutmuş məmləkəti bəlavü afət,
.Aşkar oldu hər şey bu gün nohayət,
Məhinbanu ilə Xosrov barışdı,
•Coşub mehribanlıq həddini aşdı.
Sürdü evlənməyi ortalığa şah,
Banuya xoş gəldi haman bu nikah,
Başladı hər tərəf işrət büsatı,
T2l qəıimət bildi eyşi, nişatı.
•Fisqü ficur oldu hər yanda əyan,
Dini-islam çıxdı bu gün ortadan.
•Ölkə başdan-başa oldu meyxana,
Min zərbə vuruldu əhli-imana,

251
Əhli-din dolanır çöldə, çəməndz,
Yollanıb gəlmişəm buraya mən dəü
Mümkun deyil buna etməmək heyrət;:
Nəcib sifətləri atdı cəmaət.
Allah da ortaya bir cəfa saldı,
Ymmidi hamının əlindən aldı.
İşıq saçan zaman ne'mətin şamı,
Ələmlər bürüdü haman axşamı.
Şirin adlı gözəl vəfalı pəri
Matəm içindədir o gündən bəri.
Nikah əmri nə vaxt aşikar oldu;.
Şirinin nəsi'b:i ahu-zar oldu;
Ölüm qılıncını çaldı canına,
Qıydı həyatına, halal qanına.
Bir də, deyirlər ki, içmişdir zəhər; -
Ki, Pərviz balından görməsip bəhər.
Belə həlak edib o sərv özünü,
Bəqa diyarına saldı izini.
Ona aşiq imiş bir qəlbi naşad,
Bir qərib dərdimənd, şöhrəti Fərhad,,
hicriylə qıyaraq o, cana getdi,
Eşqilə köz yumub cahana getdi;
Getdi həsrətilə ahla, fəğanla,
Vüsal arzusuyla, əhdü-peymanla.
Yzdü el əlini o şux nikardan,
Belə yazılıbmış pərvərdikardan.
O bir sərv idi ki, Ərməndə bitdi
Kəldi dünyaya pak, tomiz də getdi.
Fərhadı anaraq eylədi fəğan,
Verdi həyatını yolunda qurban,
Ölürkən dilindz Fərhaddı zikri,.
Yrəyində həmən naşaddı zikri,
Pərvizin kamını verməyib, haman
Fərhadın adıyla köçdu dunyadan»,.
Yalan qılıncını sıyırıb qarı,
Çulğadı hiyləgzr ahl>a dağları,
həmən afsanəni danışdı, durdu,
Fərhadın qəlbinə min yara vurdu,,
O nağıl etdikcə Fərhad saraldı,,
Elə bil gözləri yuxuya daldı.
Qarı ahlar çəkdi azı min kərə,
Yerdən toz qaldırdı uca göylərə,.
Qızardı ahilə uçan buludlar,
252
Yandı alovlanıb alışdı otlar.
Çılğın bir nə'rəylə səsləndi Fərhad,
Dedi: «Könlüm evi edildi bərbad,
Bir quru canım var aldı yar onu,
Aldı atəşlərə saldı yar onu.
Duysun ki, nuş etdi könül qanımı,
Buraxsın möhnətdə üzkün canımı».
Söyləyib dünyadan əbədi getdi,
Ədəm diyarına hərəkət etdi.
Dağlarda köz yaşı döndü sellərə,
Ahı əsər etdi zsən yellörə.
Ömrünün qəsrini sökdü həmən su,
Bu suda qərq oldu həyat ordusu.
Saqi! Badə gətir, dur kəl can kimp,
Olsun şərabının rəngi qan kimi,
Nohəylə mey içdim bəsdir dünyada,
Köçməliyəm tutub matəm Fərhada.

FƏRHADIN ÖLYMY

Qəm məktubu yazan iti qələmlə,
Matəm tutub qara keymişdir belə:
O, hicran dağında dönan şika-ra,
Elə ki kar etdi vurulan yara,
Keçdi ağır zərbə düz ürəyindən,
Doğradı bağrını onu böldü tən.
Çalışdı qalxmağa ahi-fəğanla,
Yıxıldı torpağa yaralı canla.
Əcəl varlığını talan eylədi,
Kezündə aləmi zindan eylədi.
Çırpdı vücudunu o sal daşlara,

Qıydı varlığına dərdli biçara.
Bəlalı başını daşlara çaldı,
Vurduqca hər dəfə bir yara aldı.
Kəzdi ağlayaraq hər addımbaşı,
Qurusun beləcə bəlkə köz yaşı.
Aldı məlhəmləri atdı bi>r yana,
Qəlbini qərq etdi axan al qana.
Keçdi məlhəm çağı yara bitişməz,
Kəldi əcəl oxu para bitişməz.
Açdı sarıqları çıxmadı szsi,
Fəvvarə eylədi yüz qan çeşməsi.
Atdı pambıqları dözdü zəvalə,
Yarandı dağlarda yuz qanlı lalə.
Alıb yarasından sapları açdı
Sovurub yellərə, çöllərə saçdı.
Cana rəxlə vurdum müisamməl dedi,
Can quşu uç dedi, ölüm kəl dedi.
254
Əcəl sinəsini yüz parə etdn,
Can quşu uçmağa o çarə etdi.
Könlünün tüstüsü qalxdı səmayə
Saldı qəm buludu ətrafə sayə,
Kəzib dağda-daşda zar-zar ağladı,
Etdi köz yaşları nisar ağladı.
Cismində yaradan açıldı küllər,
Bu qan qönçzsilə bəzəndi çöllər.
Tökdü bu qönçələr kül yarpaqları,
Bu küllər yandırıb yaxdı dağları.
Dərd külü yayıldı dağlara, düzə,
Dezran aloz rəngli göründü közə,
Dedi: «Yz başımı, ey çərki-dövran!
Məni tərk eyləmiş sərvi-xuraman.
Çıxar gözlərimi, bəla xa.qani,
Bir də kerməyəcok onlar cananı,
Sən ey qəm qılıncı, doğ.ra dilimi,
Çünki itirmişəm öz sevgilimi.
Çək mənə, ey fələk, sən də köz dağı,
Kəldi nalə dəmi, dərdü qəm çağı.
Sındır ayağımı bəla daşları,
Ketməyə qalmadı səbri, qərarı.
Bircə sözüm vardır: canımı yandır,
Canansız nə həyat? Axır zamandır,
Ey əcəl, oinomi yüz min parə et,
Əziyyət üstündən yetir əziyyət.
Əzabla könlümü min parə eylə,
Onu ədəm sarı avarə öylə!
Fələk, apar məni kəl bu diyardan
Yzülmüş əllərim vüsali-yardan!
Mənə həmdərd idin sən ey məhəbbət,
Sayəndə körməzdim zülm, zəlalət,
Ey hicran, kəl dağıt başımdan qəmi,
Var ol ki, aşiqin oldun həmdəmi!
Çarə eylə eşit, qorxma ahımdan,
Qüsurum olmuşsa, keç günahımdan!
Çağla kçz yaşları, üzərimdən aş,
Yzümə varını etkilən şabaş!
Ey ahım, cananın hüzuruna ket!
Apar ruhimi də, göstər mərhəmət!»
O baxdı səhraya, süzdü hər yanı
Dedi: «Qəm əhlinin sən ey məkanı!
Ey kenül həmdəmi, ey sadə torpaq!
255
Ucasan hər şeydən dünyada, torpaq!
Çox cəfalar verdi ayağım sənə,
Dərdü qəm yedirib tapdağım sənə.
Köz yaşım bağrını sel kimi yardı,
Yürüdüm, toz-qubar aləmi sardı.
Zamandır zülmümdən indi azad ol,
Qurtarıb cəfamdai sevinib, şad ol».
Səhra qüssələndi tutub yasını,
Cırdı dərələr tək öz yaxasını.
Forhad şiş dağlara saldı diqqətin
Dedi: «Ağır yükü sən ey xilqətin!
Yönəlmisən göyə, uça başlısan,
Əzəldən dünyada ağır daşlısan.
Qoynun yurdsuzlara gözəl pənahdır.

Daşların xəstəyə istinadkahdır.
Mən sənə vermişəm xeyli əziyyət,
Çəkirəm körəndə səni xəcalət.
Arabir bağrını tişəm yarıbdır.
Arabir külunküm toz qoparıbdır.
Yzün köz yaşımdan olub qan kimi,
Ahım sarıb səni bir duman kimi.
Əfv et, günahıma kəl bir qılınc vur,
Bağışla aşiqi axır çağımdır».
Fərhad fəğan ilə duşdü yüz halə,
Əks-səda verdi dağ, çəkdi nalə.
Parça-parça oldu bağrının başı
Qan ilə elədi köhər, lə'l, daşı,
Söylədi kərdunə ki: «Ey sitəmkar!
Tale ulduzumla həmkarlığın var.
Şüarın hər zaman cövr, cəfadır,
Dözürəm niyyətim, rə'yim vəfadır.
Əgərçi vermisən əziyyət mənə,
Çəkdirmişəm mən də çox zillət sənə.
həm əfğanım ilə pərişan oldun,
ham ahın oduvda bağrı . an oldun.
Qubarım üzündə açmışdır yara,
Ahım günəşini eyləmiş qara.
Demə ulduzların ziyafəşandır
Ahım odlarından o bir nişandır.
Bu gün nə ahım var, nə əfğanım var,
Nə ahı-fəğanda bir nişanım var.
Dərbədər aşiqəm torpağa döndüm,
Sən yanma, şam kimi mən dəxi sendum.
Yoxladım, kəl məni yox oldu tut sən,
Əgər varsam belə yox say, unut sən!»
Bu sözlə fələyin dərdləri aşdı,
Şəfəqdən canında odlar tutaşdı,
Tapmadı yolunda bir istiqamət,
Ona etdiyindən çəkdi nədamət.
Fərhad külünkünə dedi: «Əsirim!
Əzablı günlərdə ey dəstkirim!
Sənə eyləmişəm çox sərzənişlər,
Səndən yetib mənə çox pərvərişlər.
Başını vurmuşam illərlə daşa
Salmışam canını dərdə, təlaşa.
Davamlı olmusan möhnətimdə sən
'Durmusan daitia xidmətimdə sən.
Az dağlar üstünə qalxıb ketmədim,
~Ey tişə! Sənə də az zülm etmədim.
Azad olursunuz möhnətlərimdən
"Cəfamdan, çövrümdən, şiddətlərimdən.
Ancaq rəhm eyləyin bu gün halıma,
Acıyın ürəkdən bu məlalıma,
Bağışlayın sizə vermişəm cəfa,
Qoyun minnət mənə, göstərin vəfa».
Vurdu külüng, tişə özünü daşa
Matəm tutub fəğan qıldılar qoşa.
Byelindən asılı tifillər kimi,
Dil açdılar dərdli könüllər kimi;
«Səninlə varmışıq hor zaman dağa
Səninlə kirərək qara torpağa».
Fərhad baxdı dağa, baxdı çöl sarı
Kerdü heyvanları, vəhşi quşları,
Dedi: «Olmuşsunuz munis yar mənə,
Gecəli-kündüzlü havadar mənə.
Zülm-nifaq deməm heyvanda vardır.
Sizdə yoxdur əsla, insanda vardır.
Vəfa mayəsi var xilqətinizdə,
Mehri-məhəbbət var tinətinizdə,
Başımdan aldınız qürbət dərdini,
Ylfətlə qovdunuz firqət dərdini.
Mənə küc verdiniz, qanad çaldınız,
Siz mənim başıma sayə saldınız.
Çox əziz mehriban qardaş oldunuz,
Həm qohum, həmdə k.i, sirdaş oldunuz.
Sizinlə duymadım ki, mən qəribəm,
Kimsəsiz, yalnızam, bir müztəribəm,
Ahımdan çəkdiniz xeyli əziyyət,
Lakin etmədiniz əsla şikayət. '
Baynumda haqqınız çoxdur, qoy deyim

Sizdən hansı dillə uzür istəyim».
Söyləyib hönkürdü, zar-zar ağladı,
heyvanlar duyaraq könül dağladı,
hamı nalə ilə bağrını yardı,
Səs-səsə ağladı, şivən qopardı.
Sanmayın vəfasız insanlar kimi,
Onlar ağladılar heyvanlar kimi.
Fərhadın közündən süzüldü qanı,
Dəldi vücudunu dərdin peykanı.
Qurtardı aləmlə söz-söhbətini,.
Düşündü bir qədor öz xilqətini,
Yetib axır zaman anladı Fərhad,
Etdi atasını soyuq ahla yad,
Anası közünün içinə baxdı, . .
Car oldu çeşmindən qoşa çay axdı..
Başına elə bil qılınc çaldı göy,
Elə bil canını çəkib aldı göy.
Dedi: «Zəhərlədin küzəranımı,
Əcəl! Nə durmusan kəl al canımı!
Söylə bu üz-üzə kəlmək neçindir?
Başımı qılıncla bölmək neçindir?'
Bu zərbəyə mə'ruz qalmaq nədondir?
Pambığa çaxmağı çalmaq nədəndir?
Düşdü yada atam, anam, yoldaşım,
Nədən yer altına kirməyir başım.
Bu necə rəftardır, etdin ey fələk?
Pozuq xatirimi pozmaq nə demək?
Bu nə insafdır ey zamanə, bir din
Mənə zəhər dolu peymanə verdin.
Vurdun açıq başa şomşir nə olsun?
Öldürdün min dəfə, de bir nə olsun?»
Çatınca bu yerə dərdli sözləri
Etdi qan yaş üzə cari gözləri,
Dedi: «Səii tari badi-səba ket,
Çin, Xəta mülkünü eylə ziyarət!
Demirəm xaqana söz aç oğuldan,
'Danış qürbətdəki bu xəstə quldan,.
Əvvəl öz başını ket qurban eylə!..
Sonra ərz-halim aç, bəyan eylə!
•Söylə ki, avara bixanimanın,
YZağrı xunabədən bir qətrə qanın •
Aləmdə ümidsiz, şərməndə öldü,
Yzünü körMədən Ərməndə öldü.
Bağrının al qanı axdı közündən,
Köçdü bəla körüb dünya üzündən;
Pərviz hiylə qurdu, məkrü al ilə.
Yaman rəftar etdi bu minval ilə.
•Əgər o düzlükdə çəksəydi hesab,
Verərdim mən ona yaxşı bir cavab.
Lakin əyriliyi o ayin etdi,
Doğrudur söyləyib, yalan yeritdi.
Dünyada xilqətən düz olan insan,
•İnanar eşitsə quru bir yalan.
Demə ki, mənə o kafər eylədi,
Nə eylədi qəza-qədər eylədi.
Bir arzum var mənim Bəhram dilavor,
həmdəmim, həyanım, dostum o yavər,
Ordu cəm eyləyib bu yana kəlsin,
Zərbələr vurmağa düşmana kəlsin;
Kəlsin də eyləsin Xosrovu candan,
Künahsız qanımı qoy alsın ondan.
Badi-səba! Bu oöz yandırsa şa'hı
Başından od çıxsa, ucalsa ahı,
Cır^sa yaxasını o bəxtiqara,
Özünü çırparsa Əgər qumlara,
Beləcə ağlarsa avarasına,
Bağrının tikəsi can parasına.
Butam, deyib yerə vursa başını,
Endirsə köksünə cəfa daşını,
Torpağa tacını vurmağa qoyma!
Taxtını sındırıb qırmağa qoyma!
Dilimdən söylə ki, ey ulu xaqan
Tanrı təqdirinə neyləsin insan?
İşim sevda imiş bu təbiətdə,
Yazılmış alnıma ölüm qürbətdə,
haqqın yazdığına de çara varmı,

Ovdan can qurta.ran biçara varmı.
Bu yazı alnımda hökmi-qəzadır,
haqqın hər qəzası ömrə rizadır.
Fələk nakam etdi Fərhadı hərkah,
Bu cahan mülkündə ömr eyləsin şah.
hücrə yıxıldısa, qəsr abad olsun,
259
Səbzə qurudusa, sərv azad olsun.
Anamın bağrında açılsa yara,
Qəmindən başını vursa daşlara,
Düşsə vaveylası əgər hər yana,
Yayılsa fəryadı bütün cahana,
Xitab etsə mənə o, quzum deyə,
Ansa kimsəsizi, yalnızım deyə,
Ah çəkib qəlbini Əgər qanatsa,
həya pərdəsini üzündən atsa,
Bəlalı oğlunu gətirsə yada,
Doqquz pərdəsindən çıxsa dünyada,.
Canım oğul deyib açsa sözünü,
Uğrumda əl atıb cırsa üzünü,
Yolub saçlarını yellərə atsa,
Müşkü əllərilə kafura qatsz,
Alıb nəfəsimdən tüstü kedərsən,,
Onu çulğamağa örtük edərsən.
Deyərsən ey üzü ruhum qidası,
Qubarı közümün ey tutiyası!
Yetər bu qəm salır üstümə sayo.
Tanrı əta qıldı gəldim dünyayə,
Çatdın sən arzuna, könlün oldu şad..
Munisin kəsildi bir yaxşı övlad.
Qəmimdən olmadın dilxoş bircə an,,
Dolandım aləmi sərkəştə nalan.
Uşaqların yeri çəmən, bağ oldu,
Mənimsə qismətim dərə, dağ oldu,
Qaldı qəmlərimlə o cismi-zarın,.
Dağımdan utanmaq oldu şüarın.
Yaqut istəyirkən aldın xarə sən,
Tapdın gün istərkən atəşparə sən..
Böyüdüyüm zaman biçarə oldum,
Diyari mülkdən avarə oldum,
Başım cəfa gördü çərxi-fələkdən,.
Çəkdin fərağımı sən də ürəkdən,
Dendərdin ömrünü qübarə, yandıç,
Bəs deyilmiş, yenə, dübarə yandın?
Bu ziyan yetər ki, hər dərdə dezdüm,,
Közümün yaşilə kə'bəmi pozdum.
Bir də qoy kəlməyim mən öz halıma,
Alışıb yanmasın el əhvalıma.
Sən də bu dərdimdən çəksən iztirab,.
Mənə qismət etsin ahi bu əzab.
260
Salma dərkahından kənarə məni,
Yaxma cəhənnəmi odlara məni.
Bəhramla, Mülk-ara bilsələr Əgər\
Mənə bir gecədir hər aydın səhər,
Onlara tökdürsə qan yaş dərdü-qəm,
Qaranın üstünə çəkib al rəqəm,
Matəmlə keysələr hərkah zil qara,
Əgər üz verərsə əza onlara,
Gecə keçməmişdən hələ yarını,
Cırıb tökərlərsə paltarlarını,
Əgər ezlərini vursalar dağa,
Dağa yox, çırpsalar quru torpağa;
Sən Mülk-aranı eyləyib təskin,
«Bağlamaz ağıllı, de, qəzaya kin».
Mənə asimandan yetişib qəza,
Körməsəm də ona vermişəm riza;
Sonra da Bəhrama salamımı de,
Belə aç könlümü pəyamımı de.
De ki, «Ey canına bağlı bu canım,
Şagirdim, ©vladım, ruhi-rəvanım!
İstəyirsən olsun xəstə canım şad,
Səndən razı qalsın həmişə Fərhad,
Kecikmə bir saat, bir dəm dayanma!
Qəzəblə coşmaqdan zərrə usanma!
Tez bu tərəflərə əzmü cəzm elə,

Ordu cəm eyləyib çevril ağ yelə,
Bu işlə rahəti-canımı istə,
Tapıb qatilimi, qanımı istə!
Sonra zəfərlərlə qayıt den keri,
Ket xəbərdar eylə bizim elləri,
Söylə: muradımın nə olduğunu,
Mənim əvəzimdə bilsinlər onu,
hər nə əmr eyləsə o şahi-dövran,
Dursunlar əmrində onun hər zaman,
Xəta ki, cənnətdən o bir nişandır,
O cənnət kimidir, töhfəsi candır.
Əgər seyr eyləsə orda nəzərin,
Düşsə xəlqə tərəf yolun, küzərin,
Orda çənnət kimi dörd bağça-bağ var,,
Behiştə bərabər dörd qəsr, otaq var..
hökmümlə göylərə onlar ucalmış,
Şöhrəti aləmə səs-səda salmış
Əgər günün biri oraya ketsən,
26Q
Yol keçib bir zamanaradan ötsən,
Bahar bağçasında hər addım başı,
Axıt gözlərindən külkün köz yaşı.
Yox Əgər dolansan o yay bağını,
Xatırla qırılmış şax budağını.
Küzarın düşərsə xəzan bağına,
Solğundan salam ver sən torpağına.
Seyrəngahın olsa qış bağı hərkah,
Anıb ahlarımı qopar sovuq ah.
Qələminə təqdir afərin deyə,
Xətanın nəqqaşı mahir Maniyə
Söylə ki, işlədib əməlli sənət,
Vermiş o dörd qəsrə əlilə zinət.
İşləmiş Yunana at sürməyimi
Vuruşub əjdaha öldürməyimi,
İkinci Əhrimən ilə savaşda.
Qanlar tökdüyümü torpaqda-daşda,
Yçüncü: meydanda hünər saçmamı
İskəndər tilsimin qırıb açmamı,
Kirib mağaraya mən əjdər kimi.
Dördüncü: Sokratla körüşməyimi,
Ki, bu cahan mülkü bina olandan,
Belə bir hünəri kerməmiş insan,
hər nə ki, sə'ylə çakmiş otağa,
Yusun dönə-dönə başdan-ayağa
Siz də evii alın müxəlləfatın,
Tullayın sulara, atəşə atın!
Madam, bada getdi bəlalı canım,
Cahanda qalmasın adım, nişanım.
İtdi yer üzündən küçüm-qüdrətim,
Divarda qalmasın əksim, surətim,
Mən ki, aparmadım bir şey məzara
Sən çəkdin onları niyə divara?
Yenə də Qarunə məndən salam de!
Nə peyğam söyləsəm bir-bir tamam de!
Söylə ki: daşları çapdım sökərək,
Tökdü öz başıma onları fələk.
Kərdiş yağdırarsa yüz minlərlə daş,
Nə eyləyər onun altında bir baş?!
•Fələk tək dağları uçurub saldım,
Qəzadən mən özüm altında qaldım.
Ömrümün axırı yetişən zaman,
Türbəmin hər daşı, oldu bir dağdan.
262
İndi bu yaxşıdır, qəmlər dağıyam
Qəm dağı altında yer dustağıyam.
Bəli, seyləkinən sən o nəqqaşa,
Başda ləqəbimi yazmışdı daşa,
Söylə qoy bu adı yüz parə etsin,
Özüm tək ismimi avarə etsin.
Madam daş altında qalıram özüm,
Niyə daş üstündə yazılsın sözüm?
Dolan səhraları, şəhərlərə ket,
Bütün aşiqləri tez xəbərdar et,
Seylə: «Fərhad öldü, köçdü qəlbi zar,
Xosrovdan yetişdi ona bu azar.
Deyirdiniz Fərhad sultanımızdır,

Bizlər rəiyyətik, o xanımızdır,
Zülmlər çƏgərək o sultan getdi
Köçdü nakam aşiq, dünyadan getdi.
Yığılıb bir yerə ordular kimi,
Ona əza tutun tacidar kimi.
Bahar buludu tək boran yağdırın!
Xosrovun üstünə peykan yağdırın,
Ahu fəğan ilə döndərib külə,
Tacını-taxtını sovurun yelə.
Sonra da ağlayın bu natəvana,
Xosrovun malını verin talana.
Vəfa qəsrin edin bu yolla abad,
Ruhumu eyləyin beləliklə şad.
Səba, Şapurun da hüzuruna ket,
Murada yetməyən dostu akah et,
Söylə, qanlar içdin həmdəmliyimdən,
Dərdü-qəmlər yedin məhrəmliyindən,
O gün ki, sən mənə olmusan həmdəm,
O zamandan bəri yedin dərdü-qəm.
Vəfa ayinini eylədii şüar,
Qoy versin əçrini o pərvərdikar.
həmişə vaqif ol qəbrim daşından
Ayağın çəkmə kəl türbəm başımdan».
Yetirəndə bura Fərhad nəvani
Yetişdi ağzına incimiş canı.
Olub bu halından bir anlıq akah,
Söylədi ki: lahevl, əstəğfürullah.
Yzülmüş vücudu canana yetdi,
Bəla atəşləri o cana yetdi.
Yaxdı vücudunu döndərdn külə,

tCahanda yanmayıb bir aşiq belə.
Dilindan düşmədi dildarı bir an,
«Yarıma qur.banam» deyib, verdi can.
Bəlanın canına bəla yetişdi,
Zəmanə əhlinə qovqa yetişdi.
Eşqin sinəsinə vuruldu yara,
Başdan ayağadək keyindi qara,
Dərdü bəla ilə ağladılar qan
Qurdular o gecə şamü qəriban.
Bunlar o aşiqin canını aldı,
'Özləri Fərhadsız matəmdə qaldı.
heyvanlar bu halı alıb nəzərə,
«Füsunkar qarını yıxdılar yerə,
Közündən bir kilə yaş axıtmadan,
"Çilənmədən yerə bircə damcı qan,
Onu dağıtdılar qisas aldılar,
.Dağlara, daşlara səda saldılar.
Demə ki, dünyada insan yaxşıdır,
Vəfasız adamdan heyvan yaxşıdır.
Saqi! Durma zəhər dolu cam gətir,
Sirab eylə məni, biaram gətir.
Qazanım eşqdə Fərhad kimi ad,
Edim o nakamın ölümünü yad.

XOSROVUN QALİB 8SƏLMƏSST

Yolçusansa əgər yükünü bağla!
Deyilsən əbədi dost bu torpaqla;:
Cahan rüb adını nə üçün almış,
Çünki üç hissəsi sularda qalmış.
0 kəsin nəsibi yalnız qayqudur,
Ki, oon düşərxasi. dəryedır, sudur.
Əsdirsə hadisə coşqun bir külak,
Qərq etsə o rübi sularda fələk,
Yer de.mə, buraya xərabə söylə
Vardır oxşayışım hübabə söylə!
hübab su üstünə küvbəz nişandır,.
Yfləsən o haman, su da hamandır.
Bir ev ki, edilir bərbad bir anda,
Ağıllı tikərmi onu cahanda?
Belə imarətdə yaşamaq olmaz,
Orada kimsənin kefi çağ olmaz.
Bir ovuc torpaqdır hübab deyildir,.
Torpağın su içrə işi müşküldür.
Qumu sən tullasan suyun üzünə

Dibə çökəcək o, nə etsən yenə.
Aşiyan başına dönən quş kimi,
Denər yer başına çərx uçmuş kimi.
Bu tabaq kimi çərx quş kimidir bax.
Daima quş kimi vurur mayallaq.
Quş qonar yuvaya bə'zən ram olar,
Fələk nə ram olar, nə aram olar.
Köyərçintək gəzər daim çölləri,
Dəlili göy rəngdir əzəldən bəri...
265
Köyərçin deyil bir quşxanadır bu,
Ulduzdur gəl demə sən, danədir bu.
Bu quşbaz dediyin mahir qəzadır,
O, hər nə eləsə yalnız riza ver!
O, göyərçin tutan səyyadə bənzər,
Xeyr səyyadə yox, cəlladə bənzər.
Ay, günəşdir onun, təşti, şəmşiri.
Acıyıb, qoymaz o, kimsəni diri.
Qəsdi yer üzündə külü zarədir,
Bağrı çox dilbərin parə-parədir.
Bu məşhurdur cəllad min yol töksə qan,
Eləyir qılınçı torpaqda pünhan.
Fələk min nəfəri gündə qətl edər,
Günəş qılıncı odda kizlədər.
Min adam öldürmək madam işidir,
Ona kim söyləyir ki, nər kişidir.
Nə qədər şah ol-sa, şahzadə olsa,
Əgər evli, subay, azada olsa,
Öləcək fələyin əlində ancaq,
Nə məndə, nə səndə baş qalmayacaq.
Təmiz olsa belə insan köhəri,
Ondan zülm kerüb əzəldən bəri.
Yaqut dunyada pak hər zaman olmuş,
Əlindən onun da bağrı qan olmuş.
Günəş ki, nur alır ondan kainat,
Fələk örtür onu torpaqla heyhat!
Bir an şad olmağa zalımin birn
Al qanla doldurur piyalələri.

Yüz tam.iz cöehəri eyləyir ki xak
Bir bənki sevinib olsun fərəhnak.
Qırır ağacları meşədə, dağda,
Onu atəşpərəst yaxsın ocaqda.
Fərhadıi axıtdı qızıl qanını,
Ki Xosrov xoş sürsün öz dövranını.
Xülasə nə deyim Fərhad bağrı qan,
Fəna məclisinə olanda rəvan,
Özünü heyvanlar eldürdü qəmdən,
Çoxu naxoşladı dərddən, ələmdən.
həlqə vurub onui dövründə onlar
Əza saxladılar edib ahu-zar.
Aldılar araya onu sərbəsər,
Yol tapa bilmədi ora bir nəfər.
Bu zaman bir yazıq, miskin, natəvan,
Elindən, yurdundan didərkin olan,
Kedirdi yanına çəkib min zəhmət,
Şad ola Fərhada etməklə xidmət,
Azca yaxınlaşıb, donub qaldı mat,
Əsla k«r,məmi;ş|di belə əhvalat:
Özünü daşların içinə saldı,
Fərhadın halına heyrətdə qaldı.
Elə ki, tapşırdı aşiq canını,
Düşündü dağların bu qurbanını.
İstədi qazısın bir məzar ona,
Bir közətçi olsun xaqan oğluna;
Qorxudan qanlı yaş tökdü gözləri
Şir, pələnk əlindən qayıtdı keri-.
Dolanıb şəhəri, kəzdi bir təhar
Yaydı mzçlislərə tazə bnr xəbər,
Bu ölümdən hamı akah edildi,
Deyil Xosrov, hətta Şirin də bildi..
Xosrov sözlərini əqlinə vurdu,
Bir qədər közlədi, düşündü, durdu. ^
Tutuldu qayğıdan əsla külmədi,
Qorxudan keçələr yata bilmədi.
Bu ümid eylədi onu xeyli şad
Ki, Şirin onundur, ölübdü Fərhad..

Fəqət oldu yenə ürəyi qəmkin,
Ki, bəslər bu kinə fələk dəxi kin.
Nəfsi qalib gəldi, o tələb etdi
Şah da bu istəyin dalınca getdi.
Bunu bilmədi ki, zəhərlidir cam,
Onu içmək üçün verdi sərəncam.
Fitil od salarsa Əgər bir dağa,
Yandırar, özü də başlar yanmağa,
Əgər ilan qalxıb vurar insanı,
İnsan da öldürür haman ilanı.
«Bu iş olmayaydı, dedi, taçidar,
Oldumu, durmağın nə mə'nası var?»
Ayırdı bilici-baş adamları,
Yola ealdı haman qələyə sarı.
'Dedi ki: «Nəslimdən ona söz açın,
Ymidlər verərək coşub od saçın.
Ovsun işlətməyə, durmayın, kedin
Yola kəlməyəni mülayim edin»!
Qalxıb ovsunçular qanad çaldılaru
Qurğana getdilər, izin aldılar,
Banuya, Şirinə-o şux gözələ
Dua eyləməyə gəldilər dilə
Başladılar haman mehribanlığa,
Əl atdılar iczə, natəvanlığa.
Ovsu.nla qurdular fitnə, felləri,
Banunu aldatdı şirin dilləri.
Girdi ortalığa ərkani-devlət,
Qurub düzəltdilər gizli məşvərət,
Dedilər: «Xosrovdur hakim cahana,
Kainat baş əyir o hökmrana.
Nəsəbdə sultandır, şahlar şahıdır,
həsəbdə ellərin o pənahıdır.
Qohum olmaq dilər bizimlə o yad,
Neçin də olmayaq bundan razı, şad?
Diri olsa idi Fərhad, o qəmkin,
Bağlardıq Xosrovla bu iş üstə kin.
O yoxdur, ədavət, kin nəyə gərək?
Şahın təklifinə biz könül verək.
Belə iş Görərmi dünyada qanan:
Az qazanc eyləyib çəksin çox ziyan.
Pərvizin rə'y verək bu peymanına,
Səbəbkar olmayaq elin qanına.
Zülmu bu ölkəni etmişdi bərbad,
İndi ədaləti eyləsin abad.
Sərt daşın hərifi deyil ki, şişə,
Alışır od düşsə xırman həmişə».
Banu qulaq asıb həmin sözlərə,
Dinib-danışmadı əsla bir kərə,
Bir ana qəlbitək bağrı qan oldu,
Fərhad xəyalilə natəvan oldu.
Şirin də çıxardıb haldan özünü
Cırıb dağıtmışdı külkün üzunü.
Öz dərdli cisminə vurub min yara,
Tapşırmaq istədi canı dildara.
Bir gün əl atmışdı zəhrə o hilal,
Saray duyuq düşüb bilmişdi dərhal,
Neçə yol ketmişdi atəşkədəyə,
«Özümü odlara yandırım» deyə.
Qoymuşdu yanında Banu nikahban,
Olar büt yanında daima rəhban.
Nəzər çəkmədilər əsla gözəldən,
Axırda yorulub düşdülər əldən.
Şirin alovlandı pərvanə kimi,
Döydü öz-özüiü divanə kimi,
Naləsi, qovğası kəsilmədi heç,
Ahı, vaveylaeı askilmədi heç.
•Fərhadın yadilə elədi fəryad
Belə ahu-nalə edərdi Fərhad.
Söylərdi qürbətdən, ağır fəraqdan,
Düşməiin məkrindən, feldən, nifaqdan.
Tə'rif eyləyərdi hüsnü cəmalı
Vüqarı, ürfanı, dərin kəmalı.
Seyləyərdi ki: «Mən əsiri-zarəm,
hicr əlində elən bir biqərarəm».
Kah «məzlumum» deyib onu anardı,
«Eşqin dustağıyam» deyib yanardı.

Dinib danışardı öz xəyalilə,
Şirin xəyalının xoş vüsalilə.
Banunu etmişdi bu halı heyran,
Könül xanimanı olmuşdu viran.
Qəmlə keçirirdi küzəranını,
Qorxurdu ki, ala dərdlər canını.
Azuqə qurtardı qəmli Qurğanda,
Əlaçsız qaldılar belə zamanda,
Kiçiklər başladı ahu-fəğana,
Böyüklər tə'nəylə gəldi zəbana,
Dedilər ki, bu iş düzələn deyil,
həqiqətdə xoşa heç gələn deyil.
Xəlqə möhnət verər, nakamlıq verər,
Belə bir iş ancaq bədnamlıq verər.
Nə etmək gərəkdir ki, olan oldu,
Buna bais gözəl bir cavan oldu.
Onun həsrətilə biz qayğuluyuq,
Onun qulamıyıq, onun quluyuq.
Buna səbəb olan köçdü dünyadan,
Nə çıxar səbəbsiz boş macəradan.
Kezəl yurdumuzu Pərviz şah aldı,
İndi iczü niyaz ortaya saldı.
Onun rəftarını bir ne'mət sayaq,
O nazü ne'məti qənimət sayaq.
Onun təklifini qarşılayıb şad,
Edək çamaatı zindandan azad.
Tədbir körülməsə beləcə ancaq,
Yəqin el Banuya olacaqdır ağ.
Çağırıb şəhərə qorxunc düşmanı
Ona tapşırarlar bir gün Qurğanı.
269
Bu sözlər Banunu döndərdi daşa,
Yox, bütün varlığı düşdü təlaşa."
Yönəlib Şirinin yanına getdi,
Naləsi, fəğanı fələyə yetdi.
Sirrini açmağa lisanı yoxdur,
Kizlətmək üçün də imkanı yoxdur.
Nələr danışırsa dərdli cəmaət,
Birbəbir Şirinə etdi hekayət.
Şirin söylədi: «Ey ömrüm, dünyada,.
həya, söz deməyə mane olsa da,
Yenə də söyləyim, mənə layiq ər
O idi, tək odur dilimdə əzbər.
O köhər dünyadan varıb köçdü tək,
Artıq nəsib deyil mənə ər, demək
Keisəm öakə ərə, dil versəm Əgər,
Adıma bivəfa Şirin deyərlər.
Onun fərağında mən səbahlığam,.
Dərdindən, qəmindən susuz balığam..
Əgər balıq sudan düşərsə uzaq,
Su üçün çapalar, su dilər ancağ,.
Mən də bu gün onun fərağındayam,
Çırpınıram,-1.uyun sorağındayam.
Artıq dad verməyir yaşamaq mənə, ,
Siz əməl eyloyin ellər deyənə.
Mənəm xəlqin səbəb əziyyətinə,
Baisəm düşdüyü bu möhnətipə.
Sağ ikən eylədim naşad onları,
Zülmkar olmayım ölərkən barı».
Məhinbanu qızdan alınca rüsxət,.
Şad olub fürsəti bildi qənimət,'
Sülh üçün axtardı, düşündü çarə,,
Dedi qasidlərə: «O hökmdarə,
Böyük ehtiramla söyləyin salam,
Salam ilə bizdən aparın pəyam..
Əsrin tacidarı, böyük hökmran,.
Əbədi taxtını fələkdə quran.
İstəyir Şirinə kəsdirsin nigah,.
Məni bu sözilə şad elədi şah.
Öpüb məktubunu qarşıma qoydum,
Dua kağızı tək başıma qoydum.
Etdim elçisinə haqqilə hörmət,
Coşub dalğalandı möhrü məhəbbət..
Sonra qüssələndim tavus quşu tək
270
Düşündürdü məni şahim kələcək.

Dedim öz eybimi özüm göstərim,
Söylədim «xəznzdə sınıb gövhərim».
Bilmədim bu əməl şübhə doğurar,
Eybi söyləməyin demə eybi var.
Bir mühüm iş də var, aşkar deyim mən,
Od düşüb canıma haman bu işdən.
Nə zaman qapalı dərbanda qaldıq,
Rəhmsiz fələkdən min cəfa aldıq.
Quraqlıq havanı eylədi kövrək,
Od, alov yağdırdı əsən yel, külək.
O qədər hədsizdi, çoxdu ki, insan
Yfunət içində qalmışdı Qurğan.
Lətafət arxının sərvi-rəvanı,
Məlahət bağının külü, reyhanı,
Yrəklər şad edən külkün camalı,
Şahın arzu-kamı, şirin vüsalı,
O naxoş havadan solub-saraldı,
Şadlıq bülbülünü dərdü-qəm aldı.
Yatır o zamandan yatağındadır,
Köz kimi küllərin qucağındadır.
Cəfalar üz verib o mah camala,
Düşür zavallı qız gündə bir hala.
Kəramət göstərib lütf etsə şahim
Onda bağışlanar cürmüm, günahım.
Bir məktub yollasın bu mülkə barı,
Çıxsın qoy ağ günə Ərmən diyarı.
Dustaqdan qurtarıb el azad olsun,
Qəladən çıxaraq hamı şad olsun.
Qurtareın çəfadan kül üzlümüz də,
Açılsın kül kimi çəməndə, düzdə,
Bir qədər qeydinə qalsa təbiblər
Azalsa qəlbindən dərdi-qəm Əgər,
Şah aziz eyləsə əzizi olsun,
Əgər xar eyləsə kənizi olsun».
Banudan eşidib bu xoş sözləri,
Qasidlər tələsik döndülər keri.
Elçilər sevincdən sanki lal oldu,
Xosrov da şadlıqdan halbahal oldu.

Əmr etdi bir gözəl məclis qurulsun
hər yanda təntənə təbli vurulsun.
Ətrafa şad xəbər düşdü car oldu,
Elə bil qiyamət aşikar oldu,
271
Sevinc sədaları tutdu hər y.eri,.
Açdılar laybalay dərvazələri.
İnsanlar dolanıb hər yanı kəzdk,
Quş kimi dağ-daşı, səhranı kəzdi1.
Xosrov məclis qürub düzəltdi işrət,.
Fələk büsatına eylədi heyrət.
Bir kəçavə qurdu ə'ladan ə'la,.
Ərkanü-dövlətlə saldırdı yola.
Banu kəcavəyə minib də, ^etoin:,.
Şahın məclisini işıqlı etsin.
Banu itaətlə gəldi hüzura,
Şahın eyvanını qərq etdi nura.
Aradan silindi köhnə ədavət,
Şadlıq qanad çalıb başlandı işrət.
Kah çalğılar coşdu, söhbət qızdı ka-1>,
Şirinin halını soruşunça şah,
Tökdü köz yaşları Banu aramsız,
Söylədi: «Zəifdir, bəslədiyim qız,,
Təbiblər yoxlayıb onun halını,
Bizə söyləmişlər hər əhvalını.
Qurğanın^havası ona ziyandır,
Onunçün xeyirli başqa məkandır,
Özkə hava verər qıza təravət.
O, başqa aləmə eyləmiş adət».
Xosrov söylədi ki: «O yeri sən de,
Göstər könül açan yaylaq, çəmən, deQ
Sürdür kəcavəni, özün əmr elə,
Günəşi aparın həmən mənzilə».
Banu dedi: «Gözəl bir sarı dağ var,.
Orada ruh açan qəsr ilə bağ var,
Su çəkiblər ora əmək çƏgərək,
O gözəl yaylağı şah körüb gərək.
Əgər lütf eləyib verərsə fərman,

O səfalı yerdir Şirinə dərman».
Eşidincə bunu şah oldu naşad,
Dağa haman suyu çıxarmış Fərhad,
Yüz Xosrov can qoyub hüpər saçsa dz,.
Su gəlməz oraya xəznə açsa da;
Lakin bu təklifə şah oldu razı
Aşikar olmadı bir e'tirazı.
Banu kəcavəni o dağa sürdü,
O qəsrə, ruh açan yaylağa sürdü.
Fələkdə hilali alıb getdilər.,.

aməni kül üçün mənzil etdilər.
Günəş o ruh açan eyvana gəldi,
Lirilik suyundan qız cana gəldi.
Saqi! Mey gətir ki, o canfəzadır,
Bu əlvan çəmənlər çox bivəfadır.
Sərxoş olaq yetər, meyimiz çoxdur
Fərhad, Şirin köçdü, Xosrov da yoxdur.

ŞİRİNİNÖLMƏSİ

Bu sözü dil açıb seyləyən adam
Söhbətini belə eyləyir tamam:
Çıxdı kül çöhrəli o simin bədən,
Parlaq günəş kimi, öz q*zl'əsindən..
Kəldi çəmənzara ceyranlar kimi,
Mindi kəcavəyə sultanlar kimi.
Ona günəş deyin, seyləmə ceyran,
Şəfəqdən halə var dövründə hər an.
Köçünü birbaşa Ərmənə sürdü,
Sihhət eyvanına, çəmənə sürdü.
Ərkanü dövlətlə şah başdan-başa,.
Onun kedişinə qıldı tamaşa,
hamı heyran qaldı bu mahcamalə
Günəş ətrafını bürüdü halə.
Xosrovun yekanə bir oğlu vardı.
O, taxtın varisi xoşbəxt yaşardı.
Bu alov kimiydi, o çay kimiydi,
Bu dəmir ox uçu, o yay kimiydi,
Sevməzdi atası bu tək oğlunu,
Yrəkdən saymazdı oğul da onu.
Deyildi oğlunun ata pənahı
Oğul izləməzdi bir işdə şahı.
Bu gün çıxan zaman el tamaşaya,
O da heyran-heyran baxırdı aya.
Atdı kəcavədən pərdəni külək,
K&ründü gözlərə o şirin mələk.
Qəmərin nurinə aləm büründü,
Qəmər deyil, parlaq günəş göründü..
274
Şiruyə bir anlıq baxıb dayandı.
Atəşi-eşq ilə alışdı ya.ndı.
Getdi mənzilinə düşdü o dildar,
Onun da qəlbində oldu bərqərar.
Yeməkdən, yatmaqdan oldu şahzada,'
Ömrü iztirabla kedərkən bada.
Dedi: «Bu dərd ilə yəqin ölərəm,
Şirindir yaşayış, gözəldir aləm,
İş körüm tədbirlə, yoxalsın zəval,
Külsün varlığıma əbədi vüsal.
Atam elməlidir, düşmandır mənə,
Eşqin həyəcanı ziyandır mənə.
Ölümdən qorxmayır aşiq heç zaman,
Nə üçün sarsıla o tökəndə qan?
Dedi: «Xosrov çıxsa aradan Əgər,
Mənimki olaçaq o nazlı dilbər.
Şahı məhv eləsəm cahan mənimdir,
Dünyaya nur saçan canan mənimdir,
Arzu eyləmirik biz yalnız şahlıq,
Onun vüsalıdır yüz padişahlıq».
Düşünüb tədbirlər tökdü bu qismət,
Qoşuna və'dəlor verdi o xəlvət,
•Uydu əqrəbası şirin dilinə
Tə'sir bağışladı bütün elinə.
Xosrovun cəfası həddən aşırdı, ..
Coşqun sellər kimi coşub daşırdı.

•Fələk də göstərdi belə bir sifət,
Etdi Şiruyəyə çümləsi bey'ət,
Çepirib zülm ilə bağrını qana,
Xosrovu saldılar nəmli zindana.
Döndarib ömrünü solğun yarpağa,
Gömmək istədilər onu torpağa,
Dedilər: «Uçmasın bu quş bu damdan,
Yaxa qurtarmasın qoy intiqamdan.
Qınından çıxarsa bu qılınc Əgər,
Onların başına min zərbə dəyər».
Oğul qılınçını ilan eylədn,
Ata qanı ilə əlvan eylədi.
Onun sanma övlad canını aldı,
Zəmanə Fərhadın qanını aldı.
Ona eyləmişdi Xosrov əziyyət,
Fələk qisas aldı, çəkdirdi zillət,
'Cəfalar çəkdisə əlində Fərhad,
275
Xosrovun da oldu dövranı bərbad,.
Tökdü al qanını ciyərparəsi,
Gedər həşrə kimi ciyər yarəsi.
Qatil ya gədadır, ya kamirandır,
Qoy olsun, eşq ara, həm qana>-qan:şr^
Fələk zülm edəndə yeyin çapır at,
hər kəsə haqqı ilə verir mükafat.
Bir evə dəyərsə bir evdən zərər.
O da haman evə bir əvəz verər.
Bir kəs ki, toxudu riştə cəfadan,.
Alacaq haqqıçı o əjdahadan.
Kimdir ki, sendürdü ocaq zülmilə,.
Onu döndərmədi zəmanə külə?
Koldi qisas üçün dövran yüyurək,
Dövran demə səyyar bu doqquz fə,,|.j.
Sitəmdən əlini çəkszn yaxşıdır,
Mehrü vəfa toxmu əksən yaxşıdır.
Zəmiyə nə əksən çƏgərək zəhmət,
Axırda olacaq o sənə qismət.
Bəhrədən qaçılmaz, sərf edib əmək,
Yaxşılıq toxumu bu dünyada ək!
Zülmün qılıncını Xosrov tez v>rdu.
Onun da evini fələk uçurdu.
Əgər Şiruyə də bidad eylədi,
Fələyin əlindən fəryad eylədi.
Tutduğu işində oldu bərqərar,
Xilafət təblini çaldırdı aşkar,
Çıxıb taxt üstü.kə qoydu başa tac,
Taclılar önündə oldular möhtac.
Banunu çƏgərək o macəraya,
Nişandan söz saldı bir gün araya..
Banu söylədi ki: «Qız natəvandır,
Zəifdir, xəstədir, ürəyi qandır.
Əgər səhhət olsa Şirinin yarı,
Onun əlindədir öz ixtiyarı.
O aydan qeyr bir mənim kişim yox,
hər nə iş tutarsa bil ki, işim yox,..
Özünə qəlbini açsan yaxşıdır,
Ona köhərini saçsan yaxşıdır».
Şirinə bəhs edib sevgidən, qatil
Elçilər yolladı ona o cahil.
Dedi: «Bir yol sənə etdim tamaşa,
Pərvanələr kimi yandım ataşa.

hüsnünün odundan alışdı canım,
Əridi iliyim, qurudu qanım.
Alışdım, fəqanım Geyə dayandı.
Nə Fərhad, nə Xosrov bu sayaq yandı,
Dəlil istəyirsən Əgər sən bu.na,
Eşqində qıymışam ata canına.
Yaranandan bəri bu sonsuz cahan,
Eşqin zülmü belə etməyib tufan.
Sevda bir kimsəyə verməyib əlbətü
Mənə verdiyi tək zülüm, əziyyət.
İstəyirsən uçal, asimana var,
Öyrən işlərini, haqqıyla axtar.
hərçəndi ki, mənəm bu gün hökqirai,
Sənin eşqinləyəm rüsvayi-çahan.

İşim rüsvaylıqdır, yaman əməldir-
Dillərdə söylənir, eldə məsəldir,
Vəfalı ol, kamım rəva eylə kəl!
Vüsala və'də ver, vəfa eylə kəl!
Əgər istəyimə əməl etməsən,
Çılğın bir tufana çevrilərəm mon.
Yoxdu 6u eşqdə mənə bir çara
Və'dəilə eylərəm akcaq müdara».
Elçi Şiruyədəı yetirdi peyğam,
Bihuş olub düşdü sərvi-küləndam.
Qıvrıldı zulfütək şahmara dvndü,,
Bir kəlmə dinmədi, bimara döndü.
İşi bilmək üçün etdi təhəmmül,
Öyrəndi qatildir, o aşiq deyil.
Qıymış atasına, cəlal üçün o,
Bəs nələr eyləməz vüsal üçüç s?
Dedi: «Körmək onu məndən iraqdır,
Ölmək körməyimdən çox yaxşıraqD1<:r,,
Ondan xilas ollam elərsəm Əgər,
Bu ölüm əbədi həyatə dəyər».
Düşünüb qərara gəldi o pəri,
Dedi qasidlərz haman sözləri:
«Nəzakət aləmdə ömrün naxşılır,.
hər nə dedinizsə xeyli yaxşıdır.
Şaha dua ilə sənami deyin,
Duadan sonra da ricamı deyin.
hər nə baş verərsə Əgər qəzadan.
Kərək əl çəkməsin insan rizadan.-
Yəqin razı olub buna asiman,
277
Xosrovun taxtına sahib olmusan.
Əlində olsaydı ixtiyar Əgər,
Atanın canına qıyardın mƏgər?
Kimdə əsas varsa kamandan bir az,
Bir kəlmə eləməz buna e'tiraz.
Sonə eşqim mənim uddurmuşsa qan,
Vermişdir mənə də cəfa bir zaman.
Atanın əlindən aşiq çəkdi dad,
Onun məhv etdiyi zavallı Fərhad.
Vuruldu hüsnümə kəməndə düşdü,
Könlü də eşqimdə min bəndə düşdü.
Bizim sevdamızdan saf deyil, çiçək,
Belə bir sevgini körməyib fələk.
O eşqə emrünü qurban eylədi,
Ədəm mənzilini məkan eylədi.
Onun hiçrində mən halsız, bimaram.
Bir quşam heç zamak sağalmaz yaram.
Zəifliyim onun bu qəmindəndir,
Cəfalar çəkməyim matəmindəndir.
Eşqimin yolunda o can veribdir.
Vdfalı ömrünü qurban veribdir.
Vafa dərkahına mən də kirməsəm,
Yasıı saxlayıb əvəz verməsəm,
Köçüldən soruş ki, nə olar hali.
Fdrhadın qəmindən olarmı xali?
Şah verib işarə etsin məni şad,
Şapuru zindandan eyləsin azad,
Şapur da özünü ora yetirsin,
O bəxti qaranı alıb gətirsin.
Saxlayıb yasını keyinim qara,
Firqətdən düşməyim dərdə, azara.
Çanı xilas edim yar möhnətindən,
Könlümü qurtarsam bu firqətindən,
Şah belə eyləyib versə işarət,
Bir müjdədir mənə təklifi əlbət.
Dolannam sayətək öz yanında mən,
Duraram hekm ilə fərmanında mən.
Belə bir təklifi bəyənməsə şah,
Görməz Şirini sağ, qoy olsun akah».
Varıb Şiruyənin elçisi getdi,
Onun sözlərini şaha ərz etdi.
Şahın bu xəbərdən oldu könlü şad.
Tapdırıb Şapuru eylədi azad.
278
Dedi: «Rəftar etsin o bilən kimi,
Mübarək xatiri istəyən kimi».

Qız gördü Şapuru sevinci daşdı,
Elə bil Utarid Mehrə yanaşdı.
Yıxıldı torpağa Şapur bağrı qan,.
Ağladı, köz yaşı tekdü pərişan.
Şirin də eylədi yanıqlı fəryad.
Kəldi xatirinə zavallı Fərhad.
Onlar matəm tutdu belə bir zaman,,
Qaraldı firuzə rəngli asiman.
Tufan yatan kimi qız Gəlib dilə,
Bəlalı Şapura min möhnət ilə
Açdı Şiruyənin əhvalatını,
Özünün bu yolda xəyalatını.
Şapur bu əhvaldan tutun«a xzbər,.
Kəcavə kötürüb eylədi səfər.
Getdi üç yüz kişi onunla bahəm,
Dillərində fəryad, üzlərində qəm..
hər şeyi şahanə tərtib etdilər,
Alıb udla bixur, nafə getdilər.
Getdilər gəzməyə o dağçapənı,
O başı bəlalı nadir insanı.
Alıb kəcavəyə onu şah kimi,
Fələyin qoynunda parlaq mah kimi.
Kətirib qoysunlar o can önündə.
Can enündə deyil, canan enündə.
Şapur dayanmadı hərəkət etdi.
Mərhumun düşdüyü tərəfə getdi.
Gördü yırtıcılar araya almış,
Fərhad neqtə kimi ortada qalmış.
heyvanlar dağıldı dağlara sarı,
Kələnlər eylədi əvəz onları.
Fərhadın vücudu batmışdı nura,
Ystünə saldılar ipək, zər, xara.
Ehtiram etdilər hökmran kimi,
Qoyub kəçavəyə əziz can kimi.
Ağladı, sızladı, Şapur dübarə,
Etdi vücudunu o parə-parə.
Sonra kəcavəni çiyninə aldı,
Kəcavə dağ kimi qalxıb ucaldı.
heyvanlar ağlaşdı, yandı dağ-dərə,.
Gəlib toplaşdılar əvvəlki yerə.
Kedənlər gətirib Fərhadı, naçar
279
Şirindən gizli, bir qəsrə qoydular;
-Əvvəl hazırlayıb onun yerini,
Xəbərdar etdilər sonra pərini.
İşdən agah oldu o qəmli çanan,
Bildi ki, yar Gəlib evinz mehman,
Sevindi, kul qondu gül yanağına,
Yüyürdü ketməyə yar otağın^.
Kəldi mehmanına mehriban olsun,
Kəldi aşiqinə o qurban olsun.
Silindi qəlbindən hicran məlalı,
Onu şad eylədi canan vuqzlı.
Banuya söylədi o şirin mələk:
«Xalq məni buraxsın söylə bir az tək.
O yar ki, uzaşdı bir vaxt yanımdan,
Doymuşdum qəmində xəstə canımdan.
O ki, eşidəndə elübdu Şirin,
Eşqimin yolunda can verdi şirin.
Vəfadə olmadı zərrə nöqsanı,
Yetib indi mənə əvəz imkakı.
O mənim yolumda niskilli getdi,
Eşqi kəmalını bərqzrar etdi.
Mən də könül verdim əhdə, peymana,
İstəmirzm sözüm çıxsın yalana.,
O yandı vəfaYa, dönərək közə,
İndi növbə Gəlib deyəsən bizə.
Məncə, Gəlib çatıb elz bir halzt,
Qonaqdan çəkməyək biz də xəcalət,
Canda vəfasını pünhan eyləyim,
-Yolunda bu canı qurban eyləyim.
Banu sayırsa da məni öz canı
Nə gələr əlimdən ölüm zamanı».
hələllıq istəyib lüşdü torpağa,
Sonra durub getdi xəlvət otağa.
O, divdən sanma ki, qorxub ağladı

Qapını arxalan möhkəm bağladı.
Kvnuldə qalmadı qami, qubarı,
Leridi astaca kəcavə sarı.
Arayıb axqardı o natəvanı,
Gördü şirin-şirin yatır mehmanı.
Belə bir yuxunu varmıdır körən,
Gün doğub üstünə oyanmaz rədən?
Belə bir yuxunu kerüb o dilbər
İstzdi onunla yatsın bərabər.
280
Nurlu çöhrəsinə qoydu üzünü,
Qucub cananını yumdu közünü.
Könüldən şö'ləyi-ahı ucaldı,
O da Fərhad kimi yuxuya daldı.
Yatdı qalxmayacaq bir də sərvnaz.
Yatdı heç bir zaman qalxıb oyanmaz.
Belə bir yuxudan oyanılarmı,
Ondan oyanmağın mə'nası varmı?..
Saqi! Qədah gətir, müdam badə ver,
Yarla həmağuşam, ol amadə ver!
huşiyar olmağa qalmasın hacət,
Oyanmaq bilməyim qopsa qiyamət.

BƏHRAMIN ƏRMƏN-ZƏMİNƏ
kəlməsi
Bu matəmxanvdo qara bağladı,
Növhələr düzəldən belə ağladı:
Kirib içəriyə o sərvi-rəvan,
Bağladı üzünə qapını daldan.
Məhinbanu ilə ə'yan nə ki var,
Qaldılar bir zaman ona intizar,
Lakin görünmədi közə küləndam,
Qaş qaralan kimi, düşəndə axşam,
Banu səbr etmədi sür'ətlə vardı,
Yerindən qapını çəkib qopardı,
Kzcavəyə tərəf qoydular qədəm,
Qaldırıb pərdəni gördülər, sənəm
Yatıb Fərhad ilə, qucub yarını,
Qırmayıb əhdini, e'tibarını.
Yzünü söykəyib üzünə yatmış,
Gözlərini qoyub közünə yatmış.
O sonsuz hicranlı, dərdli külcəmal
Qovuşub yarıia tapmışdır vüsal.
Mə'şuqə çan verib bir aşiq kimi,
O sərvə sarmaşıb sarmaşıq kimi.
Quçub aşiqini yar canım deyə,
Aşiq də yarını cananım deyə.
Banunu yandırdı onların halı,
Köz yaşı axıtdı, artdı məlalı.
Qalxıb asimana əfğanı çıxdı,
Deyil tək əfqanı, həm canı çıxdı.
Banunun canıydı, qız ondan oldu,
282
Deyil yalnız ondan, canından oldu.
MƏgər can yerinə çıxdı fəğanı,
Onu tərk eylədi fəğanla canı.
Sındı həyat sərvi torpağa düşdü,
Döndü xəzan vuran yarpağa, düşdü.
Qəribə öldülər o natəvanlar,
Qurban olsun belə ölənə canlar.
Dolaşdım dünyanı axtardım əlbət,
Mən əsla körmədim belə rəvayət.
Salmazdı bir kimsə Fərhadı yada,
Onu Şirin etdi məşhur dünyada.
Kafər iman tapıb dinə yetişdi,
Bu xəbər Xətayə, Çinə yetişdi,
Eşidərək Xəta düşdü min hala,
Döndü viranəyə qəmdən az qala.
hicrilə dünyanı tərk etdi xaqan,
Balaca qardaşı oldu hökmran.
Ana, oğul deyib özünü diddi,
Fəna torpağına o dəxi getdi.
Bəhram dilavərdi cahan içində,
Nəhənk tək üzürdü al qan içində.
Qılınçı dəhşətli ümmanə bənzər,

Bəla dəryasıydı ondaki cövhər.
Fələk Bəhramına göstərərsə kin,
Olardı enündə Bəhrami-çubin.
Fələyin atını yorar səməndi,
Zühəlin qəddini əyər kəməndi.
Qaranlıq gecədə ox atsa Əgər,
Yarar göy üzünü sühadən keçər.
Bilirdi Xətadə, Çində hər adam,
Fərhaddan qalmayır keriyə Bəhram.
Kələndən gedəndən hər axşam səhər
Fərhadı soruşub alardı xəbər.
Fərhad vəfatını bilib hind, Rum
Yayılıb Xətadə olanda mə'lum.
Bəhram sərkərdəydi elə bu zaman,
hörmət eyləyirdi ona hekmran.
O əsla Fərhadsız olmayırdı şad,
Nikaran olurdu öz şahlığından.
Qardaşından etrü qəmlənsə də xan,
Nikaram olurdu öz şahlığından.
Gəlib ərz eylədi Bəhram xaqana
«Yayılıb belə bir xəbər hər yana:
283
Məğribdə bir gözəl mülki-Ərmən var,
İrəmdən səfalı bağ var, çəmən var.
Yaşarmış orada bir şux pərizad,
Sevdasından olub divanə Fərhad.
Əgər xan hökm etsə yönələrək mən,
Qoşun toplayaram Çindən, Xətadən.
Yollanıb kedərəm haman diyara,
Axtarıb yetərəm Fərhadi-zara.
Tapılsa dərdinə, eylərəm çara,
Tapmasam nə deyim mən ruzikara».
«Mən razıyam!»-dedi şah haman saat
Bəhramdan edirdi çünki, ehtiyat.
Dedi Fərhad ölüb Bəhram da itsin,
hər yana xatiri istərsə ketsin.
İcazə alınca şad oldu Bəhram,
Çəkib ordusunu olmadı aram;
Yeridi məğribə rəvan qoşunu,
O saysız-hesabsız xaqan qoşunu.
Yetişib Ərmənə çatınca dərhal,
Eldən xəbərləşib tutdu hal-əhval.
hər şeyi yoxladı birbəbir özü,
Ayırdı dərk edib əyridən düzü.
Qəm oxu hüznlü qəlbini dəldi,
Fərhadın qəbrinə doğru yönəldi.
Sür'ətlə kedirdi dağ-daş keçərək,
Sanki dolanırdı zülmkar fələk.
El matəm tutarkən hələ Fərhada,
Şirin, Məhinbanu ketmişlər bada!
Çəkib vay həsrətə bütün rəiyyət,
Nalə yağıdırırdı, qəlbində həsrət.
Kimdir işdən hali soruşdu Bəhram,
Dedilər «Şapurdur elə bir adam».
Bahram eşitmişdi bir vaxt bu adı,
Bilirdi ki, oevir Şapur Fərhadı.
Şapur da bilirdi qəmli dünyada,
Könül homdəmidir Bəhram Fərhada.
Tapıb bir-birini qucaqlaşdılar,
hal-əhval tutaraq çox ağlaşdılar.
Dostunu kerməyə tükəndi səbri,
Öyrəndi hardadır Fərhadın qəbri.
Ah çakdi, alə.mi a|)Y-vayı aşdı,
Köyün gümbəzləri odla tutaşdı.
Cahana od salıb bir gecə-kündüz,
284
Qoyub ayağına o, Fərhadın üz
Dedi ki: «Ey məni naümid edən,
Möhnətlər içində buraxıb gedən!
Közüm çıxsın səni kerəndə belə,
Lal olum halını soranda belə.
Başın nələr çəkib qürbət içində?
Qalmısan qürbətdə möhnət içində,
Nəsibin ah, aman olmuşdur sənin,
Kül kimi cəmalın solmuşdur sənin.
Əjdərə zərbələr vurmağın hanı?

Əhrimən qolunu qırmağın hanı?
Qəzəblə baxsaydın yerdən səmayə,
Buludlar üstünə salardı sayə.
Qaldırıb külünkü dağa çalardın,
Kürzünlə çöllərə lərzə salardın.
Nə zülüm işlədi duyğusuz hicran?!
Bu ağır yuxudan, Fərhadım, oyan!
Kez açmayırsan ki, gələn qulumdur,
Bu söz doğrudur ki, yuxu ölümdür.
Çoxdur mənim kimi sadiq qulların,
De nədən yanına düşüb qolların?
İraqdır bu işin taqəti məndən,
Can quşum uçmayır neçin bədəndən?!
Qalmasın deyərək yerdə nahaq qan,
Məğribi eylərəm yer ilə yeksan.
Uçurub dağını dəryaya teksəm.
Axıdıb suyunu səhraya töksəm,
Ölənlər olsalar nayab içində,
Batsa minarələr kirdab içində:
Yüz min müqəssiri eldürsəm hərkah,
Qanının əvəzi olarmı, ey vah!
Ruhun şad olmasa bu qandan Əgər,
Mənə bu əməlim nə fayda verər?
Neyləyim daha mən tiği, kəməri,
Başda tac adlanan bu dərdi-səri?
Zirehi, qaftanı seylə neyləyim?
Oxları, qalxanı söylə neyləyim?
Nə deyib özümü sayım dilavər,
Könül at minməyə nə həvəs eylər?
Necə nə'rə çəkib girim meydana,
Kör nələr başıma açdı zamana!?
Neçə vuruşlarda mən aram tutum,
Nə qəlb ilə əldə külkün cam tutum?
285
hicrinlə çevrilib mey zəhər oldu,
həyatım şadlıqdan bibəhər oldu.
Künlərim həsrətlə ah-zara döndü.
Vücudum toz oldu, qubara döndü.

Bəhram qopardıqca yanıqlı nalə,
Camaat ağlayıb batdı məlalə.
Titrətdi bu nalə torpağı, daşı
Şapur da ağlayıb tökdü köz yaşı.
Dərdü qəm əlindən olunca aram,
Yer öpərək çıxdı kənara Bəhram.
Göidərdi bir nəfər: «Kəlsin Şiruyə,
Versin sualıma o cavab, deyə.
Olsa günahlardan o Əgər azad,
Eylərəm lütf ilə mən də onu şad.
Yox Əgər eyləsəm şübhə mən ondan,
Verər həyatilə cavab o zaman».
Bu xəbərdən olub Şiruyə akah,
Qorxdu Fərhad üçün qısas ala şah.
Qəzəblənsə daim coşar hökmdar
Sayar günahsızı o bir günahkar.
Şiruyə olsa da tünd bir hökmran,
Qayanı dəmirlə qırarlar asan.
Çağırdı Şapuru xahiş eylədi,
Açıb həqiqəti ona söylədi,
Dedi: «Şahidimsən sən ey pənahım!
Fərhadın qətlində yoxdur günahım,
Qaiil atamdısa tekdüm mən də qan,
Verdim cəzasını köçdü dünyadan.
Bunu Bəhram şaha sən ərz eylə, ket!
Yerdə qalmayacaq inan bu xidmət.
Bağışlasın məni kəlməməkdə şah,
hazıram nə əmri olarsa hərkah.
Onu kermək üçün vardır həvəsim,
Səndən budur mənim bil iltimasım,
Olub olmayanı ezün seylə sən,
Kərəm et, Bəhramı akah eylə sən,
Etsən Şiruyəyə belə mürüvvət,
həşrətək şad eylər məni bu minnət».
Şapur körub onun məzlum halını,
Bəhrama söylədi bu əhvalını;
Dedi ki: «Şahidi pərvərdikardır,
Onun günahı yox, səvabı vardır.

hüzura kəlməyə acizdir əlbət,
286
.Çənə bağışla sən, eylə mərhəmət.
hər nə əmr eləsən, o, canla eylər,
Yrəkdən, sidq ilə, imanla eylər».
Şapur eyləyinçə sözünü tamam,
Onun kəlməyindən vaz keçdi Bəhram.
Dedi: «Sözlərimi bilsin qoy Ərmən,
Döyüşə kəlmədim bu diyara mən.
Bir zamanlar Gəlib Xosrov hekmran,
haman bu ölkəyz vurmuşdur ziyan,
Kərəkdir məmləkət borcuna yetsin,
Sonra Şiruyə də yurduna ketsin.
Əmrim budur mənim, sonra da dərhal,
Yollansın Ərmənə xeyli dövlət-mal».
Xəbər verdi Şapur o natəvana,
Minnət saydı bunu Şiruyə cana.
Əmr-fərman verib xəzinə açdı,
Lə'li-cəvahirat nə varsa saçdı.
Yetirdi yerinə bu əmri dərhal,
Verdi qatar-qatar, karvan-karvan mal.
Düşünüb-daşınıb Bəhram bir kərə,
Ərlqan ellərini yığdı bir yerə,
Dedi ki: «Xosrovdan ziyan körənlər,
Fərhadı səbəbkar sayırsa Əgər!
O adam qorxmadan meydana kəlsin,
Əvəz almaq üçün ziyana kəlsin».
Bu söz çox sür'ətlə aləmi sardı,
El bütün ağlayıb fəğan qopardı.
Dedi: «Biz elərik bu iltiması,
Fərhadın canımız olsun fədası.
Biz onun yolunda har an keçərik.
Nəinki dövlətdən, çandan keçərik».
Bəhram xeyli adam ayırdı dərhal,
Versin camaata ədalətlə mal.
Şahlıq əsasını ölkədə qurdu
Banunun nəslindən kim qalıb sordu.
Onlardan birini Görərək layiq,
Onu bir hökmdar saydı xəlayiq.
Ərmən torpağının o şahı oldu,
Şahı oldu demə, pənahı oldu.
Ədalət ayini yaydı hər yana,
Döndü abad oldu uçuq virana.
haranı etmişsə xərabə Xosrov,
Düzəltdi yenidən bu tazə xosrov.'
287
Bəhram ona şövkət təmtəraq verdi,
Taxti-tac, xəzinə və bayraq verdi.
Tapdı məramilə bu taxt payə,
Saldı üzərinə çətiri sayə.
hümmət göstərərək beləcə Bəhram,
Onun şahlığına verdi sərəncam.
Sonra qoşunlara payladı sərvət,
Dedi ki: «Çəkdiniz xeyli əziyyət,
Kediniz qovuşun əyalınıza,
Yetişin vətənə, mülk-malınıza».
Belə bir rəftarı ürək dağladı,
Ordu vidalaşıb xeyli ağladı.
Dedi: «Şaha deyin aldı arzu-kam,
Sevgili Fərhada yetişdi Bəhram».
Ordu rəvan olub yenə tutdu yol,
Sən də harda olsan ürəyi xoş ol!
Bəhram ordusunu eylədi azad,
Qurtarıb qayğıdan özü oldu şad.
Fərhadın qəbrinə dönüb dübarə,
Girdilər Bəhramla, Şapur məzarə.
Fəna mulkundə can təslim etdilər,
Bəqadə Fərhada qoşa yetdilər.
Şahlıqdan əl çəkib o xakrahlıq,
Tapıbsa bu idi həqiqi şahlıq.
Saqi! Fəna camı gətir, mənə ver,
Birini içmişəm, doldur yenə ver!
Qoy salsın himmətin başıma sayə
Bu çamla yönəlim mən də fənayə.
ŞAHZADƏNİN TƏRİFİ
Bu dünya bağı ki, bir nəqşi-Çindir

Nə Çindir, bəlkə də xüldi-bərindir.
İnsan nəzər qılsa, bu bağ içində,
Yüz əlvan kül tapar yarpaq içində.
hər külün öz rəngi, təravəti var,
İncə bir misalı, lətafəti var.
Saçsa da ətrini kül dörd bir yana.
Gəlməz bülbül kimi ancaq bəyanə.
Əgər açar isə rəngin bir çiçək,
Mə'nalar əks edər hər halı göyçək.
Görünüşdə Əgər bənzəsə gülə,
Lakin cəh-çəh vurub dönsə bülbülə
Bu qəribə olar həddən ziyadə,
Bənzəyər belə bir külə şahzadə.
Adına məlahət kanı deyərlər,
Özü bir daryadır kamalı gövhər.
Fəsahət bağında şahə qəribdir,
Şahlar qəribəsi, o şah qəribdir.
Canlar bağışlayar kələndə səsi,
Ölünü dirildər İsa nəfəsi.
hər mə'na olarsa gizlin sirr Əgər
Açar dərhal onu təb'i həll edər.
Əqlin kəmalını şahzadə qoçaq,
hələ körpə ikən, sayardı uşaq.
Sənin ünvanına deyilibdir bu:
«Kiçik yaşdan ululların ulusu».
Baxtının ulduzu bir aydır taza,
Sənsən bəzək verəp bu dünyamıza.
Bədr olan zamanda hilalın sənin,
289
Ötəçək günəşi kamalın sənin.
Günəşdən nurunu almasa qəmər,
Bədr olub parlamaz uzun keçələr,
Günəşlik istəsən kəsbi-kamal et,
Kəsbi-kamal ilə səadətə yet.
hər kim ki, tə'limdən məlalət tapar,
Alimlər yanında xəcalət tapar.
İnsan iqtidarlı zalım olarsa,
Nüktədan olarsa, alim olarsa,

O zahid sayılar adam içində,
Ona köz tikərlər islam içində.
Alimə eylərsə tə'zim bir insan.
hermət peyğəmbərə eyləyir inan.
Şah olarsan Əgər akah sənsən,
Əgər akah isən sən, şah sənsən.
Tuti Əgər tutsa nitqdən xəbər,
Adına şahənşah tuti deyərlər.
Tovuz quşunun min ziyvəri vardır.
Başında bir gözəl əfsəri vardır,
Bu əfsərlə onu şah çağırmazlar,
Çünki təəllüqü Hindietana var.
Bilik şah eylərsə heyvanın adın,
Neçin şah etmzsin insan övladın?
Zati elm nuri tapan hekmran,
Yaşayar yaxşı bir adla hər zaman
İskəndər elm ilə qazandı şöhrət,
Ona tabe oldu külli-təbiət.
Çox olmuş onuntək əhli səltənət,
Kimə nəsib olub bir belə qüdrət?
İki min il etüb minlərlə Loğman,
Onun hikmətilə qalmışdır cavan.
Qeymurxan nəslindən sultan Uluğbək.
Kainat körmədi sultan onuntək.
Eylədi nəslini zamanə bərbad,
İndi bir nəfər də eyləməyir yad,
Elə yollar kəzib tapdı o sultan,
Ona heyran olub yerlə asiman.
Qurduğu rəsəddən akah cahandır:
Yenə bu cahanda bir asimandır.
Öyrənib bilərək o asimanı,
Yazdı əmək çəkib «Zeyci-Kurkani»
hələ həşrə qədər bu sözüm haqdır,
Onun ehkamından yazılacaqdır.
290
Bilikdir görünən gözlərə zinət,
Bilikdir şahlara zinətlə sərvət.
Bilik qazanmaqda qane olma sən,

Öyrəndikcə oxu, yenə də öyrən.
Elm dünyasına yürü küzər qıl!
Dinin ürfanına yetsin nəzər qıl!
Versə başağrısı bu ürfan sənə,
Yetirsə bir məlal, bir ziyan sənə,
Tarix öyrənməyə ket rəğbət eylə!
Qəlbə səlatini həmsehbət eylə!
Öyrən ki, dünyadvn kam aldı kimlər,
Bu qədİm deyrdə kör qaldı kimlər?!
Cəmşid Zehhak hanı, Təhmürəs hanı?
hər biri qəsb etdi külli-cahanı.
Birisi bir ne'mət alıb getdimi?
Yoxsa aldığını salıb getdimi?
Onlar bu dünyadan tez-kec yoxaldı
Özləri getdilər, adları qaldı.
Bu ad yaxşıdırmı, yaxud yamandır,
Bunun sirrini bil, eyrən amandır.
Qoy sənə dünyada bu olsun şüar:
Çalış yaxşı bir ad qoy ket yadigar,
Lütfilə eyləyib rəğbət hikmətə,
Dur bax açıqgezlə bu təbiətə.
Öyrən məzacini mürur-zəmanla,
hər şeyi dərk eylə, yaxşıca anla!
Dolanıb kəzdikcə sən bu cahanı,
Öyrən kəl ondakı yaxşı-yamanı.
hər nə faydalıdır ona sən meyl et,
Lakin hər işdə tut orta vəziyyət.
hər nə ziyanlıdır ondan ken dolan,
Çətin sənin üçün qoy olsun asan.
hər nə məcazına olsa küvara,
Ona meyl eyləmə çox da aşkara.
Demiş hikmət əhli bu sözü hər an.
Az yaxşı «üstündür hədsiz yamandan»
Olarsa faydalı Əgər bol yemək,
Çox da uyma ona, əlini tez çək.
həzmə ketməmişsə yediyin tikə,
Qoşma bədənini izafə yükə.
Misilsiz olsa da abi-həyat bil,
Onu hər bir mə'də həzm edən deyil.
Axtar qanunları, əhli-hikmət ol1
291
Kefini kök saxla sağ-salamat ol!
Tarixi öyrənib dərk edəndə sən,
Tayfalar neylədi ket bunu öyrən.
Öyrən sultanların məharətini,
Kizli tədbirini, siyasətini.
Niyə zülm etdilər, niyə ədalət,
Nə işə eyləyir bunlar dəlalət.
Nədən məmləkəti abad etdilər,
Nədən ölkələri bərbad etdilər.
Tapdı vətənləri təravət nədən,
Qaldı elkələri səlamaaq nədən?
Qoşun, qanun tapdı küldü bayrağı,
Pozğun nədən düşdü zülümkar yağı.
Nələr hansı şahın oldu surəti,
Aləm yad eyləyir o təbiəti,
Bu söz zaman-zaman edildi təkrar,
Nəzər qıl bunlara eyrən hər nə var.
Sən belə eyləsən külər üreynn,
Onlara meyl edər arzun, diləyin.
Bunlar aləm içrə qoy faydan olsun,
Səni yaxşılığa aparan olsun.
Kör necə tapdı şah dini, dünyanı,
Sən də yaxşı öyrən bu cüt mə'nanı.
Bu qoşa mə'naya adət eylə sən
Şahın əməlini yaxşıca öyrən!
Mənim ki, qələmim yazmış nəsihət,
Xoşlayırsan Əgər onu düstur et!
Sez açıb, dediyim hənkamələrdən,
Çıxar bir nəticə ezün üçün sən.
Əgər sözlərimdən olsan kefi saz,
Mənim ruhum üçün dua et bir az.
Xeyir zersə Əgər nəsihət sənə,
Duaların verər mənfəət mənə.
Nəsihət verənlər dürr etsə nisar
Ona kamallılar eylər e'tibar.

Mey gətir, saqiya! Könlümü şad et!
Qədim qulluğumun haqqını yad et!
Nəsihət verirəm, peyapey gətir!
Eşit nəsihəti mənə mey gətir!

son söz
Fikrin verdi mənə aləmdə payə;
O günəş kölkəlim salanda sayə,
Gördün qələsinə atımı sürdüm,
Günəşi tozların içində gördüm.?
Atım ləpirini dünyaya saldı,
Utarid qələmi sandıqda qaldı
Birceysin başından qapdım elə tac
Ki, qaldı ömürlük papağa möhtac.
O qədər sitarə saçdım ki, yerə
Yfüqlər qərq oldu sitarələrə.
Səpdim ulduzları dünya üzünə,
Qaldı pul altında sanki xəzinə,
hər biri Birceysə, Nahidə bir eş,
Nə Birceysə, nə Nahid, nə parlaq günəş.
Yüksəlib, uçalıb keçdim göyləri,
Günəşin nuruna qərq etdim yeri.
İşıqlanan kimi bütün yer üzü,
Yetirdim murada hər baxan közü.
həsrət gözü ilə baxan hər adam,
Çatdı istəyinə aldı arzu, kam.
hər kim ki dünyaya kor gəldi getdi,
Sanma bu ziyadan o kamə yetdi.
Bir insan üçün ki, gündüz keçədir,
Kör onun cahanda halı necədir!
Günəş yağdırarsa nur, qaş-daş kimi,
Yenə körməyəcək o xəffaş kimi.
Günəş ki, aləmə saçdı nuru.nu,
Milçək də, ünqa da hiss etdi onu.
293
Yüz belə nur zkər aşkar olarsa,
Onu duymayacaq bayquş, yarasa.
Töksə qabağına kim qanmazın zər,
Elə bil eşşəyz zə'fzran verər.
Duymaz yanan şamı xallı kəpənək,
Onda yanmaq üçün pərvanə gərək.
Bir kül ki, aləmi külşən eyləyər,
Nur ilə gözləri rövşən eyləyər.
Onu insan gərək daima duya
Vəbadır kül ətri dozanqurduya.
Dozanqurdu üçün açmaz bağda kül,
Onunçün ötməyir budaqda bülbül.
Nə qədər aləmdə dozanqurdu var,
Çöldə, səhralarda peyin yumurlar,
Bu işə çanını qurban eyləyər,
Başını bu yolda çovkan eyləyər.
Bu top ancaq onun kehərkanıdır,
Köhər, dürr demə ki, nəqdi-canıdır
Duymayır ömründə ətirli külü,
Bəyənsin necə o sarı bülbülü?
Bulbül xoşlayarsa Əgər təzəyi,
0 da sevə bilər külü, çiçəyi.
Ariflər, aqillər anlayar ancaq,
Kkmin tərəfiidə rövnəq tapır haqq.
Köyləri mat qoyan o bülbül mənəm,
Min bir xal vuraraq ötən bil, mənəm.
Qəmi-eşqim içrə əfqanı dinlə,
Əfğanımdan min bir dastanı dinlə!
Ey külşən bülbülü, bustan bəzəyən,
Yox, yox bustan deyil, dastan bəzəyən.
Nəvai! Yalanın həddini aşdı,
Deyəsən bir qədər dilin dolaşdı.
Vuruş dəstkahını topla bir zaman.
Bir mə'na, bir fayda yoxdur davadan.
Əl çək şairliyin boş şüarından,
Yrəklə kəl danış könül varından.
Mən o torpağam ki, bilmərəm təlaş,
Qoynumdan qaldırmaz ətirli kül baş
Başlara qonmaram dönüb qubara,
Ayaqlar bağrımda açılar yara.
Yüz təpik yemişəm zəmanədən mən,

Seçilmərəm qırıq peymanədən mən.
Təpiklər yedisə bu dərdli torpaq,
Qoyuntək qorxuya düşmədi ancaq.
Məşəqqət qoşunu tapdayır onu
Ötür, izləyərək ordu-ordunu.
Kah çapıb yetişir sərsəri möhnət,
Yağdırır üstünə min qorxu, dəhşət.
Əsir həvadisin çılğın küləyi,
Sökür binasını, sınır dirəyi.
Edir darmadağın bütün üzvünü,
Demə tək üzvünü hətta cüz'ini.
həvayilər kimi biçarə edir,
Əsil məqamından azara edir.
Bə'zən dağa vurur, bə'zən səhraya,
Qaldırır çöp kimi bə'zən havaya.
Dünyanı kəzdirir ruzkarlar kimi,
Köydə dolandırır buxarlar kimi,
Yel kimi səslənər o fəğan eylər,
Didərkinlik içrə tərki-can eylər.
hadisələr yeni sakit olanda,
Onu torpaqlara salar bir anda.
Necə qaldırmışdı onu göy tağa,
Salar eləcə də qara torpağa.
Demək qaldıranda uca keylərə,
Qəsdi vurmaq imiş qəflətən yerə.
Saltmış fələk onu cəfayə, dərdə,
Ystəlik əzmişdir hadnsələr də.
Bir ovuc torpağa dərd çölündə bax,
Qəhərlər yedirdi kinli göy tabaq.
0 gah ayaqlarda zəlil xar olur,
Kah başa qoymağa toz, qubar olur.
Təskinlik dövləti ona bar verib,
Bu qara torpaqda məkan göstərib.
Bir yerdə yerləşib qalsa bu torpaq,
Məndən çör-çep kerər zəmanə ancaq.
Olmaz həşəmim də sakit cahanda,
O da svyrə çıxar durmaz bir an da,
Birləşərsə Əgər bu toz, bu torpaq,
Bürünər səbzəyə, qızıl külə bağ.
Elə torpaq var ki, yolunda dehqan,
Eləmiş hər zaman öz bağrını qan.
Onu şumlayaraq çəkdikcə zəhmət,
Vermiş üzərinə xətlərlə zinət,
Çəkib ətrafına uca bir barı,
Edib dəmir kimi möhkəm divarı,
295
Əkib o torpağa küldən, çiçəkdən,
Qorumuş naşıdan, əsən küləkdən.
O yerə Yadların dəyməz ayağı,
Nə yad, cür'ət edib gəlməz bir yağı,
Verər öz vaxtında o külzara su,
Qorunar torpağın hər gün abrusu.
Tapanda nəvaziş belə bir çəmən,
Qönçələr kül açıb külər yasəmən.
Əlbəttə hər tərəf külüstan olar,
hər yan ətir saçar, al-əlvan olar.
Olar yer üzünün bəzəyi hər kül,
Oxuyar şaxlarda sevdalı bülbül,
Sükun mənzilində bu mən torpağa,
Fələk aman versə qalxıb ayağa,
Ket-kəl möhnətindən o şad eyləsə,
Elin çəfasından azad eyləsə,
Ystümdə zülümkar insan durmasa,
Bağrıma yüz dəfə yara vurmasa,
Qəlbimi etməsə min dərdə nişan,
Olmasa ürəyim həsrətlə şan-şan.
Zalım az yedirsə mənə qubarı,
Zərbələr körməsə könlüm diyarı.
Şahdan kam almağa hər bir tamahkar,
Qələmə verməsə məni günahkar;
hökmdar yanında edib məzəmmət,
Məni etməsələr müxatəb əlbət.
Olub həsrətimdən, dərdimdən akah
Tərəhhüm eləsə əhvalıma şah,
Bir nəzər yetirsə işrət bağına,
Könlüm densə açan kül budağına,

Kecoli-kündüzlü iyirmi dörd saat,
Azad nəfəs alıb olarsam rahat,
Bəsləyərsə mənə belə qayğı şah,
Kimsədən körməsəm ziyanlar hərkah,
Yazarsam pərişan çox naməlrdən,
Ölçüsüz, hüdudsuz hənkamələrdən,
Yaxşı itilərsən qələmi hərkah,
Yazarsam təb ilə rəqami hərkah
Olar əsərimin sənəti artıq,
Cəzb edər özünə diqqəti artıq.
Əgər tale məndən kənar ketməsə,
Baxtımın ulduzu həsəd etməsə,
Sakit bir yer tapıb, bir kuşə tutsam,
El məni, mən eli hərkah unutsam,
Eləsə şah mənə belə bir kömək,
Olsa ancaq işim yalnız söz demək,
Arabir də etsə iltifat Əgər,
Nəzm ilə nazimdən olsa baxəbər.
Əlilə sözümə ziiət yetirsə,
İşimə ən'amla rəğbət yetirsə,
Demirəm ki, necə Xosrov, Nizami
Ya ki, nəzm əhlinin başçısı Cami,
Çəkib dil xəncəri təbil çaldılar,
Bütün söz mülkünü coşub aldılar,
Onlarla yanaşı kirib meydana
Mən də vuruşaram mərdü-mərdana.
Yəqin, olsa lütfi Əgər pənahım,
hökmdar olarsa istinadkahım,
Bilinər mənim də küçüm, qüdrətim,
Əsərlə dünyanı tutar şehrətim.
Belə olsa mənə etməz məlalət,
Onda dostlarım da çəkməz xəcalət.
Gözəl əsərimdən xalq olar akah,
Mənə əhsən deyər ehsan ilə şah.
Nizami Gəncəni, Bərdəni aldı
Əhli Rum da onun əlində qaldı.
Çəkib söz qılıncı Xosrov mərdana,
Gedib çıxdısa da ta hindistana,
Cami də əcəmdə hey vurdu nevbət,
Ərəbdə qurdusa cəlalı şövkət,
İstərsə bir olsu.n, istərsə min bir
Bütün türk elləri ancaq mənimdir.
Xətadən başlayıb Xorasanadək,
Ellər fərmanımla emür sürəcək.
Şiraz da, Təbriz də mənim yerimdir,
Orda şöhrətlənən öz şƏgərimdir.
Türk mənim sözümə könül can verib,
Bircə türk verməyib türkmən verib.
hansı bir diyarə fərman apardım,
Onu almaq üçün divan apardım.
Divanla almışam dediyim yeri,
Belə fateh deyil, divanbəyləri...
Dəftərlər dolusu mən qara yazdım,
hüdudsuz, ölçüsüz macəra yazdım.
Şükürlər olsun ki, bu qəm dastaşY,
Lsudələr üçün matəm dastanı,
297
Ömrüm naməsini çırmadan əyyam
Şirin vüsal kimi olmuşdur tamam
Soruşsan ki, nə vaxt tamama yetdi,
0, sakkiz yüz saksən doqquzda bitdi.
Nəvai seyr edib söz bostanını,
Yazıb vurdu başa öz dastanını.
Bir nöqtə qoymadı yazdı mükəmməl.
Saqi! Xumarlanım badə gətir, kəl!
Doldur ağzınadək cami-Cəm gətir
Məst olum, söz deyim dəmadəm, gətir'
Saqi! Önümdəki bu əsər ki, var
Onu qurtarmağa çox oldum xumar.
Kətir kəl dayanma, saqi külkünü
Tutum dostlarımdan mən üstün onu.
Kətir, sözlərimi yazıb qurtardım
Dayan bir ləhzə ki, mənzilə vardım

İZAHLAR VƏ LÜĞƏT

İZAHLAR

Səh. 15 Vəhmin ədhəmindən daha tez çapar,
Onun Şəbdiz kimi bir sür'əti var.

Ədhəm-qara rəngli at, qırat.

Yə'ni: qələm fikir atından da tez kedər, onun Şirinin əfsanəvi atı Şəbdiz kimi sür'əti vardır.

Sah. 16 Ona yaşıl paltar geydirmiş sözü
Tuti yox, bəlkə də Xızrdır özü.
Hindistan olmuşdur onun zülmatı,
Axıcı sazlərdir abi-həyatı.

Yə'ni: Əmir Xosrov Dəhləvinin əsərləri onu həmişə kənc saxlayır. Xızr kimi diridir. hindistan zülmət, şairin sözləri isə dirilik suyudur.

Səh. 16 Ahına ox demə şimşəktək çaxar,
Balıqdan ayatək yandırıb yaxar.

Balıq-qədim dini e'tiqada görə yer kürəsi öküzün buynuzunda, öküz də balığın üstündə durur. Yə'ni: onun ahı şimşək kimi yeri-göyü yandırar.

Səh. 17 Doqquz fələk onun altında qalar.

Qədim təsəvvürə görə göy doqquz təbəqədən ibarətdir.

Səh. 22 Tapdın o xəznənin beşdə birini,
İkinci xəznənin kör tədbirini.

Burada şair xəzinə deyə Nizaminin «Xəmsə»sinə işarə edir. «Məxzənül-əsrar» əsərinin müqabilində «heyrətül-əbrar» yazdıqdan sonra ikinci xəzinə adlandırdığı «Xosrov və Şirin» əsəri müqabilində «Fərhad və Şirin» yazmağa tzdbnr ker, deyir.

Səh. 27 Nizami ardınca getdisə Xosrov
Əgər o şah isə, bu oldu xosrov.

Burada şair Xosrov deyə Nizamidən sonra «Xəmsə» yazan məşhur hind şairi Əmir Xosrov Dəhləvini xatırlayır. İkinci misrada xosrov hekmdar mə'nasında işlənilir.

Səh. 29 Olsa «iman» sözü rəhmətdən nişan,
Əlifsiz yazılsa oxunar «yaman»
Şəmsi hər bir adam qızıl edər hiss,
Başdan «şi»ni atsan dönüb olar mis.

Səh. 32 İncilər saçardı köz yaşlarından,
Lakin sevinc yaşı istzrdi o xan.

Xan oğulsuzluqdan ağlardı, lakin o, oğlu olub sevincdən ağlamağı arzu edərdi.

Səh. 33 Doğulub odlarda kəzdi Səyavuş

Məşhur İran şairi Firdovsinin «Şahnamə» əszrində Səyavuşun (bax) analığı tərəfindzn şərz düşüb doğruluğunu sübut etmək üçün od üzərindən keçməsinz işarədir.

Səh, 35 «Fəraq», «rzşk», «hicr» və «ah» ilə «dərd»,
Onların ilk hərfin eylzyərzk fərd,
Sonra eşq ustadı sözlzri qatdı.
Bu tzrkibdən onun adın yaratdı.

Səh, 38 Nizənin küt uçu balıqdan keçər.

Nizəsini yerz qoysa ağırlıqdan yeri deşib, yeri kuya buynuzlarında saxlayan öküz üstündə dayandığı balıqı da yaralar.

Səh. 38 Bəhramın boynuna düşər kzməndi.

Yə'ni kəmənd atsa Bəhram (Mars) ulduzunu kəməndə salar.

Səh. 40 İndi o şam idi evindz rövşən,
Məçlisi o küldən olmuşdu külşən.
Alovlanan bir qzlb olsa da o şam,
Qəlbi yandırardı alovu tamam.

Yə'ni xaqanın evini Fərhad işıqlandırdı, məçlisini gülşənə döndərdi. Lakin Fərhad şam kimi işıq saçdığı halda özü də qəlbən yanırdı.

Səh. 40 Deyərdi qəm yükü ona gizlicən,
«Dal» tək əyməliyəm bu əlifi mən.

Ərəb əlifbasında əlif-ə-«/ », Dal-d-« » yazılır. Odur ki, düz boy əlfə, bükük bel dala bznzədilir.

Yə'ni qəm deyirdi ki, bu düz qəddi mən əyəcəyəm.

TARİXİ VƏ ƏFSANƏVİ ADLAR

Babil-Qədim Babilistanın (Vaviloniya) paytaxtı idi. Yeni eradan əvvəl böyük abad şəharlərdən sayılırdı. Əfsanədə sehrl» əlaqədar olduğundan ədəbiyyatda sehr məkanı rəmzi kimi işlənilir.
Barbüd-Nizaminin «Xosrov və Şirin» əsərində Xosrovun sazəndə və xanəndəsi. Ədəbiyyatda mahir musiqişünas rəmzi kimi işlənilir.
Boqrat-(hippoqrat)-Eramızdan əvvəl V əsrdə yaşamış məşhur yunan təbibidir. Tibb elminin banisi hesab olunur. Əsərlərindən bə'ziləri şərq dillərinə tərcümə olunmuşdur.
Büzürkümmid-Nizaminin «Xosrov və Şirin» əsərində Xosrovu» müəlliminin adıdır. Nizami onu bir alim-filosof, Nəvai isə hiylƏgər vəzir kimi göstərir.
Bədəxşan-lə'li ilə məşhur şəhər adıdır.
Bəhram- 1)- Mərrix, Mars ulduzu; müharibə ilahəsi. 2)-Nizaminin «Yeddi közol», Nəvainin «Yeddi ulduz» adlı əsərinin qəhrəmanı Bəhram Kur, Şərq ədəbiyyatında qəhramanlıq, qoçaqlıq rəmzi kimi işlənilir.
Bilqeyis-Dini əfsanələrdə Süleymanın mə'şuqəsi.
Birçeys-Müştəri ulduzu.
Qarun-Dini əfsanələrdə mal və dövləti, eyni zamanda xəsisliyi ilə məşhur bir şəxsiyyət. Bu rəvayətlərdə Musanın müasiri və düşməni olduğu, onun bədduasına görə dövləti ilə bərabər yerə batdığı göstərilir. Şərq ədəbiyyatında zənkinlik və xəsislik rəmzidir.
Gənçi-Badavər-.Tel gətirmiş xəzinə demokdir. Nizaminin «Xosrov və Şirin» əsərində Xosrovun dəryadan külək gətirən zənkin bir xəzinəyə sahib olduğu kestzrilir.
Kəyan, Key-Qədim İran padşahlarından Kayaniyan sülaləsinin ləqəbidir; Keyqubad; Keyxosrov və s,
Kəsra-Sasanilər sülaləsindən Nuşirəvana və ondan sonra gələn nəslinə verilən ləqəb.
Kuhkdn-Dağçapan deməkdir. Fərhadın ləqəbidir.
Əflatun (Platon)-Məşhur Yunan filosofudur. Eramızdan əvvəl 427-347-çi illərdə yaşamışdır. Obyektiv idealizm fəlsəfə sisteminin yaradıcısıdır. Şərqdə bilik, hikmət rəmzi olaraq işlənilir.
Ərəstun (Aristotel)-Yenn eradan əvvəl 384-322 illərdə yaşamış məşhur yunan filosofudur. Dahi alim, ensiklopedist, təbiətşünas və məntiqin yaradıcısıdır. 0 idealizm ilə materializm arasında tərəddud edir. «Metafizika», «Etika», «Siyasət», «Fizika» və s. əsərləri məşhurdur. Şərqdə Ərəstun-Ərəstətalis adı hikmət rəmzi olaraq işlənilnr.
Əsəd bürçü-Şir bürcü.
Əbçdd-Ərəb əlifbasının düzülüş snstemn.
Əhrimən-Zərdüşt dini e'tiqadında şər allahı Xeyr allahı hörmüzd ilə daima mübarizə aparan Əhrimən qaranlıq, xəstəlik və sair şər qüvvələrin Yaradıcısıdır.
Əşrəf-XV əsrdə yaşamış məşpur Azərbaycan şairidir. Marağa şəhərində doğulub, 1460-cı ildə Təbrizdə ölmüşdür. «Ənvap-lüşşəbab», «Xeyril-ümür», «Baqiyatüs-salihat» və «Mücaddidatül-təcəlliyat» adlı dörd divanı var. Nizami mövzularında «Minhəcül əbrar», «Şirin və Xosrov», «Leyli və Məcnun»,«həft övrəng» və «Zəfərnamə» adlı poemalar yazıb «Xəmsə» yaratmışdır. Əlişir Nəvai «Məcalisün-nəfais» adlı təzkirəsində də Əşrəfdən bəhs edir.
Zülfüqar-Əlinin qılıncı, ədəbiyyatda kəskinlik rəmzi.
Zühəl-Ulduz adıdır.
Zərdüşt (zoruastr, zaratuştr)-Məşhur Azərbaycan mütəfəkkiri, Atəş-pərəstlərin peyğəmbori, zərdüştiliyin banisi. Zərdüştün Muğanda yaxud Urmiyada doğulduğu söylənilir. «Avesta» adlı əsərin müəllifidir.
Zeyçi-Kürkani-Məşhur özbək alimi Uluğbəyin nüçuma dair yaz-dığı elmi əsərin adıdır. Bu əsər «Zeyci Uluğbərdə adlanır.
Zöhhak-Qədim İran əfsanəsində Pişdadiyan sülaləsinin beşinci hökmdarı sayılır. Kuya çiyinlərində iki ilan varmış, gündə iki nəfər rəiyyət uşağını öldürüb beynini bu ilanlara yedirdərmiş. Nəhayət Gavə adlı bir dəmirçinin başçılığı ilə xalq üsyan qaldırıb onu taxtdan salmış, Cəmşid nəslindən olan Fridunu şah seçmişlər. Şərq ədəbiyyatında Zöhhak adı zülm, ədalətsizlik rəmzi kimi işlənilir.
İskəndər-(Makedoniyalı Aleksandr)-Eramızdan əvvəlZbb-323-cü illərdə yaşamışdır. Makedoniya padşahı II Filippin oğludur. Antik dünyanın məşhur istilaçılarından olan İskəndər eramızdan 336 il əvvəl padşahlıq taxtına oturmuşdur.Bir sıra hərbi səfarlər təşkil etmişdir. İran imperiyasını dağıtdıqdan sonra bir sıra ölkələri istila etmişdir. İskəndər haqqında Şərq xalqları folklorunda zənkin rə-vayətlər vardır. Nizaminin «İskəndərnamə» adlı böyük əsər-lərinin qəhrəmanıdır.
İsrafil-Dini rəvayətdə qiyamət günü ölüləri diriltmək üçün sur

çalacaq mələyin adıdır. Suri-İsrafil ədəbiyyatda, xəbərdarlıq, ayıltmaq rəmzidir.
İsa-Xristian dininin müəssisi.
İrəm baqı-Behişt mə'nasındadır. Dini əfsanədə hut adlı peyğəmblrin dövründə Ad adlı bir padşahın düzəltdiyi gözəl bir bağın adıdır. Guya bu bağ göyə çəkilmişdir. Şərq ədəbiyyatında gözəl bağ mə'nasında işlənilir.
Yəmən-Ərəbistan yarımadasının bir vilayətidir. Süha adlı ulduzun burada parlaq görsənməsi üçün Yəmən adı bu ulduzla əlaqədar işlənilir.
Leyli-Nizami Gəncəvinin və onun mövzularında yazan şairlərin «Leyli və Macnun» əsərləri qəhrəmanı, Şərq ədəbiyyatında gözəl, sadiq və vəfalı mə'şuqə rəmzi kimi işlənilir.
Məçnun-Nizami Gəncəvinin və onun mövzularında yazan şairlərin «Leyli və Məcnun» əsərləri qəhrəmanı. Şərq ədəbiyyatında sadiq, vəfalı və dəlicəsinə sevən aşiq rəmzi kimi də işlənilir.
Mədain-İraqda Bağdadın 26 kilometr cənubi-şərqində və Dəçlə çayının iki sahilində qədim bir şəhər olmuşdur. Vaxtilə sasanilərin paytaxtı idi. İndi xərabələri qalmışdır.
Məryəm-1) Nizami Gəncəvinin «Xosrov və Şirin» əsərində Xosrov Pərvizin ilk qadını və Şiruyənin anasıdır. 2)-İsanın anası.
Müştəri-Ulduz adıdır,
Mərrix-Mars ulduzu.
Nizami, İlyas Yusif oğlu Gənçəvi-dahi Azərbaycan şair və mütəfəkkiri. İlk «Xəmsə» müəllifi.
Nuh-Dini əfsanələrdə göstərilir ki, peyğəmbər olduğu zaman xalq yoldan azmışdı. Buna görə allah xalqa bəla göndərmiş, Nuh gəmi qayırıb hər heyvandan bir çüt götürmüşdü. Qırx gün-qırx gecə yağan yağışdan yer üzünü su almış, Nuhun ailəsi gəmidə salamat qalmışdır. Gəmi Ararat dağında dayanmış, insanlar təkrar Nuhun nəslindən törəmişlər. Özü də min ilə yaxın yaşamışdır. Şərq ədəbiyyatında Nuh gəmisi nicat rəmzi, Nuh ömrü uzun ömür mə'nasında işlənilir.
Nahid-Zöhrə ulduzu.
Pərviz-Xosrovun ləqəbidir.
Rüstəm, Rüstəmi-Zal-Əfsanəvi İran pəhləvanı, Firdovsinin «Şahnamə» əsərində Rüstəmin qəhrəmanlıqlarından danışılır. Şərq ədəbiyyatında Rüstəm adı qəhrəmanlıq rəmzi olaraq işlənilir.
Ruyin-tən-«Şahnamə» qəhrəmanlarından İsfəndiyarın ləqəbidir. Guya bədəninə ox və qılınç kar etməz imiş.
Səyavuş-Firdovsinin «Şahnamə» əsərində qədim İran şahlarından Keykavusun oğludur. Atasından acıq edib Turana dayısı Əfrasiyabın yanına gedib onun qızı Firəngiz ilə evlənmişdir. Sonra Əfrasiyab tərəfindən öldürülmüşdür.
Qaf dağı- Qafqaz sıra dağları. Bə'zilərinə görə bütün dünyanı əhatə edən mövhum dağ.
Süha-Ulduz adıdır.
Səməndər-Odda yaşayan əfsanəvi bir quş.
Sina-Turi-sina-Sina dağı; kuya Musanın allah ilə danışdığı dağ.
Sokrat-Məşhur yunan filosofudur. Eramızdan əvvəl 470-399-çu illərdə yaşamışdır. Dövlətçə qəbul edilmiş dini inkar etməkdə müttəhim edilib bir kasa zəhər içməyə məhkum olunmuş, bununla da ölmüşdür.
Sürəyya-Ulduz adıdır.
Süleyman-Dini rəvayətlərdə peyğəmbər və bütün dünyaya hökm edən padşah kimi göstərilir. Bu rəvayətlərdə onun bütün heyvanların, quşların və balıqların dilini bildiyi, onlara hökm etdiyi, söylənilir. Yel onun ixtiyarında olub, istədiyi yerə hava ilə getməsi, möhrü (üzüyü) ilz divlərə, pərilərə hakim olması haqqında rəvayətlər çoxdur. Eyni zamanda onun Bilqeyis adlı bir qadın hökmdarla müaşiqəsindən çox bəhs olunur. Süleyman adı və Süleyman möhrü Şərq ədəbiyyatında qüdrət rəmzi kimi işlənilir. Nəvai Fərhadın vəhşi heyvanlarla üns tutmasına işarə edib onu Süleymana, Şirini Bilqeyisə bənzədir.
Təraz-Qədim Türkistanda gözəlləri ilə məşhur bir şəhər.
Tuba-Dini rəvayətə görə cənnətdə bir ağaçdır. Şərq ədəbiyyatında gözəl qamət rəmzi kimi işlənilir.
Utarid-Ulduz adıdır. Şərq ədəbiyyatında göylərin katibi və qələm rəmzi kimi işlənilir.
Uluğbəy-XV əsrdə yaşamış məşhur özbək alimidir. Teymurun nəvəsidir. Atası Şahrux dövründə Səmərqənd hökmdarı 1446-cı ildən bütün ölkənin şahı olmuşdur. 1450-ci ildə öz oğlu tərəfindən məğlub edilib, öldürülmüşdür. Uluğbəy dövrünün ən məşhur alimi, müvəccimidir. Səmərqənd şəhərində tikdirdiyi rəsədxana və mədrəsə bu gün də durur. Nücuma dair yazdığı «Zeyci-Gürgani» yaxud «Zeyci-Uluğbəy» adlı əsəri məşhurdur.

Təhmurəs-İranın əfsanəvi hökmdarlarından Pişdadiyan sülaləsinin üçüncü hökmdarı.
Fridun, Əfridun-İran eposu qəhrəmanlarındandır. Dəmirçi Kavənin Zöhhaka qarşı üsyanından sonra taxta çıxmışdır.
Xəlil, İbrahim-Dini rəvayətdə yəhudilərin peyğəmbəridir. Bütpərəstlik əleyhinə təbliğat apardığı və bütxanədəki bütləri qırdığı üçün Babil hekmdarı Nəmrüd tərəfindən oda atılmışsa da od onu yandırmayıb gülüstana çevirmişdir. Şərq Ədəbiyyatında bu rəvayətlə əlaqədar olaraq Xəlil və İbrahim adları müxtəlif rəmz kimi işlənilir.
Xızr-Dini əfsanəyə görə peyğəmbərdir. Zülmata gedib İsgəndərin axtardığı dirilik suyundan içdiyindən həmişə diri qaldığı söylənilir. Şərq ədəbiyyatında əbədilik və nicat rəmzi kimi işlənilir.
«Heyrətül-Əbrar»-Nəvai xəmsəsində ilk poemanın adıdır. Nizaminin «Məzənül-Əsrar» əsəri şəklində yazılmışdır.
Həvva-Dini əfsanələrdə ilk insan olan Adəmin arvadıdır.
Hut bürçü-Balıq bürcü.
Hörmüz-1)-Nizaminin «Xosrov və Şirin» əsərində Xosrov Pərvizin atlsı. 2)-Zərdüşt e'tiqadına görə xeyr allahı.
Çubin, Bəhram-Sasanilərdən hörmüzün szrdarı. Sonra padşahlığı alinə alıb Xosoov Pərviz tərəfindən məğlub edilmişdir.
Çami Əbdürrəhman-XV əsrdə yaşamış məşhur İran şairidir. 1414-çü ildə Xorasanın Cam qəszbəsində doğulmuşdur. Təhsilini Herat və Səmərqənd şəhərlərində alıb, böyük bir alim-şair kimi şöhrətlənmişdir. O, Əlişir Nəvainin yaxın dostu olmuş və onun tərəfindən maddi-mə'nəvi yardımlar almışdır. Nəvai onu bütün əsərlərində ustad kimi hörmətlə xatırlayır. Caminin divanı, elmi asərləri və «Xəmsə» müqabilində yazdığı «həft-övrəng» əsəri məşhurdur. «Həft-övrəng»ə: Silsilətüz-zəhəb», «Töhfətül-əhrar», «Söbhətül-əbrar», «Leyli və Məcnun», «Yusif və Züleyxa», «Salaman və əbsal» və «Xirzdnameyi-İskəndəri» adlı poemalar daxildir.
Çəmşid-Czmşidi-Czm və Czm adları ilə də məşhurdur. Qədim İran rəvayətlərində şərabı icad edən hökmdar kimi göstərilir. Odur ki, Cami-Cəm sehrli cam olaraq tilsim kimiişlənilir.
Çədi-Oğlağ bürçü.
Xosrov Dəhləvi, Əmir Xosrov-XIII əsrdz yaşamış məşhur hind, şairidir. Nizamidən sonra Nizami mevzularında ilk «Xəmsə» yaradan şairdir. «Xosrov və Şirin» mövzuunda «Şirin və Xosrov» əsəri yazdığından Nəvai Nizamidən sonra onu xatırlayır.
Xosrov Pərviz-Sasanilzr sülaləsinin 22-ci hökmdarıdır. Nizaminin «Xosrov və Şirin» əszrinin qzhrzmanı. Xosrov adı Şərq zdzbiyyatında şah mə'nasında da işlənilir.
Şapur-Nizaminin «Xosrov və Şirin» əsərində Xosrova Şiriv haqqında danışan onun yaxın nədimi və Fərhadın dostu kimi göstərilən rəssam surətidir. Nəvai bu surəti Fərhadın yaxın dostu və Xosrovun düşməni kimi vermişdir.
Şəbdiz-Nizaminin «Xosrov və Şirin» əsərində Şirinin məşhur atı. Ədəbiyyatda cəldlik, surət rəmzi kimi işlənilir.
Şəkər-Nizaminin «Xosrov və Şirin» əsərində Məryəm öldükdən sonra Xosrovun evləndiyi gözəl bir qadın. Ədəbiyyatda gözəl qadın rəmzidir.
Yusif-Əfsanəyə görə Yaqub peyğzmbərin oğludur. Atası Yusifi oğlanlarından çox istədiyi üçün qardaşları paxıllıq edib onu quyuya atmış, tacirlər tərəfindən xilas edilən Yusif Misirdə qul adına satılmışdır. Onu satın alan Misir valisinin evində arvadı Züleyxa Yusifə vurulub, ona böhtan atmış, Yusifi zindana saldırmışdır, xilas olduqdan sonra, Züleyxa ilə evlənmişdir. Firdovsi, Cami və sair şairlər bu mövzuda «Yusif və Züleyxa» adlı poemalar yazmışlar. Şərq ədəbiyyatında Yusif adı gözəllik rəmzi kimi işlənilir.

LÜĞƏT

Abi-kövsər-əfsaiəyə görə behiştdə bir çay.
Abi-həyat-dirilik suyu.
Ayin-rəsm, adət.
Atəşkədə-atəşpərzstlərin mə'bədi.
Afaq-üfüqlər.
Afət-bəla, gözəl mə'nasında da işlənilir.
Aşiyan-yuva.
Aşüftə-məftun, vurğun.
Baqi-həmişəlik.
Barikah-qəsr, saray.
Bzdköhər-nanəcib.
Bəlakəş-bəla çəkən.
Bəndə-qul.
Bəhr-dəniz; şe'rdə vəzn ölçüsü.
Beyət-itaət etmək.
Bünyad-bünevrə.
Büryan-qızarmaq, yanmaq.
Vaqif-xəbərdar.
Vahid-tək.
Vəhm-təsavvür; düşüncə qorxu.
Vəsf-tə'rif.
Qaqüm-yumşaq dərili bir hey-vanın dərisi.
Qeysər-sözar kəlməsinin ərəb-ləşmiş şəkli. Rum hökmdarı mə'nasında işlədilir.
Qeqnus-Şərq əfsanələrinə görə hindistanda yaşayan və gözəl oxuyan bir quş.
Qəsəm-and.
Qubar-toz; kədər, qüssə.
Dam-tor, tələ.
Dəhan-ağız.
Deyr-kəlisa.
Dzmadğm-hzmişə, müttəsil.
Dilavər-qəhrəman.
Dəstkir-əl tutan.
Dürç-sandıqça.
Divan-bir şairin lirik şe'rlər məcmuəsi.
Əbədiyyət-həmişəlik.
Ədəm-yoxluq.
Əzimət-getmək.
Ələm-dərd, qüssə.
Əfsər-cığa.
Əş'ar-şe'rlər.
Ənbərfəşan-ənbərsaçan.
Əyan-aşkar.
Zəban-dil.
Zəbanz-alov.
Zəbanə gəlmək- dilə gəlmək.
Zəbun-zəif, qüvvəsiz, aciz.
Zəxm-yara.
İrzm-cənnət bağı.
İçabət-yerinə yetmək.
İnayzt-lütf, ehsan.
İnziva-kuşə, təkliyə çəkilmək.
İxtiyar-qoça.
Kafur-təbabətdə işlənən ağ-rəngli maddə, kanfara, şe'rdə ağlıq rəmzi.
Kan-mə'dən.
Küstax-arsız, təkəbbür.
Kərəm-səxavət.
Kiriftar-tutulmuş.
Lə'li bədzəşan-qırmızı lə'l
Lisan-dil.
Mövç-dalğa.
Mehr-günəş.
Mzlamzt-məzəmmət.
Maxzən-xəzinə.
Məhən-mehnətlər; əziyyətlər.
Məşşatğ-üz bəzəyən qadın.
Müzəyyən-zinətli, bəzəkli.
Müztərib-iztirablı.
Müdzvvər-yumru, dairəvi.
Mülk-ara-ölkə bəzəyən.
Müjkan-kirpik.
Nalan-nalə edən.
Naxoş-xoş olmayan.
Namə-məktub.
Nayab-görünməz, tapılmayan.
Nədamət-peşmanlıq.
Nəhan-gizli.
Nəşat-sevinc.
Nikahban-baxıçı, gözətçi.
Peykan-ox.
Peyapey-arası kəsilmədən.
Pərvaz etmək-uçmaq.
Pəjmürdə-dağınıq, kədərli.
Rehlət-köçmək.
Rəviş-kediş.
Rəşk-qısqanmaq.
Rəfiq-yoldaş.
Rza vermək-razı olmaq.
Rövşən-işıqlı.
Sabit-bir yerdə duran. Qədim nücuma görə hərəkət etməyən ulduz.
Sayə-kölkə.
Səndzl-şabalıd rəngdə iyli bir ağlc.
Saban-itə baxan.
Səyyarə-səyyar ulduz.
Sərkəş-baş aparan.
Sədparz-yüz parça.
Səpəndan-üzərlnk yandırılak qab.
Sərzəniş-qaxınç.
Siyah-qara.
Siminbzdzn-kümüş bodonli;gözəl.
Sitarə-ulduz.
Tab-qıvrım; işıq; dayanmaq.
Təravdt-təzəlik, gözəllik.
Təriq-yol.
Təhr-nəqşə, plan.
Təqrir etmk-söyləmək.
Təhdid-hədələmək.
Təhəmmül-dözmək.
Tuş-yuxu.
Tişə-külünk.
Ud-hindistanda bitən bir ağacdır ki, yandıqca xoş iy verir; çalğı aləti.
Ünqa-Simurğ quşu.
Ümman-böyük dəniz, dərya.
Üstürlab-ulduzların hərəkətlərini eyrənmək üçun Şərq münəççimlərinin işlətdikləri alət.
Üzar-yanaq.
Fərtut-əldən düşmüş qoca.
Fəraq-ayrılıq.
Fitva-şərait üzrə əmr.
Fidan-körpə ağac.
Firənk-Avropa.
Xaqan-türk xalqları hökmdarı.
Xarə-çaxmaq daşı.
Xarü xas-çör-çöp.
Xəndan-külən.
Xəffaş-gecə quşu, yarasa.
Xürrəm-şad.
Xuraman-nazla yerimək.
Xunriz-qantökən.

Hatif-qeybdən səslənən, qeybdən gələn səs.
Həqir-xar, e'tibarsız.
Həmrah-yol yoldaşı.
Həsən-gözəl.
Hüma-dövlət quşu.
Hidayət-düz yola çağırmaq.
Hilal-uç günlük ay, yaxud gözəlin qaşı.
Hiçran-ayrılıq.
Çin-doğru.
Şeyda-vurğun.
Şəbistan-gecəlik; yataq otağı.
Şərarət-şər işlər görmək.
Şəbçırağ-gecələr çırağ kimi yanan bir maddə.
Şum-uğursuz.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR